Editura AIT Laboratories s.r.l.
ediția online la www.itcode.ro

Ascultarea persoanelor în cadrul anchetei judiciare

OLTEANU GABRIEL ION
VOICU COSTICA
PĂUN COSTICA
PLETEA CONSTANTIN
LAZĂR ELENA

2008
ISBN 978-973-88201-7-3

Material cu drept de autor

Descrierea CIP a Bibliotecii Naţionale Române

Gabriel Ion, OLTEANU

Ascultarea persoanelor în cadrul anchetei judiciare / Olteanu Gabriel Ion, Voicu Costica, Păun Costica, Pletea Constantin, Lazăr Elena, Ciucă Anca Elisabeta, Răscol Ramona

Bucureşti: Editura AIT Laboratories s.r.l., 2005

ISBN-10: 973-88201-7-0
ISBN-13: 978-973-88201-7-3

AIT Laboratories s.r.l.
Ediția online la www.itcode.ro

2008

ISBN – 13 978-973-88201-7-3

Material cu drept de autor

Ascultarea persoanelor în cadrul anchetei judiciare

În conținutul acestei lucrări sunt sintetizate rezultatele activităților de cercetare ştiinţifică desfăşurate, în cadrul Academiei de Poliție A.I. Cuza, de către o echipă de cadre didactice care au promovat şi desfăşurat proiectul DEZVOLTAREA PROCEDEELOR TACTICE DE ASCULTARE A PERSOANELOR ÎN CADRUL INVESTIGĂRII ACTIVITAȚILOR ILICITE PENALE; grant finanțat de CNCSIS în perioada 2006 – 2008, cod A 653

Echipa de cercetare a avut următoarea componență:

Conf. univ. dr. OLTEANU GABRIEL ION – director de proiect
Prof. univ. dr. VOICU COSTICA
Conf. univ. dr. PĂUN COSTICA
Conf. univ. dr. PLETEA CONSTANTIN
LAZĂR ELENA
CIUCĂ ANCA ELISABETA
RĂSCOL RAMONA

978-973-88201-7-3 www.itCode.ro

Material cu drept de autor

Cuprins

Cuprins **2**

CAPITOLUL I. CONSIDERAȚII GENERALE **4**
Conf. univ. dr. OLTEANU GABRIEL 4
1.1. Necesitatea dezvoltării procedeelor tactice de ascultare a persoanelor în cadrul investigării activităților ilicite penale 4
1.2. Minciuna – natura, esență, dezvoltare 6
1.3. Valoarea probantă a declarațiilor în cadrul anchetei judiciare 10

CAPITOLUL II. PSIHOLOGIA FORMĂRII DECLARAȚIILOR **12**
Conf. univ. dr. PLETEA CONSTANTIN 12
2.1. Particularitățile procesului de formare a declarațiilor în cazul persoanelor vătămate 12
2.2. Particularitățile procesului de formare a declarațiilor în cazul martorilor 20
2.3. Particularitățile procesului de formare a declarațiilor în cazul făptuitorilor 27

CAPITOLUL III. PREGĂTIREA ÎN VEDEREA DESFĂȘURĂRII ASCULTĂRII PERSOANELOR ÎN CADRUL ANCHETEI JUDICIARE **37**
Conf. univ. dr. PLETEA CONSTANTIN 37
3.1. Pregătirea în vederea desfășurării ascultării persoanei vătămate 37
3.2. Pregătirea în vederea desfășurării ascultării martorilor 45
3.3. Pregătirea în vederea desfășurării ascultării făptuitorilor 53

CAPITOLUL IV. DESFĂȘURAREA ASCULTĂRII PERSOANELOR ÎN CADRUL ANCHETEI JUDICIARE **63**
Conf. univ. dr. PLETEA CONSTANTIN 63
4.1. Desfășurarea ascultării persoanei vătămate 63
4.2. Desfășurarea ascultării martorilor 70
4.3. Desfășurarea ascultării făptuitorilor 84

CAPITOLUL V. CONSEMNAREA, VERIFICAREA ȘI APRECIEREA DECLARAȚIILOR PERSOANELOR ASCULTATE **94**
Conf. univ. dr. PLETEA CONSTANTIN 94
5.1. Consemnarea, verificarea și aprecierea declarațiilor persoanelor vătămate 94
5.2. Consemnarea, verificarea și aprecierea declarațiilor martorilor 96
5.3. Consemnarea, verificarea și aprecierea declarațiilor făptuitorilor 98
5.4. Folosirea mijloacelor tehnice pentru depistarea comportamentului simulat 100

CAPITOLUL VI. ASCULTAREA BAZATĂ PE ANALIZA MANIFESTĂRILOR COMPORTAMENTALE **104**
Conf. univ. dr. OLTEANU GABRIEL 104
6.1. Erori în evaluarea poziției și veridicității declarațiilor date de către persoanele ascultate pe baza analizei manifestărilor comportamentale, a limbajului non-verbal 104
6.2. Erori comune în evaluarea bunei credințe a persoanei ascultate pe baza analizei manifestărilor comportamentale 108
6.3. Distincția între acceptarea și recunoașterea participării într-o activitate ilicită 112
6.4. Evaluarea poziției persoanei ascultate pe parcursul desfășurării ascultării 114
6.5. Limbajul corpului (Comunicarea non-verbală) 119
6.6. Influența prestației anchetatorului asupra comportamentului persoanei ascultate 127
6.7. Rolul mecanismelor de apărare în identificarea minciunilor 135
6.8. Folosirea „trucurilor" pe timpul ascultării 144
6.9. Analiza atitudinilor 150
6.10. Ghid de formulare a întrebărilor 155

Material cu drept de autor

CAPITOLUL VII. ELEMENTE DE PSIHOLOGIE A INFRACTORULUI ŞI VICTIMEI CRIMINALITATII ECONOMICO-FINANCIARE 180
Prof. univ. dr. COSTICĂ VOICU 180

CAPITOLUL VIII. INVESTIGAREA CRIMINALISTICĂ A INFRACŢIUNILOR SĂVÂRŞITE CU VIOLENŢĂ, CU AUTORI NECUNOSCUŢI 203
Conf. univ. dr. COSTICĂ PĂUN 203

CAPITOLUL IX. CONSIDERAŢII CU PRIVIRE LA COMUNICAREA ANCHETATOR – ANCHETAT 219
LAZĂR ELENA 219

BIBLIOGRAFIE GENERALĂ: 236

Material cu drept de autor

CAPITOLUL I. CONSIDERAŢII GENERALE

Conf. univ. dr. OLTEANU GABRIEL

1.1. Necesitatea dezvoltării procedeelor tactice de ascultare a persoanelor în cadrul investigării activităţilor ilicite penale

Ancheta judiciară, indiferent de nivelul la care se desfăşoară – simple investigaţii în legătură cu o plângere care se referă la o posibilă activitate ilicită ori cercetări desfăşurate în cadrul unui proces penal în desfăşurare – depinde în mod fundamental de rezultatele ascultării persoanelor care au fost implicate ori cunosc date care să ajute la anchetatorii la stabilirea tuturor împrejurărilor relevante în cauză. Au existat şi continuă să existe îndoieli exprimate, mai ales, la adresa valabilităţii şi corectitudinii ascultărilor desfăşurate în condiţii de presiune firească specifică anchetei.

Dezvoltarea procedeelor tactice de ascultare a persoanelor în cadrul investigării activităţilor ilicite penale constituie o preocupare cu caracter prioritar atât în zona discursului ştiinţific cât şi în zona bunelor practici folosite de către funcţionarii publici în desfăşurarea anchetelor penale. Ascultarea persoanelor constituie atât un drept al acestora, folosit pentru a-şi afirma poziţia şi a-şi promova interesele, cât şi un mijloc la îndemâna organului judiciar atăt pentru a constata interesele şi poziţia promovată de către persoanele ascultate cât şi pentru a-şi completa informaţiile cu privire la împrejurările în care a fost desfăşurată activitatea ilicită şi identitatea persoanelor implicate. Activitate deosebit de complexă, ascultarea persoanelor constituie, adesea, obiectul criticilor ce au, în principal, ca obiect precaritatea echilibrului ce trebuie păstrat între dorinţa persoanelor implicate pentru o interpretare cât mai largă în domeniul limitelor ce trebuie impuse demersului profesional în anchetă şi dorinţa profesioniştilor de a putea uza de cât mai multe mijloace şi procedee pentru a pune presiune asupra persoanei ascultate, pentru a înfrange voinţa acesteia, în scopul de a obţine cât mai multe informaţii utile pentru anchetă.

Au fost dezvoltate, la nivel internaţional, controverse cu privire la folosirea de procedee şi tehnici de ascultare care să eludeze voinţa persoanei ascultate astfel încât aceasta să nu mai poată păstra controlul asupra fluxului de informaţii pe care îl promovează – de exemplu, folosirea hipnozei, inducerea unei stări de oboseală sau nevoi fiziologice care să exceadă normalului, folosirea unor substanţe care să inhibe centrii nervoşi ce controlează voinţa, etc. Curtea Europeană a Drepturilor Omului a sancţionat, de fiecare dată când a fost sesizată, orice demers al funcţionarilor publici de natură a nesocoti drepturile şi libertăţile fundamentale, implicit, orice presiune considerată anormală pentru desfăşurarea firească a ascultărilor. Există luări de poziţie ale practicienilor din diverse ţări prin care se susţine necesitatea şi inerenţa unei presiuni specifice activităţilor de anchetă, necesară şi inevitabilă – indiferent de dezvoltarea interpretării drepturilor fundamentale ale omului – şi în cazul ascultării. De asemea, odată cu evoluţia fenomenelor specifice dezvoltării terorismului, se apreciază, în unele state, că ar fi necesară o repoziţionare, o reevaluare a practicilor în domeniul drepturilor şi libertăţilor fundamentale pentru o mai mare eficienţă a măsurilor de contracarare a activităţilor şi

Material cu drept de autor

organizațiilor teroriste şi, pe cale de consecință, necesitatea folosirii, în cadrul ascultărilor, a unor procedee care să meargă către limita extremă – important fiind să se obțină informațiile dorite.

Este evident – profesioniştii au nevoie de un instrument util pentru a dezvolta şi eficientiza ancheta; persoanele ascultate au nevoie de certitutinea că, în cadrul ascultărilor le vor fi respectate drepturile, că nu vor fi abuzate. Se manifestă, la nivelul Uniunii Europene, o preocupare majoră pentru asigurarea unui tratament egal, cu respect față de identitatea culturală a cetățenilor în toate relațiile acestora cu autoritățile. Anchetele judiciare constituie un domeniu sensibil ce poate oferi motivații pentru abuz – abuzul de drept putându-se manifesta atât în comportamentul anchetatorilor cât şi în cel al persoanelor ascultate. Tratamentul aplicabil persoanelor în cadrul desfăşurării procesului penal, în general, în cadrul anchetei penale cu ocazia desfăşurarii de ascultări, în special, constituie o temă de meditație, o preocupare cât se poate de actuală şi de importantă pentru întreaga comunitate ştiințifică atât din țară cât şi la nivel internațional – fiind implicați, în primul rând, practicienii domeniului, dar, şi cei care promovează discursul ştiințific.

O reformă profundă şi credibilă în domeniul judiciar nu poate fi reală fără reformarea practicilor specifice domeniului. Am constatat ca în activitatea organelor judiciare nu există consecvență, nu există atestat un set de bune practici care să stea la baza comportamentului profesional, în funcție de care funcționarul public, ce desfăşoară una sau alta dintre activitățile de anchetă, să poată fi evaluat.

Am optat pentru direcționarea efortului de cercetare spre zona ascultărilor de persoane în considerarea faptului că acestea sunt inerente oricărei anchete, ca volum ocupa mult din demersul profesional al unui magistrat, polițist ori alt funcționar public competent să constate infracțiuni, să desfăşoare acte premergătoare ori activități de anchetă pe baza delegării şi, nu în ultimul rând, pentru că am constatat, în practică, foarte multe eşecuri, foarte multe abordări aproximative şi ezitări.

Ascultarea persoanelor în cadrul investigării activităților ilicite penale se detaşează, din punct de vedere al importanței, de restul activităților de strângere a probelor – este activitatea cu frecvența cea mai ridicată, fiindu-i alocat cel mai mare volum de timp; este, de multe ori principala sursă de informații utile soluționării anchetei.

Este remarcabilă preocuparea practicienilor, efortul vizibil, orientat către rezultat, însă, neexistând, în cadrul pregătirii de specialitate, suficientă preocupare pentru formarea şi consolidarea abilităților necesare conducerii unei ascultări apar erori, se manifestă neputință ori, lucru extrem de grav, se recurge la abuzuri. Însuşi mesajul ştiințific menit să servească drept suport informațional este dominat de un anumit formalism, nu este suficient de bine dezvoltat, existând elemente şi zone de interes practic cu privire la care doctrina evită să se pronunțe – adesea discursul ştiințific este limitat de insuficiența timpului alocat în cadrul planurilor de învățământ şi programelor universitare ori cele pe baza cărora se desfăşoară pregătirea continuă. De prea multe ori se consideră că a desfăşura ascultări de persoane în cadrul cercetării activităților ilicite penale este ceva simplu, ceva la care se poate pricepe oricine, că este necesară însuşirea celor câtorva elemente procedurale impuse de Codul de procedură penală şi o sumă de cunoştințe apropiate prin descoperire proprie ori transmise pe cale informală – un fel de folclor profesional.

Material cu drept de autor

În aceste condiții evaluarea activității şi a celui care a desfăşurat-o este dominată de subiectivism, de modul în care sunt asimilate activitatea şi comportamentul profesional al funcționarului de către persoanele interesate şi – în mod utilitarist – de rezultatele dezirabile ale anchetei. Ceea ce azi constituie o activitate cu rezultate bune, ce au putut fi valorificate şi confirmate prin rezultatele altor activități de anchetă, peste un timp, se poate dovedi că a fost o activitate presărată cu abuzuri, că au fost insuficient aprofundate aspecte care s-au dovedit importante, că nu au fost respectate anumite prevederi procedurale, că rezultate ale activității au fost folosite în afara anchetei, că, în fapt, s-a urmărit doar o punere la punct, o atenționare ori exercitarea de presiuni pentru asigurarea, din partea persoanei ascultate, a unui comportament dorit, etc. Totul ar putea părea lăsat în bătaia vântului, cariera unui bun profesionist ar putea depinde de modul cum evoluează anumite stări de lucruri în care nu mai este implicat. Este, evident, nevoie de obiectivitate însă nu există suportul necesar pentru aceasta.

1.2. Minciuna – natura, esență, dezvoltare

De ce despre minciună ?

Pentru că fiecare anchetator deşi urmăreşte şi, efectiv, îşi doreşte să descopere adevărul în cele expuse de persoana pe care o are în față acceptă că o parte importantă din cele ce i se prezintă nu sunt adevărate. ***Adevărul,*** acceptat ca o corespondență apriorică între cele relatate şi realitatea obiectivă, este imposibil de apropiat de către oameni – în primul rând datorită imperfecțiunii simțurilor şi proceselor de memorare, stocare şi redare. Probabil, că este bine, cel puțin în conținutul prezentului demers ştiințific să depăşim un prag firesc al limitelor atingerii adevărului absolut în cadrul anchetei judiciare şi să acceptăm ca soluție rezonabilă rezultatul unui demers profesional desfăşurat cu bună credință şi cu competență care să aibă ca principale caracteristici respectarea celor mai elementare concepte de logică juridică şi diversitatea împrejurărilor şi elementelor ce fundamentează concluziile.

Dincolo de tema filosofică, în sine, cred că trebuie lămurite câteva aspecte în legătură cu deraierile de la adevăr – ceea ce, în general, oamenii acceptă ca fiind minciună.

Este acceptat, în cele mai multe dintre lucrările ştiințifice care abordează tematica, că omul este o ființă bio-psiho-socială, o ființă echilibrată cu o latură brută, instinctivă, pulsională, senzuală care se armonizează sau se destramă în funcție de bunul plac al biologicului şi o a doua latură educată, rafinată, condiționată în manifestare de autocontrol. Pertinent temei acestei lucrări se poate spune că omul una gândeşte şi alta spune – spune ceva şi, până la urmă, alta face. Ceea ce spune, cel puțin principial, este mesajul socialului, în timp ce prin corpul său se manifestă ceea nu poate fi cenzurat. Omul, prins între dorințe şi realitate, acceptă haina travestirii, acceptă să denatureze realitatea – pentru a fi acceptat sau/şi admirat în societate – căutând justificări chiar şi pentru cele mai mici greşeli sau inadecvări ale sale. De fiecare dată când refuză contextul, omul resimte nevoia de a substitui realitatea cu adevărul pe care îl fabrică. Se poate accepta că omul[1] este singura specie ...

[1] **Philippe Turchet** – Sinergologia, de la limbajul trupului la arta de a citi gândurile celuilalt, Edit. Polirom, 2005, pag. 22

Material cu drept de autor

care a integrat filtrul minciunii în ordinea nevoilor sale cotidiene şi care este în stare să mintă în mod „natural" oricând îi este necesar.

Realitatea este falsificată atunci când individul realizează că micile sau mai puțin micile sale slăbiciuni îl împiedică să corespundă imaginii sau, mai degrabă, aşteptărilor pe care le are în legătură cu propria persoană şi propria existență. Zi de zi sunt construite motive care să justifice minciuna, care să facă dezirabil ce se întâmplă cu el şi în jurul lui. La om, arta travestirii[2] atinge apogeul: iluzie, linguşire, minciună, înşelătorie, bârfă, paradă, strălucire de împrumut, măşti, convenție ipocrită, comedie jucată în fața celorlalți şi a propriei persoane – toate acestea îşi pun atât de bine amprenta încât acceptarea posibilității ca printre oameni să se nască un instinct a adevărului este, cât se poate de, hazardată.

Minciuna trebuie tratată ca o certitudine necesară; şi asta în condițiile în care toate modelele consolidate la nivel social au, în comun, excluderea minciunii. Dreptatea, echitatea, onestitatea sunt considerate valori de o perenitate ce nu poate fi pusă în discuție, însă ... nu cumva tocmai acestea sau acest mod de a privi lucrurile generează, acceptă şi consolidează minciuna. Omul ca ființă imperfectă conştientizează faptul că nu se poate ridica la nivelul aşteptărilor, condiții în care, totuşi, trebuie să facă ceva pentru a reuşi în societate. Cel mai uşor, dar şi cel mai eficient este să mintă – probabil societatea a pus individul într-o asemenea încurcătură. Este greu să accepți onestitatea, care este asociată cu umilința faptului ca nu suntem decât ceea ce suntem, atunci când obiectivul, absolut, normal este reuşita personală ce obligă la a afirma că suntem mai mult decât ceea ce suntem.

Aşa ajungem la ***minciuna de supraevaluare*** care, din nefericire, lucru greu de acceptat, este însăşi esența sistemului social, dă sens pentru tot ceea ce se înțelege prin reuşită socială. Succesul poate fi apropiat dacă faci ceea ce trebuie şi eşti aşa cum trebuie. Reuşita socială, cultivată în toate sistemele educaționale, încă de la vârste fragede, are, ca esență, o programare a imaginii noastre proiectate spre o aprioricâ ființă superioară – care ne dorim să devenim, ne străduim să fim dar care nu suntem şi nici nu vom putea fi vreodată.

Omul minte şi, întrucât toată lumea minte, nimeni nu-i poate găsi, cu adevărat, o vină – toată lumea acceptă în limite rezonabile minciuna, fiecare individ procedând în consecință. Şi ..., totuşi, minciuna de supraevaluare nu este suficientă - bunăoară, pentru a păstra şi dezvolta relații sociale trebuie să fii de acord să foloseşti ***minciuna de încuviințare***.

Dacă nu sunt puse în joc, interese cu adevărat, importante nu este bine să contrazici. Într-un grup sau într-o discuție cu o singură persoană, dacă realizezi că relația ar putea fi pusă în pericol, este bine să fii de acord, să accepți valoarea celor afirmate, chiar dacă o faci tacit. Socoteala este simplă, dacă observi că cel care afirmă crede în ideea sa, este contra firii să faci un efort pentru a demonstra adevărul pentru că, pe lângă relația pe care o pui în pericol, anticipezi că totul poate fi în zadar întrucât cel care afirmă nu-şi schibă opinia pentru că înainte de toate ... nu poate să o facă. Minciuna de încuviințare este promovată de fiecare dată când când stabilitatea situației este preferabilă (chiar dacă nu aduce beneficii directe, cel puțin, nu aduce pierderi) modificării sale, şi ... asta o face fiecare în parte pentru că toți înțeleg această

[2] **Friedrich Nietzsche** – Verite et mensoge au sens extra-moral, Lemeac-Actes Sud, Col. Babel, Montreal, Paris, 1998, pag. 218

Material cu drept de autor

minciună ca o scuză, un fel de mică laşitate cotidiană care ajută un bărbat să rămână bărbat şi o femeie să rămână femeie.

Mai mult, dacă este agreată minciuna de încuviinţare – poate şi datorită faptului că omul, o fiinţă hedonistă fiind (ce caută şi se bucură de plăcere tot timpul) găseşte plăcere şi în comoditate, în lipsa de efort ce ar trebui depus pentru a pune lucrurile la punct – poate fi acceptată şi ***minciuna prin omisiune***, pentru că şi aceasta presupune o „economisire" a energiei. În căutarea armoniei şi echilibrului oricine poate accepta că a greşit fără să accepte în ce a constat greşeala. O persoană aflată în faţa unui anchetator poate să afirme că s-a întâlnit cu o altă persoană omiţând, deliberat, să spună ce a făcut sau/şi discutat cu aceasta. În general, minciuna prin omisiune ajută la a evita în a arăta costurile, partea mai puţin plăcută – ilicită, imorală, neeconomică, etc. – a fiecărei activităţi, succes sau alt plus obţinut. Minciuna prin omisiune îţi permite să te lauzi, să îţi asumi succese şi ... să ai orgoliu, să te simţi mândru de tine – stare pe care ai pierde-o foarte repede dacă ai fi corect şi ai spune totul. Este prea plăcut pentru ceilalţi să se lase seduşi de farmecul celui care are realizări astfel încât este mai de preferat să lauzi inteligenţa şi realizările decât să critici minciuna.

În mod firesc, ne putem pune întrebări în legătură cu esenţa umanului – mai este loc şi pentru adevăr ? În esenţa noastră, avem/mai avem nevoie şi de adevăr sau ne putem mulţumi cu minciuna. Pentru a da răspunsuri pertinente poate că va trebui să ne analizăm spontaneitatea - ştim prea bine că pentru foarte mulţi a plânge este un gest de slăbiciune iar a râde este ceva deplasat; homo erectus aproape că este urât fiind adulat un soi de homo economicus care este mai degrabă tentat să se îndoiască de sentimentele sale decât de calculele pe care le face.

Este evident că omul civilizat, cel bine integrat social nu mai poate fi complet sincer dar ... poate fi spontan astfel încât poate convinge cu privire la o anumită doză de adevăr a celor spuse. Important este să credem în forţa imensă a sentimentelor umane. Nu se poate – educaţia modernă deturnează sentimentele de la semnificaţia lor firească. Sentimentele sunt considerate slăbiciuni iar aproape cu toţii credem că omul sensibil ... are nervii zdruncinaţi. Şi, în anchetă, remuşcări care să fie resimţite de conştiinţa fiecăruia la minciunile spuse nu se pot manifesta decât în măsura în care cel ascultat crede în sentimentele pe care le acceptăm şi le numim, în mod obijnuit, profunde. Pe măsură ce omul dobândeşte experienţă socială constată că este necesar să lase deoparte sentimentele atunci când i-a decizii importante.

Lacrimile unei persoane dezvăluie slăbiciuni iar râsul pare o reacţie deplasată. Apreciat este cel care a reuşit să îndepărteze sau, cel puţin, să controleze la un nivel satisfăcător, tot ceea ce înseamnă manifestare a pulsiunilor interne ce stau la baza sentimentelor. Omul raţional trebuie să ştie să-şi ascundă sentimentele – şi, efectiv, să facă asta – să se ascundă pe sine. Echilibrul este asigurat prin ceea ce trebuie „încărcat" în spatele noţiunii de „viaţă privată".

Din punct de vedere practic, pentru anchetă, trebuie observate aşa numitele **filtre ale spontaneităţii**. Sunt identificate trei[3]:

---

[3] **Philippe Turchet** – Sinergologia, de la limbajul trupului la arta de a citi gândurile celuilalt, Edit. Polirom, 2005, pag. 27

Material cu drept de autor

denaturarea realității – realitatea este una singură, oamenii, însă, o împart două: ceva aparține socialului, ceva aparține zonei private;

negarea propriilor sentimente – oamenii își neagă sentimentele punând opreliști în calea spontaneității;

acceptarea stereotipurilor – oamenii, din comoditate, acceptă idei apriorice; dacă toată lumea acceptă de ce să depun fac un efort suplimentar pentru a verifica ?

Omul, ca și concluzie, minte din datorie și nu se încrede în propriile sentimente din rigoare. Cum rămâne cu relațiile inter-umane ? instinctual oamenii se apropie unii de alții în căutarea alter ego-ului. Dar[4] ... atunci când omul întâlnește un alt om se pune în mișcare un proces de evaluare ce are ca obiect tot ceea ce se poate percepe direct; ceea ce nu se paote percepe direct se completează cu stereotipuri: „ este prea frumos ca să fie cinstit", „este tuns prea scurt pentru a gândi liberal", „are părul prea mare pentru a fi riguros", „este prea sărac pentru a avea o educație bună", ș.a. Toate stereotipurile acceptate, la un moment dat, în societate ne organizează viața și ne împiedică să fim autentici – impunem bariere de comunicare și comportament.

Am condiționat însăși conservarea societății, tot ceea ce depinde de cele mai autentice valori umane, comportamentul cotidian, inclusiv cel în zona privată, de minciună – este totul o MINCIUNĂ?

Răspunsul nu poate fi decât nuanțat. DA și în același timp NU.

DA pentru că, așa cum am arătat, minciuna face parte din noi din viața noastră socială.

NU pentru că societatea, la nivel global, și oamenii, la nivel individual, nu pot accepta minciuna decât în anumite limite. Care sunt acestea ? Aici, este bine să observăm că minciuna nu presupune o falsificare totală a realității – o asemenea minciună nu poate fi credibilă. În ultimă instanță realitatea este evidentă și poate fi apropiată – cât, cum și în ce condiții este o altă discuție – condiții în care, ca regulă, un mincinos susține adevărul până la limita interesului său, limită dincolo de care apar deviații care nu trebuie să se îndepărteze de la ceea ce se poate accepta ca adevăr. Falsul, deci, vizează aspecte, elemente, niciodată stări de fapt ori situații complexe privite la nivel de ansamblu.

Mai clar, cum poți să minți ? În primul rând, trebuie să cunoști adevărata stare de fapt; trebuie să clarifici scopul pe care îl urmărești și să accepți că poți să-ți atingi scopul folosind minciuna; apoi folosind fantezia denaturezi acele elemente care sunt importante pentru situația falsă care îți permite realizarea scopului urmărit; verifici credibilitatea, din punct de vedere formal, uneori, chiar încercând să te autoconvingi că ceea ce prezinți este credibil pentru că ... era normal ca lucrurile să se petreacă așa cum le expui.

Ce devine important pentru anchetă este faptul că în interiorul persoanei mincinosului se va escalada, dacă anchetatorul va ști să o provoace, o luptă între – culmea, nu între exprimarea naturală, firească, instinctuală și cea artificială ci – tendința, firească pentru orice sistem, de a-și conserva energia și dispoziția, ordinul, impunerea de a convinge cu privire la „realitatea mincinoasă" ce trebuie susținută. De fiecare dată când minți îți trebuie un consum de energie suplimentar, trebuie, de fiecare dată, păstrate aceleași corelații între fapte, evenimente și persoane astfel încât credibilitatea să fie

[4] **Gregory Bateson** – Vers une ecologie de l`esprit, vol. 2 Seuil Paris, 1977, pag. 152

Material cu drept de autor

conservată. Oare este persoana ascultată în stare să facă față la o așa provocare ? Dacă este să analizăm „miza pusă în joc" – de cele mai multe ori sume de bani, imaginea, ani de închisoare, ș.a. – este necesară o mobilizare generală a persoanei ascultate și, de cele mai multe ori prestația este pe măsura efortului.

Totuși, cel ce minte este puternic răscolit interior, în el dându-se o luptă deosebită – minciuna în anchetă fiind deosebită de minciunile cotidiene la care am făcut referire mai sus, în primul rând, datorită consecințelor de ordin penal, social, psihologic care depind de modul în care va evolua ancheta. El este din plin conectat la evenimente iar randamentul sau intelectual se află sub influenta reținerilor emoționale, a trăirilor intense și a tensiunilor. În esență, nu se cunosc, nu se poate vorbi despre „simptomele" minciunilor. Pot fi stabilite doar stări emoționale și de tensiune care rezultă din minciuni; stări care, însă, nu sunt obligatorii ca apariție, manifestare ori intensitate. S-a constatat, mai ales în cazul „profesioniștilor"[5], că aceștia pot să-și stăpânească foarte bine trăirile emoționale și tensiunile, practic să le reducă la minim.

1.3. Valoarea probantă a declarațiilor în cadrul anchetei judiciare

Orice anchetă, încă din cele mai vechi timpuri, a inclus ascultarea persoanelor care cunosc date despre desfășurarea activităților ilicite. Istoria este plină de exemple care fac referiri la modul în care s-au desfășurat ascultările și la forța ori valoarea probantă a unei declarații în contextul desfășurării anchetei și a luării hotărârii prin care se soluționa o cauză sau alta. Fără a dezvolta subiectul, consider necesar să subliniez că, și în prezent, procedurile judiciare au în centru oamenii, cu pozițiile și interesele lor care le guvernează comportamentul, inclusiv cel procesual.

Astfel, desfășurarea celor mai multe dintre activitățile ilicite presupune apariția uneia sau a mai multor persoane vătămate, persoane care suportă nemijlocit consecințele iar o anchetă nu poate fi concepută fără ascultarea acestor persoane. Dincolo de respectarea procedurii penale – ce presupune, pe lângă altele efectuarea unor demersuri care să permită, inclusiv, recuperarea prejudiciului suferit prin desfășurarea activității ilicite – ascultarea persoanei vătămate este importantă prin aceea că, de regulă, o asemenea persoană cunoaște, alături de făptuitor, cele mai multe și mai importante pentru anchetă amănunte în legătură cu condițiile în care a fost desfășurată activitatea ilicită, cu numărul și identitatea celorlalte persoane implicate.

Chiar și în acele anchete penale în care probațiunea se întemeiază, cu precădere, pe mijloacele materiale de probă, importanța declarațiilor persoanelor vătămate rămâne nealterată deoarece mijlocul material de probă nu prezintă valoare în sine; considerat izolat, nu dovedește nimic dacă nu este integrat în ansamblul împrejurărilor cauzei, dacă nu se cunoaște proveniența lui. Or, toate acestea nu pot fi precizate decât prin mijlocirea declarațiilor

[5] N.A. – o expresie care se referă la persoane care folosesc minciuna în mod curent pentru a-și face meseria precum actorii, politicienii, agenții de vânzări, etc.

Material cu drept de autor

oamenilor[6]. Fiind vorba despre un mijloc de probă ce poate fi influențat într-un mod esențial de elemente de subiectivitate declarațiile persoanelor vătămate, ca de altfel şi celelalte declarații obținute pe parcursul anchetei sunt analizate în contextul celorlalte mijloace de probă fiecare împrejurare trebuind coroborată cu alte fapte şi împrejurări ce rezultă din ansamblul probelor existente la dosarul cauzei.

În ceea ce priveşte martorii – persoane care au perceput direct ori au aflat indirect date în legătură cu pregătirea, desfăşurarea şi valorificarea rezultatelor unei activități ilicite – ascultarea acestora constituie sursa majoră de informații ce pot fi folosite pentru dezvoltarea anchetei, în primul rând pentru că, deşi au propriile lor interese, nu sunt direct implicați în activitatea ilicită precum făptuitorii sau persoanele vătămate. În practica judiciară martorii sunt considerați sinceri sau nesinceri, în raport de obiectivitatea şi fidelitatea conținutului declarațiilor făcute, iar după sursa de informație care determină mărturia se împart în: martori nemijlociți sau oculari, martori mediați şi martori din auzite sau a căror relatare are ca sursă zvonul public[7]. Diferențierile făcute după izvorul informației prezintă importanță în aprecierea declarațiilor martorilor deoarece fidelitatea mărturiilor mediate şi a celor din zvon public este în raport invers proporțional cu numărul verigilor intermediare ce separă percepția inițială de martor. De subliniat este că martorul în sine (persoana) nu este mijloc de probă, au acest caracter declarațiile lui numai dacă concură la rezolvarea cauzei[8].

Deosebit de importante, o adevărată provocare pentru anchetatori, sunt şi ascultările făptuitorilor. Aceştia pot face mărturisiri complete ori numai parțiale, cu privire la modul cum au desfăşurat activitatea ilicită şi la circumstanțele privitoare la aceasta, (distribuția sarcinilor în cazul participării mai multor persoane, obiectele folosite, bunurile şi valorile sustrase, locurile unde le-au depozitat, comercializat, consumat etc.).

Făptuitorul devenit în cadrul procesului penal învinuit sau inculpat este sursa celor mai ample şi fidele informații atât cu privire la acțiunile legate nemijlocit de activitatea ilicită, cât şi cu privire la cele care au precedat sau succedat acestui moment deoarece în majoritatea acțiunilor perceperea mecanismului intim al faptei a făcut-o personal, fiind considerat pe bună dreptate unica sursă a informațiilor legate de fapta săvârşită.

---

[6] **A. Ciopraga**, în Tratat de Tactică Criminalistică, Edit. Gama, Iaşi, 1996, pag. 150–151.

[7] **T. Butoi** citat de **C. Pletea** – Criminalistica, Elemente de anchetă penală, Editura Little Star, Bucureşti, 2003, pag. 155

[8] **N. Volonciu** citat de **C. Pletea** – Criminalistica, Elemente de anchetă penală, Editura Little Star, Bucureşti, 2003, pag. 156

Material cu drept de autor

CAPITOLUL II. PSIHOLOGIA FORMĂRII DECLARAŢIILOR

Conf. univ. dr. PLETEA CONSTANTIN

Pentru a înțelege comportamentul persoanelor ascultate în timpul ascultării, modul cum se dezvoltă expunerea elementelor de interes pentru anchetă, dacă, cum şi în ce condiții pot anchetatorii să obțină declarații care să exprime fidel cele percepute de către persoana ascultată este necesar să analizăm ca si condiții şi premise ale ascultării persoanelor procesul de formare al declarațiilor, structurat în patru faze importante: **percepția (recepția) informației, prelucrarea ei logică, memorarea şi reactivarea[9].**

În continuare vor fi prezentate anumite particularități ale procesului de formare a declarațiilor în cazul persoanelor vătămate, martorilor şi făptuitorilor.

2.1. Particularitățile procesului de formare a declarațiilor în cazul persoanelor vătămate

Momentul inițial al formării declarațiilor **persoanei vătămate** ca act de cunoaştere, îl reprezintă momentul perceptiv, momentul senzorial prin intermediul căruia aceasta ia cunoştință de faptul asupra căruia, mai târziu, va face relatări în fața organelor judiciare. Persoana vătămată vine în contact cu stări, situații, obiecte şi fenomene ale lumii înconjurătoare prin intermediul organelor sale de simț iar reflectarea lumii materiale, dă naştere unor procese psihice simple: senzațiile şi percepțiile.

Senzațiile reprezintă cele mai simple procese psihice şi constau în reflectarea în creierul omului a însuşirilor obiectelor şi fenomenelor lumii reale, care acționează nemijlocit asupra receptorilor.

Percepțiile reprezintă procesul psihic de reflectarea obiectelor în complexitatea însuşirilor lor. Datorită strânsei legături existente între procese psihice, diferențierea sub raport practic a senzațiilor de percepții comportă dificultăți. De aceea, în literatura de specialitate, noțiunea de percepție este folosită într-un sens mai larg, incluzând atât senzația cât şi percepția propriu-zisă[10].

În limbajul juridic şi vorbirea curentă, persoana vătămată, victimă a desfăşurării unei activități ilicite, se asociază cu ideea de suferință, de durere, de prejudiciu fizic sau moral, de unde consecința că alături de senzațiile vizuale sau auditive care dețin rolul cel mai însemnat, la formarea declarațiilor acesteia concură senzațiile cutanate şi, într-o anumită măsură, senzațiile olfactive[11].

Senzațiile auditive constituie rezultatul acțiunii undelor sonore asupra receptorilor auditivi prin însuşirile lor fundamentale: înălțimea, intensitatea şi timbrul. Înălțimea sunetului este dată de frecvența vibrațiilor sau, altfel spus,

---

[9] A de vedea **E. Stancu** – Tratat de Criminalistică, Universul Juridic, Bucureşti, 2007, pag. 411; **I. Butoi**, **I.T. Butoi** – Psihologie judiciară, Tratat universitar, Editura Fundației România de mâine, Bucureşti 2001pag 145.

[10] **E. Stancu**, op. cit., pag 412.

[11] **A. Ciopraga**, Evaluarea probei testimoniale în procesul penal, Editura Junimea, Iaşi, 1979, pag 16.

Material cu drept de autor

de numărul vibrațiilor pe secundă. Intensitatea sau tăria sunetului este determinată de amplitudinea vibrațiilor, de modificările de presiune, adică de deplasarea maximă a corpului în vibrație față de poziția în repaus. Timbrul determinat de forma vibrațiilor este acea însuşire a sunetului care face să se deosebească două sunete egale ca înălțime sau intensitate, produse de surse sonore diferite. Cu alte cuvinte, timbrul constituie însuşirea ce atribuie caracter particular, individual unui sunet. Organul auditiv al omului este apt să perceapă într-o infinitate de nuanțe, o multitudine de fenomene acustice ce însoțesc fie în mod necesar, fie în mod întâmplător, săvârşirea unei infracțiuni[12] Față de natura extrem de variată a împrejurărilor în care se săvârşesc infracțiunile, de sunetele şi zgomotele ce le pot însoți, poate prezenta interes determinarea următoarelor împrejurări[13]:

- *distanța dintre sursa şi organul receptor*, determinarea relativă a acestei relații există numai atunci când fenomenele sonore sunt familiare persoanei vătămate în caz contrar, o astfel de determinare este exclusă;
- *distanța de propagare a fenomenelor sonore* are un caracter de certitudine când este întemeiată nu doar pe senzații auditive ci şi vizuale;
- *natura fenomenelor acustice* sau chiar identificarea lor, fenomen atribuit pe bună dreptate timbrului sunetului.

Se apreciază că percepția fenomenelor sonore care însoțesc desfăşurarea activităților ilicite, poate fi influențată în sens defavorabil de aşa-numitele iluzii acustice declanşate, în principal, de stări conflictuale specifice condițiilor ce caracterizează sistemul spațiio-temporal în care se desfăşoară acestea. Un rol deosebit în procesul de formare a declarațiilor părții vătămate îl au *senzațiile vizuale*[14]prin aceea că oferă o imagine exactă şi completă a lumii înconjurătoare. După cum este cunoscut, lumina care acționează asupra ochiului, prezintă o diversitate de unde electromagnetice percepute între 390 şi 760 milimicroni.

Lumina percepută de ochiul omenesc se subdivide în două grupe: acromatică şi cromatică, culorile alb şi negru, precum şi cele care fac trecerea între ele se numesc acromatice, iar restul cromatice.

Trebuie remarcat faptul că, sub influența sunetului, creşte sensibilitatea ochiului la culorile verde, albastru şi violet, scăzând la galben, roşu şi orange. Sensibilitatea ochiului depinde şi de alte condiții[15], de exemplu, condițiile de iluminare în care are loc recepția.

În cazul faptelor percepute la lumină artificială, intensitatea sursei de lumină pe de o parte, natura acesteia pe de altă parte, pot influența sensibil posibilitatea percepției culorilor şi a celorlalte însuşiri ale obiectelor, diminuând mult posibilitatea identificării corecte a culorilor sau a pigmentației pielii. În timpul nopții sau a condițiilor luminii crepusculare, culorile nu pot fi percepute, datorită dispariției luminozității şi a strălucirii obiectelor, de aceea culorile specifice virează în nuanțe cenuşii.

Sensibilitatea vizuală este serios afectată de trecerea dintr-un mediu cu o intensitate scăzută sau, şi mai pregnant, într-un mediu întunecos, situație

---

[12] **A. Ciopraga**, Evaluarea probei testimoniale..., pag. 29.

[13] **E. Stancu**, op. cit., pag. 412.

[14] **C. Aioniţoaie**, **V. Bercheşan**, Ascultarea părții vătămate, părții civile şi a părții responsabile civilmente, în Tratat de tactică criminalistică, Editura Carpați, Craiova, 1992, pag. 154.

[15] C. Aioniţoaie, V. Bercheşan, op. cit., pag. 155.

Material cu drept de autor

întâlnită şi invers – de la întuneric la lumină. Ochiul neacomodat condiţiilor de iluminare sau întunericului este incapabil să perceapă fenomenele din jur, vederea, în condiţii fundamental schimbate de luminozitate, devenind eficientă din momentul în care intervine adaptarea care presupune o anumită perioadă de timp ce diferă de la persoană la persoană.

Organul de urmărire penală trebuie să stabilească dacă persoana vătămată nu are unele dificultăţi în privinţa distingerii culorilor şi alte defecţiuni ale analizatorilor vizuali care pot influenţa relatările acesteia. De aceea este deosebit de important stabilirea momentului în care a fost săvârşită activitatea ilicită pentru a evalua corect adaptarea la condiţiile de vizibilitate a victimei.

La nivelul suprafeţei cutanate s-a demonstrat existenţa a trei categorii de senzaţii: tactile, termice şi dureroase[16].

Senzaţiile de durere, consecinţă a vătămării ţesuturilor organismului, sunt determinate de stimuli variaţi (mecanici, termici, chimici), pot fi resimţite în orice regiune a organismului, fără o altă indicaţie, contribuind cel mult la localizarea zonei lezate, la stabilirea intensităţii durerii (vie, surdă, pulsatilă, zdrobitoare, străpungătoare) sau a duratei acesteia (continuă, trecătoare)[17]. Pe bună dreptate se afirmă că ceea ce victima percepe exact este senzaţia de durere, dar ceea ce percepe mai puţin exact este cauza care o determină[18].

Când vătămările s-au produs în împrejurări în care persoana vătămată nu a avut posibilitatea să perceapă vizual agentul vulnerant, relatările acesteia cu privire la natura, formele, dimensiunile obiectului cu care s-au aplicat violenţele sunt cu totul nesigure şi pot fi luate în considerare numai în măsura în care se coroborează cu concluziile constatării medico-legale care sunt informaţii certe.

Senzaţiile tactile, rezultat al stimulării receptorilor cutanaţi, sunt determinate de deformarea pielii ca efect al presiunii exercitate asupra învelişului cutanat care, după o anumită perioadă, se acomodează stimulului respectiv. În stare de nemişcare, zonele de contact ale corpului cu diferite obiecte (îmbrăcăminte, ochelari, ceas) se adaptează în asemenea măsură încât senzaţia de atingere cu aceste obiecte este imperceptibilă. Acest aspect este favorabil pentru infractorii care comit furturi din buzunare, genţi, poşete şi explică de ce persoana vătămată nu poate indica întotdeauna nici locul, nici momentul în care s-a sustras un anume bun aflat asupra sa.

O altă categorie de senzaţii[19] care concură la formarea declaraţiilor persoanei vătămate o constituie *senzaţiile gustative* produse de însuşirile chimice ale substanţelor dizolvate în salivă sau soluţie apoasă care stimulează receptorii gustativi situaţi mai cu seamă în papilele linguale.

Prin mijlocirea organului gustativ, omul percepe patru însuşiri fundamentale ale substanţelor, patru senzaţii de gust: dulce, amar, acru, sărat, receptorii acestor senzaţii sunt repartizaţi uniform pe suprafaţa linguală[20].

---

[16] **Al. Roşca**, Psihologie generală, ediţia a II-a, Editura Didactică şi Pedagogică, 1975, pag. 230–231.

[17] **Gr. Davidescu**, 5 simţuri?... 5 porţi spre cunoaştere, Editura Albatros, 1972, pag. 268.

[18] **A. Ciopraga**, Evaluarea probei testimoniale..., pag. 23.

[19] **A. Ciopraga**, Criminalistica..., pag. 305.

[20] **A. Ciopraga**, Evaluarea probei testimoniale..., pag. 25.

Material cu drept de autor

Mecanismul de producere a senzațiilor gustative interesează în acele situații în care persoana vătămată a fost victima unei înscenări de otrăvire sau a unei intoxicații alimentare din culpă, când, datorită cantității insuficiente din toxicul utilizat, inadecvării mijlocului folosit ori intervențiilor medicale oportune sau altor asemenea împrejurări, demersul criminal a rămas în faza tentativei. Chiar şi atunci când substanța otrăvitoare are un gust caracteristic, nu întotdeauna această senzație este încercată de cel care o ingeră datorită cantității şi modului de administrare (doza simplă sau în amestec) cu alimente lichide sau solide.

O ultimă categorie de senzații care pot contribui la formarea declarațiilor persoanei vătămate, o constituie cele *olfactive* prin aceea că stimulează receptorii persoanei situați în partea superioară a cavității nazale, pentru a capta substanțele aflate în stare gazoasă sau sub formă de vapori.

Constituie împrejurări în care astfel de stimuli pot da naştere senzațiilor olfactive şi, în consecință, pot constitui o sursă de formare a declarațiilor persoanei vătămate, infracțiunile de incendiu, unde analizatorul osmic ar putea deosebi mirosul caracteristic al incendiului propriu-zis şi al substanței inflamabile folosite, mirosul particular al unor substanțe toxice, medicamentoase, droguri ce au servit la desfăşurarea unei activități ilicite (încadrabilă din punct de vedere juridic ca tentativă de omor), mirosurile ce însoțesc o explozie, mirosurile unor medii profesionale (în industria chimică şi farmaceutică mai ales)[21]. Se susține că în cazul tentativelor de omor săvârşit prin introducerea treptată în încăperea unde se află victima a gazului toxic, din cauza acomodării, cel vătămat nu va percepe mirosul caracteristic al substanței[22] şi nu trebuie catalogată ca rea-credință neputința relevării mirosului respectiv.

Declarațiile persoanei vătămate a căror sursă o constituie exclusiv senzațiile olfactive, oferă informații doar asupra sursei care a produs un anumit miros, iar localizarea în spațiu a acestor stimuli se înscrie, de asemenea, în limite relative, deoarece datele dobândite de om prin mijlocirea organului olfactiv sunt informe, impalpabile şi inconstante[23].

Dacă persoana vătămată indică şi direcția din care vin mirosurile, trebuie neapărat să se țină seama de condițiile atmosferice, de direcția curenților de aer care le-au purtat. De asemenea, fondul afectiv caracterizat prin teamă şi emoție este propice apariției iluziei olfactive, sugestiei (afirmația de către o persoană că a perceput un anumit miros se transmite într-o anumită măsură şi celor de față) şi autosugestiei (observarea unor aspecte însoțite în mod obişnuit de un miros care nu există în acel moment şi este totuşi perceput de victimă).

O altă categorie de senzații care pot avea o oarecare însemnătate în formarea declarațiilor persoanei vătămate sunt *senzațiile interne* sau *organice* (sete, greață, foame), *senzațiile chinestezice* sau *de mişcare* (cu ajutorul cărora ne dăm seama de poziția membrelor, direcția şi viteza mişcării acestora) şi *senzațiile de echilibru* (care reflectă modificările poziției corpului în raport de centrul lui de greutate, poziția şi direcția mişcărilor capului, accelerare sau încetinire a mişcării pe orizontală, verticală sau circulară)[24].

---

[21] **A. Ciopraga**, Criminalistica..., pag. 307.
[22] **E. Stancu**, op. cit., pag. 98.
[23] **Gr. Davidescu**, op. cit., pag. 15–17.
[24] **E. Stancu**, op. cit., pag. 98–99.

Material cu drept de autor

În actul perceptiv se reflectă particularităţile psihofiziologice generale şi speciale ale individului, trăsăturile temperamentului, ale structurii aptitudinilor şi orientării personalităţii sale. Percepţia nu constituie aportul unui singur organ de simţ oarecare sau al creierului izolat, ci ceea ce percepe omul personalitate[25].

Recepţia persoanei vătămate poate fi influenţată de anumite condiţii concrete în care se desfăşoară activitatea ilicită denumiţi factori de distorsiune care se împart în factori obiectivi şi subiectivi.

Factorii de natură obiectivă privesc condiţiile de mediu în care se desfăşoară percepţia, mai exact condiţiile de timp şi loc, incluzând între altele atât durata percepţiei, cât şi condiţiile de vizibilitate existente în momentul percepţiei, locul de unde a fost perceput un anumit obiect, distanţa, perspectiva, unghiul percepţiei, gradul de complexitate al fenomenului perceput, măsurile de disimulare luate de infractor, existenţa unor surse sonore care pot bruia percepţia auditivă precum şi condiţiile meteorologice (ceaţa, ploaia, ninsoarea)[26].

Factorii de natură subiectivă sunt legaţi de particularităţile psiho-fiziologice şi de personalitate ale persoanei vătămate fie că efectul lor este unul vremelnic, fie că este de durată.

În categoria factorilor cu durată limitată în timp, ce se pot asocia persoanei în momentul percepţiei, influenţând-o într-un sens favorabil sau defavorabil, se înscriu parte din factorii psihici şi fiziologici. Dintre factorii psihici amintim: stările afective, sentimentele pozitive sau negative de acomodare a organelor de simţ şi factorul de care depinde direct calitatea şi realismul percepţiei şi anume atenţia.

Dintre factorii fiziologici cu efect trecător, a căror intervenţie în momentul percepţiei e de natură a perturba, amintim: starea de oboseală, consecinţele provocate de acţiunea unor agenţi chimici, cum ar fi: tutunul, drogurile, alcoolul.

Factorii legaţi de personalitatea victimei au un caracter durabil şi de aceea vor influenţa percepţia, indiferent de condiţiile în care se petrece. În categoria acestora sunt vârsta şi sexul, experienţa anterioară, gradul de mobilitate al proceselor de gândire, temperamentul, tipul perceptiv căruia îi aparţine persoana vătămată[27]. Astfel persoana vătămată de tip analitic are capacitatea de a reţine mai multe amănunte spre deosebire de tipul sintetic care, reţine întregul, caracteristicile generale[28].

Dată fiind strânsa legătură a acestui proces cu fenomenul receptiv, în majoritatea lucrărilor de psihologie judiciară şi tactică criminalistică, aceste două etape sunt reunite, pornindu-se de la identitatea factorilor care le influenţează.

Prelucrarea informaţiilor este un proces psihic internalizat în care dobândeşte sens sau semnificaţie întregul volum de senzaţii receptate, aşezându-le în contextul condiţiilor de loc, timp şi mediu unde s-a săvârşit activitatea infracţională. Un rol important îl are în această etapă decodarea

---

[25] **A. Ciopraga**, Evaluarea probei testimoniale..., pag. 94.
[26] Ibidem, pag. 96.
[27] **A. Ciopraga**, Evaluarea probei testimoniale..., pag. 96–97.
[28] **E. Stancu**, op. cit., pag. 102.

Material cu drept de autor

informațiilor, diferitele trăiri afective trezite de obiectul perceput care place, displace, interesează sau înspăimântă[29].

Cercetările psihologice[30] au pus în evidență tendința de supraestimare a dimensiunilor obiectelor mici şi subestimarea dimensiunii obiectelor mari, producându-se o anumită nivelare a dimensiunilor percepute. Din această perspectivă aprecierea mărimii obiectelor se poate situa mult peste dimensiunea lor reală dacă apar instantaneu, în timpul nopții sau într-o atmosferă încărcată.

Factorii care conduc la percepții false sunt de natură subiectivă, concretizați în imperfecțiunile organelor de simț sau de natură obiectivă în categoria cărora se situează condițiile de iluminare, rolul umbrelor în formarea şi mai ales perceperea imaginii. De aceea ar fi excesiv să se pretindă persoanei vătămate să facă aprecieri ce depăşesc limita normalului, asupra formei şi caracteristicilor obiectelor vulnerante şi a leziunilor provocate de acestea[31].

Distorsiunile persoanei vătămate se reflectă şi în aprecierea timpului, a mişcării. La aprecierea timpului concură următoarele elemente:

– durata efectivă a activității ilicite care evidențiază o tendință generală de exagerare sau exacerbare a intervalelor scurte şi o subevaluare a intervalelor lungi, consacrate în sintagmele *dilatarea timpului* (nu se mai oprea din acțiune făptuitorul) sau *comprimarea acestuia*;

– localizarea în timp a activității ilicite (ziua – noaptea, în intervalele ce le preced);

– derularea efectivă a activităților infracționale (acostare, agresare etc.) şi ritmul în care s-au desfăşurat;

– starea afectivă post-infracțională care determină influențe în apreciere, trăirile negative, conducând spre ceea ce anterior am numit dilatarea timpului.

Mişcarea, în general, caracterizează o bună parte din activitatea infracțională, aprecierea ei cuantificându-se în ritmul în care se succed evenimentele, viteza de reacție sau de ripostă şi conduce la deslușirea mecanismului infracțiunii. Este influențată de distanța dintre mişcare şi subiecte, condițiile de luminozitate, temperatură, apreciindu-se că la distanțe mari mişcarea este percepută ca înceată[32].

Stocarea faptelor percepute – se întinde în intervalul de timp cuprins între momentul perceperii şi cel al reproducerii sub orice formă – verbală sau scrisă – în fața organelor judiciare. Activitatea de memorare are un pronunțat caracter dinamic caracterizat prin procese de reorganizare, regrupare, restructurare, fiind determinată de stările intens emoționale din timpul desfăşurării activității ilicite care, de regulă, cresc în intensitate, aspect ce poate antrena ajustări, corecturi, chiar adăugiri la informațiile percepute. Organul judiciar este interesat, deopotrivă, de cantitatea de informație achiziționată şi conservată, precum şi de fidelitatea şi corectitudinea acesteia.

Distincția psihologică dintre cele două forme de memorare specifice persoanei – voluntară şi involuntară – are importanță în aprecierea declarației

---

[29] **T. Bogdan**, Curs introductiv în psihologia judiciară, Tipografia Învățământului, Bucureşti, 1957, pag. 95.

[30] **M. Golu**, Percepție şi activitate, Editura Ştiințifică, Bucureşti, 1961, pag. 29.

[31] **A. Ciopraga**, Criminalistica..., pag. 309.

[32] **A. Roşca**, Psihologia generală..., pag. 379.

Material cu drept de autor

persoanei vătămate[33]. În cazul *memorării involuntare*, datele percepute se întipăresc neintenționat, subiectul nu-şi propune un scop prealabil şi nu utilizează procedee speciale în vederea memorării. Dimpotrivă, ceea ce caracterizează *memorarea voluntară*, este existența scopului la care se adaugă folosirea unor mijloace şi procedee speciale în vederea realizării scopurilor mnemice[34].

Unele împrejurări legate de desfăşurarea activității ilicite sau făptuitor devin familiare persoanei vătămate datorită percepției repetate, situate fie în momente anterioare, fie ulterioare percepției, aspect concretizat în precizia declarației. Se poate întâmpla şi reversul în sensul că obiectele ce aparțin universului cotidian, cu care se păstrează contact neîntrerupt, să nu fie întotdeauna memorate clar[35].

În psihologie se face distincție între următoarele forme speciale de memorare, astfel:

– *memorarea logică* şi *mecanică* reprezintă tipuri speciale ale memorării voluntare, iar criteriul de diferențiere a acestora îl constituie prezența sau absența înțelegerii, a însuşirii materialului sau informației;

– *memorarea motrică* rezidă într-o predispoziție a subiectului pentru întipărirea şi păstrarea a tot ceea ce este legat de mişcare;

– *memorarea plastic-intuitivă* presupune capacitatea subiectului de a întipări şi conserva în memorie reprezentările concrete ale faptelor şi obiectelor percepute anterior;

– *memorarea profesională* este dată de exercitarea îndelungată a unei profesii;

– *memorarea emoțională* constă în reținerea şi reproducerea fidelă, de regulă, a acelor fapte, evenimente, întâmplări legate de sentimente trăite anterior, care au avut un anumit ecou în psihicul persoanei (teamă, fricã, mânie, bucurie)[36].

Aspectele privind formele speciale de memorie sunt evidențiate cu ocazia ascultării persoanei vătămate a cărei declarație trebuie coroborată cu alte probe existente în dosarul cauzei pentru aflarea adevărului.

Odată cu trecerea timpului, mai devreme sau mai târziu, în informațiile păstrate se constată pierderi datorate procesului *uitării* care constituie reversul păstrării şi se manifestă sub forma neputinței reamintirii unor date memorate ori în imposibilitatea recunoaşterii unor evenimente trăite, la o nouă confruntare cu acestea, sau în reproducerea ori recunoaşterea lor eronată[37]. Nu trebuie neglijate procesele inhibitive de la nivelul scoarței cerebrale, specifice uitării, determinate atât de timp, cât şi de unii factori de natură afectivă: timpul scurs din momentul fixării, interesul pentru memorarea celor percepute sau impresia produsă de agresiune ca şi datele de personalitate ale victimei[38].

---

[33] **E. Stancu**, op. cit., pag. 418.

[34] **A. Ciopraga**, Evaluarea probei testimoniale..., pag. 119.

[35] **E. Stancu**, p. cit., pag. 419.

[36] **A. Ciopraga**, Criminalistica..., pag. 191.

[37] **A. Roşca**, Tratat de psihologie experimentală, Editura Academiei Române, Bucureşti, 1963, pag. 369.

[38] **E. Stancu**, op. cit., pag. 419.

Material cu drept de autor

Reproducerea sau reactivarea celor percepute – Reactivarea memorială este întâlnită fie sub forma reproducerii, fie sub forma recunoaşterii, ultima în înțelesul său psihologic, nu juridic[39].

Reproducerea reprezintă momentul de actualizare a informațiilor achiziționate, în care se manifestă factorii ce au influențat procesul de formare a declarațiilor şi alți factori care pot influența declarațiile persoanei vătămate. Trebuie menționat că, în mod constant, în declarațiile persoanei vătămate apar surse de distorsiune care trebuie identificate de organul de urmărire penală, întrucât şi acest moment al produsului finit – declarația – se supune legilor psihologice, potrivit cărora *întotdeauna se cunoaşte ce intră în cutia neagră (creierul uman) dar de puține ori se ştie ceea ce iese* (evident prin decodificare şi reproducere).

După cum prezentarea denaturată a faptelor îşi are cauza în împrejurări mai presus de voința persoanei vătămate sau în împrejurări dependente de voința acesteia, alterarea faptelor poate avea un caracter conştient sau inconştient. Fie ele conştiente sau inconştiente, denaturările constituie devieri de la realitate, nu sunt expresia adevărului. De aici, anevoioasa îndatorire ce revine organelor judiciare de a utiliza acele procedee tactice menite a anihila sau anula consecințele lor.

Reproducerea faptelor în fața organelor judiciare poate fi însoțită de prezentarea denaturată, adică de falsificarea faptelor ca urmare a unei atitudini deliberate, de reaua credință a celui vătămat. Prin prezentarea tendențioasă a faptelor, cel vătămat urmăreşte atât înrăutățirea situației făptuitorului, cât şi crearea pentru sine a unor condiții procesuale mai bune. Dorința de răzbunare pentru răul pricinuit, precum şi dorința de a obține avantaje materiale superioare prejudiciului suferit sunt cele mai frecvente cauze ce explică denaturările conştiente din declarațiile persoanei vătămate[40].

Pentru explicarea cauzelor denaturărilor atât voluntare, cât şi involuntare din declarațiile persoanei vătămate, trebuie să se țină seama de fenomenul psihosocial denumit *„schimbare de rol”* deşi atitudinea respectivă este specifică martorilor. Desfăşurarea activității ilicite, indiferent de consecințele sale, poate atrage după sine o modificare a comportamentului persoanei vătămate care până atunci era de condiție comună, modestă şi dintr-o dată devine „cineva”, o persoană importantă, de care se ocupă autoritățile, către care se îndreaptă simpatia şi compasiunea celor din jur, mai ales când este mediatizat cazul[41].

Există situații când comiterea infracțiunii este urmarea modului de a se fi comportat al celui ce va suporta consecințele păgubitoare ale faptei. Este vorba de aşa numita „victimă activantă”, care joacă un anumit rol în declanşarea mecanismelor latente ale infracțiunii, şi victima „precipitantă”, care fără să se fi aflat, anterior momentului săvârşirii infracțiunii, în anumite raporturi cu făptuitorul, prin atitudinea sa prea puțin precaută, incită la săvârşirea faptei (de pildă, femeia care, prin ținută vestimentară şi comportament va deveni victima infracțiunii de viol)[42].

Practica judiciară a evidențiat nenumărate situații în care ascultarea părții vătămate s-a făcut după un anumit interval datorită spitalizării ori

---

[39] **A. Ciopraga**, op. cit., pag. 310.
[40] **A. Ciopraga**, Criminalistica..., pag. 313–314.
[41] **E. Stancu**, op. cit., pag. 420.
[42] **A. Ciopraga**, Criminalistica..., pag. 314.

Material cu drept de autor

neputinței de a purta un dialog cu organele de anchetă. În astfel de situații factorul timp şi starea maladivă produc eroziuni puternice asupra stocării în memorie a celor percepute. Sunt victime care datorită vătămărilor suferite nu pot fi ascultate decât în condiții speciale, care presupun avizul medicului curant şi schimbarea locului de ascultare. Declarațiile victimelor aflate în stări agonice constituie o formă aparte a reproducerii, la fel şi depozițiile muribunzilor făcute în prezența organelor judiciare care le înregistrează pe suport magnetic ori le consemnează, iar când sunt făcute în prezența personalului medical au caracter extrajudiciar şi trebuie apreciate în raport cu fidelitatea şi corectitudinea relatărilor respective. Nu trebuie neglijate nici unele adăugiri efectuate de personalul medical care le-a preluat din diverse surse obiective sau subiective. Este proverbială disperarea celui ce se „agață" de ultimele clipe de viață, cu conştiința morții iminente fie datorită stărilor de confuzie, de întunecare a facultăților mintale, fie datorită sentimentului de răzbunare de care este dominat, putând indica drept autor al faptei o persoană nevinovată sau extinde responsabilitatea şi asupra altor persoane din familia făptuitorului ori asupra unor persoane cu care s-a aflat în raporturi de duşmănie[43].

Privită sub raport psihologic, recunoaşterea reprezintă un proces cu mult mai simplu şi mai uşor de realizat decât reproducerea, deoarece actualizarea impresiilor anterioare nu cere memoriei subiectului eforturi deosebite[44]. Din perspectiva dreptului reprezintă modalitatea de individualizare a unor persoane şi obiecte aflate în anumite raporturi cu desfăşurarea activității ilicite sau făptuitorul acesteia (sensul propriu al acțiunii de recunoaştere) şi ca procedeu tactic criminalistic de reamintire a unor fapte uitate temporar[45].

În practica judiciară s-a apreciat că rezultatele recunoaşterii de către partea vătămată a persoanelor sau obiectelor aflate în anumite raporturi cu activitatea ilicită desfăşurată comportă grade diferite de certitudine. Recunoaşterea este precisă atunci când impresiile actuale provenite de la persoanele sau obiectele ce se prezintă persoanei vătămate se identifică, se suprapun sau coincid în mare măsură cu impresiile anterioare. Imprecizia recunoaşterii este dată de coincidența unora dintre impresiile anterioare cu cele actuale, existența unor puține elemente de deosebire, precum şi impresiilor anterioare insuficient consolidate.

2.2. Particularitățile procesului de formare a declarațiilor în cazul martorilor

În ceea ce priveşte particularitățile procesului de formare a declarațiilor în cazul **martorilor** trebuie observat că **mărturia** este considerată rezultatul unui proces de observare şi memorare involuntară a unor fapte sau împrejurări de fapt, strâns legate de desfăşurarea unei activități ilicite, urmat de reproducerea lor în fața organelor judiciare. Aşadar şi mărturia, ca proces de cunoaştere, parcurge, la fel precum în cazul persoanelor vătămate patru faze: recepția (percepția), decodarea, memorarea şi reproducerea.

---

[43] **A. Ciopraga**, Criminalistica..., pag. 315.
[44] **Al. Roşca**, Psihologie generală..., pag. 248.
[45] **E. Stancu**, op. cit., pag. 422.

Material cu drept de autor

Recepția senzorială constituie prima treaptă în formarea mărturiei deoarece senzațiile sunt modalități de reflectare în cortexul uman a însușirilor obiectelor şi fenomenelor din mediul înconjurător, acționând asupra organelor de simț[46].

Senzația este cea mai simplă formă de reflectare a însuşirilor izolate ale obiectelor sau persoanelor, în timp ce percepția este o reflectare mai complexă, fiind determinată de intensitatea stimulilor care acționează asupra analizatorilor.

Recepția senzorială este diferită şi individuală fiecărei persoane în raport cu intensitatea maximă a stimulului capabil să o producă.

Pragurile senzațiilor fixează limitele între care acestea pot fi produse şi prin urmare receptate. Din această perspectivă putem aprecia eficiența percepției care se cantonează între anumite limite speciale, cromatice sau de altă natură.

Recepția auditivă este determinată de zgomotele ce însoțesc desfăşurarea activității ilicite, percepția lor fiind posibilă datorită însuşirilor undelor sonore (înălțimea, intensitatea, timbrul) şi influențată de natura locului unde au fost produse (locul închis produce reverberația, iar locul deschis ecoul), de condițiile atmosferice, vârstă, profesie. Eficiența percepției auditive se situează între 19–20 cicli/secundă şi până la 20.000 cicli, dar cele mai accesibile sunete sunt cele situate între 1000 – 3000 cicli/secundă, peste aceste limite zgomotele sunt recepționate tot mai greu, iar decodarea lor nu se mai poate efectua.

Recepția vizuală sau mărturia tip, are frecvența cea mai mare în activitatea organelor judiciare, fiind considerată superioară celei auditive prin conferirea unei imagini exacte şi complete a lumii înconjurătoare. Recepția vizuală funcționează pe principiul aparatului fotografic, înregistrând imaginea răsturnată, însă redarea acesteia nu se face în acelaşi fel, datorită modificărilor intervenite pe relația retină – cortex care o înfățişează în mod real, fenomen denumit *constanța percepției* ce contrazice legile opticii geometrice.

Percepția eficientă a undelor electromagnetice din componența luminii se situează între 400 – 750 milimicroni, după modul cum se asociază culorile, iar lumina este cromatică şi acromatică. Lumina acromatică are în componență culorile alb şi negru, precum şi nuanțele de gri care fac trecerea spre acestea, în timp ce lumina cromatică include celelalte culori.

Intensitatea sunetului determină o creştere a sensibilității vizuale la culorile reci – verde, albastru, violet – şi o diminuare la culorile calde – galben, roşu, orange[47]. Condițiile de iluminare (naturală sau artificială), influențează receptarea culorilor, iar vederea crepusculară sau nocturnă determină virarea nuanțelor coloristice apropiate. Datorită acestui fenomen martorul solicitat să se pronunțe cu privire la culoarea vestimentației făptuitorului va spune că paltonul era de culoare neagră, în realitate acesta era bleumarin, dacă percepția s-a realizat noaptea.

Percepția vizuală comportă unele imperfecțiuni când se trece din medii luminoase în cele întunecoase şi invers, organul receptor având nevoie de o perioadă de grație – cel puțin 10 minute – necesară adaptării, după care intervine acomodarea sau obişnuința.

---

[46] **E. Stancu**, op. cit., pag. 379; **T. Butoi, I.T. Butoi**, op. cit., pag. 146.

[47] **V. Berchesan, I. E. Sandu**, Ascultarea martorilor, în Tratat de tactică criminalistică (...), pag. 124.

Material cu drept de autor

O problemă deosebit de importantă în cadrul anchetei o constituie perceperea relațiilor spațiale în raport de sursa receptoare – auditivă, vizuală – luate individual sau combinate. Din această perspectivă martorul este solicitat să aprecieze mărimea, forma, orientarea în spațiu, localizarea unor fenomene ce interesează cauza în care este ascultat. Organul judiciar trebuie să cunoască perceperea eficientă a spațiului care începe de la 10 cm față de organul receptor şi se întinde până la aproximativ 450 m, iar prin exersare se poate ajunge până la 1200 m. Se subînțelege că la distanțele mari martorul nu poate să indice caracteristici identificatoare ale obiectelor, instrumentelor sau persoanelor, mărginindu-se a relata unele aspecte ce pot conduce la identificarea de gen. Experimentele[48] efectuate în vederea percepерii relațiilor spațiale au pus în evidență aserțiunea, cu caracter de legitate, potrivit căreia dimensiunile mici sunt supraestimate, iar cele mari subestimate, fără a se preciza limitele de la care acestea devin operabile, determinanți fiind factorii subiectivi care țin de personalitatea martorilor.

Percepția însuşirilor spațiale este influențată de condițiile atmosferice existente în momentul recepției (atmosfera rarefiată creează senzația micşorării distanțelor, obiectele îndepărtate par mai apropiate), iar perspectiva liniară face ca obiectele să se acopere unele pe altele şi să apară mai mici, în special cele mai îndepărtate. Percepția dimensiunilor este influențată de contextura cromatică, fenomen cunoscut sub denumirea de *iradierea luminii* în care obiectele albe sau de culori deschise par mai mari şi de *contrastul simultan* (prezența la un loc a unor obiecte de diferite dimensiuni în care raportarea se face la cel din vecinătatea obiectului ce se apreciază, ignorându-se dimensiunile reale).

De asemenea, trebuie să se țină cont de formele de relief, de temperatură, vârsta, profesia martorului care pot constitui surse de distorsiune ale percepерii dimensiunilor, fără a se neglija subiectivismul martorului. Unii autori[49] recomandă efectuarea unor experimente cu martorul chiar în timpul ascultării, punându-l să aprecieze distanța dintre diferite obiecte aflate în cabinetul de anchetă sau pe stradă ori dimensiunile unor bunuri sau incinte în care s-a aflat.

Percepția vitezei este solicitată martorilor care au asistat la accidentele de trafic rutier. Din experimentele psihologice efectuate s-a stabilit[50] că cu cât distanța dintre martor şi autovehicul este mai mare viteza va fi percepută ca fiind mai lentă, aspect explicat de unghiul vizual mic în care este receptată mişcarea. La determinarea vitezei se ține seama de natura accidentului, urmările acestuia şi starea de repaus ori mişcare în care se află martorul când a receptat evenimentul judiciar. Dificultăți de apreciere se înregistrează când martorii sunt cei care au fost ocupanții autovehiculelor angajate în accident.

Perceperea timpului constituie un proces complex ce constă în reflectarea duratei obiective a unui fenomen, a vitezei şi a succesiunii sale[51]. Influențele care acționează asupra percepерii timpului sunt date de preocupările martorului în perioada săvârşirii infracțiunii, starea de repaus lungeşte timpul în raport cu cea ocupată care lasă impresia scurgerii mai rapide a timpului. De multe ori martorul este solicitat să localizeze în timp

---

[48] **T. Bogdan**, Curs introductiv de psihologie judiciară..., pag. 408.
[49] **E. Stancu**, op. cit., pag. 382.
[50] **Al. Roşca**, Psihologia generală..., p. 209.
[51] **T. Butoi, I.T. Butoi**, op. cit., p. 152.

Material cu drept de autor

activitatea ilicită ori alte aspecte aflate în raporturi directe cu acesta sau făptuitorul. Reuşita localizării este asigurată de calitățile subiective pozitive ce caracterizează martorul şi de intervalul de timp dintre cele două momente, al percepției şi al reproducerii. Cu cât timpul care separă momentele invocate este mai mare cu atât localizarea este mai relativă, iar la perioade lungi devine imposibilă, excepție făcând situațiile în care martorul a notat data calendaristică ori când raportarea include unele date de referință din viața sa (zi de naştere, căsătorie, onomastică etc.).

Neputința localizării temporale nu trebuie catalogată ca rea-credință, mai ales că trăirea sa interioară relevă străduința de a realiza cele solicitate, fiind mai corectă pentru anchetă o asemenea atitudine decât canalizarea pe o pistă falsă. Desigur că este relevantă conduita anchetatorului care poate ajuta martorul să-şi reamintească, fără să-l sugestioneze, prin plasarea evenimentului judiciar între anumite date de referință personală (căsătorie, serviciul militar, sărbători religioase) sau de altă natură (sărbători naționale, evenimente sportive de rezonanță etc.). Alteori martorul este solicitat să relateze despre durata în timp a infracțiunii sau a unor aspecte legate de faptă şi făptuitor. Datorită oscilațiilor şi impreciziilor martorilor s-au făcut experimente în materie care au stabilit tendința generală de supraevaluare a perioadelor scurte şi de subevaluare a perioadelor lungi, aspect ce a determinat regula tactică potrivit căreia martorul chiar dacă face precizări cu privire la timpul cât a durat efectiv activitatea ilicită, acestea vor fi privite cu rezerve.

Fenomenul invocat de experimentele psihologice se explică şi prin existența a două noțiuni cu care se operează: *timpul obiectiv* care se poate cuantifica cu ajutorul cronometrului şi *timpul subiectiv* în care evaluarea comportă deformările care îl separă de timpul obiectiv. Sunt unele categorii de martori care pot evalua timpul foarte corect: sportivii de performanță, cadrele didactice, fotografii, elevii, studenții etc.

Precizarea succesiunii în timp a unor împrejurări legate de desfăşurarea activității ilicite sau făptuitor apare în relatarea liberă a martorului care înfățişează principalele episoade, în ordine cronologică, caracterizate de o mare exactitate. Se apreciază că în stările afective puternice se pot produce inversări ale cronologiei evenimentului judiciar care sunt restabilite după remisiunea stărilor invocate. Sursele generatoare de distorsiuni ale recepției senzoriale: au determinat preocupări[52] în descoperirea cauzelor care le provoacă, ajungându-se la concluzia că inadvertențele constatate sunt generate, deopotrivă, de factori obiectivi şi factori subiectivi.

Factorii obiectivi includ în sfera lor împrejurările în care s-a făcut percepția şi influența pe care o exercită asupra acesteia, astfel:

– percepția vizuală este redusă în situațiile când condițiile meteorologice sunt neprielnice (ploaie, ninsoare, ceață, vijelie), iluminarea este puternică sau neuniformă, distanța relativ mare dintre stimul şi receptor, existența unor obstacole naturale (formele de relief) sau artificiale între cel care percepe şi evenimentul judiciar, temperatura foarte ridicată, perspectiva liniară ş.a.;

– percepția auditivă este influențată de distanța dintre martor şi sursa sonoră, condițiile de propagare a undelor sonore care sunt determinate

---

[52] **E.Stancu**, op. cit., pag 382–383; **A. Ciopraga**, Evaluarea probei testimoniale..., pag. 95–98; **C. Suciu**, op. cit., pag. 578–579; **V. Berchesan, I. E. Sandu**, op. cit., pag. 124–128.

Material cu drept de autor

de forma reliefului, de particularitățile locului (închis sau deschis), viteza vântului şi fenomenul reverberației etc.;

– durata percepției are influență asupra martorului, fiind secvențială, scurtă, determinată de timpul în care se produce evenimentul judiciar. Ca regulă generală fenomenele percepute se succed cu repeziciune, derutând percepția senzorială care este pusă într-o postură de a recepta fapta sau împrejurarea de fapt asemenea unui fulger ce produce impresie puternică datorită spectaculosului

– intensitatea iluminării, apoi sunt decantate informațiile referitoare la ceea ce s-a întâmplat;

– măsurile de protecție luate de făptuitori care se referă la schimbarea înfățişării (ciorapi, cagule), folosirea unor autovehicule furate pe care le abandonează după comiterea faptei, acționarea la adăpostul întunericului, interceptarea persoanelor care ar fi putut să observe pentru a nu ajunge la locul unde se săvârşeşte activitatea ilicită.

Factorii subiectivi[53] țin de personalitatea martorului şi particularitățile psiho-fiziologice care distorsionează percepția, din categoria cărora exemplificăm:

calitatea receptorilor auditivi şi vizuali (orbirea, surzenia), starea lor de sănătate repercutându-se direct şi nemijlocit asupra calității şi cantității recepției;

gradul de instruire şi personalitatea martorului determină, individual sau împreună, recepția facilă sau greoaie a evenimentului judiciar;

vârsta, profesia, experiența de viață constituie factori deosebiți care produc influențe majore atât asupra recepției senzoriale, cât şi asupra decodării şi memorării celor receptate;

temperamentul, gradul de mobilitate al proceselor de gândire determină diferențierile dintre indivizii care asistă la acelaşi eveniment judiciar fiecare, relatând cantitativ şi calitativ, diferit cele percepute;

stările de oboseală, medicamentația folosită, alcoolul, drogurile îngustează câmpul perceptiv, determinând relatări lacunare, imperfecte sau exagerate;

afectivitatea ridicată induce stări inhibitorii asupra percepției, producând alterarea parțială sau dezorganizarea acesteia, situații determinate de gravitatea şi rapiditatea producerii evenimentului judiciar (omoruri, accidente de circulație cu victime), în care sunt implicate persoane apropiate rude, prieteni etc.

atenția joacă un rol deosebit în receptarea senzorială, fiind influențată de calitățile sale: stabilitatea, mobilitatea, distribuția ei. S-a stabilit că cele mai durabile informații sunt receptate de atenția involuntară care surprinde martorul şi îl deconectează de la preocupările sale, datorită apariției neaşteptate a stimulului care o produce, dirijându-i interesul către un anumit obiect, acțiune, persoană[54]. S-a admis[55] că trebuie evidențiată atenția de expectanță anticipativă care, deşi are şi unele aspecte negative, pregăteşte

---

[53] **E. Stancu**, op. cit., pag. pag 382–383; **A. Ciopraga,** op. cit., pag. 98–100.

[54] **C. Rădulescu-Motru**, Curs de psihologie, Editura Cultura Națională, Bucureşti, 1923, pag. 129–134; **Al. Roşca**, op. cit., pag. 241; **A. Ciopraga**, op. cit., pag. 99–101.

[55] **T. Butoi, I.T. Butoi**, op. cit., pag. 154–155.

Material cu drept de autor

martorul cu privire la aspectele esențiale ale unei fapte penale, de aici și denumirea *martorului de expectanță*. Aspectul negativ al expectanței se relevă în false identificări când stimulul așteptat se substituie percepției reale[56].

La evaluarea mărturiei trebuie să se țină seama de alte două tipuri de atenție: *tipul static* caracterizat prin fidelitatea constantă pe tot parcursul actului perceptiv și *tipul dinamic* în care mărturia conține informații mai exacte asupra faptelor receptate la scurt interval de timp după declanșarea evenimentului perceput. Importanța constatării, cu preponderență la cel din urmă aspect, se relevă în invitarea tuturor persoanelor care au asistat la producerea evenimentului judiciar pentru a se putea reproduce întregul tablou al infracțiunii[57].

Dat fiind particularitățile ce țin de calitatea de martor considerăm oportun să detaliem aici câteva aspecte legate de așa numita ***decodare a evenimentului judiciar***[58], în fapt, despre asocierea evenimentelor percepute cu starea de ilegalitate. Recepția senzorială înregistrează lumini, sunete, mirosuri care sunt integrate la nivelul scoarței cerebrale, în ansamblurile existente, urmând a fi decodificate pentru a căpăta sens ori semnificație cu rezonanță pentru cauza penală.

Activismul psihic al oricărei persoane determină apariția unor sensuri întregi logic/semantic structurate, cu toate că ele nu sunt stocate memorial, provenind din reconstituiri, la fel sunt decodate informațiile receptate care dobândesc un anumit sens. Decodarea efectuată prin identificarea expresiei potrivite care este purtătoare de sens devine accesibilă datorită limbajului și învățăturii unui număr mare de persoane, ea nu desemnează numai obiecte, fapte, fenomene, ci și conotațiile acestora, aspect deosebit de important în instrumentarea cauzelor penale. Deși individuală decodarea, suportă unele influențe în contactele interpersonale, căpătând nuanțări pe care receptorul inițial nu le cunoaște sau le omisese.

Memorarea evenimentului judiciar – cuprinde trei etape: achiziția evenimentului judiciar, reținerea sau păstrarea informațiilor și activitatea de reactivare sau reactualizare, fiind caracterizată prin selectivitate și individualitate[59]. Memorarea involuntară este dominantă în raport cu cea voluntară și influențată de interesul manifestat de martor în momentul apariției stimulului care determină perceperea vizuală sau auditivă.

Această modalitate implică prelucrarea intenționată a informațiilor în vederea unei ascultări eventuale în care martorul vine cu „temele făcute", rod al repetării întreprinse în plan mintal sau verbal, în fața altor persoane, de unde rezultă și ușurința în a depune ca martor.

La memorarea involuntară lipsește intenția de a repeta, aspect ce a impus concluzia potrivit căreia mărturia subordonată acesteia poate fi lacunară datorită semnificației evenimentului și a factorilor emoționali care stau la baza ei[60].

---

[56] Reproducerea se face numai după satisfacerea informațională a expectanței. (N.A.).

[57] **A. Ciopraga**, op. cit., pag. 108.

[58] **T. Butoi, I.T. Butoi**, op. cit., pag. 156–157.

[59] Întipărirea și conservarea acționează diferit de la o persoană la alta. (N.A.).

[60] **T. Butoi, I.T. Butoi**, op. cit., pag. 159.

Material cu drept de autor

Tipul de memorie influențează achiziția şi păstrarea evenimentului judiciar, reflectat în memorarea mai bine a faptelor şi împrejurărilor percepute vizual şi auditiv, deoarece reprezentările au fost receptate prin intermediul acestor organe senzoriale. O asemenea memorare a determinat împărțirea martorilor în: *auditivi* şi *vizuali* (după organul receptor), reprezentările memorate având la bază imagini, sunete, zgomote etc.

În raport de perioada cât durează stocarea, se poate aprecia că memoria este de scurtă, medie şi de lungă durată, cu implicații directe asupra mărturiei în ceea ce priveşte fidelitatea.

Mărturia este influențată de uitare caracterizată prin neputința redării unor fapte şi împrejurări memorate anterior sau redarea cu dificultate ori eronată.

Deşi se recunoaşte timpului un rol purificator, eroziunea produsă prin uitare se repercutează defavorabil asupra întinderii mărturiei fără a influența fidelitatea acesteia. S-a constatat că audierea unei persoane la câteva zile după prima depoziție a marcat ameliorări simțitoare (fără sugestionări din partea anchetatorului), fenomen denumit reminiscență bazat pe o decantare a informațiilor ce a permis o ordonare mai atentă, a celor receptate.

Martorul de reminiscență este influențat de vârstă (mai frecventă la copii), atitudinea şi interesul față de evenimentul perceput.

Reactualizarea evenimentului judiciar – reproducerea informațiilor stocate este un fenomen complex, desfăşurat în legătură cu procesul gândirii prin reprezentarea lumii care ne înconjoară. Reprezentările sunt indisolubil legate de particularitățile individuale ale fiecărei persoane şi influențate de activitatea desfăşurată de fiecare individ. Aşa se explică faptul că la aceeaşi persoană reprezentările sunt diferite – cele vizuale fiind exacte şi stabile, iar cele auditive inexacte şi instabile[61].

Reproducerea este puternic influențată de emotivitatea martorului, ambianța în care are loc evocarea faptelor, de contactul psihologic dintre anchetator şi acesta. În reproducere este prezentă influența sugestiei în cazul redării lacunare a celor percepute, aspect ce trebuie avut în vedere la formularea întrebărilor atât de către organul judiciar sau instanța de judecată, cât şi cele adresate de părți în cercetarea judecătorească.

Sugestibilitatea poate distorsiona reproducerea şi poate fi de scurtă durată datorită unor stări maladive, intoxicații medicamentoase, cu alcool sau droguri etc. ori de lungă durată în cazul persoanelor cu nivel socio-cultural scăzut[62]. De asemenea, reproducerea este influențată de mai mulți factori, din categoria cărora enumerăm: imaginația, gândirea, limbajul, atenția şi de fenomenul repetiției specific martorului ocular care, pe lângă cele percepute, achiziționează informații de la alte persoane prezente la fața locului încât redarea datorită adăugirilor sau completărilor nu conține recepția personală, ci suma percepțiilor individuale corespunzătoare numărului persoanelor relaționate de martor.

Reproducerea sub forma interogatorului este apreciată ca o forțare, o solicitare a memoriei martorului către limita extremă a amintirilor, constituind o sursă de alterare a depoziției chiar dacă nu se folosesc întrebări sugestive. La fel ca şi celelalte etape ale mărturiei şi reproducerea este supusă erorilor prin

[61] **A. Ciopraga**, Evaluarea probei testimoniale..., pag. 128.
[62] Sugestibilitatea de statut, **T. Butoi, I.T.Butoi**, op. cit., pag. 164.

Material cu drept de autor

omisiune, substituire sau transformare, întâlnite chiar şi în cazul martorilor de bună-credinţă[63].

2.3. Particularităţile procesului de formare a declaraţiilor în cazul făptuitorilor

Analiza particularităţilor procesului de formare a declaraţiilor în cazul **făptuitorilor** impune detalierea unor noţiuni precum ***interogatoriul judiciar, anchetă, ascultare sau audiere***[64]

Aşa cum am observat ascultarea reprezintă actul procedural prin care anumite persoane, între acestea aflându-se şi învinuitul sau inculpatul, care deţin date sau informaţii cu privire la infracţiune sau făptuitorii acesteia sunt chemate în faţa organului judiciar sau instanţei de judecată, pentru a fi audiate.

Infracţiunile se săvârşesc sub semnul clandestinităţii, iar descoperirea lor constituie o problemă deloc uşoară şi o obligaţie din partea organelor abilitate care desfăşoară activităţi specifice, între acestea situându-se şi ascultarea persoanelor bănuite.

Transformările specifice infracţiunilor – de natură materială sau imaterială – oferă informaţii utile identificării autorilor obţinute prin mijlocirea unor activităţi de urmărire penală, ceea ce pune în relaţie interpersonală pe purtătorul informaţiei şi organul judiciar.

În literatura judiciară termenii utilizaţi pentru înfăptuirea activităţii invocate sunt: ascultarea, audierea sau ancheta judiciară şi presupune contactul nemijlocit dintre persoana bănuită (suspectă) şi organul de urmărire penală când acesta obţine informaţii despre faptă şi/sau făptuitor prin modalităţile consacrate de lege.

Sensul termenilor invocaţi[65] este explicat astfel:

ascultarea sau audierea au nuanţă didactică, şi caracter contemplativ-static şi nu exprimă relaţia de opozabilitate, interpersonală, specifică urmăririi penale;

ancheta este specifică sociologiei, iar consacrarea sa din trecut o plasează într-o lumină nefavorabilă, asociată relelor tratamente şi abuzurilor, proprii anchetatorului de tip torţionar;

interogatoriul sau interogarea judecătorească reprezintă totalitatea întrebărilor adresate de organul judiciar persoanelor ascultate în procesul penal cu privire la faptele ce formează obiectul procesului şi al răspunsurilor date de acestea.

Ultima accepţie este considerată că ar exprima mai bine realitatea faptică, chiar dacă de cele mai multe ori câmpul de aplicare al acesteia este îngustat şi dirijat către etapa ascultării pe baza întrebărilor.

Interogatoriul judiciar[66] este contactul interpersonal verbal, relativ tensionat emoţional, desfăşurat sistematic şi organizat ştiinţific, pe care îl poartă reprezentantul organului de stat cu persoana bănuită, în scopul culegerii de date şi informaţii despre o faptă infracţională, în vederea

---

[63] **A. Ciopraga**, Evaluarea probei testimoniale..., pag. 149–156.
[64] **T. Butoi, I.T. Butoi**, op. cit., pag. 225.
[65] **T. Butoi, I.T. Butoi**, op. cit., pag. 225.
[66] Ibidem, pag. 226.

Material cu drept de autor

prelucrării şi lămuririi împrejurărilor în care s-a comis fapta, identificării făptuitorilor şi tragerii lor la răspundere. Deşi această concepție despre interogatoriul judiciar acoperă mai judicios activitatea desfăşurată de organele de urmărire penală şi instanța de judecată în vederea aflării adevărului, unele montări credem că s-ar impune.

Având în vedere diminuarea şi dispariția statului ca instituție, într-un viitor mai mult sau mai puțin îndepărtat, abilitarea organelor specializate se va face de către societatea civilă care susține financiar activitatea lor, nefiindu-i indiferent climatul de ordine şi implicit eficiența activității represive (de descoperire şi pedepsire a răufăcătorilor). Evident că nu trebuie inclusă în definiția interogatoriului expresia referitoare la prelucrarea informațiilor care, într-o interpretare speculativă, poate fi asociată ticluirii de probe.

Caracteristicile interogatoriului[67] sunt decantate din practica judiciară şi surprind, ceea ce au specific în substanța lor, astfel:

opozabilitatea intereselor celor două entități; anchetatorul doreşte să afle adevărul folosind mijloacele legale, făptuitorul, animat de miza apărării cu orice preț a libertății, ascunde adevărul;

inegalitatea de statut ceea ce conferă o poziție relativ privilegiată anchetatorului în raport cu învinuitul sau inculpatul care trebuie să suporte consecințele încălcării legii dacă este dovedită vinovăția sa;

tensiunea comportamentului expresiv consacrată în sintagma potrivit căreia aceştia (anchetatorul şi învinuitul) nu colaborează, ci se confruntă;

demersul neuniform, contradictoriu, în zig-zag, relevat de faptul că infractorii nu recunosc decât atunci când sunt convinşi de robustețea şi temeinicia probelor. Ancheta desfăşurându-se anevoios prin recunoaşteri totale sau parțiale şi retractări asemănătoare, aspectele respective constituie modalități tactice de apreciere nu numai a vinovăției, ci şi a poziției sale în raport cu anchetatorul. Dacă îl socoteşte inferior lui, învinuitul recunoaşte cât mai puțin, când superioritatea anchetatorului este clară infractorul va recunoaşte fără rezerve fapta, însă nu la începutul interogatoriului judiciar;

de aici reiese importanța pregătirii ascultării în aşa fel încât acuzarea, în limitele permise de lege, să nu prezinte nici o fisură care ar putea fi exploatată de învinuit sau inculpat ori apărătorul său;

intimitatea, stresul şi riscul pe care-l presupune interogatoriul sunt realități palpabile. Pentru a recunoaşte învinuitul sau inculpatul are nevoie de intimitate psihologică asigurată nu numai de condițiile ergonomice ale locului unde se desfăşoară, ci şi de persoana anchetatorului către care îşi deschide sufletul, recunoaşte, se încredințează.

Stresul unui interogatoriu este înlăturat de recunoaşterea făptuitorului – devenit, din punct de vedere procesual, învinuit sau inculpat – în timp ce riscul nu poate fi înlocuit cu nimic, rămânând asumat şi suportat de către anchetator.

Planurile situaționale întâlnite în cazul interogatoriului:

deschis, în care datele despre comiterea infracțiunii sunt cunoscute de ambele părți (cazul infracțiunilor flagrante) aspecte ce determină recunoaşterea învinuitului fără probleme, aici trebuie avut în vedere că această atitudine poate ascunde uneori fapte mai grave;

orb, în care probele şi mijloacele materiale de probă sunt cunoscute numai de către anchetator (denunțurile, înregistrările convorbirilor telefonice

[67] **T. Butoi, I.T. Butoi**, op. cit., pag. 229.

Material cu drept de autor

etc.), situații în care anchetatorul trebuie să-l determine pe învinuit să facă mărturisiri, utilizând anumite procedee tactice (prezentarea probelor de vinovăție, întâlnirile surpriză etc.);

ascuns, caracterizat de situația în care datele despre comiterea infracțiunii sunt cunoscute numai de către persoana interogată care poate avea calitatea de suspect în cauză. În aceste împrejurări numai interogatoriul psihanalitic sau tehnica poligraf poate da rezultate;

necunoscut, caracterizat prin aceea că datele despre săvârşirea infracțiunii nu sunt cunoscute nici anchetatorului şi nici persoanei bănuite, (cazul persoanelor suspecte aduse la sediul organului judiciar cu ocazia unor acțiuni, razii etc.) dialogul, răbdarea, intuiția şi capacitatea sau știința de a asculta, constituie temeiurile cu ajutorul cărora se poate construi o acuzare, dacă situația impune.

Declarațiile învinuitului sau inculpatului referitoare la propriile fapte antisociale nu sunt niciodată întâmplătoare, fiecare afirmație sau negare a unui fapt este rezultatul unui proces psihologic destul de amplu.

Redarea propriilor acțiuni sau inacțiuni de către însuşi persoana care le-a săvârşit este un proces mai complex decât cel de formare a mărturiilor cu care se aseamănă foarte mult. Complexitatea mecanismelor psihologice ale învinuitului sau inculpatului rezultă din specificitatea etapelor infracționale pe care acesta le traversează.

Procesul psihologic parcurge aceleaşi etape ca şi în cazul martorilor – percepția (recepția), prelucrarea logică, memorarea şi reproducerea sau recunoaşterea. Admițând „de plano" că învinuitul sau inculpatul este în deplinătatea capacităților fizice şi psihice, trebuie să considerăm că informația parcurge etapele arătate, fiind influențată de factori obiectivi şi subiectivi, iar redarea informației stocate este puternic determinată de consecințele pe care acesta le poate suporta. Din această perspectivă considerăm procesele psihologice ale declarațiilor învinuitului sau inculpatului asemănătoare cu cele ale martorului, excepție făcând ultima etapă, respectiv reproducerea când învinuitul cenzurează extrem de atent tot ceea ce evocă, nelăsând nimic neacoperit, neprobat, sondând permanent bagajul de probe deținut de anchetator. În practica judiciară s-a cristalizat concepția potrivit căreia învinuitul declară ce vrea, putând să retracteze total sau parțial ce a declarat.

Comportamentul psihologic înainte, în timpul şi după săvârşirea infracțiunii

La desfăşurarea activității ilicite infractorul participă cu întreaga ființă, mobilizându-şi energiile psihice şi fizice în vederea asigurării reuşitei. Până la trecerea la actul infracțional învinuitul sau inculpatul parcurge o serie de procese de analiză şi sinteză, vizând trebuințele şi motivele care determină luarea hotărârii, actele preparatorii, cele executorii şi comportamentul post-infracțional, toate având un conținut şi o încărcătură afectiv-emoțională specifică.

În literatura de specialitate[68] stările afective corespondente momentelor anterioare, din timpul şi cele posterioare desfăşurării activității ilicite sunt menționate în dinamica secvențelor comportamentale care se diferențiază în intensitate şi se delimitează în timp.

Procesele psihologice care se produc până la luarea hotărârii de a desfăşura activitatea ilicit[sunt caracterizate prin perceperea şi prelucrarea

[68] **T. Butoi, I.T. Butoi**, op. cit., pag. 234.

Material cu drept de autor

informațiilor declanşatoare de trebuințe şi motivații antisociale pe care se întemeiază mobilul comportamentului ilicit.

Trebuințele determină o stare tensională care se amplifică dacă nu sunt satisfăcute, evoluând spre mobilul acțional care poate fi determinant în motivația individuală, respectiv în săvârşirea infracțiunii.

Reflectarea psihologică a trebuințelor la nivelul conştiinței impune un comportament posibil, determinând luarea deciziei de a desfăşura activitatea ilicită. În acest stadiu se conturează embrionul activității ilicite, producând o detensionare a agentului care consideră că în acest mod o parte din trebuințe şi mobiluri vor fi rezolvate, acoperind aria scopurilor şi intereselor sale. În consecință se produce deliberarea.

Procesele psihice din momentul luării hotărârii până la săvârşirea faptei

Aceste procese parcurg două segmente: stadiul mintal şi stadiul practic.

În *stadiul mintal* au loc procese psihice deosebit de intense, relativ istovitoare care determină luarea hotărârii de a comite o faptă penală. Consumul lăuntric se centrează pe analiza coeficientului de risc la care se expune, în raport cu miza jocului în care să intre. Este relevantă funcția de anticipare şi protecție care determină clarificări ale situațiilor ambivalente: reuşită-nereuşită, satisfacție-anxietate, deliberând asupra intenției ilicite primare care dobândeşte un contur precis, bine determinat, ceea ce produce o recchilibrare emoțională. A fost un examen în care agentul a fost rând pe rând elev şi profesor examinator, deliberarea având rolul unei gratificări dătătoare de încredere în forțele proprii. Din acest moment sunt puține şanse de a renunța, de a abandona hotărârea luată, de aceea deliberarea presupune linişte, izolare agentul vrea să dialogheze cu sine sau cu complicii în cazul participației penale.

Procesele psihice sunt direcționate spre miza pusă în joc, riscul trecând în plan secund, fără a fi neglijat în totalitate. Din această perspectivă au loc analize amănunțite despre locul faptei, structurate în variante de lucru din care se alege varianta optimă.

Apare ca necesitate vizualizarea locului faptei, ceea ce marchează *stadiul practic*, în conținutul căruia distingem:

fundamentarea unui plan de acțiune, mai precis, o schiță a acestuia pentru că ulterior va dobândi valențe noi, determinate de analiza permanentă a reuşitei şi nereuşitei;

sunt creionate mijloacele de realizare a scopului care determină activitățile pregătitoare: procurarea sculelor şi mijloacelor necesare, alegerea complicilor, supravegherea obiectivului şi recunoaşterea unor împrejurări care pot asigura reuşita (uşa deschisă la balcon, lăsarea biletului în uşă – lipsesc 2 ore etc.), culegerea de informații despre programul de lucru al persoanelor care locuiesc sau îşi desfăşoară activitatea în incinta respectivă;

stabilirea datei şi a timpului când se va acționa.

Stadiul practic poate fi amânat dacă nu sunt realizate condițiile reuşitei sau dacă se constată apariția unor aspecte neprevăzute.

Procesele psihice din timpul săvârşirii infracțiunii

Orice activitate umană presupune o încărcătură emoțională specifică, chiar şi cele care au dobândit o anumită rutină nu sunt scutite de manifestările respective.

Cu atât mai mare va fi emoția agentului care săvârşeşte infracțiunea deoarece se află în criză de timp, iar neprevăzutul poate contribui la

Material cu drept de autor

amplificarea primului aspect sau la nereuşita acţiunii sale, alimentând precipitarea şi teama.

Atenţia sa se va distribui în următoarele direcţii:

realizarea rezoluţiunii infracţionale într-un timp foarte scurt;

rezolvarea favorabilă a situaţiilor neprevăzute;

efectuarea unor activităţi curate, fără urme sau cu cât mai puţine urme.

Branşarea atenţiei la fenomenul principal şi la cele colaterale acestuia determină perceperea deformată a spaţiului, timpului, obiectelor înconjurătoare etc., aspect reflectat în conţinutul declaraţiilor ulterioare date în faţa organului judiciar.

Teama de a fi descoperit, apariţia situaţiilor neprevăzute, trăirea reală a riscului bulversează agentul diminuându-i autocontrolul, generând scăpări, uneori inexplicabile (crearea de urme, pierderea sau abandonarea unor obiecte la locul faptei, uită să şteargă urmele etc.), care sunt exploatate de echipa de cercetare a locului faptei.

Cu cât acţiunea este mai dificilă cu atât apare mai necesară *gratificarea*, aspect ce constituie factor perturbator al conduitei autocenzurate a infractorului. Gratificarea lucrează în favoarea organului judiciar (prin modificările produse la nivelul psihicului – scoaterea mănuşilor şi crearea urmelor, chiar mănuşile pot constitui obiect al identificării criminalistice).

Procesele psihice post infracţionale

După desfăşurarea activităţii ilicite, făptuitorul este dominat de tendinţa de a se apăra, depunând eforturi considerabile pentru a se sustrage de la identificare şi inculpare. Procesele psihice sunt foarte intense, focalizate pe întreaga activitate, analizând aspectele pozitive sau negative din conţinutul acesteia. Nu de puţine ori se produc autogratificări psihice, concretizate în ideea că nu va fi descoperit, întrucât este mai deştept decât organul judiciar.

Strategiile de contracarare a identificării sunt numeroase, în permanenţă active asupra lor intervenindu-se prin corectarea sau îmbunătăţirea conţinutului în vederea realizării scopului propus. La puţin timp după comiterea faptei apar în locuri aglomerate, făcându-se remarcaţi – scandaluri, acostări, discuţii contradictorii, deplasarea la domiciliul persoanelor ce inspiră încredere etc. Aspectele respective ţin de conceptul denumit, alibi, care poate fi definit ca un construct mintal, o strategie cognitiv-demonstrativă, parţial acoperită faptic, prin care persoana bănuită caută în timp să rămână cât mai aproape de perioada comiterii infracţiunii, în spaţiu să se plaseze cât mai departe de locul faptei, unde să-şi facă simţită prezenţa[69].

Sunt situaţii când făptuitorul datorită unor imbolduri puternice apare la locul faptei, interesându-se de mersul anchetei, uneori asistă la efectuarea acesteia, oferindu-şi serviciile fie ca martor ocular, fie ca martor asistent, acest din urmă aspect, oferindu-i posibilitatea de a constata nemijlocit modul de lucru al echipei, de a modifica, din inocenţă, locul faptei ori de a trimite scrisori anonime despre persoanele care au săvârşit infracţiunea, evident altele decât persoana sa.

Din practica judiciară a rezultat că, în unele situaţii, făptuitorul, după desfăşurarea activităţii ilicite poate comite fapte penale cu pericol social mai mic decât activitatea ilicită de bază, de dinainte pregătiră, pentru a fi prins şi arestat, amânând în acest fel învinuirea/inculparea şi pentru fapta respectivă.

Psihologia învinuitului sau inculpatului în momentul ascultării

---

[69] **T. Butoi, I. T. Butoi**, op. cit., pag. 253.

Material cu drept de autor

Învinuitul sau inculpatul aflat față în față cu anchetatorul, trece printr-o stare de puternică tulburare emoțională. Contactul cu o autoritate, şi în special cu reprezentanții legii, nu este de natură a-l pune pe făptuitor într-o postură liniştitoare. Fie că este sau nu vinovată, persoana adusă în fața justiției este marcată de această situație, totul având ulterior repercusiuni asupra profesiei, a familiei şi a relațiilor sale sociale. Cadrul în care se desfăşoară interogatoriul judiciar, caracterizat de oficialitate, atitudinea sobră şi politicoasă a anchetatorului, atmosfera de justiție creată de organele de cercetare penală au un efect derutant asupra învinuitului sau inculpatului, el necunoscând probele deținute împotriva sa.

Activitatea ilicită anterioară, desele contacte pe care eventual le-a mai avut cu justiția îl determină pe făptuitor să aibă în fața organelor de cercetare penală, dacă nu o atitudine activă, cel puțin, una de expectativă centrată pe obținerea a cât mai multe informații în legătură cu acuzația ce i se aduce şi probele ce îl încriminează. La acest gen de infractori emoția este mai greu de depistat, dar agilitatea anchetatorilor ar trebui să evidențieze nervozitatea şi tensiunea pe care chiar şi aceştia le resimt.

Dacă, din contră, cel aflat în camera de ascultare este pentru prima oară în postura de învinuit sau inculpat întreaga trăire emoțională va fi exteriorizată fără să aibă posibilitatea auto-controlului. Cel mai puternic sentiment pe care aceştia îl resimt este teama; ei nu sunt obişnuiți cu activitatea respectivă şi au o anumită imagine despre modul în care se desfăşoară, asociind-o cu interogatoriul judiciar represiv ce are drept scop obținerea unei mărturisiri şi în care nu se ezită a se folosi relele tratamente şi tortura[70].

De la primul contact anchetatorul trebuie să analizeze comportamentul expresiv al învinuitului sau inculpatului, gesturile pe care aceasta le face, mimica sa, modul în care priveşte organele de cercetare penală, atitudinea acestuia față de situația în care se află (ostilă sau cooperantă)[71]. Dificultatea pentru anchetator nu constă în observarea expresiilor evidente ale învinuitului sau inculpatului, ci în aprecierea în mod critic a acestora. Persoana anchetată poate fi una emotivă pe care o simplă întrevedere cu organele judiciare o determină să aibă un comportament ce denotă vinovăția. Pe de altă parte, anchetatorul trebuie să sesizeze, în cazul anumitor infractori, latura voluntară a comportamentului. Aceştia deseori, se manifestă ca persoane inocente, frustrate şi jignite de învinuirea adusă, vorbind tot timpul şi încercând să demonstreze (de cele mai multe ori prin scuze puerile) că acuzațiile sunt nefondate, fiind total nevinovați şi, în consecință, reputația lor va avea de suferit.

Acest gen de învinuiți îşi întăresc ideea că li se face o mare nedreptate şi trec la amenințări sub aspectul încălcării drepturilor fundamentale, invocând anumite cunoştințe „sus puse", etc. Simulările pălesc în fața unei atitudini ferme şi documentată a magistratului, care punându-l pe învinuit sau inculpat în fața probelor evidente şi exploatând momentele psihologice favorabile îl determină să reflecteze asupra atitudinii sale deloc convingătoare şi, în cele din urmă, să coopereze.

Alteori învinuitul sau inculpatul afişează calmul şi stăpânirea de sine ori nedumerirea că a putut fi pus într-o asemenea situație stânjenitoare, face

---

[70] Aspecte interzise atât de dreptul intern, cât şi de dreptul internațional (N. A.).

[71] **A. Ciopraga**, op. cit., pag. 245.

Material cu drept de autor

referiri la incompetența organelor de cercetare care nu sunt capabile să găsească adevăratul vinovat, etc. Acest comportament este specific aşa-zişilor „infractori cu sânge rece" care nu regretă câtuşi de puțin fapta comisă, ci o privesc ca pe un simplu mijloc de a-şi realiza anumite scopuri.

Există şi situații când învinuitul sau inculpatul „joacă" teatru în fața anchetatorilor, simulând anumite stări de boală, leşinuri, dezechilibru psihic, lipsa auzului (de cele mai multe ori nu aude întrebările critice referitoare la activitatea ilicită desfăşurată, pe care i le pune anchetatorul)[72]. Deşi aceste atitudini au ca scop impresionarea prin intimidarea sau apelarea la milă ori încercarea de a-l domina din punct de vedere psihologic, un bun anchetator observă lipsa de naturalețe a tuturor acestor gesturi, cunoştințele sale de psihologie judiciară ajutându-l să conştientizeze că un anumit comportament al învinuitului sau inculpatului, într-un anumit moment este total deplasat şi nejustificabil.

Spre deosebire de comportamentul voluntar, manifestările involuntare reprezintă reacții interne ale anumitor sisteme funcționale aflate sub dependența sistemului neurovegetativ. Cel mai important este faptul că aceste reacții nu pot fi controlate; ele nu pot fi ascunse şi nici provocate în mod voit. O parte dintre aceste manifestări există la oricare individ, ele devenind evidente atunci când acesta face eforturi să se adapteze la circumstanțele mediului înconjurător.

Între periculozitatea pentru sine a situației în care se află învinuitul şi eforturile depuse pentru a se adapta şi a înlătura pericolul există un raport direct proporțional. Pe lângă manifestările strict fiziologice, mai există şi alte manifestări care pot indica cu uşurință adevărata stare de spirit a acestuia. Aceste manifestări, cunoscute mai ales sub numele de *„ticuri"*, sunt de fapt gesturi conştiente devenite reflexe necondiționate. Toate vorbesc despre învinuit, îi prezintă adevărata constituție psihologică, ele trădându-şi stăpânul, numai pentru cine ştie să le înțeleagă[73]. De fapt, toate aceste manifestări fiziologice reprezintă efectul dezacordului dintre adevăr şi minciună, dintre cele ce se afirmă de către învinuit sau inculpat şi cele întâmplate în realitate, reprezentând rezultatul disconfortului psihic pe care acesta îl trăieşte în fața organului judiciar.

Trebuie reținut că acestor stări emoționale specifice anumite manifestări viscerale şi somatice[74], cele mai importante şi evidente în activitatea de anchetă, fiind următoarele:

accelerarea şi dereglarea respirației (senzația de sufocare) însoțită de dereglarea emisiei vocale (răguşire şi tremurul vocii), spasmul glotic, scăderea salivației (senzația de uscare a buzelor şi a gurii şi nevoia permanentă de a bea apă);

creşterea volumului vaselor şi a presiunii sanguine însoțite de modificarea bătăilor inimii (fenomene vasodilatatorii observabile în special la tâmple şi în zona carotidei sau fenomene vasoconstrictorii caracterizate prin paloare excesivă);

contractarea muşchilor scheletici, manifestată prin crispare sau blocarea funcțiilor motorii (înlemnit de frică);

---

[72] **E. Stancu**, op. cit., pag. 433.
[73] **E. Stancu**, op. cit., pag. 434.
[74] Ibidem, pag 435.

Material cu drept de autor

schimbarea mimicii şi pantomimicii, tensiunea psihică modificând conduita normală şi corespunzătoare caracterului individului; acesta începe să culeagă scame imaginare, îşi aranjează hainele într-un mod exagerat, strânge în mâini pălăria, poşeta etc., îi tremură mâinile şi le frământă continuu, are impresia că scaunul pe care stă este prea strâmt şi neconfortabil, etc.;

modificarea timpului de latență sau de reacție caracterizat prin întârzierea răspunsurilor la întrebările critice (cu implicații afectogene) adresate de anchetator. Spre deosebire de întrebările necritice, răspunsurile la întrebările critice date după o perioadă de timp de 4–5 secunde în care învinuitul sau inculpatul caută cu disperare un răspuns convingător care să nu-i agraveze situația.

Timpul de reacție este intervalul de timp scurs din momentul aplicării stimulului până la declanşarea răspunsului. Atenția individului poate fi orientată spre stimulul aşteptat (atitudine „senzorială" specifică persoanelor nevinovate care încearcă să demonstreze acest lucru) sau poate fi orientată spre reacția sa de răspuns (în acest caz se vorbeşte despre o atitudine „motorie", specifică persoanelor vinovate care şi-au creat un alibi). Timpul de reacție mai depinde şi de alți factori legați atât de stimul, cât şi de subiect, şi anume: calitatea senzorilor subiectului, intensitatea stimulului şi implicațiile sale afectogene, practica subiectului, vârsta sa, starea emotivă sau afectivă în care se află precum şi de starea de sănătate a acestuia.

Magistratul care efectuează ascultarea trebuie să stabilească dacă cel din fața sa este vinovat şi atunci declarațiile sale în care îşi pledează nevinovăția sunt simulate, dacă este nevinovat dar este caracterizat de labilitate emoțională, dacă este nevinovat dar recunoaşte comiterea faptei pentru a apărea *erou* (este cazul tinerilor care au trăit într-un mediu social dezorganizat), dacă este nevinovat dar a creat o întreagă poveste ca rod al imaginației sale, care mai mult îl acuză decât să-l disculpe, dacă este vinovat dar are comportamentul unui inocent etc.

Acestea sunt câteva din cele mai frecvente conduite adoptate de învinuiți sau inculpați în fața organelor de cercetare penală. Cel mai dificil pentru anchetator, atunci când nu este ajutat de prea multe probe într-o cauză, este să stabilească *nevinovăția unui învinuit sau inculpat când acesta se comportă ca un vinovat* prin studierea atitudinii acestuia pe parcursul a mai multor ascultări şi evidențierea motivelor care provoacă o asemenea stare emoțională, prin studierea comportamentelor sale psihologice.

Ca o primă posibilitate, motivele generatoare de puternice stări emoționale ar putea fi coroborate cu starea afectivă din momentul ascultării, starea de sănătate, habitatul conjunctural în care a trăit, implicațiile în plan social ale acuzării sale de săvârşire a unei infracțiuni, reputația de care s-a bucurat, echilibrul sau dezechilibrul psihologic ce-l caracterizează.

Ca o a doua posibilitate, stare sa emotivă ar putea fi determinată de implicarea în comiterea faptei penale pentru care este cercetat (fiind excluse persoanele bolnave psihic, afectate de criptoamnezie, etc., care nu sunt conştiente de propriile fapte).

În practică s-a constatat că se poate coopera în timpul anchetei cu o persoană labilă emoțional, recurgându-se, de obicei, la discuții introductive, colaterale motivului anchetării, vizând profesia, problemele de perspectivă, starea de sănătate, antecedentele etc. Acest dialog introductiv are rolul de a ajuta persoana anchetată să se deconecteze de tensiunea nervoasă existentă în mod normal într-o asemenea situație, să creeze o anumită relație

Material cu drept de autor

interpersonală între cei doi, anchetator-anchetat, să se inspire un anumit grad de încredere. O asemenea atmosferă îl ajută să-şi pună ordine în gânduri şi se va simți despovărat de disconfortul psihic pe care îl aduce situația sa.

Trecerea direct la chestionare, într-un mod oarecum „brutal" are ca rezultat inhibarea emoțională a persoanei anchetate, însoțită de toate manifestările neurovegetative şi micogesticulare amintite, în special când învinuitul sau inculpatul este minor, o persoană în stare de convalescență, o femeie, un bătrân. Acesta se va comporta ca o persoană vinovată sau pur şi simplu îi va fi teamă să vorbească. O asemenea metodă denotă lipsă totală de profesionalism a anchetatorului, şansele sale de a afla adevărul crescând numai atunci când reuşeşte să creeze un climat numai de încredere reciprocă, ascultând problemele celui anchetat şi lăsându-l să înțeleagă că pot avea încredere unul în celălalt. Anchetarea dură din punct de vedere psihologic produce derutarea labilului emoțional, fiind specifică anchetatorilor care vor mai mult să obțină o mărturisire decât să afle adevărul.

Trebuie reținut că învinuitul emotiv dacă nu este ajutat[75] va fi foarte sensibil şi incoerent în declarații. De aceea este foarte importantă crearea *momentului psihologic* în care anchetatorul poate aborda problema infracțiunii cercetate fără riscul de a nu obține nici un răspuns. Din momentul în care începe să vorbească trebuie lăsat să-şi termine declarația fără a fi întrerupt cu precizări cu caracter acuzatorial sau prezentare de probe incriminatorii, întrucât, dacă învinuitul sau inculpatul nu este vinovat, în psihicul său se produce o degringoladă ce poate conduce la recunoaşterea unor fapte pe care nu le-a comis.

Învinuitul sau inculpatul nevinovat, dacă i s-a creat un climat de încredere în organul de cercetare penală şi dacă a fost încurajat să coopereze pentru aflarea adevărului va începe să relateze declarația sa cu o anumită naturalețe şi dezinvoltură, însoțind afirmațiile cu argumente şi justificări de probe şi mijloace de probă care să îi întărească declarațiile. El îşi exprimă într-un mod natural curiozitatea şi surprinderea că a fost învinuit, îşi exprimă părerea despre cine ar putea fi autorul faptei, răspunde prompt la întrebările ce i se adresează, etc. Aceste manifestări se regăsesc în conceptul „mecanism psihologic extrem de subtil" potrivit căruia persoana care nu a comis infracțiunea de care este acuzată dispune, în subconştient, de capacitatea psihică de a se distanța cu uşurință de postura de învinuit sau inculpat.

Nu acelaşi lucru se întâmplă cu învinuitul sau inculpatul care este şi autor al faptei sau a avut vreo contribuție la săvârşirea ei, el nu poate ignora motivul pentru care se află acolo neavând capacitatea de comutare a preocupărilor sale.[76] Ceea ce îi caracterizează întreaga personalitate în acel moment este infracțiunea şi implicațiile rezultate din săvârşirea ei. El este conştient de faptul că nu se află acolo pentru altfel de discuții şi aşteaptă ca în orice moment să fie întrebat de infracțiune. Nedorind să fie luat prin surprindere caută în fiecare întrebare, chiar dacă este colaterală cu cauza, un aspect care l-ar putea trăda. Pe de altă parte, dorind să-şi ascundă emoțiile, va căuta să pară activ şi interesat de discuție, dar pentru un anchetator experimentat este facil de dedus lipsa de naturalețe, artificialitatea, teama şi suspiciunea continuă pe care nu le poate masca.

---

[75] Ajutorul se manifestă numai în plan psihologic (N. A.).

[76] T**. Butoi, I.T. Butoi**, op. cit., p. 244.

Material cu drept de autor

Experiența practică a învederat că cele două atitudini – a persoanei inocente şi a celei vinovate – se pot deosebi relativ uşor prin observarea şi interpretarea manifestărilor psiho-comportamentale şi a reactivității acestora la întrebările directe în raport cu aspectele critice.

Astfel, sunt luate ca model întrebările de genul: „Dacă declarați că nu ați săvârşit fapta, atunci pe cine bănuiți?", „Ce părere aveți, va fi descoperit autorul acestei fapte?", „Ce credeți că merită un individ care a săvârşit o astfel de faptă?", etc.

S-a constatat că persoana sinceră dă răspunsuri spontane, îşi spune deschis părerea, oferă anumite variante care i se par posibile, propune probe şi mijloace de probă, propune verificarea anumitor persoane pe care le bănuieşte că ar fi avut un anumit mobil etc. Astfel, răspunsurile cele mai frecvente, obținute de la persoanele inocente sunt: „Nu poate scăpa de rigorile legii", „Trebuie să răspunsă pentru ce a făcut", „Pedepsele sunt prea mici pentru astfel de indivizi", etc. toate aceste răspunsuri fiind armonizate cu o atitudine deschisă, cooperantă, sinceră, cu un comportament lipsit de tensiune, natural, degajat.

Pus în fața aceloraşi întrebări, vinovatul este ezitant, derutat, confuz. Aceleaşi întrebări pentru el au un efect paralizant este stupefiat că trebuie să-şi exprime părerea cu privire la o infracțiune al cărei autor ştie că este. El nu cunoaşte ce date deține anchetatorul cu privire la faptă şi astfel, nu ştie dacă să mărturisească, uşurându-şi situația, sau să nege într-o speranță disperată că nu i se poate proba vinovăția. De regulă rămâne pe o poziție defensivă, dând răspunsuri neutre, de genul: „Nu ştiu", „De ce mă întrebați pe mine", „Nu pot da vina pe nimeni", „Poate va fi prins", „Ce-o vrea legea" etc. Răspunsurile lui parvin dintr-o stare emotivă puternică, este fals, neplauzibil, stângaci, nu oferă soluții, nu se implică, etc.

Toate aceste conduite nu sunt decât indicii de stabilire a unei stări de tulburare psihică şi nu de stabilire a vinovăției sau nevinovăției. Tot ce se obține prin studierea psihologiei învinuitului sau inculpatului în momentul ascultării trebuie coroborat cu celelalte dovezi.

Aşa cum fiecare caz este unic, având particularități proprii, tot aşa şi personalitățile învinuiților sau inculpaților sunt unice, la fel vor fi şi reacțiile acestora în fața organelor de cercetare penală. De aceea este imperios necesar ca anchetatorul să aibă o anumită experiență practică în activitatea de interogare şi fiecare caz să-l trateze cu seriozitate.

Material cu drept de autor

CAPITOLUL III. PREGĂTIREA ÎN VEDEREA DESFĂŞURĂRII ASCULTĂRII PERSOANELOR ÎN CADRUL ANCHETEI JUDICIARE

Conf. univ. dr. PLETEA CONSTANTIN

3.1. Pregătirea în vederea desfăşurării ascultării persoanei vătămate

Este de preferat ca, înainte de orice demers judiciar, anchetatorul să acorde un spațiu de timp rezonabil pentru **studierea materialului din dosarul cauzei.** În literatura de specialitate[77] s-a arătat, în mod constant, importanța pregătirii ascultării persoanelor vătămate în procesul penal, fiind considerată activitatea imperios necesară aflării adevărului, aspect ce impune efectuarea ei în toate împrejurările, indiferent de gradul de dificultate al cauzei penale şi de modul cum a fost constatată infracțiunea.

Studiul materialelor existente în dosarul cauzei permite organului judiciar să stabilească persoanele ce urmează a fi ascultate, valoarea materialului probator existent, problemele ce vor fi avute în vedere la efectuarea altor activități de urmărire penală. Din materialele cauzei se determină natura activității ilicite desfăşurate, valorile lezate, persoanele implicate, mecanismul de comitere a faptei, persoanele care au observat în totalitate ori numai anumite secvențe ale activității ilicite, urmele existente şi posibilitățile de valorificare în folosul anchetei, vârsta victimelor precum şi întinderea prejudiciului cauzat.

Referitor la natura activității ilicite desfăşurate trebuie stabilit dacă aceasta s-a îndreptat împotriva patrimoniului, situație în care, de urgență, vor fi identificate caracteristicile identificatoare ale bunurilor pentru a fi puse în urmărire locală sau generală. Când activitatea ilicită s-a îndreptat împotriva persoanei se va determina în ce a constat, urmările acesteia, starea în care se află victima şi dacă poate fi angajată într-un interogatoriu, vizând aspectele care pot conduce la identificarea făptuitorilor.

Cu privire la aceste aspecte este necesar să se stabilească dacă agresorul este cunoscut de către persoana vătămată – situație care facilitează identificarea, în caz contrar aceasta trebuie să descrie semnalmentele, caracteristicile obiectelor de îmbrăcăminte, numărul făptuitorului şi activitățile desfăşurate de fiecare dintre ei. De asemenea, trebuie să reiasă din materialele existente locul şi timpul săvârşirii, modul de acostare a victimei, direcția de unde au venit şi în care au plecat agresorii, dacă au folosit arme ori substanțe chimice paralizante sau mijloace de transport, caracteristicile de identificare, toate acestea în funcție de modul cum a perceput activitatea ilicită, în totalitate sau numai secvențial, datorită punerii în stare de neputință de a reacționa sau în stare de inconştiență.

Studiul materialelor existente la dosar va evidenția şi starea de sănătate a victimei după ce a fost agresată fizic, dacă a primit îngrijiri medicale, a fost internată într-o unitate medicală, natura diagnosticului medico – legal, urmările activității ilicite, numărul de zile de îngrijire în perspectiva soluției juridice. Nu trebuie neglijată vârsta victimei şi mai ales modul cum a fost

[77] **N. Volonciu**, op. cit., vol. I, pag. 193.

Material cu drept de autor

acostată, ştiut fiind că minorii şi vârstnicii nu apreciază în mod corect pericolul la care se expun datorită credulităţi excesive ori comportamentului provocator pe care îl afişează, în mod constant, minorii sub scutul inocenţei vârstei.

Un alt aspect esenţial care trebuie să rezulte din studiul materialelor aflate la dosarul cauzei îl reprezintă natura şi întinderea prejudiciului cauzat şi posibilităţile de recuperare a acestuia. În cazul prejudiciului moral partea civilă are căderea să-i determine limitele, în raport şi de unele vătămări corporale ce-i pot altera înfăţişarea ori imaginea, în timp ce la prejudiciul material există undele criterii ce conduc la delimitarea sa, bazate pe valoarea bunului, uzura existentă şi beneficiul nerealizat, precum şi perioada în care a fost deposedată de către infractor. În ceea ce priveşte partea responsabilă civilmente trebuie identificată şi introdusă în procesul penal pentru a răspunde potrivit legii civile pentru pagubele provocate prin fapta învinuitului sau inculpatului[78].

Partea responsabilă civilmente poate interveni în proces din proprie iniţiativă până la cercetarea judecătorească la prima instanţă şi are în latura civilă a procesului penal aceeaşi poziţie ca şi inculpatul, între aceştia funcţionând o solidaritate procesuală, în sensul că actele procesuale favorabile sau defavorabile le sunt opozabile în egală măsură[79]. Din această perspectivă răspunderea părţii civilmente se va limita numai la dauna provocată de fapta penală, fără a putea fi transferate asupra sa alte obligaţii ale inculpatului derivând din alte raporturi[80].

Materialele care vor fi studiate de organul de urmărire penală sunt: procesele verbale de cercetare la faţa locului, procesele verbale de constatare în flagrant a infracţiunii, planşele fotografice, schiţele, rapoartele de constatare tehnico – ştiinţifică sau de expertiză, rapoarte informative, notiţe, însemnări ale organelor de constatare, plângerea prealabilă, declaraţii ale martorilor oculari etc.

Problemele rezultate din studiul efectuat vor constitui temeiul de întocmire a planului de ascultare.

Pe lângă cunoaşterea materialelor cauzei, trebuie studiate şi alte materiale respectiv, literatura juridică de specialitate şi din alte domenii de activitate, incidente sau conexe, precum şi practica judiciară. Literatura juridică oferă posibilitatea de documentare cu privire la aspectele teoretice, şi la cele legate de practica organelor judiciare în materie. Pe altă parte, având de cercetat, spre exemplu, o infracţiune săvârşită întru-un sector de activitate productivă, organul de urmărire penală trebuie să se documenteze cu privire la actele normative şi la reglementările interne referitoare la organizarea şi desfăşurarea procesului de producţie, la atribuţiile de serviciu ale persoanelor în cauză, la relaţiile dintre furnizori şi beneficiari, la circuitul actelor financiar-contabile.

Cunoaşterea temeinică a întregului material al cauzei conferă organului de urmărire penală o poziţie superioară în timpul ascultării, contribuind la elucidarea temeinică a tuturor problemelor cauzei[81]. Materializarea în formă scrisă a rezultatelor studierii datelor cauzei este impusă pe de o parte de limitele fireşti ale capacităţii de conservare în memorie a informaţiilor, iar pe de altă parte, de însăşi natura activităţii de cercetare a infracţiunilor.

---

[78] **N. Volonciu**, p. cit., vol. I, pag. 193.
[79] C. Aioniţoaie, V. Berchesan, op. cit., pag. 152.
[80] **A. Ciopraga,** Evaluarea probei testimoniale..., pag. 199.
[81] **E. Stancu**, op. cit., pag. 418.

Material cu drept de autor

Astfel, chiar dacă organul judiciar ar fi înzestrat cu o memorie prodigioasă, nu este cu putință să aibă întotdeauna prezent un volum mare de informații, de detalii referitoare la diverse aspecte ale cauzei penale. Sub cel de-al doilea aspect, existența unor elemente de asemănare între diversele cauze ce ajung în fața organelor judiciare, existența până la un punct a unor similitudini (infracțiuni de același gen, săvârșite prin aceleași mijloace sau procedee asemănătoare) fac ca informațiile actuale, în posesia cărora a intrat organul judiciar, să se suprapună celor anterioare. Cu alte cuvinte, conservarea în memorie a informațiilor prezente este puternic influențată de experiența anterioară similară a organului de urmărire penală; de aici posibilitatea confuziilor între infracțiunile actuale și cele instrumentate anterior[82].

Și această activitate, ca de altfel întreaga pregătire a ascultării, se efectuează cu maximă urgență și operativitate, regulă tactică dominantă în cercetarea și soluționarea cauzelor penale[83].

Acceptând ca desăvârșită prima activitate pregătitoare, într-o succesiune logică urmează ca anchetatorul să desfășoare un complex de activități care să aibă ca obiect **cunoașterea personalității și a trăsăturilor psihice ale persoanelor care urmează să fie ascultate.**

Organul judiciar când pregătește ascultarea părților implicate cunoaște deja natura infracțiunii, data, locul, modul și condițiile în care a fost săvârșită, din sesizările victimei sau din alte surse de informare. În consecință, cunoaște și dacă victima a perceput nemijlocit procesul acțiunii infracționale, leziunile fizice suferite și pagubele materiale cauzate. În funcție de aceste date pregătește ascultare primară, procedând la culegerea de informații despre personalitatea sa, precum și la delimitarea problemelor pe care le socotește că le-ar putea clarifica prin declarația acesteia[84].

Cunoașterea persoanelor ce urmează a fi ascultate constituie o altă direcție tactică a pregătirii audierii, organul judiciar trebuind să manifeste o preocupare deosebită pentru cunoașterea personalității și a trăsăturilor psihice ale părților ce urmează a fi ascultate[85].

Din literatura psihologică[86] s-au desprins datele de interes pentru cunoașterea victimelor, fiind apreciate ca deosebit de utile pentru identificarea autorilor, astfel:

date care privesc natura juridică a cazului, mobilul și circumstanțe esențiale ale evenimentului (loc, timp, mod de săvârșire, surprinderea victimei ori acceptarea pătrunderii autorilor în locuință);

datele care definesc personalitatea victimei, în principal, cele ce caracterizează concepția de viață, nivelul de cultură și educație, atitudini, calități temperamentale și caracteriale, credințe și obiceiuri, anumite tabieturi, dorințe nesatisfăcute, starea de echilibru psihic ori manifestarea unor tendințe spre agresivitate, izolare socială sau depresie, anumite vicii ascunse (jocuri de noroc, consum excesiv de alcool sau droguri, relații extraconjugale).

cercul de relații al victimei – de familie, rudenie, vecinătate, de serviciu, de distracție –, mediile și locuințele sau localurile publice frecventate, natura

---

[82] **I. Mircea**, op. cit., pag. 263.
[83] **I. Mircea**, p. cit., pag 263.
[84] **T. Bogdan** ș.a., p. cit., pag. 155–159.
[85] **T. Butoi, I.T.Butoi**, op. cit., pag. 134–135.
[86] **E. Stancu**, op. cit., pag. 420.

Material cu drept de autor

relațiilor (de amiciție, dușmănie, indiferență), identificarea tuturor stărilor tensionale ori conflictuale mai vechi sau mai recente, precum şi a celor ce privesc legături cu persoane bănuite de comiterea faptei care pot sugera preocuparea victimei pentru obținerea de venituri pe căi ilicite;

informații privind mişcarea în timp şi spațiu a victimei, cu accent pe perioada imediată evenimentului, care pot avea relevanță deosebită;

datele privind bunurile deținute de victimă, mai ales cele de valoare şi cele privind dispariția unora dintre acestea ori a unor documente;

informațiile privind antecedentele morale, medicale, penale şi contravenționale ale victimei.

Dacă ne referim la infracțiunile săvârşite prin violență, fenomen studiat în resorturile lui intime, mai ales în ceea ce priveşte violența îndreptată împotriva persoanei sau marea violență, deosebim următoarele categorii de victime[87]:

dispărute de la domiciliu în condiții suspecte care numai în mod excepțional pot coopera cu organul judiciar la întoarcerea lor;

care nu supraviețuiesc agresiunii dar oferă date prețioase despre autorul faptei – de regulă declarațiile sunt scurte şi ilustrează locul, timpul şi numele agresorului;[88]

care supraviețuiesc violențelor suportate şi care se pot afla în următoarele situații: nu pot identifica făptuitorul din motive obiective; cunosc infractorul şi nu-l denunță din motive diverse (răzbunare, dragoste); cunosc făptuitorul şi încearcă să pună în seama acestuia fapte pe care nu le-a comis – aspecte relevate în conceptul schimbării de rol a denaturărilor prin adăugare.

Din informațiile obținute, organul judiciar trebuie să desprindă interesul pe care persoana vătămată l-ar avea în soluționarea cauzei penale, concretizat în preocuparea pentru dovedirea vinovăției învinuitului (inculpatului) pentru ca acesta să fie cât mai aspru pedepsit[89].

În altă ordine de idei, organul de urmărire penală care pregăteşte ascultarea, analizând împrejurările cauzei, trebuie să rețină factorii de natură endogenă, cum ar fi: posibilitatea reală a părții vătămate de a înțelege şi a aprecia în mod corect mecanismul activităților pe care le-a perceput, capacitatea de recepționare a informațiilor, starea atenției în momentul săvârşirii faptei, justețea ori injustețea poziției critice şi autocritice față de evenimentul produs, puterea de analiză a faptei şi a modului în care a reacționat pe moment, stadiul dezvoltării psiho-intelectuale, relațiile cu persoanele implicate într-un mod sau altul în procesul penal[90].

Aceeaşi atenție trebuie acordată factorilor de natură exogenă, printre care se înscriu:

distanța de la care a fost observată fapta, bunul sau persoana;

luminozitatea naturală – dimineață, amiază, seară – sau artificială;

poziția persoanei în teren în momentul săvârşirii faptei;

durata în timp a observării faptei, obiectului ori a persoanei făptuitorului;

---

[87] **T. Butoi, I.T. Butoi,** op. cit., pag. 134–135.

[88] Acestea sunt audiate imediat după săvârşirea faptei (N.A.).

[89] **C. Nicola**, Unele elemente de psihologie judiciară, Editura Ministerului de Interne, Bucureşti, 1979, pag. 70–72.

[90] **I. Mircea**, op. cit., pag. 263.

Material cu drept de autor

timpul scurs de la eveniment până la momentul în care are loc ascultarea.

Trăsăturile pozitive sau negative de caracter ale părții care urmează a fi ascultate – sociabilitatea, corectitudinea, tactul, orgoliul, individualismul, susceptibilitatea, aroganța, sentimentul inferiorității – permit organului de urmărire penală să-şi formeze o imagine clară cu privire la personalitatea părții vătămate şi, în raport de aceasta, să aleagă procedeul de ascultare cel mai indicat pentru obținerea unor declarații sincere şi complete[91].

Pentru culegerea de date despre personalitatea victimei, organul judiciar face investigații la şcoala unde învață ori a învățat cu puțini ani în urmă, la locul de muncă, în cadrul familiei. Persoanele din aceste micro-medii sociale sunt în măsură să furnizeze date variate care, împreună, conturează portretul spiritual al victimei infracțiunii cercetate. Cadrele didactice, colegii de clasă ori de an de studii cunosc nivelul său de cultură generală, situația la învățătură, înclinațiile pentru anumite activități practice, preferințele față de unele manifestări artistice sau sportive, spiritul de colegialitate precum şi viciile de care se lasă atrasă. La locul de muncă, în care îşi petrece o bună parte din activitatea cotidiană, mulți dinte colegi pot să relateze despre preocupările sale profesionale, realizările mai însemnate din ultima vreme, atitudinea față de muncă, comportarea în general şi în anumite împrejurări[92]. De asemenea, colegii sunt în măsură să arate de ce vicii este stăpânită, care îi sunt trăsăturile temperamentale şi de caracter, dacă a suferit sau nu condamnări.

Membrii familiei, pe lângă date de natura celor de mai sus, pot să specifice de ce boli a suferit sau suferă victima, care îi sunt preocupările extraprofesionale, pentru ce băuturi sau produse alimentare are preferință, cum îşi petrece timpul liber.

Dacă se constată din aceste constatări că victima a suferit condamnări, se studiată dosarele cauzelor penale în care a fost condamnată, iar din unitățile de executare a pedepselor se culeg date despre comportarea sa în locurile respective, activitățile pe care le-a îndeplinit, condițiile în care a fost eliberată[93].

Cunoaşterea personalității persoanei vătămate se poate realiza şi prin diverse activități de anchetă (cercetarea la fața locului, studierea unor înscrisuri ce emană de la persoana în cauză, efectuarea confruntării ş.a.) sau prin consultarea unor evidențe, bănci de date aflate în fondul unităților medicale sau de poliție.

Considerăm că aproximativ în aceleaşi limite trebuie să se desfăşoare activitatea de cunoaştere şi în cazul părții responsabile civilmente, chiar dacă introducerea sa în procesul penal vizează numai aspectul reparator rezultat din activitatea ilicită. Argumentul principal în sprijinul acestei conduite rezidă în faptul că o cunoaştere aprofundată a personalității părții respective este benefică, nu numai justiției, ci, şi activităților pe care ea se fundamentează.

La toate acestea nu este de neglijat desigur practica pozitivă a celui care urmează să facă ascultarea, acumulată în decursul timpului. Din practica organelor judiciare rezultă faptul că, în cazul unor infracțiuni de înşelăciune, victimele prezintă anumite trăsături de ordin psihic: credulitate excesivă, slab simț de autoconservare, spirit critic şi autocritic slab dezvoltat, tendința de a

---

[91] Idem.

[92] C. Aionițoaie, V. Berchesan, op. cit., p. 154.

[93] **C. Nicola**, op. cit., p. 112.

Material cu drept de autor

obține anumite profituri prin eludarea dispozițiilor egale, predispoziția de a angaja discuții şi combinații cu persoane necunoscute. În cazul infracțiunilor de furt şi tâlhărie, victimele sunt, uneori persoane neatente, uşor de antrenat în discuții, stăpânite de vicii, puse pe căpătuială ori mai puțin dotate din punct de vedere fizic. După cum, nu de puține ori, în cazul infracțiunii de viol, partea vătămată poate fi o persoană de moralitate îndoielnică, ce frecventează anumite cercuri şi medii, nefiind exclusă posibilitatea înscenării, în scopul obținerii unor avantaje.

Se poate afirma că activitatea de cunoaştere a persoanelor ce urmează a fi ascultate prezintă o importanță cu totul aparte de realizarea ei în condiții optime depinzând, în ultimă instanță, succesul sau insuccesul ascultării. Datele obținute în faza pregătitoare ascultării urmează să fie completate cu ocazia contactului nemijlocit dintre organul de urmărire penală şi partea vătămată, şedința de ascultare constituindu-se într-un prilej de studiu al personalității acestora, într-un mijloc de investigare psihologică[94].

Admisă şi criticată, repudiată din lipsa timpului sau a comodității, **întocmirea planului sau chestionarului de ascultare** reprezintă corolarul întregii activități de pregătire. La întocmirea acestuia, trebuie să se aibă în vedere următoarele:

problemele care urmează a fi lămurite prin ascultarea părții vătămate;

materialul probator – (forța probatorie a acestuia) – care va fi folosit în timpul ascultării;

ordinea în care va fi folosit materialul probator.

Planul de ascultare se plasează la finalizarea activității de pregătire a audierii şi se întemeiază pe elementele rezultate din studierea dosarului şi cunoaşterea persoanelor ce urmează a fi ascultate, asigurând acel cadru propice pentru obținerea unor declarații complete şi fidele.

Lămurirea tuturor aspectelor cauzei nu este posibilă, având în vedere particularitățile sale, determinate de natura infracțiunii, metodele şi mijloacele folosite la săvârşirea ei, de urmările acesteia, de împrejurările care au precedat-o sau însoțit-o, decât în măsura în care sunt stabilite corect împrejurările ce trebuie clarificate prin ascultare. Întocmirea planului de ascultare se impune în fiecare cauză şi cu atât mai mult în cele complexe[95].

În elaborarea planului se va ține seamă de orice situație care se poate ivi în timpul ascultării, chiar neprevăzută, astfel încât, organul judiciar să nu fie luat prin surprindere de atitudini, de reacții neaşteptate. De aici rezultă şi necesitatea ca planul să aibă un caracter flexibil, să poată fi modificat în funcție de desfăşurarea ascultării, de relatările celui ascultat. Aceasta va conduce şi la posibilitatea adaptării sau formulării de noi întrebări referitoare la fapta cercetată[96].

Obținerea unor declarații complete şi exacte depinde în largă măsură de modul în care sunt formulate întrebările, de succesiunea în care sunt adresate, de momentul psihologic în care sunt plasate.

Din practica judiciară[97] s-au desprins următoarele repere ce pot articula planul de ascultare:

indicarea într-o anumită ordine a împrejurărilor care vor fi lămurite;

---

[94] **E. Stancu**, op. cit., pag. 433.
[95] **A. Ciopraga**, Criminalistica..., pag. 209.
[96] **E. Stancu**, op. cit., pag. 112.
[97] C. Aionițoaie, V. Bercheşan, op. cit., pag. 154.

Material cu drept de autor

determinarea întrebărilor care vor clarifica împrejurările stabilite;

punerea unui accent mai mare pe împrejurările necunoscute ori cunoscute fragmentar sau numai amintite;

precizarea datelor existente în dosarul cauzei în legătură cu împrejurările stabilite.

Formularea întrebărilor este impusă de necesitatea acoperirii tuturor aspectelor rezultate din dosarul cauzei, de necesitatea de a nu fi uitată lămurirea anumitor împrejurări. De asemenea, formularea întrebărilor este necesar să fie făcută cu multă atenție, ele trebuind să fie clare, precise, la obiect. Întrebările trebuie să fie ordonate logic ori cronologic pe mai multe variante, în raport cu ceea ce cunoaşte persoana respectivă şi modul cum a perceput cele pe marginea căror urmează să facă declarații.

Conținutul concret al planului de ascultare diferă, firește, de la caz la caz. De exemplu, în cazul tentativelor la infracțiunile împotriva vieții sau infracțiunile de vătămare a integrității corporale, întrebările trebuie să se refere la: împrejurările în care a fost săvârşită infracțiunea, mijloacele şi metodele folosite de infractor, semnalmentele sau datele de identitate ale acestuia, urmările faptei ilicite, persoanele care mai cunosc fapta săvârşită şi împrejurările luării la cunoştință despre ea, precum şi alte aspecte pe care numai victima le poate cunoaşte[98].

În cazul infracțiunii de viol[99], întrebările trebuie să privească:

datele de identificare ale victimei, şi în special, vârsta acesteia;

data şi locul săvârşirii infracțiunii, împrejurările în care victima a ajuns în acel loc, motivele găsirii ei acolo, descrierea amănunțită a locului, a locuinței, a obiectelor;

modul de acostare a victimei: unde, când, cum şi starea în care s-a aflat aceasta;

activitățile desfăşurate de către infractor pentru a înfrânge rezistența victimei sau pentru a o pune în imposibilitate de a-ți exprima voința;

rezistența opusă de victimă; dacă între infractor şi victimă a avut loc vreo luptă, ce urme ar putea să existe pe corpul şi hainele agresorului, dacă a strigat după ajutor, cine a auzit sau putea să audă, dacă a primit ajutor şi din partea cui, în ce a constat ajutorul acordat;

semnalmentele făptuitorului, precum şi caracteristicile vestimentației acestuia;

numărul persoanelor participante la săvârşirea infracțiunii şi contribuția fiecăreia;

relațiile anterioare dintre victimă şi infractor;

starea sănătății victimei înainte şi după săvârşirea infracțiunii;

existența certificatului medico-legal din care rezultă consumarea actului sexual, starea sănătății victimei după săvârşirea infracțiunii, urmările activității ilicite.

Planul pentru ascultarea părții vătămate în cazul infracțiunii de înşelăciune[100] trebuie să asigure clarificarea următoarelor aspecte:

împrejurările în care l-a cunoscut pe infractor;

identitatea făptuitorului sau după caz, semnalmentele ori caracteristicile necesare identificării;

---

[98] Ibidem, pag.155.

[99] Idem, pag. 158.

[100] C. Aioniţoaie, V. Berchesan, op. cit., pag. 156.

Material cu drept de autor

problemele pentru a căror rezolvare a apelat la făptuitor; activitățile desfăşurate de infractor pentru a induce sau menține în eroare victima – numele şi calitățile ce şi le-a atribuit, înscrisurilor folosite pentru a o convinge de posibilitățile pe care le are în rezolvarea problemelor ce interesau victima, precum şi înscrisurile primite de la infractor, prin care garanta rezolvarea problemelor;

sumele de bani, bunurile de valoare ce le-a dat făptuitorului;

persoanele care cunosc despre activitatea infractorului şi despre alte persoane ce au fost înşelate;

posibilitatea recunoaşterii autorului faptei, în situația în care i-ar fi prezentat;

La întocmirea planului de ascultare trebuie să se țină seama de toate aspectele cauzei, inclusiv cele care par, la prima vedere, lipsite de importanță, pentru că tratarea cu superficialitate ori omiterea unor amănunte, poate avea repercusiuni negative asupra soluționării cazului[101].

Din considerente ce țin de rigoarea demersului profesional se recomandă desfăşurarea şi a altor **activități pregătitoare**

În rândul acestora se înscriu:

stabilirea locului unde urmează să se facă ascultarea;

stabilirea ordinei şi a modalităților de aducere a persoanelor la locul şi data fixată pentru ascultare;

asigurarea prezenței interpretului, tutorelui, părintelui ori educatorului şi a apărătorului;

asigurarea condițiilor materiale necesare ascultării.

Alegerea locului unde urmează să fie efectuată ascultarea prezintă importanță şi contribuie la crearea unei ambiante propice desfăşurării în bune condiții a ascultării. Legea nu fixează anumite limite în privința locului audierii, lăsând la latitudinea organului de urmărire penală să aprecieze, de la caz la caz, şi să acționeze în consecință.

Camera de ascultare trebuie să fie mobilată sobru, fiind interzis ca pe pereți să fie tablouri, fotomontaje, hărți. De asemenea, în camera respectivă nu trebuie să existe obiecte. În locul unde se efectuează ascultarea nu trebuie să aibă acces şi alte persoane.

Ascultarea se face, de regulă, la sediul organului de urmărire penală; în situații speciale, partea vătămată va fi ascultată la locul unde se află (imposibilitatea de a se prezenta spre a fi ascultată din cauza stării de sănătate).

Când persoana vătămată nu cunoaşte limba română sau nu se poate exprima, trebuie să se asigure un interpret.

Când se ascultă un minor, trebuie să se asigure prezența părintelui, a tutorelui, curatorului ori a persoanei în îngrijirea căreia se află pentru a preîntâmpina unele greutăți ce pot apare pe parcursul ascultării: dificultăți datorate vârstei minorului ori trăsăturilor sale bio-psihice. Dificultățile pot fi eventual înlăturate, prin prezența unor persoane apropiate care, cunoscând mai bine minorul, îl pot determina să adopte o poziție de sinceritate, cu înrâurire directă asupra conținutului declarației.

Asigurarea condițiilor materiale în care urmează a se desfăşura ascultarea se referă la ambianța ce trebuie creată şi la asigurarea mijloacelor de probă ce vor fi folosite pe parcursul ascultării, precum şi mijloacele tehnice

[101] **E. Stancu**, op. cit., pag. 422.

Material cu drept de autor

ce vor fi utilizate reportofon, aparatura video. Este indicat ca pe biroul celui care efectuează ascultarea, să se afle planul de ascultare, coala de hârtie pe care urmează a fi consemnată declarația şi instrumentul de scris. De asemenea, dosarul cauzei şi mijloacele materiale de probă nu vor fi prezente pe masa de lucru.

Organizarea ascultării are în vedere, printre altele, şi următoarele aspecte:

stabilirea problemelor ce urmează a fi clarificate cu ocazia ascultării, precum şi a datelor ce trebuie verificate cu acest prilej;

pregătirea materialului probator ce urmează a fi folosit;

determinarea ordinii în care se face ascultarea;

stabilirea modalității de citare, locul şi data, ora la care partea vătămată urmează să fie prezentă în vederea ascultării.

Ordinea şi modalitățile de citare trebuie astfel concepute, încât să se evite contactul între diversele persoane interesate în cauză.

3.2. Pregătirea în vederea desfăşurării ascultării martorilor

Reuşita ascultării martorilor este asigurată de o pregătire minuțioasă al cărei scop îl constituie asigurarea condițiilor de realizare a ascultării.

Din practica judiciară rezultă necesitatea pregătirii ascultării martorilor atât în cauzele penale considerate simple şi, cu atât mai mult, în cauzele complexe. Întrucât pregătirea ascultării martorilor se desfăşoară pe anumite coordonate, nu se cunosc situații în care unele dintre acestea ar dobândi o anumită prioritate, prin urmare fiecare secvență a pregătirii are importanța sa, iar toate secvențele alcătuiesc un sistem, un întreg ce asigură succesul în desfăşurarea interogării martorului.

Justificat se afirmă[102] că obținerea unor declarații veridice şi complete, menite să ducă la aflarea adevărului este influențată şi de modul în care se face pregătirea ascultării. Nu de puține ori, lipsa de pregătire sau superficialitatea în efectuarea acestei activități au drept consecință obținerea unor declarații de slabă calitate, repetarea ascultării, cheltuieli inutile de timp şi forțe, precum şi tergiversarea cercetărilor, cu urmări deosebite asupra finalității judiciare.

Studierea materialelor existente în dosarul cauzei constituie prima treaptă pe care o parcurge organul judiciar şi are un rol determinant în asigurarea cadrului propice desfăşurării în bune condiții a acestei activități. Examinarea atentă, competentă, calificată a întregului material existent în dosarul cauzei asigură evitarea apariției unor consecințe negative în procesul ascultării. Încă din această fază organul de urmărire penală prefigurează întregul traseu al probațiunii judiciare, în cadrul căreia ascultarea martorilor constituie o etapă esențială.[103]

Examinarea minuțioasă a materialelor cauzei are drept scop:

stabilirea naturii faptei săvârşite, a împrejurărilor ce o caracterizează, valorile sociale asupra cărora s-a răsfrânt;

persoanele implicate (persoana vătămată, învinuitul sau inculpatul) şi activitatea desfăşurată de fiecare;

---

[102] V. Berchesan, I.E. Sandu, op. cit., pag. 131.

[103] V. Berchesan, I.E. Sandu, op. cit., pag. 132.

Material cu drept de autor

locul şi timpul săvârşirii, modul cum au fost puse în valoare prin mijloace ştiinţifice urmele şi mijloacele materiale de probă, precum şi cunoştinţele persoanelor care au perceput activitatea ilicită;

persoanele care pot relata fapte şi împrejurări de natură să servească la aflarea adevărului şi modul în care au făcut percepţia: în mod nemijlocit, mediată sau din zvon public;

condiţiile care sunt necesare realizării ascultării, în raport cu vârsta, starea de sănătate, corelate cu profilul psihologic al fiecărei persoane ce poate depune mărturie în procesul penal;

existenţa unor impedimente în ascultarea unor categorii de persoane şi modalităţile legale ce urmează a fi folosite.

În această etapă are loc un examen al tuturor probelor, luate individual, cântărindu-se cu mult discernământ valoarea fiecăreia, seriozitatea şi sinceritatea sursei din care provine, pentru a determina ce fapte sau împrejurări sunt dovedite de către materialul probator existent, ce fapte şi împrejurări urmează a fi clarificate şi care din acestea vor fi lămurite prin ascultarea martorilor[104].

Dintre persoanele implicate în fapta săvârşită o atenţie deosebită trebuie acordată celor care urmează a fi ascultate în calitate de martori, în sensul că trebuie determinată o anumită ordine de audiere.

Natura faptei săvârşite direcţionează investigaţiile organului de urmărire penală pentru identificarea martorilor. Din această perspectivă organul judiciar poate identifica martorii cu relativă uşurinţă în cazul delapidării (persoanele care au atribuţii de control şi verificare a gestiunii) şi în cazul accidentului de trafic rutier, când autorul părăseşte locul faptei, urmele specifice de natură a identifica mijlocul de transport care a lovit victima orientează spre anumite categorii de persoane (conducătorii auto, mecanici, tinichigii) care pot fi ascultaţi în calitate de martori. O sursă deosebit de importantă în identificarea martorilor o constituie plângerea sau denunţul persoanei vătămate, în conţinutul cărora sunt nominalizaţi martorii care au perceput activitatea ilicită în totalitate sau numai secvenţe ale acesteia. Se impune o anumită rezervă asupra persoanelor indicate de victimă sub aspectul sincerităţii, deoarece acestea pot exagera în depoziţiile lor fie din solidaritate manifestată faţă de persoana vătămată, ascunzând comportamentul provocator al acesteia, fie datorită schimbării de rol[105] sau înţelegerilor survenite. Nu trebuie neglijat nici locul faptei care poate constitui o sursă importantă în identificarea martorilor din categoria celor care efectuau serviciul în apropierea acestuia ori celor care se deplasau la serviciu sau către domiciliu.

În literatura de specialitate[106] se afirmă că modul de operare şi timpul săvârşirii infracţiunii pot oferi indicii cu privire la categoriile de persoane din rândul cărora pot fi identificaţi martorii (în cazul omorului săvârşit cu arme de foc, zgomotul împuşcării putea fi auzit de persoanele aflate în apropierea locului faptei).

După ce au fost stabilite persoanele care urmează a fi ascultate în calitate de martori, se determină faptele şi împrejurările ce urmează a fi clarificate prin ascultarea acestora, insistându-se pe stabilirea unei anumite

---

[104] **A. Ciopraga**, Criminalistica..., pag. 198.

[105] Aşa numita exacerbare a importanţei persoanei ce va fi ascultată, fenomen specific persoanelor cu poziţii sociale scăzute. (N.A.).

[106] **A. Ciopraga**, Criminalistica..., pag. 200.

Material cu drept de autor

ordini în chemarea la interogatoriu, în sensul că, mai întâi vor fi audiate persoanele care au perceput în mod nemijlocit faptele şi împrejurările de fapt care pot contribui la aflarea adevărului.

Sursa sau izvorul mărturiei constituie criteriul fundamental pe care se bazează ordinea chemării la interogatoriu a martorilor. De aceea, în studierea materialelor din dosarul cauzei, aceasta dobândeşte o valență superioară şi trebuie stabilită înainte de ascultare, întrucât practica judiciară a stabilit că mărturia are un grad ridicat de veridicitate cu cât verigile care se interpun între sursa informației şi martor sunt mai puține. Organul judiciar este interesat de modul cum s-a făcut percepția faptelor sau împrejurărilor ce urmează a fi relatate, deoarece percepția vizuală are, în raport cu celelalte modalități de percepere (auditivă, tactilă gustativă etc.), o importanță mai mare, constituind sursa principală de achiziție a informației. De asemenea, prezintă importanță condițiile în care s-a realizat perceperea, în categoria acestora incluzându-se cele atmosferice, de vizibilitate, luminozitate, existența unor surse de bruiaj, a unor obstacole etc., la care se asociază vârsta martorului, experiența de viață, arhitectura sa emoțională, existența unor interese în cauză ş.a.

Revenind la modul de operare folosit de infractor trebuie arătat că sunt infracțiuni la care asistă un număr mare de persoane care pot compare în calitate de martori în fața organului judiciar uşurându-i sarcina de a selecta persoanele ale căror depoziții sunt veridice. Trebuie observat că selectarea martorilor nu se produce niciodată înainte de interogatoriu, întrucât poate fi arbitrară şi determină refuzul cooperării viitoare, motivându-se că s-a renunțat la ascultare datorită faptului că depoziția martorului neascultat nu prezintă importanță în cauza respectivă. Alteori, dimpotrivă, prin modul de operare autorul limitează publicitatea activității ilicite, săvârşind infracțiunea individual, urmare a măsurilor de precauție pe care le ia, la care într-o formă sau alta participă şi victima prin comportamentul său lipsit de normele de autoprotecție.

În astfel de situații trebuie stabilite condițiile concrete în care a fost săvârşită infracțiunea, particularitățile modului de operare (atragerea victimei în locuri izolate, anihilarea rezistenței acesteia prin folosirea unor narcotice, substanțe medicamentoase sau prin amenințate etc.), ale locului faptei şi nu în ultimul rând ascultarea părții vătămate care poate furniza informații de natură să conducă la identificarea făptuitorului şi a eventualilor martori deoarece, aşa cum este cunoscut, nu există infracțiune perfectă, iar imperfecțiunile acesteia constituie fundamentul descoperirii.

Din studiul efectuat asupra materialelor cauzei trebuie să reiasă persoanele care nu pot fi ascultate ca martori fie datorită excepțiilor prevăzute de lege, fie datorită deficiențelor analizatorilor perceptivi şi drept urmare să se canalizeze activitatea investigării în direcția identificării altor persoane ce pot depune mărturie. Datele rezultate din studierea materialelor cauzei constituie fundamentul pe care se va dezvolta planul ascultării, de aceea vor dobândi forma scrisă.

În ceea priveşte **cunoaşterea persoanei ce urmează a fi ascultată** se recunoaşte în mod unanim dificultatea cunoaşterii martorului, aspecte ce a determinat strategii diferite, fundamentate pe cunoaşterea anterioară ascultării sau pe cunoaşterea în timpul ascultării, în raport de natura faptei săvârşite. Ceea ce trebuie subliniat este faptul că nu se poate dezvolta interogarea unui martor în orb, fără a cunoaşte nimic despre persoana sa, deoarece o asemenea

Material cu drept de autor

conduită se reflectă în conținutul declarației și se repercutează asupra finalității judiciare.

Alegerea momentului când urmează a se realiza cunoașterea martorului diferă, în raport de natura infracțiunii săvârșite, condițiile comiterii ei, numărul persoanelor care au perceput faptele sau împrejurările, precum și aspectele ce pot fi lămurite cu fiecare martor ori categorie de martori. Astfel cunoașterea martorilor chemați pentru verificarea mențiunilor din înscrisurile încheiate de către făptuitor cu ocazia săvârșirii unei delapidări sau înșelăciuni poate fi realizată în bune condiții și pe parcursul ascultării[107]. În asemenea cazuri efectuarea unor activități prealabile de cunoaștere, având în vedere numărul mare de persoane ce trebuie ascultate, ar duce la cheltuieli nejustificate de timp și forțe, iar declarațiile nesincere pot fi înlăturate de depozițiile altor persoane ascultate în cauză. Diferit se pune problema cunoașterii unor martori oculari în cazul infracțiunilor de tâlhărie, omor etc., când datorită condițiilor în care a fost săvârșită fapta și împrejurările acesteia au fost percepute de un număr foarte restrâns de persoane.

Din practica judiciară s-a desprins regula potrivit căreia cunoașterea martorilor trebuie realizată înaintea chemării la audiere, aceasta constituind temeiul pe care se fundamentează strategiile tactice de ascultare, specifice fiecărui martor. Cunoașterea martorilor presupune obținerea și analizarea unor date despre persoanele ce urmează a fi ascultate. În afara datelor de identificare trebuie obținute cât mai multe informații legate de trăsăturile psihice ale persoanelor ce urmează să depună ca martori.

Calea pentru obținerea informațiilor care să-l caracterizeze pe cel care apare în calitate de martor, o constituie culegerea de date asupra personalității martorului. Astfel de informații trebuie să pună la îndemâna organului judiciar unele elemente de apreciere a martorului sub raportul creditului moral de care se bucură în mediul social căruia îi aparține, elementele din care să se desprindă considerația de care se bucură în rândul celor din jur, conduita acestuia la locul de muncă, în societate, la domiciliu etc. Valoarea acestor informații de ordin general, menite a contura trăsăturile caracteristice ale martorului, se completează, cu acele elemente care indică poziția reală a martorului față de părți și cauza în care urmează a fi ascultat.

Martorul trebuie privit și prin prisma relațiilor și intereselor pe care le are în cauză, coroborate cu dispozițiile sale afective datorate împrejurărilor percepute care pot determina parțialitate sau o anumită nesinceritate. Nu trebuie ignorată poziția subiectivă față de părțile implicate în cauză, datorată incompatibilității între calitatea de martor și calitatea de parte în proces, a rudeniei cu vreuna dintre părți pentru care există prezumția de nesinceritate, simpatiei sau antipatiei, sentimentelor negative de teamă sau frică determinate de amenințarea făcută de învinuiți sau inculpați, aspecte care pot constitui surse de distorsiune ale mărturiei și care trebuie cunoscute înainte de ascultare.

Credibilitatea și atitudinea martorului sunt subordonate personalității acestuia[108] care poate fi conturată în majoritatea cazurilor. Apreciem că obiectivitatea cunoașterii martorului poate fi realizată prin administrarea unor teste de personalitate, care pot orienta organul judiciar asupra trăsăturilor psihice dominante și asupra alegerii strategiilor de ascultare adecvate. Chiar

---

[107] V. Berchesan, I.E. Sandu, op. cit., pag. 134.

[108] **T. Butoi, I.T. Butoi**, op. cit., pag. 175.

Material cu drept de autor

dacă operațiunea în sine este costisitoare și presupune eforturi umane, financiare și timp, după efectuarea ei organul judiciar este în posesia unor informații exacte despre ceea ce trebuie să solicite martorului și mai ales ceea ce nu trebuie să abordeze în interogatoriu, nemaivorbind de impactul psihologic asupra martorului de rea-credință ce poate fi determinat să renunțe la conduita sa.

În lipsa administrării testelor invocate, organele judiciare trebuie să stabilească trăsăturile psihice și temperamentale[109] referitoare la:

– gradul de dezvoltare a gândirii, mai ales în cazul martorilor minori;

– interesele predominante, de prezența cărora depinde, în mare măsură, calitatea perceperii;

– mediul în care trăiesc, cu efect direct asupra experienței, intereselor etc.;

– starea sănătății în momentul perceperii;

– profesia și ocupația, iar în cazul martorilor minori, profesia și ocupația părinților;

– trăsăturile de caracter – hotărât, nehotărât, liniștit, agitat, sensibil, trist, curajos, deschis, închis, vulnerabil, atent, nervos, impresionabil etc.;

– concepția despre lume și viață, vârsta, antecedentele penale ș.a.

Minorii, chiar dacă nu au împlinit vârsta de 14 ani, pot avea calitatea de martor. Psihologia martorilor minori, având ca dominante aspecte specifice vârstei fie timiditate, înclinare spre exagerare, fie deficiențe de percepere sau sugestionări subsecvente, determină ca declarațiile lor să fie evaluate cu atenție sporită.

Unele nuanțări referitoare la psihologia minorilor[110] se impun a fi arătate, fiind utile în anchetarea acestei categorii de martori.

Capacitatea de percepere și de redare a faptelor este mai redusă, datorită dirijării atenției spre lucruri lipsite de importanță, nereușind să distingă ceea ce este important sau esențial de aspectele fără valoare în aflarea adevărului.

Înclinația spre fantezie și sugestibilitate este determinată de dezvoltarea incompletă a psihicului în care realitatea și ficțiunea fie că nu au dobândit însușiri individualizatoare, fie că se împletesc ori se confundă, de aceea unele fapte sau împrejurări sunt redate în mod confuz ori ajustate după un scenariu propriu.

Lipsa de experiență și cultura redusă fac dificilă, uneori imposibilă, perceperea evenimentului judiciar, iar emoțiile nu numai că denaturează perceperea, dar influențează și stocarea memorială.

Teama de autorități și de consecințele pe care le poate produce mărturia, vârsta, gradul de dezvoltare psihică, inteligența etc. sunt aspecte de care trebuie să se țină seama la aprecierea declarațiilor martorilor minori pentru care redarea exactă, corectă a evenimentelor judiciare constituie excepția și nu regula[111].

Legea procesual penală nu a prevăzut incapacitatea juridică de a depune ca martor pentru persoanele cu antecedente penale în genere sau pentru cele condamnate pentru mărturie mincinoasă, cu excepția persoanelor care au săvârșit o mărturie mincinoasă în cauza ce face obiectul revizuirii, aspect care asigură accesul la aflarea adevărului și persoanelor cu antecedente penale,

---

[109] V. Berchesan, I.E. Sandu, op. cit., pag. 135.

[110] **T. Butoi, I.T. Butoi**, op. cit., pag. 178.

[111] **T. Butoi, I.T. Butoi**, op. cit., p. 179.

Material cu drept de autor

minorilor care întâmplător pot fi de față la săvârşirea unei infracțiuni. S-a considerat[112] că ar fi contrar intereselor justiției ca ascultarea lor să fie interzisă chiar dacă sunt dominate de deprinderea de a denatura adevărul, declarațiile obținute fiind apreciate numai dacă se coroborează cu probele existente în dosarul cauzei.

Se apreciază[113] că ***întocmirea planului de ascultare*** a martorului este o activitate rezervată cazurilor importante, mai dificile, aspecte ce contravin organizării ascultării şi principiilor planificării activității de cercetare penală.

Nu trebuie restrânsă planificarea ascultării martorului numai la cauzele dificile – când declarațiile lui privesc împrejurări legate de fapte comise într-un domeniu de strică specialitate, mai puțin cunoscut organului judiciar sau când activitatea de strângere a probelor determină precizarea sau verificarea unui însemnat număr de aspecte. Această necesitate mai apare şi atunci când, datorită raporturilor în care se află martorul cu părțile şi cauza, există temeiuri să se presupună că aceasta se va situa pe o poziție de rea-credință.

În cauzele mai puțin complicate, atunci când declarațiile martorilor au un obiect restrâns, când poartă asupra unui fapt determinat, se elaborează fişa de cercetare care cuprinde, pe lângă datele privitoare la cauză, persoanele care urmează a fi ascultate şi problemele care se vor lămuri prin ascultare, nefiind excluse alte activități de urmărire penală: percheziții, confruntări, ridicări de obiecte şi înscrisuri.

Elaborarea planului de ascultare se plasează în momentul final al activității de pregătire în vederea audierii şi se întemeiază pe elementele rezultate din studierea materialelor cauzei, stabilirea cercului de persoane, a modalității şi ordinii de chemare a martorilor, culegerea de informații cu privire la martorii importanți.

Pe bună dreptate s-a stabilit că planul de ascultare atribuie acestei activități un caracter organizat, evită posibilitatea rămânerii nelămurite a unor aspecte esențiale, evită posibilitatea rechemării martorilor pentru a fi reaudiați şi asigură un cadru propriu pentru obținerea unor declarații veridice în cauză.

Obținerea unor declarații complete depinde în mare măsură de modul în care sunt formulate întrebările, de ordinea în care sunt adresate şi momentul psihologic în care sunt plasate. Ordinea întrebărilor trebuie să urmeze o linie firească, logică, astfel încât o întrebare să o pregătească pe alta, să decurgă în mod firesc una după alta. Când se presupune că martorul se va situa pe o poziție de rea-credință, trebuie să se realizeze elementul surprinderii prin adresarea unor întrebări neaşteptate, ceea ce presupune ca întrebările să fie prevăzute pe mai multe variante şi să fie formulate întrebări de rezervă.

Ținându-se seama de poziția martorului de bună-credință sau de rea-credință – organul judiciar trebuie să-şi reprezinte răspunsurile probabile pe care le va obține, iar acestea vor constitui punctul de plecare pentru formularea altor întrebări.

Conținutul planului se referă numai la un singur martor şi va avea următoarea structură:

– problemele care trebuie lămurite în totalitate sau numai parțial;
– mijloacele de probă care vor fi folosite;
– modalitatea prezentării acestora şi momentul când se va realiza;

---

[112] V. Berchesan, I.E. Sandu, op. cit., p. 135.
[113] **A. Ciopraga**, Criminalistica..., pag. 208.

Material cu drept de autor

– întrebările care vor fi folosite, succesiunea şi condiţiile pe care trebuie să le îndeplinească;

– existenţa unor variante de întrebări pentru martorii de rea-credinţă.

Planul de ascultare a martorilor este orientativ, pe parcursul ascultării poate fi modificat ori completat în funcţie de atitudinea adoptată de martor. Aspectele relevante cu ocazia expunerii libere pot face inutilă adresarea unor întrebări, după cum se poate impune formularea şi reconsiderarea altora, cum ar fi cazul în care martorul relevă împrejurări necunoscute, în raport cu care se impune precizarea altor aspecte şi, implicit, necesitatea formulării unor noi întrebări sau adaptării celor iniţiale.

Adaptarea planului la situaţii neprevăzute solicită organului judiciar o deosebită gândire tactică, spirit de observaţie, capacitatea de a se orienta şi rezolva aspectele noi apărute[114].

Ca **alte activităţi pregătitoare** anchetatorul va trebui să se concentreze şi pe Asigurarea prezenţei martorilor şi reprezentanţilor legali ai acestora la data şi ora fixate pentru ascultare.

În cadrul activităţii de strângere, verificare şi apreciere a probelor, organul judiciar este obligat să dispună chemarea martorilor şi reprezentanţilor legali şi să asigure prezenţa la activitatea procedurală a acestora[115].

Invitarea martorilor într-o anumită succesiune este determinată pe de o parte de realizarea în condiţii optime a ascultării, evitându-se graba care poate genera omisiuni în lămurirea unor probleme, iar pe de altă parte de a eficientiza interogarea martorilor. În legătură cu primul aspect mai trebuie arătat că organul judiciar nu trebuie să invite mai mulţi martori decât poate asculta, numărul acestora fiind determinat de conduita în anchetă, vârsta şi instrucţia şcolară, existenţa unor infirmităţi care influenţează durata ascultării (surzenia) etc. Sub cel de-al doilea aspect trebuie avut în vedere imposibilitatea luării de contact între martorii ascultaţi în aceeaşi cauză, ceea ce ar determina punerea de acord a declaraţiilor prin influenţarea persoanelor care nu şi-au cristalizat depoziţia ori sunt sugestionate de status-ul superior al unora dintre martori, declarând la fel ca ei. După cum nu este lipsit de relevanţă crearea unei stări tensionate, de iritare sau nemulţumire oglindite în conţinutul declaraţiilor.

Reprezentantul legal este acea persană desemnată de lege să participe la proces în locul părţii interesate care nu are dreptul de a sta în cauză în mod nemijlocit, ci numai interpus prin intermediul altei persoane. Astfel în cazul persoanei lipsite de capacitate de exerciţiu care participă în proces în calitate de martor, cum este minorul sub 14 ani, reprezentantul acestuia fiind părintele sau tutorele.

Pentru aflarea adevărului organul de urmărire penală sau instanţa de judecată sunt obligate să citeze persoanele arătate prin denunţ sau plângere, precum şi alte persoane propuse de părţi[116]. Dreptul de a dispune citarea unor persoane ca martori aparţine în exclusivitate organelor judiciare şi se exercită în virtutea rolului lor activ, chemarea din oficiu a oricăror persoane ca martori în cauza penală, fiind determinat de cunoştinţele pe care le deţin despre fapte sau împrejurări de natură a servi la aflarea adevărului. Chemarea unei

[114] **A. Ciopraga**, Criminalistica..., pag. 209.
[115] V. Berchesan, I.E. Sandu, op. cit., pag. 136.
[116] V. Berchesan, I.E. Sandu, op. cit., pag. 137.

Material cu drept de autor

persoane în fața organului de urmărire penală sau instanței de judecată se face prin citația scrisă, însă se poate face și prin notă telefonică sau telegrafică. Neprezentarea unei persoane citate poate determina aducerea cu însoțitor sau silită, pe baza unui mandat de aducere ori poate fi sancționată cu amendă judiciară.

La stabilirea datei pentru ascultare trebuie avut în vedere că între momentul luării la cunoștință și cel al ascultării să treacă cât mai puțin timp, în felul acesta martorii vor fi protejați de influențe străine. Martorii trebuie ascultați separat, înlăturându-se astfel posibilitatea de a comunica cu alte persoane, aspecte ce poate deforma informațiile deținute de aceștia.

Există totuși situații când martorii nu se află în localitatea unde își are sediul organul judiciar sau instanța de judecată, nu sunt transportabili ori se află în străinătate, ascultarea lor făcându-se prin comisie rogatorie căreia i se vor trimite întrebările necesare interogatoriului.

În ceea ce privește *stabilirea locului ascultării,* locul ascultării este de regulă sediul organului judiciar. Când persoanele care urmează a fi ascultate ca martori sunt în imposibilitatea de a se prezenta – infirmitate, maladie, starea de arest – organul judiciar procedează la ascultare la locul unde se află acestea.

De la regula enunțată în anumite momente se pot face excepții, determinate de influența sau impactul pe care-l poate crea locul săvârșirii infracțiunii asupra martorului și de programul de protecție în care martorul se află inclus. În asemenea situații ascultarea se va efectua la locul faptei și la domiciliul martorului. Pentru unele categorii de martori, dacă se apreciază astfel, ascultarea se efectuează la locul de muncă.

Biroul în care urmează a se face ascultarea trebuie să fie sobru mobilat, fără obiecte în plus, care ar putea distrage atenția martorilor. Pregătind ascultarea, organul judiciar trebuie să stabilească modalitatea în care îi va aborda pe martori, condițiile ce trebuie asigurate pentru realizarea contactului psihologic cu aceștia.

În vederea realizării scopului urmărit prin ascultarea martorului și în raport cu natura cauzei în care se efectuează, problematica ce trebuie lămurită și situația fiecărui martor în parte, trebuie să fie luate și alte măsuri pregătitoare cum ar fi: invitarea unui interpret – în situația în care martorii nu cunosc limba în care se desfășoară ascultarea; selectarea și pregătirea materialelor ce vor fi utilizate pe parcursul ascultării și determinarea modului, a momentului și a ordinii în care vor fi folosite; asigurarea decontării cheltuielilor de transport și cazare impuse de deplasarea martorilor[117]

Organul judiciar trebuie să manifeste o atitudine plină de interes față de martori și depozițiile lor. În această privință organul judiciar trebuie să explice faptul că a depune mărturie reprezintă o îndatorire, să sublinieze importanța declarațiilor sincere pentru aflarea adevărului și pentru înfăptuirea justiției. Interesul față de depozițiile martorului trebuie să rezulte nu numai din explicațiile date, din sublinierile făcute, ci să se degaje din întreaga atitudine a anchetatorului.

Contactul psihologic dintre anchetator și martor se realizează prin întrebări sau discuții exterioare obiectului cauzei și întotdeauna pe coordonatele activității plăcute, determinând martorul să dialogheze, să-și expună experiențele și rezultatele obținute. Atitudinea calmă, serioasă, plină de

[117] V. Berchesan, I.E. Sandu, op. cit., pag. 137.

Material cu drept de autor

înțelegere față de cei care datorită emoțiilor, bagajului intelectual redus sau faptului că se află pentru prima oară în fața autorității şi comit erori în declarațiile lor, constituie premisa unei atmosfere favorabile dialogului.

Primirea martorului se face într-o atmosferă civilizată, chiar dacă acesta este de rea-credință. Acordarea respectului cuvenit nu numai în privința salutului, ci pe tot parcursul interogatorului conduce la instalarea încrederii, la obținerea unor declarații complete şi veridice.

3.3. Pregătirea în vederea desfăşurării ascultării făptuitorilor

Pentru a se garanta obținerea unor declarații care să reflecte adevărul, activitatea de ascultare a învinuitului sau inculpatului trebuie pregătită, în prealabil, de către anchetator.

Această pregătire nu este doar complexă, ci şi obligatorie.

Obligativitatea se limitează însă la anumite activități tipice stabilite prin normele legale sau cele de tactică criminalistică, dar gândirea activă a anchetatorului trebuie să adapteze aceste etape la fiecare caz în parte şi nu invers. Particularitățile manifestate de fiecare infracțiune necesită adaptabilitate din partea organelor de cercetare penală, fiind imposibilă obținerea unor declarații sincere prin aplicarea anumitor reguli ca nişte şabloane, fără a aprofunda toate informațiile obținute într-o cauză penală şi apoi a le corobora între ele.

Pregătirea ascultării învinuitului sau inculpatului presupune determinarea problemelor ce trebuie soluționate cu ocazia acelei ascultări, a ordinii în care urmează să fie folosit materialul probator deținut până în acel moment, stabilirea procedeelor tactice de ascultare, în funcție de datele deținute despre psihologia şi personalitatea învinuitului sau inculpatului, precum şi în funcție de împrejurările în care a fost comisă infracțiunea.[118]

Tratarea cu superficialitate a acestei prime etape a interogatoriului judiciar va avea consecințe negative asupra întregului proces penal, concretizate în declarații false sau incomplete, repetarea ascultărilor, tergiversarea urmăririi penale şi, uneori, chiar erori judiciare.

De modul cum se efectuează cercetarea penală depinde viitorul cazului respectiv în instanță şi, uneori, soluționarea acestuia prin hotărâre judecătorească.

Studierea materialelor existente în dosarul cauzei – această etapă este deosebit de importantă pentru ca anchetatorul să poată stabili problemele ce trebuie lămurite în timpul interogatoriului judiciar. Obligația anchetatorului nu constă doar în citirea întregului material, ci şi în interpretarea acestuia, într-un mod adecvat, ceea ce necesită o oarecare experiență practică şi profesionalism.

Deşi necesită multă atenție şi abilitate din partea anchetatorului, studierea materialelor probatorii trebuie să fie şi ea supusă principiului operativității ca de altfel întregul proces penal.

Această fază are ca efect cunoaşterea de către organul judiciar a tuturor aspectelor referitoare la infracțiunea pe care o cercetează.

În practica judiciară s-a cristalizat teza potrivit căreia din studiul materialelor existente în dosarul cauzei trebuie să rezulte: persoanele care urmează a fi ascultate, vârsta şi calitatea procesuală a acestora, faptele care se

[118] C. Aioniţoaie, T. Butoi, op. cit., pag. 91.

Material cu drept de autor

reţin în sarcina unora dintre ele şi dovezile care le susţin vinovăţia sau nevinovăţia; necesitatea documentării cu privire la unele aspecte din domeniile de activitate unde s-a săvârşit infracţiunea (procesul de producţie, actele normative, ordinele şi instrucţiunile etc.).

Este de neconceput derularea interogatoriului judiciar fără ca anchetatorul să deţină un minim de informaţii referitoare la infracţiune.[119]

Într-o asemenea situaţie este firesc să nu se poată întocmi un plan de ascultare şi nici măcar să se poată stabili ce probleme trebuie clarificate.

De aceea studierea materialelor cauzei urmează a fi efectuată după alte activităţi premergătoare, cum sunt cercetarea la faţa locului, examinarea şi interpretarea mijloacelor materiale de probă existente, luarea declaraţiilor eventualilor martori oculari sau victimelor dacă acestea au supravieţuit, dispunerea efectuării unor constatări tehnico-ştiinţifice sau expertize, etc.

Din procesul verbal de cercetare la faţa locului se desprind împrejurările şi modalitatea în care a fost săvârşită infracţiunea, urmele descoperite în câmpul faptei (urme de mâini, urme de sânge, etc.), mijloacele materiale de probă (obiecte care aparţin făptuitorului, înscrisuri, arma crimei – în cazul unei infracţiuni care a avut ca urmare moartea victimei – etc.). De asemenea, concluziile expertizei medico-legale şi constatările tehnico-ştiinţifice sau expertizele criminalistice dispuse în cauza penală ce se instrumentează, constituie surse utile de documentare.

Anchetatorul trebuie să cunoască materialul probator în detaliu înainte de primul contact cu persoana bănuită de a fi săvârşit infracţiunea, întrucât acesta poate fi folosit cu eficienţă în ascultarea persoanelor suspecte sau a martorilor propuşi de părţi.

În momentul trecerii la interogare trebuie să aibă configurat mintal modul în care a acţionat autorul sau cel puţin o parte din acesta, ceea ce îi lipseşte urmând să fie întregi de declaraţiile învinuitului sau inculpatului.

Cunoaşterea personalităţii învinuitului sau inculpatului este o altă cerinţă de tactică criminalistică indisolubil legată de aflarea adevărului, necesară anchetatorului înaintea începerii interogatoriului judiciar. Acesta nu poate elabora sau alege procedeele tactice fără a cunoaşte în ce măsură sunt eficiente în raport cu personalitatea învinuitului sau inculpatului.

Personalitatea poate fi definită ca ansamblul caracteristicilor de natură fizică, fiziologică, şi social-morală care au, în conduita individului, o relativă stabilitate.

Aceste aspecte conferă unei persoane individualitate, făcând-o să fie unică în raport cu celelalte şi se manifestă prin comportamentul acţional, verbal sau afectiv al persoanei respective.

Aşa cum am menţionat componentele de bază ale personalităţii unui individ sunt temperamentul, caracterul şi aptitudinile sale şi se regăsesc fie în comportamentul, fie în psihologia învinuitului sau inculpatului, pe care anchetatorul trebuie să le cunoască.

Există multe surse pentru a se putea realiza acest lucru (cum sunt informaţiile obţinute de la părinţi, prieteni, vecini, colegi de şcoală sau de serviciu, recomandări de la locurile de muncă pe care le-a ocupat, etc.), iar organele de cercetare penală trebuie să le folosească pe toate pentru a obţine o descriere cât mai obiectivă.

---

[119] Se admite, pe cale de excepţie, ascultarea unei persoane suspecte adusă la sediul organelor de poliţie cu ocazia unor activităţi specifice (N. A.).

Material cu drept de autor

Caracterul este determinat de ansamblul trăsăturilor esențiale şi calitativ specifice ale personalității care se exprimă în activitatea omului, în mod stabil şi permanent, prin aptitudini față de alți semeni, față de muncă şi activitate în general, precum şi față de sine însuşi.

Structura caracterului unei persoane este formată prin educație dar în acelaşi timp este influențată de modul de asimilare a educației primite, de capacitatea de preluare, funcționare şi adaptare specifice fiecărui individ.

Educabilitatea face ca o persoană să accepte şi să însuşească într-o manieră proprie influențele sociale pozitive sau negative. Aceste influențe provin în primul rând din mediul familial şi apoi din celelalte relații sociale la care persoana respectivă ia parte.

Există indivizi nereceptivi la influențele negative, iar anchetatorul trebuie să ştie, prin efectuarea unor cercetări adecvate, dacă învinuitul sau inculpatul pe care urmează să-l asculte face parte dintr-o asemenea categorie. Din acest punct de vedere psihologii consideră că există două tipuri de personalitate, unele *conforme* cu normele unei societăți date şi altele *neconforme* denumite, pe bună dreptate, personalități deviante.

Comportamentul deviant şi tendințele criminale nu constituie regula, ci excepția. Concluzia deosebit de sintetică ne arată că acestea pot fi generate fie de individ, fie de comunitatea de apartenență cu care individul este în interacțiune permanentă. Acest tip de comportament se manifestă în relațiile sociale ale individului prin conduite cu semnificație morală negativă cum ar fi: nesinceritatea, egoismul, susceptibilitatea, îngâmfarea etc.

Persoanele care adoptă o atitudine de conformare la normele morale şi legale ale societății sunt caracterizate de sinceritate, corectitudine, tenacitate, demnitate, sociabilitate etc.

O altă trăsătură psihică a personalității învinuitului sau inculpatului este temperamentul, noțiune ce desemnează „latura dinamico-energetică a acestuia, vizând caracterele generale ale conduitei, în funcție de care se constituie un stil specific fiecărui individ, de manifestare la incitațiile exterioare”[120]. Temperamentul este condiționat cu precădere de particularități fiziologice ale sistemului nervos central, forța, mobilitatea şi echilibrul proceselor fundamentale: excitația şi inhibiția.

În literatura de specialitate[121] se disting patru tipuri temperamentale fundamentale:

tipul sanguin caracterizat atât de aspecte pozitive (optimism, sensibilitate, echilibru, adaptabilitate, mobilitate etc.), cât şi de aspecte negative (instabilitatea sentimentelor, influențabil lipsit de putere de concentrare şi aprofundare etc.);

tipul coleric caracterizat de intensitatea proceselor afective, reactivitate accentuată (aspecte pozitive), excitabilitate, agresivitate, încăpățânare (aspecte negative);

tipul flegmatic caracterizat de echilibru, calm, toleranță, bună dispoziție dar şi reactivitate redusă, comoditate, pedanterie, tendință de stereotipizare etc.;

tipul melancolic perseverent, serios, sensibil, responsabil (aspecte pozitive), neîncredere, pesimism, nesiguranță (aspecte negative).

---

[120] **T. Butoi, I.T. Butoi**, op. cit., pag. 238.

[121] Ibidem, p. 239.

Material cu drept de autor

În consecință, interogarea persoanelor suspecte trebuie organizată în așa fel încât să se integreze în acest plan general de cercetare. Cum şi când va fi efectuată ascultarea, unde, în ce condiții, care sunt problemele ce trebuie lămurite cu acest prilej, sunt întrebări la care organul judiciar trebuie să dea un răspuns în această etapă tactic criminalistică, de organizare a modului de desfăşurare a ascultării învinuitului sau inculpatului.

Stabilirea prealabilă a problemelor ce urmează să fie clarificate cu ocazia ascultării se subordonează conduitei pe care o va adopta în anchetă învinuitul sau inculpatul.

S-a admis că la prima interogare nu este recomandabil ca anchetatorul să abordeze toate aspectele necunoscute ale cauzei, deoarece i-ar da posibilitatea învinuitului sau inculpatului să cunoască datele deținute de acesta. Există învinuiți sau inculpați în stare de recidivă care cunosc majoritatea procedeelor tactice de ascultare, etapele pe care le traversează anchetatorul, iar din modul în care sunt formulate şi folosite întrebările pot deduce care este nivelul de informații deținut de anchetator şi cât de incriminatorii sunt pentru ei, precum şi cât de dificil le va fi să ascundă adevărul.

Problemele ce urmează a fi lămurite în timpul ascultării trebuie ordonate cronologic, – lăsând loc pentru modificarea acestei strategii, în funcție de elementele noi, necunoscute anchetatorului, care apar, inevitabil, în timpul fiecărei ascultări (declarații noi ale învinuitului sau inculpatului, în contradictorii cu declarațiile anterioare sau care conțin acte nedescoperite de organele de cercetare penală, mărturisiri, relatări despre existența unor complici etc.).

Aptitudinile sunt componente ale personalității învinuitului sau inculpatului şi trebuie cunoscute de anchetator.

Acestea sunt însuşiri psihice individuale, relativ stabile şi prezintă o bază structurală exprimată de anumite particularități anatomo-fiziologice. Aptitudinile se clasifică în generale (inteligență, spirit de observație, memorie vizuală etc.) şi speciale (ureche muzicală, talent etc.).

Pentru ca ancheta să-şi atingă scopul propus cunoaşterea trebuie să aibă în vedere atât aptitudinile generale, cât şi cele speciale ale învinuitului sau inculpatului deoarece fiecare infracțiune poartă amprenta personalității făptuitorului.

Pentru alte elemente de natură să conducă la conturarea personalității învinuitului sau inculpatului se menționează în literatura[122] de tactică criminalistică şi mediul familial ineluctabil în care a trăit învinuitul sau inculpatul, şcolile pe care le-a urmat, profesiile, cercul de prieteni. De asemenea, nu vor fi neglijate nici locul unde şi-a satisfăcut stagiul militar şi comportamentul său în toată această perioadă precum şi antecedentele penale.

Se impune deci, cunoaşterea inteligenței, slăbiciunilor, pasiunilor, comportamentul în familie şi în societate, activitatea desfăşurată la locul de muncă.[123] Toate acestea sunt necesare pentru o bună şi eficientă desfăşurare a interogatoriului judiciar precum şi în vederea unei corecte individualizări a pedepsei.

Organizarea ascultării – în procesul penal, activitatea de ascultare a învinuitului sau inculpatului reprezintă doar o etapă în îndeplinirea scopului

[122] **E. Stancu**, op. cit., pag. 437.

[123] Idem.

Material cu drept de autor

acestuia şi anume aflarea adevărului cu privire la infracțiune. În raport de informațiile inițiale obişnuite, anchetatorul stabileşte strategia de anchetă, elaborând versiunile referitoare la modul care va decurge ascultarea.

De asemenea, dacă învinuitul sau inculpatul face referiri la anumite probleme care nu se află în planul de ascultare, în mod natural, el nu trebuie oprit ci lăsat, chiar încurajat, să vorbească, planul de ascultare fiind cel care va suferi modificări. Anchetatorul va apela la calitățile sale profesionale, pentru a integra în mod eficient declarațiile astfel obținute în ansamblul problemelor pe care dorea să le clarifice. De aceea este necesar ca organul judiciar să cunoască, înainte de a se întâlni cu învinuitul sau inculpatul, toate datele şi informațiile de care are nevoie pentru aflarea adevărului.

În timpul ascultării, învinuitul sau inculpatul trebuie convins că în dosar există suficiente dovezi care susțin vinovăția sa. Aceste mijloace de probă, trebuie selecționate, din ansamblul probator, cu mare atenție, astfel încât să nu fie compromisă ancheta. În fiecare cauză penală există probe care nu trebuie cunoscute de persoana anchetată în prima fază a urmăririi penale. Anchetatorul trebuie să-şi rezerve posibilitatea de a prezenta la momentul oportun o probă, cu alte cuvinte să se folosească de ceea ce în practică este denumită „arma surprizei".

Înainte de a fi aduse la cunoştința persoanei anchetate, probele trebuie minuțios verificate pentru a nu se prezenta probe false, incerte, neconcludente, rezultat al neglijenței organelor de cercetare la fața locului sau a anumitor împrejurări de fapt independente. Pe lângă alegerea materialului probator ce urmează a fi utilizat se stabileşte şi modul în care acesta va fi prezentat, în funcție de personalitatea învinuitului sau inculpatului şi de natura probelor. În general, folosirea materialului probator este determinată de poziția necooperantă în anchetă a învinuitului sau inculpatului, întemeiată pe credința că nu sunt probe suficiente, nerecunoaşterea sa nu va antrena răspunderea penală sau recunoaşterea atrage oprobriul public ori desconsiderarea.

Prezentarea materialului probator se face gradual, începând cu acele probe care au o importanță mai mică dar care susțin în mod indubitabil vinovăția. Esențial rămâne momentul în care se face prezentarea probelor de vinovăție, care trebuie ales cu mult discernământ de către anchetator, cel mai propice fiind acela în care învinuitul sau inculpatul prezintă o stare psihică adecvată, apreciată în mod obiectiv de la caz la caz.[124]

Stabilirea ordinii în care se va face ascultarea influențează în mod nemijlocit modalitatea de aducere a învinuiților în cabinetul de anchetă, fiind specifică cauzelor penale complexe în care există mai mulți învinuiți sau inculpați.

Ca regulă, ascultarea va începe cu cei despre care se dețin mai multe informații sau cei care fac declarații conforme cu materialul probator obținut până în acel moment.[125] Această regulă poate fi însă influențată de anumiți factori, cum ar fi forma de participație la infracțiune (coautori, instigatori, complici), antecedentele penale (unii învinuiți sau inculpați sun infractori primari, iar alți recidiviști) şi, nu în ultimul rând, personalitatea fiecăruia dintre ei. Ordinea şi modalitatea de citare trebuie să conducă la evitarea, cel puțin în faza urmăririi penale, contractului între persoanele interesate în

[124] **A. Ciopraga**, op. cit., pag. 260.

[125] **E. Stancu**, op. cit., pag. 436, **C. Aionițoaie, T. Butoi**, op. cit., pag. 94.

Material cu drept de autor

cauză. De asemenea, trebuie evitat contactul între persoanele care au fost deja audiate şi cele ce urmează să fie ascultate, deoarece primele pot furniza informaţii despre declaraţiile pe care le-au dat, informaţiile şi probele deţinute de organele de cercetare penală (în cazul unei atitudini permisive şi transparente a acestora).

Comunicarea dintre învinuiţi sau inculpaţi, care sunt interesaţi să se pună de acord între ei în legătură cu ce vor declara, precum şi dintre aceştia şi martori sau partea vătămată, trebuie evitată. Ei pot interveni cu rugăminţi sau chiar ameninţări pe lângă aceştia, compromiţând astfel ancheta.[126]

Posibilitatea de comunicare creşte atunci când învinuitul sau inculpatul este cercetat în stare de libertate. De aceea, este indicat ca acesta să fie citat în dimineaţa zilei în care va avea loc ascultarea şi chiar la prima oră, iar în cazul pluralităţii de infractori aceştia să fie interogaţi în camere separate şi la ore diferite în sediul organului de cercetare penală. În anumite împrejurări anchetatorul se poate deplasa la locul în care se află învinuitul sau inculpatul (spital, penitenciar, loc de muncă şi chiar domiciliu).

O ultimă posibilitate care sub raport psihologic poate asigura eficienţa ascultării este ca aceasta să se desfăşoare la locul în care a fost comisă infracţiunea (în special în cazul infractorilor labili emoţional, precum şi în cazul infracţiunilor săvârşite cu violenţă – omor, viol, tâlhărie), mizându-se pe caracterul evocator al locului faptei.

Asigurarea prezenţei apărătorului – dreptul la apărare este un drept fundamentat, reglementat distinct de legiuitorul constituant şi de alte documente de drept internaţional, întrucât prezintă un real interes pentru activitatea judiciară.

Într-o accepţiune cuprinzătoare dreptul la apărare include totalitatea drepturilor şi regulilor procedurale care oferă persoanei posibilitatea de a se apăra împotriva acuzaţiilor ce i se aduc, să conteste învinuirile, să scoată la iveală nevinovăţia sa. Aceste aspecte pot fi susţinute de persoana care are calitatea de învinuit sau inculpat ori de către un avocat.

Accepţiunea restrânsă a dreptului de apărare se circumscrie doar posibilităţii folosirii unui avocat, în cursul procesului de către persoana care doreşte să exercite acest drept pe riscul său, alegându-şi singură apărătorul.

Sunt situaţii în care asistenţa juridică este obligatorie pentru următoarele categorii de persoane: minori, militari în termen sau cu termen redus, rezervişti, concentraţi, elevi (studenţi) ai unor instituţii militare de învăţământ, internaţi într-o şcoală specială de reeducare şi muncă ori când este arestat, chiar în altă cauză, cât şi în cazul celorlalţi învinuiţi sau inculpaţi. Pentru aceştia subzistă obligaţia organului judiciar de a se desemna şi încunoştinţa apărătorul asupra datei şi orei când se vor efectua activităţile de urmărire penală ce necesită prezenţa sa.

Pentru situaţia examinată prezenţa apărătorului este necesară întrucât aducerea la cunoştinţă a învinuirii se face în cel mai scurt timp şi numai în asistenţa avocatului ales sau numit din oficiu, care devine practic un garant al siguranţei persoanei.

Asigurarea prezenţei interpretului, părintelui, tutorelui sau educatorului – legea prevede prezenţa interpretului când învinuitul sau inculpatul ce urmează să fie ascultat nu cunoaşte limba română sau chiar dacă o cunoaşte nu se poate exprima.

---

[126] **E. Stancu**, op. cit., pag 437, **C. Aioniţoaie, T. Butoi,** op. cit., pag. 94.

Material cu drept de autor

Curtea Europeană a Drepturilor Omului a determinat domeniul de aplicare[127] a dreptului la asistența gratuită a unui interpret, în sensul că limitele acestuia se întind de la instrucția preparatorie şi înscrisurile aflate la dosarul cauzei, şedința de judecată şi hotărârea pronunțată, fără traducerea scrisă a tuturor documentelor sau pieselor oficiale aflate la dosar.

Ascultarea minorului care nu a împlinit vârsta de 16 ani se face în prezența părinților, a reprezentantului autorității tutelare, a tutorelui, curatorului ori a persoanei sub îngrijirea căreia se află.

Rațiunea unei asemenea măsuri se bazează pe asigurarea unui climat de siguranță şi încredere pentru minorul ce urmează a fi ascultat, ceea ce facilitează realizarea contactului psihologic, asigurând condiții optime desfăşurării interogatoriului judiciar.

Având în vedere calitatea procesuală – învinuit sau inculpat – a minorului considerente de ordin tactic au impus invitarea persoanelor enumerate, însă participarea lor nu este obligatorie, fiind recomandat ca în unele situații acestea să fie înlocuite cu alte persoane care, deşi nu au calitățile celor de mai sus, se bucură de stima şi încrederea minorului, condiții ce asigură obținerea unei declarații sincere.

Şi această activitatea se efectuează în faza preliminară ascultării, aspect ce determină cunoaşterea relațiilor existente între învinuitul minor şi persoanele cărora a fost încredințat spre creştere şi educare pe de o parte şi persoanele în care minorul are încredere, pe de altă parte.

Întocmirea planului de ascultare – Întreaga activitate de pregătire a ascultării învinuitului sau inculpatului are ca finalitate elaborarea unui plan de ascultare care va conține problemele de clarificat, ordinea în care vor fi abordate şi materialul probator care va fi prezentat. La întocmirea planului se va ține cont de natura infracțiunii, de poziția pe care s-a situat învinuitul sau inculpatul până în acel moment, precum şi de procedeul tactic de ascultare ales.

Pentru toate cauzele penale există anumite probleme cu caracter general care trebuie lămurite cu ajutorul învinuitului sau inculpatului, astfel:

obținerea de date complete asupra faptelor ce i se rețin în sarcină;

cunoaşterea şi verificarea probelor, argumentelor pe care le prezintă în apărarea sa;

dovedirea poziției sale nesincere, atunci când declarațiile date se contrazic cu faptele stabilite şi dovedite;

descoperirea tuturor infracțiunilor comise de cel în cauză, precum şi a participanților la săvârşirea lor etc.

Pe lângă aceste aspecte comune tuturor interogatoriilor, fiecare cauză prezintă particularitățile sale, determinate de natura infracțiunii ce constituie obiectul său, de împrejurările în care aceasta a fost comisă, de numărul de participanți, de natura contribuției fiecăruia etc. Aflarea adevărului este condiționată de lămurirea tuturor problemelor concrete, strict referitoare la acea infracțiune şi nu doar a celor cu caracter general, comune tuturor infracțiunilor.

Întocmirea planului de ascultare se impune pentru fiecare interogare a învinuitului sau inculpatului, indiferent dacă o cauză pare mai simplu de clarificat decât alta. De asemenea, în cazul pluralității de infractori, planul de ascultare va fi elaborat individual, în funcție de psihologia fiecăruia, de

[127] C. Aioniţoaie, T. Butoi, op. cit., pag. 95.

Material cu drept de autor

contribuția la săvârşirea infracțiunii, de antecedentele penale şi de poziția adoptată în anchetă până în acel moment. Din punct de vedere tactic, la formularea întrebărilor trebuie acordată multă atenție, anchetatorul trebuie să ştie cum să întrebe, ce să întrebe, pe cine şi când să adreseze o anumită întrebare.

Din practica judiciară rezultă că întrebările care fundamentează planul de ascultare se clasifică în trei categorii fundamentale: întrebări temă, întrebări problemă şi întrebări detaliu.[128]

Întrebările temă au caracter de generalitate, oferind posibilitatea învinuitului sau inculpatului să declare tot ce are de arătat în legătură cu fapta sau faptele pentru care este învinuit.

Întrebările problemă se referă la lămurirea unor aspecte din activitatea ilicită, asigurând caracterul sistematic al interogatoriului.

Întrebările detaliu se disting prin concretețe, învinuitul sau inculpatul fiind obligat să nuanțeze, să explice, din categoria acestora fac parte cele de completare, de control, de referință şi cele de verificare care asigură, nu numai consistența declarației, ci şi verificarea acesteia.

În literatura de specialitate[129] s-au cristalizat condițiile pe care trebuie să le îndeplinească întrebările, astfel: să fie formulate la nivelul de înțelegere al învinuitului sau inculpatului, clare, scurte, precise, să oblige la explicații, narări, povestiri, să nu scurteze răspunsul aşteptat, să surprindă persoana ascultată dar să nu o încurce. Dacă ascultarea învinuitului se desfăşoară în mai multe etape, aspect determinat de aflarea unor probe noi, de conduita în anchetă, de faza în care se aflau cercetările la data ascultării anterioare, se va întocmi plan de ascultare pentru fiecare etapă, – eliminându-se, astfel, omisiunile şi, implicit, tergiversarea cercetătorilor.

Întrebările din planul de ascultare trebuie, ordonate într-o succesiune cronologică sau psihologică în funcție de temperamentul şi poziția din timpul anchetei a persoanei interogate. La elaborarea planului se va ține seama de orice situație care se poate ivi în timpul ascultării care nu trebuie să conducă la surprinderea organului de urmărire penală.

În concluzie, nu doar anchetatorul trebuie să aibă o gândire divergentă şi o atenție distributivă, ci şi planul de ascultare trebuie să aibă un caracter flexibil, putând fi modificat în funcție de desfăşurarea ascultării şi de declarațiile celui audiat. Această flexibilitate va conduce la posibilitatea de modificare şi adaptare a planului la fiecare situație dar nu la schimbarea sau înlocuirea acestuia deoarece pentru orice anchetator este foarte dificil să improvizeze un nou plan în timpul ascultării, un plan care să fie eficient.

Crearea unui cadru adecvat desfăşurării interogatoriului judiciar – în acest sens încăperea în care se va desfăşura ascultarea, trebuie amenajată astfel încât învinuitul sau inculpatul să nu considere audierea ca pe un joc sau ca pe o povară. Nu sunt de neglijat rolul factorilor ergonomici în obținerea unor declarații veridice, în categoria cărora includem: existența unor condiții minime de confort (scaun, birou, lumină naturală şi artificială), iar căldura asigură nu numai premisa dialogului, ci şi consemnarea corectă a primei declarații.

Primul contact cu camera de anchetă trebuie să inspire seriozitatea situației în care se află şi oficialitatea activității la care va participa. De aceea, încăperea trebuie să fie curată şi cu toate aşezate în ordinea firească. Biroul

---

[128] Idem.

[129] **T. Butoi, I. T. Butoi**, op. cit., pag. 240–247.

Material cu drept de autor

anchetatorului plin de dosare sau hârtii aruncate în mod haotic, îl fac pe cel chemat în fața justiției să creadă că va fi foarte uşor de ascuns adevărul unui organ de urmărire penală care dacă este dezordonat cu propriile lucruri este dezordonat şi cu propriile gânduri.

Practica a demonstrat că sunt necesare şi unele măsuri suplimentare cum ar fi aşezarea învinuiților sau inculpaților cât mai departe de uşă sau fereastră (nu puține au fost cazurile când aceştia au încercat să fugă sau să se sinucidă) sau interpunerea între aceştia şi fereastră a unui obstacol care să-i împiedice să-şi concretizeze eventualele intenții de fugă sau de automutilare (un birou, o masă, etc.).

O altă măsură constă în luarea tuturor obiectelor tăioase, înțepătoare, dure (cuțite, lame, pixuri, ace de birou, agrafe pentru hârtie etc.) din preajma locului unde va fi aşezat învinuitul sau inculpatul, obiecte pe care acesta le poate folosi pentru a se automutila sau pentru a-l ataca pe anchetator ori a crea o diversiune ce poate zădărnici ancheta (înghițirea acelor, agrafelor etc.).

Realizarea contactului psihologic dintre anchetator şi persoana ascultată presupune relația nemijlocită dintre aceştia şi modalitatea principală de a se examina reciproc, fiind rând pe rând subiect şi obiect al cunoaşterii.

Se consideră că anchetatorul are o poziție privilegiată în raport cu persoana interogată, determinată de cunoaşterea tuturor împrejurărilor în care a fost săvârşită infracțiunea, poziția (sinceră sau nesinceră) pe care se va situa capacitatea de rezistență psihică a interlocutorului, temperamentul şi strategia sau linia tactică adoptată în desfăşurarea interogatoriului.

Învinuitul sau inculpatul adoptă fie o poziție rezervată, fie una refractară, bazate pe tipul de personalitate, experiența în domeniul vieții infracționale şi contactul repetat cu organele judiciare, precum şi gravitatea consecințelor faptei săvârşite.

Dificultățile în realizarea contactului psihologic se datorează poziției procesuale de implicare în cauza pe care a săvârşit-o, dar şi abordării frontale, lipsită de tact, pe tema antecedentelor penale sau aspectelor legate de fapta comisă ori aroganței anchetatorului.

Premisele pozitive ale realizării contactului psihologic se întemeiază pe următoarele aspecte:

poziția flexibilă, destinsă adoptată de anchetator la primirea învinuitului sau inculpatului în cabinetul de anchetă;

atenuarea opoziției de interese între cei doi parteneri şi aptitudinea de a-l determina pe învinuit sau inculpat să colaboreze, folosind flatarea ca element psihologic sau de minimalizare a pericolului;

crearea atmosferei propice comunicării deschise, sincere;

câştigarea încrederii prin arătarea calităților şi defectelor pe care le are învinuitul sau inculpatul, insistându-se asupra primelor deoarece defectele supără;

limbajul folosit de anchetator trebuie să evite expresiile apăsătoare – furt, vătămare, omor –, cu altele care sunt mai adecvate situației;

manifestarea interesului față de declarația învinuitului sau inculpatului, chiar dacă cele relatate sunt cunoscute din alte surse;

invitarea unor persoane apropiate celor ascultați.

Aspectul exterior neglijent, oboseala, iritarea, nervozitatea, gesturile de intoleranță a anumitor accesorii ce fac parte din ținută (cravată, ceas etc.) vor avea consecințe negative asupra desfăşurării ascultării. Învinuitul sau inculpatul nu-l va considera pe anchetator cu nimic superior lui, ba uneori,

Material cu drept de autor

datorită aspectelor enunțate îi alimentează impresia că îi este chiar superior, ceea ce, în plan psihic, reprezintă o importantă bătălie pierdută de către anchetator care cu greu va reuşi să recapete controlul asupra învinuitului şi să-l determine pe acesta către recunoaşterea faptelor săvârşite.

Stabilirea locului unde se va efectua ascultarea – problema examinată are o soluție legislativă implicită ce rezultă din reglementarea expresă, a situațiilor când învinuitul sau inculpatul se găseşte în imposibilitate de a se prezenta pentru a fi ascultat, aspect ce obligă organul judiciar sau instanța de judecată să se deplaseze şi să-l asculte la locul unde se află. Se înțelege că locul respectiv nu comportă nici o amenajare, fiind acceptat, fără condiții, din motive umanitare (boală, imposibilitatea deplasării, vârsta înaintată), impuse de situația în care se află învinuitul sau inculpatul.

Rezultă că învinuiții sau inculpații care nu se află în situațiile prevăzute de textul legal invocat pot fi ascultați la sediul organului judiciar sau al instanței de judecată. Această situație este favorabilă anchetatorului care este familiarizat cu locul ascultării, permițându-i organizarea în condiții corespunzătoare a interogatoriului, mai ales în situațiile când foloseşte probele de vinovăție, nefiind obligat să le transporte în alte locuri.

În locul ascultării nu trebuie să existe telefoane, fixe sau mobile, iar dacă există în perioada interogatoriului vor fi închis, accesul altor anchetatori trebuie să fie interzis ori limitat pentru a se crea momentul psihologic favorabil recunoaşterii.

Material cu drept de autor

CAPITOLUL IV. DESFĂŞURAREA ASCULTĂRII PERSOANELOR ÎN CADRUL ANCHETEI JUDICIARE

Conf. univ. dr. PLETEA CONSTANTIN

4.1. Desfăşurarea ascultării persoanei vătămate

Legea procesuală penală stabileşte cadrul în care se efectuează ascultarea părții vătămate, a părții civile şi a părții responsabile civilmente. Organul de urmărire penală are obligația de a chema pentru a fi ascultate, persoanele care au suferit o vătămare fizică, morală sau materială prin săvârşirea infracțiunii şi pe cele care trebuie să răspundă pentru crearea prejudiciului. În desfăşurarea acestei activități complexe, se parcurge o succesiune de momente.

Prin reglementarea acestor momente s-a creat pentru cei care au sarcina administrării mijloacelor de probă necesare, posibilitatea obținerii unor declarații veridice. Aceste momente sunt: înfățişarea persoanei vătămate, verificarea identității sale, ascultarea cu privire la datele personale, aducerea la cunoştință a posibilității de a participa ca parte vătămată în procesul penal ori ca parte civilă sau de a renunța la aceste calități şi de a depune mărturie, precum şi dreptul de a fi asistată de un apărător, în condițiile prevăzute de lege. Numai după aducerea la îndeplinire a acestor obligații legale, se trece la ascultarea părții vătămate[130].

Ascultarea părții vătămate parcurge de regulă trei etape:

verificarea identității şi ascultarea răspunsurilor cu privire la datele personale;

relatarea liberă sau spontană;

relatarea dirijată sau ascultarea prin adresarea de întrebări.

Verificarea identității persoanei vătămate – Verificarea identității reprezintă primul moment al audierii propriu-zise. După ce organul judiciar s-a edificat cu privire la identitatea persoanei vătămate, îi aduce la cunoştință acesteia faptele şi împrejurările în legătură cu care va fi ascultată[131].

Sfera întrebărilor prevăzute de lege poate fi lărgită prin formularea altor întrebări cu caracter neutru[132]. Asemenea întrebări, pe de o parte, deschid organului judiciar posibilitatea cunoaşterii unor date referitoare la anumite momente din viața sa, ocupațiile anterioare, diverse pasiuni, modul de organizare a timpului liber, raporturile cu vecinii, cu colegii de muncă. Aceste discuții, dezvăluind personalitatea victimei, uşurează mult munca organului judiciar în privința aplicării regulilor tactice pe parcursul audierii, precum şi în aprecierea declarațiilor sale. De asemenea, organul judiciar câştigă încrederea victimei şi, drept urmare, aceasta devine mai puțin emotivă şi mai sigură pe cele relatate. În acest fel, se realizează contactul psihologic între interlocutori, declarațiile pe care le face victima, apropiindu-se de realitatea celor întâmplate la fața locului.

Aceste întrebări au avantajul de a familiariza victima cu atmosfera în care se va desfăşura audierea şi convingerea acesteia că organul judiciar este

---

130 **A. Ciopraga**, op. cit., pag. 214.

131 **I. Mircea,** op. cit., pag. 264.

132 **E. Stancu**, op. cit., pag. 424.

Material cu drept de autor

bine informat, ceea ce o poate determina să renunțe la orice încercare de a-l induce în eroare, mai ales în cazul celor de rea-credință.

Ținând seama de personalitatea victimei, nivelul ei de cultură, vârsta şi pasiunile sale, organul judiciar poate să orienteze discuțiile prealabile, prin întrebări discrete, spre probleme care, din datele cunoscute o pasionează mai mult, în care se simte mai competentă şi îi face plăcere să discute despre ele.

Literatura de specialitate[133] exemplifică în acest sens persoanele în vârstă, care vorbesc cu pasiune despre întâmplări, prieteni vechi, despre copii şi nepoți, despre literatură sau muzică, în schimb, tinerii, fiind pasionați de călătorii, excursii, sport, muzică uşoară, aparatură electronică, în discuțiile pe asemenea teme sunt atraşi, în mod deosebit şi-şi angajează întreaga lor ființă pentru a demonstra valabilitatea celor afirmate, avantajele anumitor maşini sau aparate în comparație cu altele.

Încă din această primă etapă, organul judiciar este obligat să respecte câteva reguli tactice, cum ar fi: primirea persoanei într-o manieră corectă, crearea unui cadru de ascultare sobru, lipsit de factori stresanți, care pot distrage atenția persoanei vătămate, precum şi comportarea organului judiciar, într-un mod calm, încurajator, fiind contraindicată atitudinea de răceală, sfidare sau aroganță[134].

Relatarea liberă sau spontană – începe prin adresarea unei întrebări de ordin general menită să ofere posibilitatea părții vătămate, părții civile, de a declara tot ce ştie cu privire la faptele şi împrejurările pentru a căror lămurire este ascultată. O asemenea întrebare temă, de genul: „Ce cunoaşteți în legătură cu fapta de... din data de... a cărei victimă ați fost?" permite părții vătămate sau părții civile să relateze faptele, împrejurările, în succesiunea lor firească, logică, fără ca declarația să fie limitată în vreun fel prin intervențiile celui ce efectuează ascultarea[135].

Atât literatura de specialitate cât şi practica judiciară au consacrat regulile tactice de care trebuie să țină cont organul judiciar, care efectuează ascultarea, pentru a realiza scopul acestei activități. Dintre acestea enumerăm:

Ascultarea persoanei vătămate cu răbdare şi calm, fără a fi întreruptă, chiar dacă aceasta relatează faptele cu lux de amănunte, unele fără semnificație în lămurirea cauzei. Limitarea expunerii la aspectele importante comportă neajunsul de a nu sesiza aspectele care prezintă importanță atât pentru victimă cât şi pentru organele judiciare; Expunerea la adăpost de intervențiile inoportune ale organului judiciar, oferă părții vătămate posibilitatea concentrării eforturilor, a dirijării atenției asupra faptelor, astfel cum acestea au fost percepute şi memorate; întreruperea părții vătămate are adeseori un efect defavorabil asupra declarațiilor deoarece, astfel de intervenții, mai cu seamă în cazul părții vătămate cu un nivel cultural redus, au drept urmare dezorientarea, pierderea firului expunerii. În situațiile în care prin expunerea liberă părțile se îndepărtează de obiectul cauzei ori expunerea este confuză organul judiciar poate interveni pentru ca acestea să revină la subiect;

Evitarea oricărui gest, reacție, mimă sau expresie, mai ales ironică, prin care se aprobă sau se resping declarațiile persoanei vătămate sau ale părții civile, evitarea apostrofării sau oricăror aprecieri cu privire la posibilitățile de a

---

[133] C. Aionițoaie, V. Bercheşan, op. cit., pag. 160.
[134] **I. Mircea**, op. cit., pag. 265.
[135] **A. Ciopraga**, op. cit., pag. 216.

Material cu drept de autor

percepe, memora sau reproduce faptele sau împrejurările cu privire la care este ascultată;

Ajutarea ei cu mult tact, fără a o sugestiona sub nici o formă, dacă nivelul intelectual, cultural, împiedică persoana vătămată să facă o relatare liberă cât de cât coerentă;

În timpul relatării libere, organul judiciar îşi va nota aspectele semnificative, ca şi eventualele contraziceri sau neclarităţi în expunere, pe care le va lămuri, în etapa următoare, prin întrebările pe care le va adresa părţilor.

În procesul ascultării victima trăieşte o oarecare stare emoţională, determinată de suportarea nemijlocită a urmărilor infracţiunii, şi redată de relatări întrerupte din loc în loc de trăiri lăuntrice, exteriorizate prin pauze în expunere, reluare de idei sau repetări de fraze, precum şi prin mimică şi gesticulaţii. Din aceste exteriorizări se poate desprinde străduinţa sa de a prezenta acele aspecte ale cauzei care îi sunt favorabile sau care evidenţiază mai bine adevărul. De aceea, organul judiciar trebuie să supravegheze neîntrerupt comportarea victimei în timpul expunerii, spre a observa pauzele în expunere sau graba de a relata anumite aspecte, mimica precum şi ridicarea ori coborârea tonului vorbirii[136].

Expunerea liberă a faptelor, mai cu seamă când priveşte un volum mare de informaţii sau date care comportă un anumit grad de complexitate, nu înseamnă o simplă înşiruire a fenomenelor în forma în care au fost percepute, ci un proces activ de gândire, în care informaţiile memorate sunt supuse unor modificări, restructurări. Această particularitate a reproducerii se poate repercuta atât într-o direcţie favorabilă, cât şi într-una defavorabilă relatării spontane. Astfel, influenţează adeseori într-un sens defavorabil asupra declaraţiilor, expunerea faptelor într-o formă schematică, comprimată, dimpotrivă expunerea în ordinea în care au fost percepute, evocarea ordonată, detailată a faptelor au influenţă pozitivă asupra declaraţiilor părţii vătămate[137].

Din punct de vedere tactic[138] relatarea liberă ori spontană prezintă mai multe avantaje, dintre care enumerăm:

povestind ceea ce consideră că ar interesa cauza, părţile pot prezenta fapte, date, împrejurări, detalii, necunoscute de organul de urmărire penală până când efectuează ascultarea;

părţile pot prezenta elemente din care să rezulte săvârşirea altor infracţiuni de către învinuit-inculpat;

pe parcursul relatării libere sau spontane, organul de urmărire penală are posibilitatea să studieze persoana ascultată, să observe modul cum îşi formulează expunerea, siguranţa cu care prezintă faptele ori împrejurările sau, dimpotrivă, ezitările şi omisiunile ce apar, încercările de a completa anumite lacune din succesiunea faptelor, interesul pentru a relata într-un anumit mod, să explice cauzele afirmaţiilor neconforme cu realitatea, să aprecieze buna ori reaua – credinţă a acesteia. De altfel, studierea părţii vătămate trebuie să constituie pentru cel care conduce ascultarea, temeiul adoptării tacticii ce va fi folosite în etapa ascultării dirijate, respectiv în etapa adresării întrebărilor.

Dacă prin relatarea liberă au fost lămurite complet toate problemele şi împrejurările, parcurgerea celei de-a treia etape nu mai are loc, în asemenea

---

[136] C. Aioniţoaie, V. Bercheşan, op. cit., pag. 161.

[137] **E. Stancu**, op. cit., pag. 425.

[138] **A. Ciopraga**, op. cit., pag. 217–218.

Material cu drept de autor

cazuri, se consemnează declarația părții, fără să se mai recurgă la adresarea de întrebări.

Relatarea dirijată sau ascultarea prin adresarea de întrebări – Ultima etapă a audierii nu are teoretic caracter obligatoriu. În practică însă, sunt numeroase cazuri în care organul judiciar este nevoit să formule întrebări întrucât relatarea liberă este lacunară ori nu a rezolvat problemele stabilite în faza pregătitoare.

Formularea de întrebări este necesară pentru lămurirea unor aspecte neclare, confuze, datorate unor multiple cauze. Astfel, uneori, omisiunea cu ocazia relatării libere a unor aspecte, poate avea caracter deliberat când, partea vătămată, cu rea-credință, trece sub tăcere fapte sau împrejurări binecunoscute[139].

Omisiunea unor aspecte are caracter nedeliberat deoarece partea vătămată nu intuieşte utilitatea acestora pentru aflarea adevărului şi de aceea nu le aminteşte; dar ceea ce a considerat ca fiind lipsit de importanță din punctul său de vedere, se dovedeşte a fi important pentru organul judiciar. Alteori, astfel de omisiuni se datorează scăpării din vedere, situație ce se verifică mai cu seamă în cazul persoanelor vătămate emotive sau care întâmpină dificultăți în exprimarea ordonată a ideilor.

În fine, în cursul expunerii libere a părții vătămate, aceasta se referă la împrejurări pe care şi le aminteşte cu uşurință, care stăruie în memoria sa, aceasta nu înseamnă că aspectele omise au dispărut din memorie[140], că nu pot fi restabilite cu ajutorul întrebărilor adresate de organul judiciar, respectând regulile tactice amintite.

Obținerea răspunsurilor dorite este condiționată de inteligibilitatea limbajului, de modul de formulare, de termenii prin care se exprimă întrebarea, mai cu seamă în cazul întrebărilor ce comportă un anumit grad de complexitate. Asemenea întrebări trebuie formulate într-un limbaj pe înțelesul celui ascultat, astfel încât, să fie accesibile şi părții vătămate cu un grad de instrucție mai redus. Atât conținutul de idei pe care îl implică întrebarea, cât şi formularea însăşi, trebuie adaptate nivelului de cultură, posibilităților de înțelegere ale celui ascultat, altfel audierea nu-şi realizează obiectivele propuse.

Întrebările vor viza strict faptele percepute de persoana vătămată nu vor conține elemente de intimidare, de punere în dificultate a acesteia, iar tonul pe care sunt adresate nu trebuie să sugereze răspunsul[141].

Întrebările trebuie să fie concise şi să se refere la aspecte determinate. Când se urmăreşte precizarea unui număr mare de împrejurări, nu este indicat ca toate acestea să fie cuprinse într-o singură întrebare, ci se recomandă disjungerea lor în tot atâtea întrebări câte aspecte comportă răspunsul. Întrebările trebuie adresate într-o anumită ordine, într-o anumită succesiune impusă de sfera şi natura împrejurărilor ce urmează a fi completate şi precizate. Fiecare întrebare trebuie să decurgă, în mod firesc, din cea anterioară astfel încât adresarea unei întrebări să fie pregătită de cea care a precedat-o, să permită precizarea succesivă a împrejurărilor rămase nelămurite în urma expunerii libere.

Adresarea de întrebări devine obligatorie în ipoteza victimelor asupra cărora există suspiciuni cu privire la sinceritatea lor; în consecință, întrebările

---

[139] **E. Stancu**, op. cit., pag. 425.
[140] Ibidem, pag. 426.
[141] **I. Mircea**, op. cit., pag. 265.

Material cu drept de autor

trebuie formulate astfel încât să determine persoana ascultată să facă declarații conforme cu realitatea. Sub aspectul tacticii criminalistice, ascultarea acestor persoane se aseamănă cu ascultarea unor martori mincinoşi, situându-se în cadrul specific ascultării învinuiților.

Potrivit literaturii de specialitate întrebările pot fi: temă, problemă, detaliu. În această etapă vor fi folosite întrebările detaliu, care se subdivid în raport cu scopul şi aspectele ce trebuie lămurite, astfel:

– **de completare** în cazurile în care persoana vătămată relatează mai puțin decât ceea ce a perceput în mod real. Caracterul incomplet al declarațiilor obținute pe calea relatării libere rezultă din cauze obiective sau subiective diverse: recepție distorsionată, memorare incompletă, redare intenționată cu omiterea unor aspecte semnificative, atitudini de rea-credință[142]. Prin intermediul primei grupe de întrebări organul judiciar poate să clarifice raporturile anterioare dintre victimă şi infractor, dacă s-au cunoscut sau nu, de când, cu ce ocazie, prin cine, după aprecierea sa – motivele faptei, pe cine cunoaşte din anturajul acestuia, conduita infractorului anterioară săvârşirii infracțiunii[143];

– **de precizare** vizând acele aspecte la care persoana vătămată s-a referit dar lipsa de claritate impune unele detalieri[144]. Ceea ce apropie întrebările de precizare de cele de completare este împrejurarea că atât unele, cât şi celelalte îşi au punctul de plecare în omisiunile făcute de persoana vătămată cu ocazia relatării libere a faptelor. Ceea ce le atribuie un caracter de sine stătător este faptul că întrebările de completare privesc acele aspecte la care persoana vătămată, dintr-un motiv sau altul, nu a făcut referire în cursul expunerii, nu a făcut vorbire de ele, în vreme ce întrebările de precizare vizează acele aspecte la care persoana vătămată s-a referit, dar lipsa de precizări necesită unele clarificări[145]. Acest gen de întrebări se referă la aspecte aparent secundare, destinate circumstanțierii de mod, timp şi loc privind producerea agresiunii[146]. Astfel în primul rând trebuie clarificată starea victimei în timpul săvârşirii infracțiunii, dacă a fost sănătoasă, bolnavă, odihnită, obosită, emoționată sau nu; locul faptei era iluminat natural sau artificial, modul general de prezentare, în perimetrul său vizual se aflau mai multe persoane şi dacă da, cu ce se ocupau ele. După aceea urmează să se clarifice cum a început comiterea infracțiunii, care a fost momentul declanşator, cine a mai observat, cum s-a desfăşurat, ce fel de instrumente s-au utilizat, a intervenit cineva sau nu în procesul respectiv, câte lovituri au fost aplicate, cu ce şi care a fost succesiunea lor, ce efecte imediate s-au produs.[147]

– **ajutătoare**, destinate reactivării memoriei şi înlăturării denaturărilor sau transformărilor. Procedeul tactic îl constituie reamintirea prin asociație de idei, asociație prin contiguitate, ce reprezintă acele legături dintre obiecte şi fenomene determinate de simultaneitatea producerii lor în timp şi spațiu. Dacă persoana ascultată nu recurge singură la acest procedeu,

---

[142] **E. Stancu**, op. cit., pag. 425.
[143] **A. Ciopraga**, op. cit., pag. 220.
[144] **E. Stancu**, op. cit., pag. 425.
[145] **I. Mircea**, op. cit., p. 266.
[146] **E. Stancu**, op. cit., pag. 426.
[147] **C. Suciu**, op. cit., pag. 585.

Material cu drept de autor

organul judiciar îi poate sugera ideea asocierii faptului temporar uitat unor alte fapte aflate în contiguitatea spațială şi temporară[148].

– **de control**, destinate verificării unor afirmații sub raportul exactității şi veridicității. Acest gen de întrebări este util întrucât permite verificarea poziției de fidelitate sau de nesinceritate pe care o adoptă persoana vătămată[149]. Principalul neajuns al interogatoriului îl constituie posibilitatea de sugestionare a persoanei ascultate. Sugestia conduce la acceptarea fără examen critic a ideilor altor persoane[150]. Întrebările ce pot sugera un anumit răspuns sunt denumite, îndeobşte, tendențios sugestive. Astfel, sunt întrebările care fie incriminează, fie provoacă un anumit răspuns scontat şi dorit de cel ce efectuează ascultarea, fie, în sfârşit, îngrădesc libertatea părții vătămate la una dintre alternativele pe care le indică întrebarea. Întrebările tendențios sugestive au un caracter deliberat, prin adresarea acestora urmărindu-se un anumit răspuns ce nu corespunde realității. În funcție de o seamă de factori de sugestibilitate întrebările se înscriu în parametri largi, de la întrebări vădit sugestive la întrebări uşor sugestive[151]. Ele pot însemna un anumit răspuns scontat şi trebuie avute în vedere aceleaşi grade de susceptibile tipice determinative, disjunctive sau implicative[152]. Frecvent, tendința firească a celui ascultat este de a răspunde mai degrabă cu „da" decât cu „nu", din pornirea de a nu contraveni voinței anchetatorului. Este vorba de aşa numita „sugestibilitate de statut", întâlnită mai cu seamă în cazul celor refuzați din mediile socio-culturale, care primesc fără rezerve tot ceea ce vine din partea autorității[153].

Ascultarea răspunsurilor la întrebări presupune, obligatoriu, respectarea unei conduite tactice[154] specifice, a unor reguli tactice cum ar fi:

ascultarea victimei cu atenție şi seriozitate, evitându-se gesturile de enervare, expresiile ori gesturile de aprobare sau dezaprobare;

evitarea reacțiilor bruşte la contradicții, agitări, incoerențe, fără exteriorizarea surprinderii ori nemulțumirii;

observarea cu atenție dar fără ostentație a modului în care reacționează partea vătămată la întrebări sau dacă au apărut indicii de posibilă nesinceritate.

Rolul activ al organului judiciar în etapa finală este cu atât mai pronunțat cu cât devine necesară completarea sau verificarea unor afirmații, dacă sunt contradictorii şi uneori nesincere. La ascultarea părții responsabile civilmente se parcurg aceleaşi etape ca şi în cazul ascultării celorlalte părți[155].

Aşa cum este cunoscut introducerea părții responsabile civilmente în procesul penal se face la cererea părții civile, din oficiu ori la solicitarea sa. Introducerea în cauză a părții responsabile civilmente este limitată în timp, putându-se face în tot cursul urmăririi penale, iar în cazul judecății numai la instanța de fond până la citirea actului de acuzare sau până la terminarea cercetării judecătoreşti, luând procedura din stadiul în care se află în

---

148 **A. Roşca**, Psihologie generală..., pag. 239.
149 **A. Ciopraga**, Criminalistica..., pag. 222–223.
150 **E. Stancu**, op. cit., pag. 116.
151 **C. Suciu**, op. cit., pag. 579.
152 **E. Stancu**, op. cit., pag. 117.
153 **C. Aioniţoaie, V. Bercheşan**, op. cit., pag. 159–162.
154 **A. Ciopraga,** Criminalistica..., pag. 153–156.
155 **A. Ciopraga**, Criminalistica..., pag. 317.

Material cu drept de autor

momentul intervenției. Din punct de vedere tactic, după verificarea identității părții responsabile civilmente i se aduce la cunoştință poziția sa în cadrul procesului penal, insistându-se pe clarificarea legăturilor dintre ea şi învinuit, perioada cât au convieţuit sau gospodărit împreună etc.

Relatarea liberă sau spontană va clarifica problema referitoare la folosul obținut ca urmare a săvârşirii faptei, natura şi destinația acestuia. Ascultarea constituie şi un prilej de cunoaştere în scopul determinării bunei sau relei credințe, pentru că din punct de vedere procesual poziția sa este foarte apropiată cu cea a învinuitului sau inculpatului, ceea ce impune folosirea unor procedee tactice specifice în vederea aflării adevărului. În mod necesar se va parcurge şi ultima etapă a ascultării, iar dintre întrebările folosite, cele de detalii ocupă o pondere însemnată.

Procedee tactice de ascultare a părților în procesul penal – Formulările abordate în literatura de specialitate lasă cale liberă folosirii unor procedee tactice şi în ascultarea părților în cadrul procesului penal, deşi acestea sunt specifice ascultării învinuitului sau inculpatului care poate uza de mijloace necinstite, de inducere în eroare, perfide sau imorale, la adăpostul prezumției de nevinovăție. Din practica organelor judiciare a rezultat că folosirea procedeelor tactice nu este specifică întotdeauna ascultării învinuitului sau inculpatului, ci numai în cazul acelora care fac declarații contradictorii, ireale sau retractează cele anterior declarate, aspecte care-i situează în categoria persoanelor de rea-credință.

Dar nu numai reaua-credință constituie prilejul folosirii procedeelor tactice în ascultarea persoanelor în cadrul procesului penal, ci şi unele erori de percepere, memorare şi redare pot conduce la declarații necorespunzătoare. Pe bună dreptate se afirmă că atunci când că organul judiciar e confruntat cu reaua-credință sau cu buna-credință a celor ascultați, finalitatea urmărită prin aplicarea procedeelor tactice este invariabil aceeaşi: obținerea unor declarații sincere, fidele şi complete[156]. Procedeele tactice constau în folosirea unor stratageme adaptate personalității celui ascultat pentru a înfrânge rezistența opusă, şi a nimici linia defensivă adoptată până atunci, determinându-l la relatarea adevărului.

Revenind la tema în discuție partea vătămată şi partea civilă pot exagera datele privitoare la prejudiciul cauzat, îngreunând poziția inculpatului şi a părții civilmente responsabile. Dar şi acestea din urmă se pot situa pe o poziție negativă afirmând, că bunurile pretinse ca furate nu au existat în cantitatea reclamată ori au fost împrumutate învinuitului. În asemenea situații organului judiciar îi revine sarcina efectuării în condiții obiective şi de bună calitate a examinării criminalistice a locului faptei şi a altor activități de cercetare penală în vederea determinării împrejurărilor negative şi pentru stabilirea naturii relațiilor anterioare dintre învinuit şi partea vătămată.

Dintre procedeele tactice folosite în ascultarea părților, cu titlu exemplificativ enumerăm: ascultarea repetată, ascultarea sistematică, folosirea complexului de vinovăție, ascultarea privind justificarea timpului, prezentarea probelor de vinovăție etc. Uneori considerente de ordin tactic, impun necesitatea ascultării repetate a celui vătămat în condiții diferite față de ascultarea inițială prin plasarea acestuia la locul faptei, cu ocazia efectuării unor activități de urmărire penală. Ascultarea în asemenea condiții oferă prilej de reactivare a unor amănunte, date sau probleme ce înlătură caracterul vag al

[156] C. Aioniţoaie, V. Berchesan, op. cit., pag. 163.

Material cu drept de autor

declarației, generat de uitarea vremelnică sau incoerența expunerii în absența percepției nemijlocite a locului faptei[157]. Pentru persoanele de bună-credință care deşi bine intenționate în relatarea adevărului, dar mai presus de voința lor, comit erori, inexactități, procedeele tactice constituie un ajutor concret şi eficient în obținerea unor declarații complete şi fidele.

Din practica organelor judiciare s-a desprins teza potrivit căreia o persoană întrebată în cadrul unui interogatoriu redă mai corect împrejurările în care s-a săvârşit infracțiunea decât dacă ascultarea se face după o anumită perioadă de timp, de la data săvârşirii faptei. Problema se pune în aceeaşi termeni şi pentru persoanele vârstnice. Nu puține sunt situațiile în care după folosirea unor procedee tactice de ascultare partea vătămată să fie confruntată cu învinuitul sau inculpatul la solicitarea expresă a acestuia.

4.2. Desfăşurarea ascultării martorilor

Reproducerea evenimentului judiciar constituie un fenomen complex care nu se desfăşoară în mod mecanic, ci în strânsă legătură cu procesele gândirii, nefiind posibilă decât prin reprezentări[158]. Trebuie subliniat că reprezentările sunt strâns legate de particularitățile individuale ale fiecărei persoane, mai mult chiar la aceeaşi persoană reprezentările pot fi diferite, cele vizuale sunt exacte şi stabile față de cele auditive care sunt instabile şi inexacte[159].

Din practica judiciară s-a desprins regula potrivit căreia ascultarea martorilor parcurge trei etape:

verificarea identității şi ascultarea cu privire la datele personale;

relatarea liberă sau spontană ori ascultarea narării, redării faptelor sau împrejurărilor percepute;

adresarea de întrebări de către organul judiciar şi ascultarea răspunsurilor.

Verificarea identității şi ascultarea cu privire la datele personale – presupune adresarea unor întrebări referitoare la datele personale şi ascultarea răspunsurilor primite în legătură cu cele solicitate.

Opinăm că verificarea identității martorului trebuie efectuată şi în situațiile când acesta este cunoscut, constituind o luare de contact în sens psihologic, iar pentru situațiile când există îndoială asupra identității martorului, aceasta poate fi stabilită prin orice mijloc de probă, în primul rând pe baza actelor ce servesc la dovedirea stării civile în scopul evitării substituirilor de persoane. S-a admis că[160], din considerente de ordin tactic, sfera întrebărilor referitoare la identitate poate fi extinsă în beneficiul său ori al organului judiciar.

Sub primul aspect întrebările adresate conduc la diminuarea sau înlăturarea emoțiilor de care este cuprins, făcând mai lesnicios dialogul, edifică martorul asupra informațiilor pe care le deține anchetatorul despre persoana sa, determinându-i o conduită corectă şi degajată pe parcursul ascultării. În privința celui de al doilea aspect se realizează o cunoaştere mai bună a poziției pe care se situează şi se alege strategia de ascultare.

---

157 **E. Stancu**, op. cit., pag. 386.

158 **T. Butoi, I.T. Butoi**, op. cit., pag. 162.

159 **A. Ciopraga,** Evaluarea probei testimoniale..., pag. 128.

160 **A. Ciopraga**, Criminalistica..., pag. 214.

Material cu drept de autor

După ce s-a edificat cu privire la identitatea martorului legea instituie obligația organului judiciar de a cunoaşte raporturile martorului cu părțile şi dacă a suferit vreo pagubă de pe urma infracțiunii. Unele din aceste raporturi – calitatea de soț sau rudă apropiată cu învinuitul sau inculpatul, cu partea vătămată raporturile de dușmănie, amiciție etc. dintre martor şi părți sunt cunoscute de organele judiciare în virtutea activității cotidiene sau din relatările altor martori.

Importanța cunoaşterii aspectelor invocate este folositoare organului judiciar atât în timpul ascultării prin utilizarea nu numai a întrebărilor, ci şi a procedeelor tactice adecvate situației, cât şi în evaluarea, aprecierea forței probante a declarațiilor martorilor.

Înainte de a fi ascultat martorul depune jurământul potrivit convingerilor sale religioase, invocând divinitatea pentru cei ce cred în ea, martorii de altă credință depun jurământul fără invocarea divinității, iar cei care din motive de conştiință sau de confesiune nu depun jurământul se obligă în fața instanței că va spune adevărul şi nu va ascunde nimic din ceea ce ştie. După depunerea jurământului sau, după caz, rostirea formulei specifice pentru martorii care din motivele arătate nu depun jurământul, li se pune în vedere că dacă nu spun adevărul săvârşesc infracțiunea de mărturie mincinoasă, faptă prevăzută şi pedepsită de legea penală.

Solemnitatea jurământului rostit în fața completului de judecată şi a celor care asistă la cercetarea judecătorească, invocarea divinității şi punerea mâinii pe biblie sau crucifix, asociată cu rostirea calmă, sobră şi fermă a formulei prevăzute de lege creează o încărcătură psihologică deosebită. S-a învederat[161] că momentul depunerii jurământului îndeplineşte următoarele funcții:

informațional – cognitivă, martorului i se transmite să spună adevărul şi să nu ascundă nimic ceea ce ştie, creionând limitele declarației sale;

de avertizare – prevenire, în sensul că neîndeplinirea obligațiilor asumate prin jurământ este pedepsită de lege;

axiologică, prin jurământ martorul este solicitat să se refere la împrejurările cu valoare de adevăr pentru cauza în care este ascultat;

juridică în sensul că martorul este ținut să răspundă penal pentru relatările sale, cu privire specială spre mărturia de rea-credință care poate inculpa persoane nevinovate, disculpând pe cele care au săvârşit infracțiunea.

Relatarea liberă sau spontană – debutează prin adresarea unei întrebări generale[162] *care oferă posibilitatea martorilor să declare tot ceea ce ştiu* în legătură cu faptele sau împrejurările pentru a căror lămurire au fost solicitați să depună. De exemplu: „Arătați ce cunoaşteți în legătură cu accidentul de circulație produs la data de ... în locul...?

Evocarea liberă, mai ales când priveşte un volum mare de informații sau date care comportă un anumit grad de complexitate, nu înseamnă o simplă reproducere a fenomenelor în forma în care au fost percepute şi memorate. Reproducerea este un proces activ de gândire, în care informațiile memorate sunt supuse unor modificări, restructurări.

Ascultarea sub forma relatării libere se poate repercuta favorabil asupra declarației martorului atunci când expunerea este făcută în ordinea în care au

---

[161] **N. Mitrofan** ş.a., Psihologie Judiciară, Editura Şansa, Bucureşti, 1994, pag. 107–108.

[162] Întrebare temă. (N.A.).

Material cu drept de autor

fost percepute faptele şi împrejurările cauzei, arătând siguranţă şi claritate în evocarea lor sau, dimpotrivă, este defavorabilă când povestirea martorului este schematică, comprimată după o altă versiune decât cea în care s-a realizat perceperea evenimentului judiciar.

Sunt numeroase situaţiile în care martorii în relatarea lor liberă scot în evidenţă aspecte necunoscute până atunci organului judiciar, cu importanţă pentru cauză ori elemente de natură a arăta alte fapte săvârşite de către cei inculpaţi în cauza în care sunt ascultaţi.

În timpul relatării libere organul judiciar are posibilitatea cunoaşterii martorului din modul în care face expunerea celor percepute, siguranţa cu care prezintă faptele şi împrejurările, ezitările, erorile, revenirile asupra unor aspecte din declaraţiile făcute, precum şi din robusteţea argumentelor înfăţişate. Cele constatate de organul judiciar în timpul relatării libere constituie premisa folosirii planului iniţial de ascultare, iar în unele situaţii se impune adaptarea acestuia la oferta martorului pentru etapa adresării întrebărilor.

S-a subliniat în mod constant rolul pe care îl are atmosfera propice relatării, creată de organul judiciar care adoptă o conduită tactică adecvată[163] fiecărui martor, ale cărei coordonate de rezistenţă sunt următoarele:

– răbdare şi calm în ascultare chiar şi în situaţiile când cele relatate nu au semnificaţie pentru cauză, fiind cunoscute de anchetator din alte surse;

– evitarea oricăror gesturi sau reacţii de aprobare sau respingere a celor afirmate sau infirmate de martor, inclusiv a apostrofărilor;

– evitarea oricăror aprecieri cu privire la posibilităţile de percepere, memorare şi reproducere ale martorilor în legătură cu faptele sau împrejurările de fapt pentru care sunt ascultaţi.

Se pune totuşi problema dacă martorul în timpul relatării libere poate fi întrerupt şi care pot fi motivele unei asemenea conduite. Întreruperea relatării libere constituie o excepţie şi se produce în situaţiile în care martorul se îndepărtează de la subiect, recomandându-i să se refere la obiectul cauzei în care este ascultat. De asemenea, martorul nu este solicitat să comprime relatarea, întrucât declaraţia sa nu va acoperi toate aspectele, fiind incompletă şi nesancţionabilă juridic pentru motivul că acesta nu a cunoscut intenţiile organului judiciar, rezumatul fiind cunoscut înaintea întregului obstrucţionat prin solicitarea făcută. În timpul relatării libere martorul poate să fie sugestionat în raport de vârstă şi experienţa de viaţă.

Reproducerea evenimentului judiciar de către martor sub forma relatării libere poate fi influenţată de mai mulţi factori, dintre care enumerăm: imaginaţia, gândirea, limbajul, atenţia, vârsta, uitarea ş.a. Martorul trebuie prevenit că relatarea sa va fi circumscrisă unei anumite fapte, atrăgându-i-se atenţia să nu confunde împrejurările faptice la care a asistat cu elemente ce aparţin altor fapte penale.

Denaturările apărute în relatarea liberă vor constitui temeiul ascultării pe bază de întrebări. Aceste denaturări pot avea ca sursă principală erorile, iluziile sau cele bazate pe fenomenul repetiţiei, specific martorului ocular care aşteaptă să fie chemat în faţa autorităţilor pentru a fi audiat, motiv pentru care îşi învaţă bine lecţia „rotunjind" informaţia iniţială.

---

[163] **E. Stancu,** op. cit., pag. 390; **V. Berchesan, I.E. Sandu**, op. cit., pag. 140.

Material cu drept de autor

În literatura de specialitate[164] sunt prezentate avantajele şi dezavantajele ascultării sub forma relatării libere. Între avantaje pot fi enumerate:

reducerea considerabilă a influenței pe care organul judiciar o poate exercita asupra martorilor şi crearea cadrului propice ascultării, martorul dobândind încredere în sine şi în cel care îl ascultă;

evidențierea limitelor cunoştințelor martorilor cu privire la împrejurările cauzei şi persoana care a săvârşit infracțiunea, în sensul că din noianul de informații martorul nu poate reda decât o cantitate mai mică, aspect pus pe seama rolului factorilor obiectivi şi subiectivi în realizarea percepției şi cel al atenției în formarea declarației;

posibilitatea oferită organului judiciar de a realiza cunoaşterea persoanei ascultate, vizând nivelul de dezvoltare, temperamentul, instrucția, emotivitatea etc.

Organul judiciar trebuie să-şi noteze în mod discret atât faptele, împrejurările, datele destinate a fi consemnate în declarațiile martorilor, cât şi problemele sau aspectele neclare cu privire la care constată ezitări sau contraziceri, urmând ca pe marginea lor să fie formulate întrebări pentru etapa ascultării dirijate.

În mod firesc după parcurgerea relatării libere, ascultarea trebuie să ia sfârşit, urmând a se consemna cele declarate. Asemenea situații se întâlnesc în cazul martorilor de bună credință care au reuşit să memoreze şi să redea corect cele percepute.

Relatarea liberă nu epuizează toate aspectele referitoare la infracțiune sau la făptuitor, iar declarațiile martorului nu acoperă sfera tuturor împrejurărilor pe care le cunoaşte, aspect datorat mai multor cauze dintre care enumerăm[165]:

omisiunea deliberată specifică martorului de rea-credință care trece sub tăcere fapte sau împrejurări bine cunoscute;

omisiunea nedeliberată, involuntară se produce în situația când martorul nu intuieşte utilitatea unor aspecte, fapte sau împrejurări etc. pentru aflarea adevărului şi de aceea nu le aminteşte, dar ceea ce a considerat lipsit de importanță din punctul său de vedere, se dovedeşte a fi important pentru organul judiciar;

omisiunile se datorează scăpării din vedere, situație ce apare mai ales în cazul martorilor emotivi sau a celor care întâmpină dificultăți în exprimarea ordonată a ideilor.

În cazul expunerii libere martorul se referă la acele împrejurări pe care şi le aminteşte cu uşurință, care stăruie în memoria sa. Dar aceasta nu înseamnă că aspectele omise au dispărut din memorie, că nu pot fi restabilite cu ajutorul întrebărilor adresate de organul judiciar. Se afirmă[166] că martorul poate fi ajutat dar nu influențat în depoziția sa. Pentru martorii care nu au perceput şi memorat corect ori nu reuşesc să redea în timpul ascultării faptele cunoscute, precum şi pentru cei de rea-credință apare necesitatea adresării unor întrebări prin care se urmăreşte obținerea unor declarații fidele şi complete.

Adresarea de întrebări de către organul judiciar şi ascultarea răspunsurilor – Această etapă are caracter facultativ spre deosebire de primele două care sunt obligatorii. Strategia ascultării în această etapă se stabileşte

---

[164] V. Berchesan, I.E. Sandu, op. cit., pag. 140.

[165] **A. Ciopraga**, Criminalistica..., pag. 217.

[166] **E. Stancu**, op. cit., pag. 391.

Material cu drept de autor

avându-se în vedere, în principal, poziția martorilor ascultați. În cazul martorilor de bună credință care, în cadrul relatării libere, au avut omisiuni sau probleme insuficient clarificate, confuzii ori afirmații contradictorii, li se adresează întrebări de precizare şi verificare pe marginea acestor aspecte. Scopul acestora este de a ajuta martorii să-şi amintească detaliile necesare lămuririi complete a împrejurărilor cu privire la care sunt ascultați[167]. Întrebările pot fi cele prevăzute în planul întocmit inițial sau cele care l-au îmbunătățit ca urmare a ascultării relatării libere.

Obținerea unor răspunsuri care să completeze relatarea liberă este condiționată de modul de comunicare dintre martor şi organul judiciar, de mesajul pe care-l conține întrebarea, felul în care este înțeleasă, limbajul folosit care nu trebuie să depăşească nivelul de instrucție sau de cultură la martorului.

Întrebările trebuie să fie concise şi să se refere la aspecte determinate, iar când se urmăreşte precizarea unui număr mare de împrejurări, nu este indicat ca toate acestea să fie cuprinse într-o singură întrebare, ci se recomandă adresarea de întrebări separate pentru fiecare aspect ce trebuie lămurit[168].

Întrebările trebuie adresate într-o anumită succesiune, impusă de sfera şi natura împrejurărilor ce urmează să fie completate şi precizate. Fiecare întrebare să decurgă în mod firesc din cea anterioară, astfel încât adresarea unei întrebări să fie pregătită de cea care i-a precedat, să permită precizarea succesivă a împrejurărilor rămase nelămurite în urma expunerii libere. De asemenea, întrebările trebuie să fie clare, scurte, precise să nu încurce martorul ori să-l sugestioneze, iar în cazul martorilor de rea-credință întrebările să fie prevăzute pe mai multe variante, anticipându-se răspunsurile acestora.

Principalele avantaje[169] ale ascultării dirijate sunt:

elimină confuziile şi contrazicerile pe care martorii le-au făcut în relatarea liberă şi pot fi stabilite cauzele acestora;

oferă posibilitatea celui care a condus ascultarea de a ajuta martorii să-şi amintească unele împrejurări uitate;

elimină posibilitatea martorilor de a se abate de la împrejurările care interesează cauza sau de a se opri la probleme nesemnificative, ignorându-le pe cele esențiale;

constituie un mijloc important pentru obținerea de date necesare cunoaşterii personalității martorilor, precum şi a sentimentelor pe care le au față de faptă şi făptuitor;

constituie metoda de bază în demascarea martorilor de rea-credință care vor să ascundă, în mod deliberat, anumite împrejurări cunoscute.

Principalele dezavantaje[170] ale ascultării dirijate sunt:

nu permite evidențierea limitelor cunoştințelor martorilor, aceştia străduindu-se să răspundă cât mai exact la întrebările ce le sunt adresate;

martorii pot crede că organului judiciar îi sunt cunoscute deja toate împrejurările cauzei, iar de la ei nu sunt necesare decât anumite precizări, ceea ce îi determină să nu-şi extindă răspunsurile şi asupra altor date pe care le

---

[167] V. Berchesan, I.E. Sandu, op. cit., pag. 141.

[168] **A. Ciopraga**, Criminalistica..., pag. 219.

[169] V. Berchesan, I.E. Sandu, op. cit., pag. 141.

[170] Idem.

Material cu drept de autor

deţin. O asemenea situaţie apare atunci când etapa relatării libere fie că a fost tratată cu superficialitate, fie că a fost înlăturată, trecându-se direct la ascultarea pe bază de întrebări;

prin adresarea de întrebări martorul poate fi supus unui mare grad de sugestibilitate din partea organului judiciar.

Anumite întrebări pot determina declaraţii mincinoase în situaţiile în care martorii de teamă de a nu fi consideraţi de rea-credinţă, improvizează sau completează lacunele din memorie cu deducţii logice.

La ascultarea martorilor se stabilesc întrebări separate pentru fiecare martor în parte, fiind determinate de particularităţile cauzei, poziţia martorilor, conţinutul relatării libere şi aspectele care trebuie clarificate prin ascultarea dirijată. Întrebările care se folosesc la ascultarea martorilor se clasifică în întrebări temă, întrebări problemă şi întrebări detaliu. Într-o altă opinie[171] se consideră că în cazul ascultării dirijate se pot folosi întrebări de completare, de precizare de reamintire şi de control, fiecare întrebare conţinând elemente aparţinând tipurilor enumerate, în sensul că o întrebare de reactivare (reamintire) a unor date uitate poate conţine şi elemente de control.

Întrebările temă[172] sunt specifice etapei relatării libere sau spontane, sunt foarte generale şi oferă posibilitatea martorilor să declare tot ceea ce cunosc sau consideră că interesează organul judiciar, în legătură cu obiectul cauzei cu privire la care sunt ascultaţi. Prin adresarea unor asemenea întrebări, martorilor nu le este limitată posibilitatea de a declara tot ceea ce ştiu, de exemplu: „Ce cunoaşteţi în legătură cu activitatea desfăşurată de numitul.....?"

Întrebările problemă[173] au o sferă mai mică de cuprindere, fiind menite să contribuie la lămurirea unui aspect din multitudinea faptelor şi împrejurărilor cunoscute de martori. Asemenea întrebări ar putea fi formulate astfel:

care sunt semnele particulare ale persoanei pe care aţi văzut-o?

cu ce era îmbrăcată victima în ziua săvârşirii infracţiunii?

Întrebările detaliu,[174] îngustează mult aria răspunsului, fiind folosite pentru obţinerea unor amănunte de natură să asigure verificarea afirmaţiilor martorilor. Din categoria întrebărilor detaliu fac parte întrebările de completare, de referinţă, de precizare, de reamintire şi verificare.

Întrebările de completare[175] aşa cum le arată şi denumirea se folosesc cu scopul de a stabili faptele şi împrejurările la care martorii nu au făcut referire, în cazul relatării libere.

Caracterul incomplet al mărturiei poate rezulta din relatarea martorului, care referindu-se la unele aspecte care au însoţit un anumit eveniment judiciar, neglijează altele datorită tipului de memorie (de scurtă durată sau de lungă durată).

Caracterul incomplet al mărturiei mai poate rezulta şi din probele administrate până în acel moment care atestă existenţa sau inexistenţa unui anumit fapt, iar prin adresarea întrebărilor de completare se urmăreşte verificarea exactităţii, faptului stabilit prin unele mijloace de probă.

---

171 **A. Ciopraga**, Criminalistica..., pag. 219.
172 V. Berchesan, I.E. Sandu, op. cit., pag. 142.
173 Idem.
174 V. Berchesan, I.E. Sandu, op. cit., pag. 142.
175 **A. Ciopraga**, Criminalistica..., pag. 219.

Material cu drept de autor

Întrebările de precizare[176] au scopul de a detalia, de a atribui exactitate acelor părți ale depoziției care, au fost obținute pe calea relatării libere şi suferă de unele imprecizii.

Atât întrebările de precizare, cât şi cele de completare au ca punct de plecare omisiunile făcute de martor cu ocazia relatării libere a faptelor, însă întrebările de completare privesc acele aspecte la care martorul nu s-a referit în timpul expunerii, în timp ce întrebările de precizare vizează acele aspecte la care martorul s-a referit, dar imprecizia relatării necesită unele clarificări.

Întrebările de precizare se referă la aspectele secundare, accesorii, temporar uitate sau considerate lipsite de importanță care însoțesc în mod necesar un anumit fapt, fiind contextuale producerii sale. Dacă martorul s-a referit la întâlnirea sa cu învinuitul sau inculpatul, fără însă a menționa locul şi momentul realizării acesteia, întrebările cu privire la locul şi ora întâlnirii vor constitui întrebări de precizare.

Întrebările de reamintire[177] sau de reactivare, denumite astfel pentru ajutorul oferit martorului de a restabili în memorie fapte şi împrejurări temporar uitate. De regulă, asemenea întrebări se bazează pe legea asociațiilor. Martorii sunt întrebați când s-a produs fapta în raport cu unul din momentele cele mai importante din viața lor: căsătoria, aniversarea zilei de naştere, etc. în general, activitățile legate de un interes oarecare se rețin mult mai bine şi în urma unei asemenea întrebări martorii vor putea fixa cu aproximație în timp fapta pe care a relatat-o. Asemenea întrebări sunt considerate de referință pentru că fixează temporar fapte sau împrejurări de fapt în raport de un anumit eveniment.

Întrebările de control (de verificare) sunt folosite pentru stabilirea siguranței martorilor în declarații şi dau organelor judiciare posibilitatea verificării martorilor sub raportul realității şi exactității celor declarate.

Se apreciază că[178] folosirea întrebărilor de control rezolvă următoarele aspecte:

poziția de sinceritate sau nesinceritate pe care se situează martorul şi motivele care o determină pe cea din urmă;

sursele din care provin informațiile deținute de martor (rezultatul percepției nemijlocite, mijlocite sau din auzite) necesare şi utile în aprecierea valorii probante a depoziției;

înlăturarea unor contradicții existente în declarațiile martorilor fie prin ascultarea altor persoane care au perceput evenimentul judiciar, fie prin confruntare.

Din practica judiciară rezultă că există o categorie de martori care sunt determinați să declare într-un anumit fel prin modul în care sunt formulate întrebările, întrucât le sugestionează răspunsul. Literatura de specialitate[179] învederează faptul că răspunsul şi întrebarea formează un cuplu indivizibil ale cărui elemente se intercondiționează reciproc. Aspectele respective se întâlnesc în cazul martorilor cu statut social scăzut, care acceptă, fără rezerve, răspunsul derivat din întrebare, a celor care nu au memorat sigur evenimentul judiciar, „conformându-se dorinței" anchetatorului.

---

[176] Idem, pag. 220.

[177] V. Berchesan, I.E. Sandu, op. cit., pag. 143.

[178] **A. Ciopraga**, Criminalistica..., pag. 221–222.

[179] **E. Locard**, L'énquéte criminelle et les métodes scientifique, Editura Flamarion, Paris, 1925, pag. 84.

Material cu drept de autor

Întrebările sunt sugestive nu numai prin conținut, ci și prin locul pe care-l ocupă în raport cu celelalte întrebări ce alcătuiesc strategia de ascultare, intonația folosită sau mimica organului judiciar (încuviințare, mulțumire, aprobare, dezaprobare) care scapă în mod involuntar autocenzurării ori nu este cenzurată în mod deliberat. De aceea întrebările care conțin elemente de sugestibilitate sunt interzise în ascultarea martorilor, întrucât conținutul declarațiilor nu includ faptele și împrejurările percepute, ci pe cele care au fost sugestionate și care, în mod firesc, nu reflectă realitatea. Pentru evitarea consecințelor nedorite ale sugestiei, întrebările trebuie formulate în așa fel încât să nu conțină nici o indicație de natură a orienta martorului asupra unui anumit răspuns.

După ascultarea și evaluarea conținutului declarației martorului, organul judiciar constată buna sau reaua credință a acestuia, criteriu important în adoptarea unor strategii de anchetă mai cu seamă în cazul ultimei categorii de martori. Reușita strategiilor este asigurată în bună măsură de decelarea motivelor care au determinat reaua-credință, iar poziția martorului aflat într-o asemenea situație îl apropie din punct de vedere psihologic de învinuit sau inculpat.

În literatura de specialitate s-au făcut ierarhizări ale motivelor care determină reaua-credință, propunându-se soluțiile de anihilare a unor asemenea comportamente menite să determine buna credință și să adopte o poziție sinceră prin care să declare adevărul. Principalele motive care dau naștere la mărturia mincinoasă și la soluțiile de înlăturare a comportamentul nesincer sunt înfățișate, astfel:[180]

martorul trece sub tăcere împrejurările esențiale pentru a convinge organul judiciar de inutilitatea chemării sale, iar declarațiile sale vor deveni irelevante, în scopul de a se elibera de obligația de a depune ca martor. Unui asemenea martor i se înfățișează importanța declarațiilor pentru aflarea adevărului, implicit pentru înfăptuirea justiției, iar teama că va fi din nou chemat poate fi înlăturată prin precizarea că dacă declară tot ce știe nu va mai fi solicitat ulterior să depună ca martor;

martorul nu relatează împrejurări esențiale ori împrejurări favorabile învinuitului sau inculpatului datorită resentimentelor față de acesta, (ură, invidie, răzbunare); acestuia i se prezintă obligațiile ce decurg din lege pentru a spune adevărul și consecințele grave, de natură penală pe care le poate suporta dacă persistă în minciună;

martorul nu declară tot ce știe sau prezintă denaturat deoarece depozițiile sincere l-ar implica în cauză, schimbându-i calitatea procesuală în cea de învinuit pentru fapte anterior săvârșite.

tendința de a face declarații mincinoase este determinată de anumite resentimente ale martorului față de organul judiciar (antipatie, cauzată de raporturile anterioare dintre aceștia). În astfel de situații este recomandabil ca audierea să fie efectuată de alt anchetator;

mărturia mincinoasă poate fi determinată de teama imprimată martorului datorită presiunilor, amenințărilor exercitate împotriva sa ori a familiei sale. În astfel de situații organul judiciar trebuie să dea toate

---

[180] **A. Ciopraga**, Notații de ordin psihologic și criminalistic pe marginea mărturiei mincinoase, în Probleme de criminalistică și criminologie, supliment al buletinului intern, editat de Parchetul General de pe lângă Curtea Supremă de Justiție, nr.4/1984, pag. 29.

Material cu drept de autor

asigurările că atâta timp cât se află sub protecție amenințarea nu-şi va produce efectele, iar programul de protecție în care este inclus exclude orice posibilitate de realizare a amenințării;

martorul este interesat material sau moral în cauza în care este ascultat fie datorită raporturilor în care se află cu învinuitul sau inculpatul, fie cu una din părți: soț sau rude apropiate, relații de amiciție, de dependență profesională, de bună vecinătate. La ascultarea acestor martori organul judiciar trebuie să aprecieze faptul că sunt bine cunoscute raporturile în care se află cu învinuitul sau inculpatul ori celelalte părți, atenționându-i asupra consecințelor la care se expun dacă vor depune mincinos.

Ascultarea diferitelor categorii de martori – presupune, ca şi demers, presupune acceptarea existenței unor particularități în ceea ce priveşte demersul profesional în funcție de modul de percepere a celor de interes pentru anchetă, de vârstă, de cum şi dacă cunosc limba română, etc.

Ascultarea martorilor oculari – Mărturia bazată pe senzațiile vizuale este cea mai frecventă deoarece ochiul uman receptează cea mai mare cantitate de informație. De la martorii prezenți la desfăşurarea evenimentelor, faptelor, împrejurărilor despre care sunt chemați să depună, se pot obține, sub rezerva influenței factorilor de natură psihologică, cele mai complete şi veridice declarații[181]. Sursa mărturiei nemijlocite o constituie percepția imediată, originară a faptelor şi împrejurărilor de fapt legate de infracțiune sau de făptuitor, adică acele date, informații şi cunoştințe dobândite de martor prin propriile organe de simț.

În cazul martorilor oculari organul judiciar trebuie să țină cont de condițiile percepției, de constanta acesteia şi fenomenul iluziei, vârsta şi profesia martorului, precum şi de factorii obiectivi sau subiectivi care pot constitui surse de distorsiune a mărturiei.

Multitudinea factorilor obiectivi şi subiectivi care pot influența declarațiile martorilor trebuie să determine organul de urmărire penală să manifeste circumspecție în cazul acestei categorii de martori.

Pe parcursul ascultării se recomandă să se insiste pe evidențierea tuturor declarațiilor legate de condițiile în care au avut loc faptele şi împrejurările de fapt pentru care sunt solicitați să depună ca martori, aspecte care pune în evidență rolul atenției, fenomen psihic legat indisolubil de percepție, fără de care mărturia este de neconceput.

În mărturie trebuie să se regăsească atenția voluntară şi cea involuntară, precum şi distribuția lor asupra evenimentului judiciar şi preocupărilor martorului în momentul producerii acestuia.

Mărturia oculară presupune, pe de o parte, prezența în contextul producerii faptelor, a stimulilor adecvați (vizuali, auditivi), iar pe de altă parte, posibilitatea reală de percepție nemijlocită a acestor stimuli, de aceea percepția nemijlocită a stimulilor ce însoțesc infracțiunile implică, de obicei, prezența martorului în timpul şi la locul producerii faptelor, adică în acele limite temporale şi spațiale care să asigure percepția adecvată a stimulilor vizuali, auditivi etc.

Prin ascultarea martorilor oculari se reconstituie episoadele principale sau cele adiacente desfăşurării faptelor, evenimentelor sau împrejurărilor de fapt pe care aceştia le-au perceput, în mod deosebit a relațiilor spațiale sau temporale. În cazul unui accident de circulație, martorii sesizează acest fapt ca

---

[181] V. Berchesan, I.E. Sandu, op. cit., pag. 147.

Material cu drept de autor

urmare a zgomotului produs sau ca urmare a strigătului persoanei vătămate. Într-o atare situație organele judiciare vor avea de stabilit dacă martorii oculari au perceput împrejurările în care s-a produs accidentul de circulație sau numai urmările acestuia, adică acțiunile conducătorului auto şi ale victimei după producerea evenimentului rutier. În relatările lor, martorii au tendința de a completa declarațiile cu păreri, presupuneri sau concluzii personale, referitoare la ceea ce s-a întâmplat până în momentul în care s-au sesizat de producerea accidentului.

În anumite cazuri însăşi atenția poate constitui obiectul probațiunii judiciare, specifică infracțiunilor săvârşite din culpă în care învinuitul sau inculpatul nu a depus diligențele necesare prevenirii evenimentului judiciar. Organul judiciar verifică, în activitatea de ascultare a martorului ocular, stabilitatea atenției, perceperea culorilor în raport cu timpul astronomic, condițiile atmosferice, starea fizică şi psihică a martorului, trăirile emotive ce au însoțit percepția, precum şi alte aspecte care pot influența relatările martorului ocular.

Apreciem că în ascultarea martorilor oculari locul unde s-a făcut perceperea faptelor şi împrejurărilor pentru care este solicitat să relateze produce un efect evocator deosebit şi recomandăm ca audierea să se înfăptuiască la fața locului. Martorii oculari au posibilitatea să perceapă semnalmentele, particularitățile sau caracteristicile făptuitorilor şi, pe baza celor păstrate în memorie, pot contribui la identificarea acestora. În cazul ascultării acestei categorii de martori trebuie să fie solicitate cât mai multe detalii cu privire la condițiile percepție-timp, loc, luminozitate, durata perceperii, semnalmentele ori caracteristicile reținute.

Ascultarea martorilor care au luat cunoştință indirect despre faptele sau împrejurările ce formează conținutul declarațiilor – Aşa cum s-a subliniat săvârşirea infracțiunilor se produce în condiții foarte variate şi datorită măsurilor de prevedere luate de făptuitori, numărul persoanelor care percep nemijlocit împrejurările faptei este uneori destul de redus. Acest aspect a condus la constatarea potrivit căreia o bună parte dintre martori fac parte din rândul persoanelor ce iau cunoştință indirect despre faptele şi împrejurările în legătură cu care urmează să depună mărturie. Martorul indirect furnizează informații nu asupra unor fapte sau împrejurări percepute din sursă originară, ci dintr-o sursă derivată, mediată. În cazul mărturiei mediate legătura dintre martor şi fapta cercetată este mijlocită, între sursa primară şi cea prin intermediul căreia faptele sunt aduse la cunoştința organelor judiciare se interpun verigi intermediare. Din această cauză trebuie acordată o atenție deosebită stabilirii persoanelor ce urmează a fi ascultate în calitate de martor, în determinarea problemelor ce vor fi lămurite prin ascultare, verificării şi aprecierii declarațiilor obținute.

Deşi în cazul mărturiei mijlocite legătura dintre martor şi fapta cercetată este mediată, proveniența, punctul de plecare al acesteia este întotdeauna determinat, precis individualizat şi poate fi, de regulă, confruntat, verificat cu sursa, cu elementul primar de informare. De aceea la mărturia mediată se recurge fie atunci când există imposibilitatea absolută de a se obține informații din sursa primară, fie atunci când există o imposibilitate temporară, pasageră de a asculta martorul care a perceput nemijlocit faptele sau împrejurările cauzei.

Pentru verificarea declarațiilor indirecte se impune ascultarea persoanelor de la care martorii au aflat cele relatate. Aprecierea acestor

Material cu drept de autor

declarații trebuie să edifice organul judiciar cu privire la distorsiunile sau adăugirile făcute de martorul mediat la informația inițială şi în raport de acestea să conchidă asupra bunei sau relei credințe a acestuia, dispunând reținerea sau înlăturarea mărturiei ca fiind fără valoare. Mărturia indirectă trebuie apreciată în mod critic şi sub aspectul raporturilor existente între cel care transmite informația şi martorul mediat. De obicei astfel de informații se comunică între persoane aflate în raporturi apropiate (rudenie, prietenie, cunoştințe) care vor purta amprenta subiectivității şi de aceea se pot repercuta defavorabil asupra caracterului veridic al mărturiei.

Ascultarea martorilor propuşi de părți – Din practica judiciară rezultă că sunt numeroase situațiile în care părțile dintr-un proces penal propun spre ascultare persoane care cunosc diferite aspecte din activitatea lor, în scopul confirmării sau infirmării unora dintre declarațiile făcute de acestea. Ascultarea tuturor martorilor propuşi de către învinuiți sau inculpați în apărare este obligatorie, acelaşi caracter având şi ascultarea martorilor propuşi de către celelalte părți din procesul penal. Nu are relevanță dacă martorii propuşi confirmă sau nu cele invocate de către părțile care au solicitat ascultarea lor[182]. Este de aşteptat ca după ce au făcut propunerile de ascultare, părțile să individualizeze aspectele în legătură cu care vor fi audiați martorii respectivi, întrucât acestea vor focaliza preocuparea organului judiciar, celelalte aspecte, putând fi reținute numai după stabilirea incidenței lor cu cauza respectivă.

Organul de urmărire penală trebuie să manifeste unele rezerve față de aceşti martori şi să efectueze o temeinică cunoaştere, vizând relațiile în care se află cu părțile, interesul pe care îl au în cauză, dacă s-a încercat sau nu coruperea lor, precum şi toate datele privind personalitatea lor. În practica judiciară s-au identificat situații în care martorii propuşi nu cunoşteau faptele sau împrejurările pentru care au fost chemați să depună mărturie, reieşite din întrebările adresate pe marginea fiecărui aspect sau detaliu, în legătură cu care s-a solicitat ascultarea lor, inclusiv a relațiilor în care se află cu părțile care i-au propus spre ascultare. Asemenea situații au determinat apariția regulii potrivit căreia în declarația scrisă sunt consemnate atât întrebările formulate, cât şi răspunsurile date de către martori la fiecare întrebare. Procedând astfel organul judiciar face dovada îndeplinirii obligației legale de a administra probe în favoarea părților implicate în cauză şi înlătură posibilitatea ca unii dintre aceştia să fie determinați ulterior să facă declarații mincinoase.

Astfel, când apare necesitatea verificării realității sau falsității alibiului invocat de inculpat, potrivit căruia, în momentul săvârşirii infracțiunii s-ar fi aflat într-o companie numeroasă în care se sărbătorea un eveniment de familie, martorilor propuşi de învinuit sau inculpat li se pot adresa întrebări în vederea demonstrării unei eventuale înțelegeri intervenite: ora la care au venit; care din invitați au sosit înainte şi care au sosit mai târziu; care au fost vecinii din stânga şi din dreapta lor, la ce oră s-a terminat masa; ora la care a luat sfârşit petrecerea; în ce ordine au plecat invitații; dacă au plecat singuri sau însoțiți, cine i-a însoțit; ce au discutat cu acea persoană; unde s-au despărțit etc. Utilizarea unui asemenea procedeu tactic va duce la relevarea caracterului vădit contradictoriu al declarațiilor celor care s-au pus în acord pentru a depune mincinos.

---

[182] V. Berchesan, I.E. Sandu, op. cit., pag. 148.

Material cu drept de autor

Ascultarea minorilor – Este cunoscut faptul că în cadrul activității de strângere a probatoriilor acționează principiul necesității de a recurge la orice izvor de probă pentru aflarea adevărului în cauza penală, legiuitorul neexcluzându-i pe minori de la ascultare, aspecte ce confirmă teza potrivit căreia la săvârşirea unei infracțiuni pot asista şi persoane minore sau numai acestea. Distincția după criteriul vârstei[183] stabileşte şi modalitatea de ascultare a minorului care poate fi efectuată în prezența unuia dintre părți ori a tutorelui sau persoanei căreia îi este încredințat spre creştere şi educare[184]. Dispoziții derogatorii atestă faptul că minorul sub 14 ani nu depune jurământul prevăzute de lege, însă i se atrage atenția să spună adevărul.

Deoarece regulile tactice de ascultare a minorilor nu au caracter de generalitate, ele diferențiindu-se în funcție de vârsta la care sunt ascultați şi de stadiul dezvoltării psihosomatice. După intrarea copilului la şcoală, raționarea capătă alt context de responsabilitate[185], minciuna devenind o problemă a educației, clasificată în raport de motivație: minciuna ce gravitează în jurul simbolului fructului oprit, minciuna de imitație şi cea de consens. Aceasta din urmă este alimentară de comportamentul parental care solicită minorului să spună că nu este acasă când este chemat la telefon. Perioada pubertății şi adolescența se cantonează între 10–14 şi 14–18 ani, aceasta din urmă extinzându-se până la 20–25 de ani.

Pubertatea antrenează modificări substanțiale în planul sensibilității vizuale care devine mai fină, creşte câmpul vizual, în special, în profunzime, sensibilitatea la culori şi cea auditivă marchează salturi considerabile, dezvoltându-se simțul osmic şi îndemânarea. De fapt sfârşitul pubertății marchează debutul vieții individuale în care martorul minor care a împlinit 14 ani poate fi ascultat fără a mai fi însoțit de vreo persoană în cabinetul de anchetă. Cu prilejul ascultării şi aprecierii declarațiilor martorilor minori, organele judiciare trebuie să țină cont de vârsta şi de gradul de dezvoltare psiho-intelectuală, de ele depinzând posibilitățile şi capacitatea de percepere şi înțelegere a faptelor şi fenomenelor la care au asistat. Nu trebuie omisă înclinația acestora spre fantezie, concretizată în tendința de a exagera anumite aspecte pe marginea celor percepute şi memorate[186]. Fantezia, inventivitatea, susceptibilitatea acestora, teama de părinți şi educatori, sentimentul valorii influențează în mod deosebit procesele de percepție, memorare şi redare ale minorilor. În cadrul pregătirii trebuie stabilite procedeele tactice de ascultare în raport cu particularitățile fiecărei cauze în care se ascultă minorii. Cunoscând martorul minor, organul judiciar trebuie să stabilească motivele care ar putea determina un anumit comportament al acestuia în anchetă şi să prevadă modalitățile de înlăturare a cauzelor care ar împiedica obținerea unor declarații sincere.

O problemă deosebit de importantă, care se ridică cu ocazia ascultării minorilor o constituie modul în care trebuie să se poarte discuțiile, în sensul că vocabularul folosit trebuie să se situeze la nivelul de înțelegere al acestora. Pericolul sugestionării minorilor în cursul ascultării este înlăturat prin modul

---

[183] Ascultarea martorului minor care nu a împlinit vârsta de 14 ani. (N.A.).

[184] Ascultarea martorului minor care a depăşit vârsta de 14 ani. (N.A.).

[185] **T. Butoi, I.T. Butoi**, op. cit., pag. 176.

[186] V. Berchean, I.E. Sandu, op. cit., pag. 149.

Material cu drept de autor

în care sunt formulate şi adresate întrebările[187]. Pentru apropierea minorului sunt necesare discuţii prealabile, câteodată destul de lungi, pe teme care îi sunt familiare, potrivit vârstei sale. Astfel se creează posibilitatea cunoaşterii mai exacte a nivelului intelectual şi de cunoştinţe, a modului de exprimare şi a temperamentului.

Pot fi depistate unele deficienţe psihice sau de dezvoltare intelectuală, situaţie în care se solicită ajutorul unui specialist în psihologie infantilă. Odată stabilit contactul psihologic începe ascultarea propriu-zisă cu identificarea minorului, care va avea un caracter mai puţin oficial. Din raţiuni întemeiate, înainte de începerea ascultării atât minorul, cât şi persoana care îl însoţeşte, vor fi legitimate pentru a preveni substituirea de persoane şi a stabili dacă persoana care-l asistă, folosindu-se de această posibilitate oferită de lege, l-a determinat anterior ascultării să nu spună adevărul.

Celelalte aspecte de ordin tactic privind ascultarea martorilor se aplică întocmai, diferenţele fiind impuse de excepţiile arătate privind formularea întrebărilor şi limbajul folosit, în concordanţă cu vârsta martorului minor. Pentru a câştiga încrederea sa magistratul trebuie să fie blând, încrezător, prietenos, aspect ce nu va fi neglijat pe întreaga perioadă de ascultare[188].

Ascultarea persoanelor în vârstă – Se apreciază[189] că ascultarea persoanelor în vârstă necesită adaptarea strategiilor de ascultare la particularităţile psihologice ale martorului intrat sub influenţa procesului de îmbătrânire care devine evident, după vârsta de 65 ani, regresia fiind mai accentuată după 70–75 ani.

Înaintarea în vârstă determină scăderea evidentă a posibilităţilor de recepţie senzorială, îndeosebi vizuală şi auditivă. Percepţia vizuală este în regres datorită modificărilor care apar la nivelul ochilor, urmare a solicitării acestora în activităţile cotidiene sau apariţiei unor boli. Se cunosc şi reechilibrări vizuale la unele persoane care au depăşit vârsta de 70 de ani. Percepţia auditivă se modifică şi ea, urmare a scăderii sensibilităţii aparatului receptor sau apariţiei surdităţii, determinate de scleroza urechii interne. Fenomenul surdităţii psihice apare la persoanele care au afectaţi centri corticali ai analizatorului auditiv şi se manifestă prin nedesluşirea zgomotelor auzite.

Funcţia mnezică se reduce, tulburările de memorie asociindu-se cu cele ale gândirii şi limbajului. La vârsta înaintată unele persoane sunt cuprinse de sindromul depersonalizării însoţit, câteodată, de dezordine psihică (isterie, ipohondrie). Atrofierea organelor senzoriale conduc la o îngustare a manifestării personalităţii, reducând relaţiile cu alte persoane, aspecte ce determină comportamente egoiste, ranchiunoase, nervoase, irascibile, sentimente frustrante.

Martorii care provin din categoria vârstnicilor sunt apatici, necomunicativi, anxioşi, comportament ce trebuie avut în vedere de anchetator, care trebuie să realizeze contactul psihologic favorabil ascultării. Exigenţa organului judiciar trebuie să fie moderată şi centrată pe identificarea punţilor de dialog, rezultate din cunoaşterea martorului. Amneziile, erorile sau distorsiunile, încercările de acoperire a lacunelor din memorie prin fabulaţii nu trebuie să provoace iritarea anchetatorului, care trebuie să aibă răbdare şi

---

[187] Idem, pag. 149.
[188] **E. Stancu**, op. cit., pag. 398.
[189] Ibidem, pag. 398.

Material cu drept de autor

variante de întrebări adecvate personalității martorului, chiar dacă dialogul este anevoios. Din punct de vedere tactic, ascultarea bătrânilor se apropie de cea a minorilor, având însă un caracter mai complex. Declarațiile vor fi verificate şi interpretate în mod critic, mai ales în ipoteza existenței unor interese în cauză, ce pot fi marcate de dorința de răzbunare, de ranchiună sau chiar de răutate nejustificată. Deşi legea nu prevede, considerăm că martorii vârstnici pot fi asistați în ascultare de alte persoane care pot ajuta martorul fără a-l sugestiona ori care pot dobândi calitatea de interpret pentru cazurile în care verbalizarea este greoaie sau deficitară.

Ascultarea persoanelor cu handicap şi a celor care nu cunosc limba română – În principiu orice persoană fizică poate fi ascultată ca martor în procesul penal. Poate fi ascultată ca martor şi persoana care din cauza stării sale fizice (orb, surd, mut) sau psihice (debilitate mintală), nu este capabilă să perceapă fenomenele decât prin anumite simțuri, apreciindu-se, de la caz la caz dacă ascultarea unei asemenea persoane serveşte aflării adevărului. Astfel, un orb poate fi ascultat asupra unor fapte auzite sau un surd asupra faptelor văzute. Legea prevede că în situația în care una din părți sau o altă persoană care urmează să fie ascultată nu cunoaşte limba română ori nu se poate exprima, iar organul de urmărire penală sau instanța de judecată nu are posibilitatea de a se înțelege cu aceasta, îi asigură folosirea unui interpret.

Ascultarea surdo-muților se raportează la nivelul dezvoltării psihice şi al pregătirii intelectuale, o parte dintre aceşti handicapați, cu toate dificultățile de percepție auditivă şi de exprimare, pot comunica fără ajutorul unor interpreți datorită pregătirii efectuate în şcolile de specialitate. Ascultarea propriu-zisă parcurge etapele consacrate şi se caracterizează prin lentoarea expunerii libere ce trebuie interpretată şi adusă la cunoştința anchetatorului care este atent supravegheat de martor să vadă dacă-l mulțumeşte răspunsul său. În adresarea întrebărilor să se aibă în vedere, în principal, acele aspecte percepute vizual care se pot extinde şi asupra verbalizării, întrucât surdo-muți înțeleg conținutul discuțiilor după mişcarea buzelor.

Ascultarea surdo-muților presupune calm şi răbdare, mai ales că aceştia sunt deseori susceptibili şi irascibili. Anchetatorul trebuie să fie atent dacă starea de nervozitate este firească sau dacă nu reprezintă o încercare de simulare a surdo-mutului ori o reacție la un comportament inadecvat stării de handicap[190].

Ascultarea martorilor nevăzători prezintă interes deoarece simțul tactil, foarte dezvoltat şi acuitatea auditivă foarte mare le permite să perceapă mult mai bine sunetele decât alte persoane care nu au acest handicap, reuşind să recunoască persoanele după voce, să-şi dea seama de ceea ce se întâmplă în jurul lor după zgomotele produse. Fidelitatea mărturiei nevăzătorului este foarte bună, ceea ce îndreptățeşte afirmația că unele aspecte sau episoade dintr-o faptă le poate recepționa chiar mai bine decât un văzător. Sunt situații în care nu trebuie exclusă posibilitatea întrebării nevăzătorului, despre ceea ce a văzut, în ipoteza în care deficiența senzorială vizuală a intervenit după producerea evenimentelor în legătură cu care sunt ascultați[191].

Ascultarea handicapaților psihic – Ascultarea persoanelor care prezintă afecțiuni psiho-patologice, dacă este considerată absolut necesară, va fi pregătită şi executată cu multă precauție, solicitându-se ajutorul unui medic

[190] **E. Stancu**, op. cit., pag. 399.
[191] Idem.

Material cu drept de autor

specialist. Ascultarea se face într-un cadru lipsit de factori stresanți, indicată fiind deplasarea organului judiciar la domiciliul martorului sau la locul unde se află.

Ascultarea persoanelor care nu cunosc limba română. – Legea a instituit posibilitatea pentru persoanele care nu cunosc limba română, operabilă şi în situațiile când cele care deşi cunosc limba respectivă nu se pot exprima, în mod individual, în limbajul acesteia, de a fi asistate de un interpret autorizat ales de ele. Interpretul trebuie să cunoască limba în care se desfăşoară ancheta, să traducă în mod corect conversația purtată cu persoana care nu cunoaşte limba română şi să păstreze secretul pentru cele consemnate în declarație, precum şi pentru alte aspecte de care ia cunoştință în timpul anchetei. Având în vedere calitatea procesuală a persoanei ascultate legiuitorul a prevăzut obligativitatea depunerii jurământului pentru interpret. Dacă interpretul nu traduce corect întrebările sau răspunsurile săvârşeşte infracțiunea de mărturie mincinoasă. Se admite[192] că, în ascultarea celor care nu cunosc limba română, trebuie să se țină seama de zona de proveniență de tipul de educație primit, de particularitățile sistemului judiciar din țara lor, chiar dacă este fără incidență cu cazul dat, respectându-se normele sau principiile noastre de judecată care vor fi explicate persoanelor ascultate.

4.3. Desfăşurarea ascultării făptuitorilor

Întrucât persoanele care desfăşoară activități ilicite incriminate din punct de vedere penal, capătă din punct de vedere procesual, odată cu începerea procesului penal, calitatea de învinuit şi, ulterior, de inculpat, odată cu punerea în mişcare a acțiunii penale, vom folosi noțiunea de învinuit sau inculpat.

Verificarea identității învinuitului sau inculpatului – Nu se poate începe interogatoriul judiciar fără a şti dacă persoana ce urmează să fie audiată este persoana învinuită sau inculpată în cauza în care urmează a fi ascultată. Potrivit dispozițiilor legii procesuale penale[193] identificarea învinuitului sau inculpatului se realizează prin adresarea de întrebări cu privire la nume, prenume, poreclă, data şi locul naşterii, numele şi prenumele părinților, cetățenia, studiile, situația militară, loc de muncă, ocupația, adresa, antecedente penale şi alte date necesare stabilirii situației sale personale. Dacă din documentele doveditoare ale identității ori din declarațiile învinuitului sau inculpatului nu rezultă clar identitatea sau există suspiciuni cu privire la aceasta, se poate apela la băncile de date existente la nivelul serviciilor de poliție.

Se apreciază ca benefică etapei analizate folosirea unor date biografice, activități anterioare săvârşirii infracțiunii, preocupări marcante în viața socială care au menirea deconectării învinuitului sau inculpatului şi atenționarea că persoana sa este bine cunoscută. Asemenea aspecte au rol dezarmant asupra învinuitului, făcându-l să creadă că organul judiciar dispune de suficiente date pentru a-i demonstra vinovăția, dacă cunoaşte şi aspectele care nu au legătură cu fapta în care este cercetat.[194]

---

[192] **E. Stancu**, op. cit., pag. 399.
[193] **I. Mircea**, op. cit., pag. 270.
[194] **C. Aioniţoaie, T. Butoi**, op. cit., pag. 103.

Material cu drept de autor

Inteligența de contact a anchetatorului îi permite dezvoltarea dialogului cu învinuitul sau inculpatul în camera de anchetă, reuşind să-l deconecteze de la tensiunea emoțională specifică întâlnirilor oficiale cu autoritățile judiciare. Înainte de a trece la următoarea etapă organul de urmărire penală aduce la cunoştința învinuitului sau inculpatului dreptul său de a fi asistat de un apărător ales sau numit din oficiu, aspect ce va fi menționat în conținutul declarației. Dacă învinuitul sau inculpatul are un avocat care-i reprezintă interesele va apela la serviciile acestuia, în caz contrar va fi asistat de un avocat numit din oficiu, iar dacă refuză asistența juridică se va face mențiune expresă în declarație.

După îndeplinirea obligației amintite, în prezența apărătorului este adusă la cunoştință învinuirea prin mijlocirea unei întrebări temă, fiind solicitat să dea explicații cu privire la vinovăția sau nevinovăția sa.[195] Din punct de vedere tactic este foarte important cum se realizează contactul interpersonal în cabinetul de anchetă. Anchetatorul nu trebuie să se comporte cu cel învinuit în cauză ca şi cu o persoană stigmatizată, deja condamnată.

Întrebarea cu caracter de generalitate poate fi formulată astfel: Sunteți învinuit de săvârşirea infracțiunii de tâlhărie în paguba avutului privat, faptă prevăzută şi pedepsită de art. 211 din legea penală, constând în aceea că în seara zilei de... prin violență ați deposedat pe A.V. de cojocul de blană, geanta diplomat în care se aflau 5.000 euro, verigheta, ghiulul, ceasul şi lănțişorul – în valoare totală de 8.000 euro, ce aveți de declarat referitor la învinuire?

Învinuitul se poate situa pe o poziție cooperantă şi va recunoaşte fapta datorită remuşcărilor, regretului sau mustrărilor de conştiință ori din nevoia de a se elibera, de a se confesa, sau din orgoliu ori din rațiuni logice, aspecte care converg spre o declarație sinceră, generată de motive etice: căința, dorința de a suporta răul pentru răul provocat etc. Învinuitul, aflat într-o astfel de situație, prezintă faptele în succesiunea lor firească, începând cu momentul pregătirilor, momentul săvârşirii şi cel post-infracțional.

Ascultarea relatării libere – Relatarea liberă este guvernată de unele reguli tactice[196] a căror sorginte o aflăm în dispozițiile legii procesuale penale, astfel:

relatările învinuitului sau inculpatului nu pot începe cu citirea sau reamintirea declarațiilor date anterior[197];

învinuitul sau inculpatul nu poate prezenta ori citi o declarație scrisă mai înainte, însă se poate servi de unele însemnări pentru amănuntele greu de reținut;

fiecare învinuit sau inculpat este ascultat separat;

învinuitul sau inculpatul este mai întâi lăsat să declare tot ce ştie în cauza în care este interogat.

În literatura de specialitate[198] s-a cristalizat conduita anchetatorului specifică acestei faze, concretizate în:

---

[195] Considerată de practica de anchetă, întrebare temă (N. A.)

[196] Nu este criticabilă atitudinea anchetatorului care la o nouă ascultare întreabă învinuitul sau inculpatul dacă îşi menține declarația anterioară, sub rezerva neapariției unor elemente noi (N. A.).

[197] **E. Stancu**, op. cit., pag. 441, **C. Aioniţoaie, T. Butoi,** op. cit., pag. 104, **I. Mircea**, op. cit., pag. 271.

[198] **T. Butoi, I. T. Butoi**, op. cit., pag. 249.

Material cu drept de autor

lăsarea învinuitului sau inculpatului să povestească tot ce crede el că are legătură cu învinuirea care i se aduce, chiar dacă cele prezentate nu sunt sincere. Întreruperea relatării constituie o excepție ce devine operabilă numai când se îndepărtează de la subiectul expunerii, solicitându-i să revină la fondul problemei;

notarea aspectelor omise, ezitărilor, contrazicerilor care vor constitui temeiuri pentru folosirea întrebărilor;

studierea învinuitului sau inculpatului oferă o şansă în plus pentru realizarea cunoaşterii;

să dovedească stăpânire de sine, răbdare, calm, în general o atitudine care să nu trădeze în nici un fel, resentimentele față de cel ascultat.

Relatarea liberă, chiar în condițiile unor declarații mincinoase, oferă unele avantaje, dintre care menționăm:

succesiunea reală a desfăşurării infracțiunii, prin prezentarea secvențială a activității ilicite;

obținerea unor date noi despre împrejurările cauzei şi făptuitori, necunoscute anchetatorului din activitățile de urmărire penală efectuate;

cunoaşterea învinuitului sau inculpatului, cu referire expresă la poziția lui față de fapta comisă.

Din practica judiciară s-a desprins tendința firească a învinuitului sau inculpatului de a se sustrage de la sancțiunea care îl amenință, folosind cele mai abile mijloace pentru inducerea în eroare a organului judiciar: poate refuza să facă declarații sau poate retracta declarațiile inițiale fără ca vreuna din aceste atitudini să fie sancționată de lege.

Motivația comportamentului invocat se întemeiază pe supoziția netragerii la răspundere întrucât recunoaşterea sa nu există, pe nedezvăluirea identității celorlalți învinuiți când infracțiunea a fost comisă în participație şi, mai rar, datorită unor motive patologice (boli psihice).

Alegerea procedeelor tactice adecvate situației este determinată de personalitatea învinuitului sau inculpatului, relevată în trăsăturile caracteriale, predispozițiile, înclinațiile. Descifrarea lor este posibilă prin activitățile directe cum ar fi investigarea criminalistică a locului faptei, percheziția, ascultarea părții vătămate, a martorilor ş.a. Caracterului dârz, tenace, rezistent la eforturi prelungite i se va răspunde printr-o linie tactică energică, dar în limitele legii, menită să distrugă sistemul defensiv al învinuitului sau inculpatului.

Nu trebuie neglijate trăsăturile temperamentale ale învinuitului sau inculpatului, tipul emoțional este dominat de regrete, remuşcări adoptând o atitudine conciliantă, de înțelegere a situației şi de cooperare cu anchetatorul, în timp ce tipul neemoțional este opus şi, în consecință, nu va coopera în anchetă. Pentru asemenea învinuiți sau inculpați, se parcurge şi cea de a treia etapă a ascultării.

Ascultarea prin adresarea întrebărilor – Se apreciază că la reuşita ascultării prin adresarea întrebărilor concură mai mulți factori, dintre care enumerăm: modul cum sunt formulate întrebările, momentul folosirii acestora, materialul probator, şi nu în ultimul rând conduita persoanei ascultate.

Din practica judiciară s-au concretizat patru tipuri de atitudini adoptate în anchetă de către învinuiți sau inculpați, astfel:

recunoaşte infracțiunea pentru care este învinuit;

respinge învinuirea şi contestă temeinicia probelor;

ascunde adevărul prin recunoaşterea altor fapte penale cu pericol social scăzut;

Material cu drept de autor

refuză să facă declarații.

Facem precizarea că învinuitul sau inculpatul poate recurge la una sau toate atitudinile invocate, iar sancțiunea penală nu are incidență asupra sa deoarece, până la pronunțarea unei hotărâri definitive, se bucură de prezumția de nevinovăție.

În cazul învinuiților sau inculpaților sinceri, ale căror declarații conțin erori, scăpări sau neconcordanțe întrebările folosite de anchetator sunt preponderent de completare, verificare sau referință al căror scop îl constituie întregirea declarației obținute în faza relatării libere.

Aşa cum am arătat întrebările trebuie să îndeplinească unele condiții menite să asigure răspunsurile necesare stabilirii adevărului.

În mod firesc întrebările care vor iniția dialogul sunt cele prevăzute în planul de ascultare, dar pot fi şi alte întrebări deduse din relatarea liberă, în funcție de poziția învinuitului sau inculpatului față de faptă şi de aspectele apărute pe parcursul ascultării.

Selectarea întrebărilor depinde de poziția învinuitului față de învinuirea care i se aduce; recunoaşte fapta, nu recunoaşte, recunoaşte parțial, refuzul de a face declarații.

Când învinuitul sau inculpatul nu recunoaşte învinuirea sau o recunoaşte după care retractează cele declarate, pe lângă întrebările problemă se vor folosi întrebările detaliu şi unele procedee tactice[199] de ascultare care şi-au demonstrat eficacitatea de-a lungul timpului.

Procedee tactice folosite în ascultare – Rolul determinant în alegerea procedeelor tactice este reprezentat de poziția învinuitului sau inculpatului față de învinuirea ce i se aduce, precum şi de structura sa psihică. În practică, alături de aceste cazuri se mai întâlneşte situația când, deşi învinuitul sau inculpatul este de bună credință are o lacună de memorie sau întrebarea îi determină o sugestie directă.[200] Este o situație care se poate înlătura cu întrebări de detaliu, de completare sau de referință al căror scop îl constituie reactivarea conținutului memorial sau prin întrebări de verificare care să stabilească exactitatea celor declarate.

Dificultăți apar în situația declarațiilor mincinoase, incomplete, contradictorii, a respingeri învinuirii, a persistării în refuzul de a face declarații sau a revenirii cu elemente noi asupra declarațiilor anterioare. În aceste cazuri, majoritare în practică, tactica de ascultare dobândeşte un caracter deosebit de complex. Pentru aceste situații, de-a lungul timpului, teoria criminalistică a elaborat anumite procedee tactice de ascultare[201], a căror eficiență a fost demonstrată de practica pozitivă a organelor de urmărire penală. O tactică adecvată presupune adaptarea regulilor generale la fiecare cauză în parte, la personalitatea celui ascultat şi la poziția învinuitului sau inculpatului față de învinuirea care i se aduce. În literatura de specialitate sunt cunoscute următoarele procedee tactice:

Tactica ascultării repetate la care organul de cercetare penală recurge ori de câte ori se găseşte în fața unor declarații incomplete, contradictorii sau mincinoase. Acest procedeu constă în ascultarea la anumite intervale de timp a învinuitului sau inculpatului cu privire la aceleaşi fapte şi împrejurări,

---

[199] **E. Stancu**, op. cit., pag. 443.

[200] **C. Aioniţoaie, T. Butoi**, op. cit., pag. 106–109, **E. Stancu**, op. cit., pag. 444.

[201] **T. Butoi, I. T. Butoi**, op. cit., pag. 250.

Material cu drept de autor

punându-se un accent deosebit pe amănunte. Această tactică se bazează exclusiv pe întrebări de detaliu deşi în literatura de psihologie judiciară există autori care tratează în mod distinct „tactica folosirii întrebărilor de detaliu"[202]. Din practica judiciară se poate concluziona asupra eficienței procedeului mai cu seamă în cazul învinuiților cu experiență infracțională care se prezintă în fața anchetatorilor cu „temele făcute", în sensul că repetă până la stereotipizare declarațiile pe care le va da în interogatoriu. Deşi strategia învinuitului pare solidă, în substanța sa există unele inadvertențe, erori, inconsecvențe care nu au suport logic, datorită lipsei argumentelor care să le susțină. Din experiența de anchetă rezultă că devin insuportabile întrebările detaliu pentru unii dintre învinuiții, ceea ce determină renunțarea la poziția lor nesinceră şi acordarea declarației cu bună-credință.

Între declarațiile învinuitului vor apare în mod inevitabil, contraziceri sau neconcordanțe, cu toate încercările acestuia de a reproduce cât mai exact cele declarate anterior. Tocmai aceste inadvertențe constituie sursa netemeiniciei declarației şi cauza determinării recunoaşterii.

Tactica ascultării încrucişate constă în interogarea învinuitului sau inculpatului de doi sau mai mulți anchetatori în acelaşi timp, procedeu ce are ca scop destrămarea sistemului de apărare al celui anchetat, care se situează pe poziția negării totale a faptei săvârşite. Avantajul este reprezentat de faptul că învinuitului sau inculpatului nu i se dă posibilitatea să pregătească răspunsuri mincinoase, întrebările fiind adresate de fiecare anchetator alternativ, într-un ritm susținut, alert.

În cadrul acestui procedeu tactic de interogare este foarte importantă poziția ocupată de anchetatori care trebuie să fie frontală, laterală stânga sau dreapta şi puțin în spate, în aşa fel încât să nu fie observat vizual de către învinuit, determinându-l pe acesta nu numai să recepționeze auditiv întrebarea dar să se şi întoarcă spre sursa sonoră, aspect ce contribuie la dezorganizarea apărării.

Acest procedeu este privit însă cu anumite rezerve deoarece el poate avea ca rezultat derutarea persoanelor cu o structură psihică slabă, încurcarea celui interogat şi inhibarea sa. Se poate întâmpla ca însăşi anchetatorii să se încurce reciproc, atunci când nu au aprofundat datele din dosar şi nu s-au pregătit minuțios pentru interogatoriul încrucişat.

Tactica întâlnirilor surpriză este folosită în cazul pluralității de infractori şi devine eficientă dacă se recurge la ea în momentele psihice care au o anumită tensiune, creată în mod special de anchetator pentru a se obține declarații sincere. Procedeul constă în adresarea anumitor întrebări învinuitului sau inculpatului (ex. „Cine v-a ajutat să procurați arma crimei?") după ce învinuitul a văzut că unul dintre complici a fost introdus într-o încăpere alăturată (acest procedeu mai este cunoscut sub denumirea de „tactica întâlnirilor neaşteptate").

Tactica „complexului de vinovăție". Acest procedeu poate conduce la aflarea adevărului cu uşurință în cazul persoanelor sensibile, melancolice. Conținutul procedeului constă în adresarea alternativă a unor întrebări neutre (care nu au nici o legătură cu cauza), în alternanță cu întrebări ce au în conținutul lor cuvinte afectogene (critice) referitoare la fapta cercetată, precum

---

[202] C. Aionițoaie, T. Butoi, op. cit., pag. 107, T. Butoi, I. T. Butoi, op. cit., pag. 252.

Material cu drept de autor

şi la rezultatele ei (numele victimei şi al celorlalte persoane afectate de infracțiunea comisă – copii, soț, părinți –, denumirea bunurilor furate, etc.).

Pentru realizarea scopului – obținerea unor declarații sincere – este necesară observarea atentă a reacțiilor învinuitului la întrebările adresate (cu trimitere specială spre cele afectogene), întrucât reuşita procedeului se bazează pe stimul (întrebare) şi reacția la acesta, care poate determina folosirea altor procedee tactice.

Ascultarea sistematică se foloseşte în cazul învinuitului sincer, pentru lămurirea întregii problematicii a cauzei, cu deosebire în cele complexe.

Procedeul se poate folosi şi în cazul învinuiților nesinceri deoarece esența acestuia o constituie relatarea sistematică a secvențelor pregătitoare, apoi săvârşirea şi în cele din urmă activitatea post-infracțională (crearea alibiurilor, împărțirea bunurilor sau valorificarea acestora etc.). Din practica judiciară a rezultat că procedeul îşi atinge scopul în cazul pluralității de făptuitori şi a concursului de infracțiuni, anchetatorului revenindu-i sarcina stabilirii cu ce să înceapă (infracțiunile cu pericol social mai mic sau cele cu pericol social deosebit), în funcție de personalitatea şi psihologia învinuitului şi a celorlalți participanți.

Folosirea probelor de vinovăție – este o strategie de anchetă distribuită aproape exclusiv spre învinuitul nesincer care foloseşte toate posibilitățile sale ori cele oferite involuntar de anchetator în vederea denaturării adevărului şi îngreunării cercetărilor pentru a scăpa de răspunderea penală. Despre această categorie de învinuiți se afirmă, cu justificat temei, că recunosc numai atunci când sunt convinşi despre temeinica probelor care îi acuză.

În literatura de specialitate[203] se învederează că reuşita procedeului este asigurată de respectarea unor cerințe, dintre care enumerăm:

cunoaşterea aprofundată de către anchetator a tuturor probelor existente în dosarul cauzei, a legăturii dintre acestea şi activitatea ilicită;

stabilirea valorii fiecărei probe ce urmează a fi folosite, a momentului psihologic propice utilizării şi a ordinii în care se va face prezentarea;

determinarea judicioasă a întrebărilor care vor însoți probele prezentate.

Procedeul este privit cu prudență deoarece orice eroare a anchetatorului poate compromite toate eforturile întreprinse pentru determinarea învinuitului sau inculpatului să facă declarații veridice şi complete. De aceea chibzuința şi experiența anchetatorului sunt primordiale în realizarea scopului propus, raportate în permanență la personalitatea şi psihologia învinuitului ascultat.

Două sunt variantele sub care se înfățişează procedeul folosirii probelor de vinovăție: prezentarea frontală şi prezentarea progresivă. Prima variantă constă în înfățişarea neaşteptată, bruscă, chiar de la începutul ascultării a probelor care dovedesc vinovăția învinuitului şi adresarea întrebărilor directe cu privire la fapta săvârşită. Această modalitate este criticabilă sub aspectul finalității, mai cu seamă în situațiile în care probele de vinovăție sunt puține cantitativ şi calitativ, deoarece învinuitul poate recunoaşte numai ce este probat, realizând impasul în care se află anchetatorul.

Alegerea momentului oportun este condiționată de evoluția ascultării, urmărindu-se încărcătura psihică şi poziția pe care se situează învinuitului în ascultare, aspecte care se corelează cu forța demascatoare a probei ce va fi prezentată.

---

[203] Vezi în acest sens dreptul anglo-saxon (N. A.).

Material cu drept de autor

Ca regulă fundamentală prezentarea frontală a probelor are loc numai după ce s-a discutat cu învinuitul pentru a stabili poziția sa în legătură cu aspectele ce urmează a fi probate prin acest procedeu.

Cea de a doua variantă – prezentarea progresivă a probelor de vinovăție este mai folosită în anchetă şi constă în ascultarea preliminară a învinuitului, urmată de prezentarea gradată a probelor care susțin vinovăția.

Din practica judiciară s-a desprind caracterul elaborat al acestui procedeu, ilustrat prin prezentarea probelor care dovedesc într-o măsură mai mică vinovăția, continuându-se cu cele mai convingătoare, realizându-se în acest fel o linie demascatoare ascendentă ce culminează cu prezentarea probelor. Fără a constitui un model de urmat, prezentarea progresivă poate începe cu lăsarea la vedere în cabinetul de anchetă a unor obiecte care au aparținut victimei, inițial însuşite de făptuitor, dar recuperare de organul judiciar, urmărindu-se reacția învinuitului sau inculpatului.

Ascultarea unui învinuit sau inculpat despre activitatea celorlalți participanți la săvârşirea infracțiunii – cunoaşterea participanților la săvârşirea activității ilicite permite anchetatorului să identifice veriga slabă cu care va începe ascultarea, solicitându-i să relateze despre activitatea celorlalți, acreditându-i impresia că persoana sa interesează mai puțin. Centrat pe o asemenea direcție învinuitul poate da în vileag activitatea săvârşită de ceilalți învinuiți sau, dimpotrivă, va manifesta circumspecție, interesându-se ce au declarat aceştia, conduită specifică înțelegerilor intervenite asupra comportamentului în anchetă în situația identificării şi ascultării.

Esența procedeului constă în ascultarea individuală, în care învinuitul va relata în principal despre alții şi în subsidiar despre sine, acest din urmă aspect nefiind obligatoriu. Strategia invocată este consacrată în practica judiciară de sintagma *legarea declarațiilor* în sensul complinirii informațiilor ce armonizează probațiunea judiciară din perspectiva testimonialității. Apreciem că procedeul analizat îşi va găsi finalitatea într-o posibilă negociere a răspunderii penale, instituție existentă în alte sisteme de drept şi utilă sistemului nostru judiciar.

Ascultarea cu privire la justificarea timpului critic –Timpul critic desemnează perioada care precede activitatea ilicită, durata acesteia şi cea imediată finalizării rezoluției infracționale. Cu alte cuvinte activitatea ilicită circumscrisă unui interval de timp, constituie segmentul principal al sintagmei timp critic, la care se anexează perioada anterioară şi cea ulterioară, a căror întindere poate fi egală sau mai mică decât acesta.

Utilizarea acestui procedeu este specifică învinuiților care refuză dialogul cu anchetatorul, fără însă a se absolutiza, deoarece practica judiciară relevă incidența sa şi în cazul celor refractari sau oscilanți în declarații. Esența procedeului constă în explicațiile pe care învinuitul ascultat le înfățişează anchetatorului despre modul în care şi-a petrecut timpul în perioada corespunzătoare săvârşirii infracțiunii, aspectele respective fiind verificate pe ore, zile, minute, locuri şi persoane cu care s-a relaționat. Inadvertențele reieşite din verificări constituie temeiurile ascultării învinuitului care va fi solicitat să le explice, determinându-l să recunoască faptele comise.

Interogatoriul psihanalitic[204] – Constituie soluția care înlocuieşte într-un viitor mai mult sau mai puțin îndepărtat clasicul interogatoriu judiciar. Se afirmă că este inofensiv, curat, bazat pe respectarea demnității umane şi pe

[204] **T. Butoi, I. T. Butoi**, op. cit., pag. 253–255.

Material cu drept de autor

prezumția de nevinovăție, fiind un joc al inteligenței practicat cu mijloace psihologice, prilejuit de o discuție pe marginea evenimentului judiciar în cadrul căreia persoana suspectă se poate apăra cu toate mijloacele, inclusiv cele nelegale. Interogatoriul psihanalitic se fundamentează pe sintagma „omul se poate ascunde de mai multe, numai de sine nu".

Din practica judiciară rezultă că în timpul interogatoriului persoana bănuită suportă un dezechilibru psihic provocat de acumularea excesivă de energie, determinată de conflictele interpsihice, concretizat în manifestări ce scapă cenzurii conştientului, provocând acte sau gesturi greşite. În interogatoriul ce are ca subiect făptuitorul acesta se va autodemasca sub influența eului sedimentat în subconştient, alături de eul primitiv şi brutal, identificând lapsusuri, erori caracteristice, acte simptomatice, uitarea sau deformarea unor nume familiare etc. Condiția esențială a interogatoriului psihanalitic o constituie realizarea atmosferei de intimitate din care se poate obține starea de confianță, permițând eului social, matricei morale să se armonizeze cu tensiunile refulate prin acceptarea comiterii faptei şi a pedepsei[205].

Particularitățile ascultării învinuitului sau inculpatului minor – Ascultarea învinuitului sau inculpatului minor se diferențiază față de ascultarea majorului aflat în aceeaşi calitate procesuală, datorită următoarelor aspecte:

psihologia minorilor este puternic influențată de modelele parentale care nu de puține ori intră în conflict cu legea, situația în care se află (învinuit sau inculpat), datorându-se învățării prin imitație;

experiența redusă de viață face dificilă aprofundarea faptelor şi evenimentelor pe care le percepe, iar uneori imposibilă obținerea şi, mai ales, redarea aspectelor esențiale pentru cauză;

fantezia, sugestibilitatea, teama de autorități, curajul rău înțeles influențează, într-o măsură considerabilă, procesele psihice specifice percepției, memorării şi redării celor achiziționate vizual şi auditiv;

procesul educativ deficitar sau centrat pe violență şi criminalitate fac din minor un partener redutabil în interogatoriul judiciar, blocat pe nerecunoaştere, chiar dacă probele de vinovăție sunt evidente.

Pregătirea ascultării învinuitului minor parcurge aceleaşi etape, de aceea vom face nuanțări numai acolo unde situația impune. Din *studierea dosarului cauzei* anchetatorul trebuie să desprindă natura faptei săvârşite, existența participației, a agravantei legale, rolul minorului în cadrul acesteia, implicarea lui în săvârşirea faptei – a participat nemijlocit, a asigurat paza celor care operau sau a beneficiat de produsul infracțiunii. *Cunoaşterea minorului* constituie problema centrală a anchetatorului, de felul în care o realizează depinde succesul interogatoriului. Trăsăturile de personalitate şi psihologia minorului se stabilesc prin activități directe (ascultarea altor învinuiți sau inculpați, efectuarea de percheziții etc.), fie de altă natură (investigații efectuate la domiciliul şi unitatea de învățământ unde este înmatriculat). O contribuție însemnată la cunoaşterea minorului învinuit o aduce ancheta socială. Din activitățile destinate cunoaşterii trebuie să rezulte starea psihică, motivația activității ilicite, persoanele care se bucură de încrederea minorului, cele cărora este încredințat spre creştere şi educare, domiciliul sau reşedința minorului, programul de învățământ, înclinațiile, abilitățile, hobby-urile etc. *La întocmirea*

[205] **T. Butoi, I. T. Butoi**, op. cit., pag. 255.

Material cu drept de autor

planului de ascultare, trebuie să se țină seama de gradul de dezvoltare psiho-intelectuală a învinuitului minor, a cărei incidență trebuie să se reflecte în modul de formulare a întrebărilor astfel încât să fie înțelese şi să nu determine o atitudine refractară. *Locul ascultării învinuitului minor* îl constituie sediul organului judiciar şi poate exercita o influență pozitivă asupra conduitei în anchetă. *Asistarea* minorului la interogatoriu este obligatorie, apărătorul putând fi ales ori numit din oficiu şi încunoştințat asupra datei când se va desfăşura activitatea respectivă. Se apreciază[206] că apărătorul reprezintă în mod eficient interesele minorului, ajutând organul judiciar să clarifice o serie de împrejurări favorabile învinuitului. Dispozițiile legale referitoare la *prezența interpretului* se aplică întocmai.

Organul judiciar trebuie să invite la interogatoriu persoana căreia minorul este încredințat spre creştere şi educare, unul dintre părinți, tutorele sau reprezentantul autorității tutelare. Cu privire la această regulă de ordin tactic, anchetatorul va invita persoana în care minorul învinuit are încredere, în prezența căreia se poate realiza contactul psihologic fără dificultate. Se impune cunoaşterea sub aspect temperamental şi psihologic a persoanei invitate pentru evitarea aducerii persoanelor care influențează minorii învinuiți să recunoască faptele comise pentru a scăpa alți învinuiți majori de răspunderea penală. *Aducerea minorului la interogatoriu* se va face prin curier, chiar în ziua ascultării, evitându-se astfel posibilitatea discuțiilor dintre părinți şi minori sau unor persoane interesate care ar putea să-l influențeze.

Ascultarea învinuitului minor parcurge aceleaşi etape ca şi în cazul învinuitului adult, diferențierea făcându-se după vârsta persoanei în raport de care devine operantă răspunderea penală. Conduita minorului învinuit este determinată de particularitățile psihologice ale acestuia, de vârstă, mediul în care trăieşte, antecedentele penale sau de comportament, influențele exercitate asupra sa, existența unor amenințări cu fapte foarte grave pentru cei care vor trăda, în cazul pluralității de infractori. Dacă situația impune în cazul minorului învinuit se pot folosi procedee tactice în interogatoriu, alegerea lor făcându-se în raport de atitudinea în anchetă, de influențele exercitate de părinți sau persoane interesate să declare într-un anumit mod, de felul cum se realizează contactul psihologic ş.a.

În cadrul etapei privind, *verificarea datelor de identitate* se va insista nu numai pe relevarea acestora ci şi pe unele aspecte biografice sau de altă natură din care să rezulte că anchetatorul îl cunoaşte foarte bine pe minorul învinuit. Discuțiile purtate să se facă într-un limbaj accesibil minorului, iar tendințele de fabulare, exagerare, de îndată vor fi înlăturate prin comportarea calmă, atentă, relativ apropiată a organului de urmărire penală. Întrebările detaliu vor fi folosite în ascultare în scopul determinării minorului învinuit să explice, să argumenteze activitățile desfăşurate în realizarea rezoluției infracționale. Se vor evita întrebările capcană sau cele sugestive, cunoscându-se gradul de sugestibilitate deosebit al minorilor în raport cu adulții. La consemnarea declarațiilor faptele şi împrejurările vor fi fixate în ordinea relatării, cu lexicul minorului, fără a fi omise detaliile necesare verificării şi persoanele care pot confirma cele declarate[207]. După consemnare declarația este citită minorului de către anchetator, persoana care a asistat la ascultare, apărător sau minorul

[206] **C. Aionițoaie, T. Butoi**, op. cit., pag. 117.
[207] C. Aionițoaie, T. Butoi, op. cit., pag. 119.

Material cu drept de autor

ascultat, semnată pe fiecare pagină şi la sfârşit de toate persoanele care au participat la interogatoriu.

Material cu drept de autor

CAPITOLUL V. CONSEMNAREA, VERIFICAREA ŞI APRECIEREA DECLARAŢIILOR PERSOANELOR ASCULTATE

Conf. univ. dr. PLETEA CONSTANTIN

5.1. Consemnarea, verificarea şi aprecierea declaraţiilor persoanelor vătămate

Consemnarea declaraţiilor – Declaraţiile părţilor ascultate în cursul procesului penal, se consemnează în scris, potrivit regulilor prevăzute de legea procesuală penală. Pot exista situaţii când, din diferite motive, persoanele nu-şi pot consemna singure declaraţiile, acest lucru fiind făcut de organul de urmărire penală. Din conţinutul declaraţiei trebuie să rezulte datele de identificare ale persoanei ascultate, menţiunea aducerii la cunoştinţă a posibilităţilor de opţiune pentru una din calităţile procesuale, faptele şi împrejurările săvârşirii infracţiunii, persoana făptuitorului, cuantumul pagubei produse prin infracţiune şi suma cu care se constituie parte civilă în proces împotriva învinuitului (inculpatului).

Consemnarea declaraţiilor părţii vătămate se va face într-o formă cât mai fidelă şi precisă, cât mai apropiată de modul de exprimare a acesteia, cu excepţia expresiilor vulgare sau triviale. În practică, se manifestă tendinţa de reformulare a expresiilor părţii vătămate, în situaţiile când exprimarea este greoaie, conţine neologisme ori regionalisme de natură să altereze obiectivitatea declaraţiei sau să dea alt înţeles afirmaţiilor făcute. Considerăm că pot fi reformulate numai acele expresii vulgare, triviale care nu pot fi utilizate în cercetarea judecătorească şi numai pe cale de excepţie unele regionalisme când nu pot fi explicate de cel ascultat.

După terminarea declaraţiei, persoana vătămată semnează pe fiecare pagină. Declaraţiile trebuie să poarte data şi viza organului judiciar în faţa căruia au fost făcute precum şi semnătura apărătorului, dacă acesta a fost prezent la desfăşurarea activităţii respective.

Dacă declaraţia a fost consemnată de organul de urmărire penală, aceasta se citeşte părţii vătămate, iar dacă îşi manifestă dorinţa de a o citi personal i se asigură această posibilitate[208].

Respectarea întocmai a dispoziţiilor legale privind desfăşurarea acestei activităţii constituie o importantă garanţie procesuală, oferind părţilor posibilitatea verificării exactităţii celor consemnate în raport cu declaraţiile făcute. În felul acesta, părţile nu vor putea pretinde ulterior că vreuna din declaraţiile lor au fost alterate în conţinut sau substituite. De asemenea, atunci când situaţia impune, declaraţia trebuie să fie semnată de interpret ori, după caz, de reprezentantul autorităţii tutelare, părinte, tutore, curator, educator, care au asistat la ascultare.

În declaraţia persoanei de bună-credinţă se redă conţinutul celor expuse fără a se mai menţiona întrebările şi răspunsurile. Dimpotrivă, în situaţia persoanelor de rea-credinţă, trebuie să se consemneze pe lângă răspunsurile date şi întrebările adresate de organul de urmărire penală. Declaraţia nu trebuie să conţină ştersături ori modificări; dacă apar, trebuie confirmate în scris, sub semnătură, de către cel care a făcut declaraţia şi de organul judiciar

[208] **C. Suciu,** op. cit., pag. 597.

Material cu drept de autor

fie în cuprinsul său, fie la sfârşit. Dacă ulterior, partea vătămată, revine asupra declarațiilor se procedează la o nouă ascultare, făcându-se mențiune despre aceasta şi despre motivele care au determinat retractarea primei declarații.

Pentru eliminarea oricăror dubii, spațiile libere se barează.

În practica organelor de urmărire penală apar şi cazuri în care, persoana vătămată, refuză să semneze sau nu poate semna propria declarație. În asemenea cazuri[209] legea prevede să se facă mențiune în declarația scrisă. Se impun însă anumite precizări. Nu se pune în discuție cazul în care persoana nu poate să semneze. Refuzul părților de a semna conduce la concluzia că acestea nu sunt de acord cu conținutul declarației. Din punct de vedere tactic, se recomandă ca asemenea situație să nu apară în activitatea organelor judiciare. Ca atare, trebuie stabilite motivele refuzului şi, în conformitate cu legea, declarația să fie completată după solicitarea părții, pentru ca aceasta să fie de acord cu ea şi să o semneze.

Încercarea de a pune la îndemâna organelor judiciare mijloace prin care declarațiile orale ale celor ascultați să se păstreze într-o formă nealterată, a devenit realitate în procesul penal modern, grație realizărilor în domeniul înregistrării acustice şi video-acustice a mesajului informațional transmis de cei care, în diverse calități, au asistat sau participat la comiterea infracțiunii.

Mijloacele de înregistrare fonică şi video fonică au menirea de a spori eficiența probatorie a declarațiilor părților şi prezintă o serie de avantaje:

asigură sub toate aspectele, deplină obiectivitate şi fidelitate în înregistrarea declarațiilor, a întrebărilor şi răspunsurilor;

au devenit indispensabile în ascultarea impusă de unele împrejurări limită, în special a victimelor aflate în stare gravă, a muribunzilor precum şi a copiilor, a persoanelor handicapate şi a celor care necesită prezența unui interpret;

dau posibilitatea anchetatorului să studieze cu atenție afirmațiile celui ascultat, să surprindă cu exactitate expresiile, ezitările, multe cu semnificație pentru aprecierea sincerității părții vătămate;

asigură corectitudinea şi continuitatea ascultării, organul judiciar nefiind obligat să noteze, să-l întrerupă pe cel audiat, să transcrie întrebările şi răspunsurile.

Verificarea şi aprecierea declarațiilor – Verificarea declarațiilor părții vătămate este absolut necesară pentru stabilirea veracității şi aprecierea corectă a acestora. Verificarea se va face prin compararea declarațiilor persoanei vătămate cu celelalte mijloace de probă şi prin efectuarea unor activități de urmărire penală, cum ar fi: ascultarea martorilor, învinuiților/inculpaților, confruntarea constatarea tehnico-ştiințifică ori expertiza, reconstituirea, cercetarea la fața locului ş.a. În mod frecvent, prin efectuarea reconstituirii, organul de urmărire penală poate stabili posibilitatea părții vătămate de a percepe şi memora în condițiile date, faptele ori împrejurările relatate cu ocazia ascultării. Rezultatele cercetării la fața locului oferă posibilitatea verificării declarațiilor, în special cu privire la împrejurările săvârşirii faptei, întinderea pagubei, numărul participanților. Prin dispunerea constatării medico-legale, organele de urmărire penală pot administra unele probe – argumentate ştiințific – cu privire la natura leziunilor produse, caracteristicile obiectului cu care au fost create, dacă aceste vătămări au pus

[209] **A. Ciopraga**, Criminalistica..., pag. 382.

Material cu drept de autor

în pericol viața victimei, numărul de zile de îngrijiri medicale necesare pentru vindecare, apreciind dacă pretențiile acesteia sunt corecte sau exagerate[210].

Verificarea declarațiilor se poate efectua şi prin realizarea altor activități în afara celor de urmărire penală, precum: studierea unor înscrisuri ce emană de la persoana ascultată, verificarea activităților desfăşurate în perioada în care susține că s-a aflat la locul săvârşirii faptei.

Evaluarea declarațiilor reprezintă un moment semnificativ în activitatea de cunoaştere şi apreciere a adevărului. Operația de analiză a unei declarații se realizează în cadrul examinării şi cântăririi întregului probatoriu, aceasta presupunând un studiu comparativ al faptelor stabilite cu ajutorul persoanei vătămate, cât şi un studiu al calității surselor directe sau indirecte din care provin[211].

Aprecierea declarațiilor părților se face ținând cont de măsura în care acestea se coroborează cu întreg materialul administrat în cauză. Numai atunci când declarațiile sunt conforme cu celelalte materiale ale cauzei, se poate concluziona că ele sunt concordante cu realitatea, că partea ascultată este de bună-credință. La aprecierea declarațiilor părții nu vor fi luate în considerație decât ceea ce acestea au perceput, nu şi părerile, presupunerile sau concluziile lor cu privire la faptele şi împrejurările cauzei ori vinovăția sau nevinovăția învinuiților/inculpaților.

Evaluarea declarației impune, în primul rând, o analiză de conținut, pe baza căreia organul de urmărire penală sau instanța de judecată interpretează în mod ştiințific materialul probator adunat, pentru a stabili în ce măsură acesta serveşte la aflarea adevărului.

Organul de urmărire penală are obligația legală şi morală de a dovedi maximă obiectivitate, să nu plece de la idei preconcepute ori să se lase influențat în vreun fel sau altul, în aprecierea probatoriilor administrate.

5.2. Consemnarea, verificarea şi aprecierea declarațiilor martorilor

Consemnarea declarațiilor martorilor – Rezultatele obținute cu ocazia ascultării martorilor sunt consemnate în scris. Aparent fixarea procesuală a declarațiilor martorilor ridică mai puține probleme în comparație cu celelalte activități de ascultare, trebuie reținut însă că valoarea probei testimoniale depinde de modul în care ceea ce prezintă martorii este selectat şi consemnat în depozițiile acestora. Operațiunea de selectare şi consemnare constituie rezultatul cooperării dintre anchetator şi martor după ce acesta din urmă expune liber ori pe bază de întrebări şi constă într-o disecare rațională a esențialului de neesențial, a semnificativului de nesemnificativ din noianul de informații furnizat de persoana ascultată. Nu prezintă interes pentru cauza în care este ascultat martorul părerile sau concluziile sale, motiv pentru care nici nu sunt consemnate în declarație.

Consemnarea declarațiilor martorilor se face de către organul judiciar pe formular tipizat[212], iar dacă martorii doresc să-şi consemneze personal declarațiile li se pun la dispoziție coli de hârtie şi un formular tipizat pe care îl

---

[210] **E. Stancu**, op. cit., pag. 178.
[211] C. Aioniţoaie, V. Berchesan, op. cit., pag. 165.
[212] V. Berchesan, I.E. Sandu, op. cit., pag. 144.

Material cu drept de autor

vor folosi ca ghid pentru rubricile obligatorii. Atunci când martorii îşi consemnează personal declaraţiile în conţinutul acestora trebuie să se menţioneze datele referitoare la depunerea jurământului şi avertizarea cu privire la consecinţele nedeclarării adevărului, precum şi obiectul cauzei în legătură cu care sunt ascultaţi. Această modalitate se va folosi în cazul martorilor de rea-credinţă. Când martorul este soţ sau rudă apropiată, în conţinutul declaraţiei trebuie să se menţioneze că i s-au adus la cunoştinţă prevederile legale şi că doreşte să depună ca martor.

În cazul martorilor de bună credinţă, în declaraţie sunt consemnate numai cele expuse spre deosebire de cei aflaţi la polul opus, adică de rea-credinţă ale căror declaraţii conţin atât întrebările adresate, cât şi răspunsurile lor. Fixarea procesuală în acest mod se impune pentru a înlătura posibilitatea martorilor de rea-credinţă de a justifica cele declarate prin faptul că nu au fost întrebaţi în legătură cu faptele despre care au depus mincinos.

Din practica judiciară s-a desprins teza potrivit căreia declaraţiile martorilor trebuie să reflecte personalitatea acestora, gradul de instrucţie şi de cultură, expresiile specifice, termenii uzuali folosiţi. De aici rezultă obligaţia organului de urmărire penală de a nu „prelucra" declaraţiile martorilor decât în măsura în care este necesară eliminarea unor expresii indecente, triviale.

Declaraţiile se consemnează fără adăugiri sau ştersături, iar în eventualitatea în care ele apar trebuie certificate de către martori şi cel ce conduce audierea. Pentru evitarea oricăror obiecţii sau suspiciuni, spaţiile rămase libere se barează. Declaraţia se citeşte martorului, iar dacă solicită i se dă să o citească personal, apoi este întrebat dacă are obiecţii sau completări de făcut după care este semnată pe fiecare pagină de martor, persoanele care au participat la audiere, în diferite calităţi, şi de organul de cercetare penală. Când nu poate sau refuză să semneze se va face menţiune despre aceasta în declaraţia scrisă. Atunci când martorul refuză să semneze înseamnă că nu este de acord cu conţinutul declaraţiei. O astfel de declaraţie nu are nici o valoare pentru cauză, din moment ce martorul nu şi-o însuşeşte şi nu o confirmă sub semnătură. În astfel de situaţii trebuie stabilite motivele pentru care martorul refuză, şi în conformitate cu prevederile legale, declaraţia să fie completată după solicitarea sa pentru ca acesta să fie de acord cu ea şi să o semneze[213].

Verificarea şi aprecierea declaraţiilor martorilor – Mărturia reclamă o tehnică particulară de verificare impusă de împrejurarea că în cazul acesteia, izvorul informaţiei îl constituie cel prin mijlocirea căruia faptele sunt aduse la cunoştinţa organelor judiciare, adică persoana căreia îi este proprie o anumită structură psihică şi care se poate afla în anumite raporturi cu cauza sau cu părţile.

Sinceritatea celui ce apare în calitate de martor poate fi desprinsă, într-o anumită măsură şi din modul de a se comporta sau manifesta în timpul ascultării, împrejurare facilitată de contactul direct dintre acesta şi organul judiciar. Un important mijloc în vederea înlăturării unor contradicţii existente între declaraţiile martorilor, între declaraţiile acestora şi ale învinuitului sau inculpatului ori ale celorlalte părţi îl constituie ascultarea concomitentă a acestora asupra aspectelor neconcordante, adică confruntarea lor.

Verificarea aptitudinilor subiective ale martorilor de percepţie a unor împrejurări legate de producerea infracţiuni se realizează prin reproducerea în condiţii similare de loc şi timp celor existente în momentul producerii faptului

---

[213] V. Berchesan, I.E. Sandu, op. cit., pag. 145.

Material cu drept de autor

originar, adică pe calea reconstituirii în parte sau în întregime a activităților legate de comiterea infracțiunii ori prin mijlocirea unor experimente vizând același scop. În funcție de rezultatul la care se ajunge în urma unei astfel de verificări, mărturia urmează a fi reținută dacă se constată a fi veridică sau, dimpotrivă, urmează a fi înlăturată total sau în parte dacă nu îndeplinește această condiție.

În procesul penal, mărturia sau mărturiile nu constituie probe izolate, pe care se întemeiază convingerea organelor judiciare, ci alături de acestea, se află și alte elemente de informare care constituie ansambluri de probe ce se coroborează reciproc. În această materie nu se poate face abstracție de faptul că fiecare mijloc de probă constituie un element distinct de informare, cu conținut și mod de administrare distinct, reglementat de lege de sine stătător, de aceea metoda generală de apreciere a probelor trebuie adaptată conținutului și particularităților pe care le comportă fiecare mijloc de probă, ca în final să se ajungă la aprecierea în ansamblu a tuturor probelor. Când mărturiile nu constituie probe exclusive în cauza penală ce se instrumentează acestea trebuie să se armonizeze cu restul probelor, datorită raporturilor de dependență mutuală a probelor ce se constituie în sistem.

Această concordanță trebuie să se constate mai înainte între probele de același fel, ipoteza avută aici în vedere, între mărturiile succesive și simultane purtate în aceeași cauză. Mărturiile trebuie să se armonizeze nu numai între ele pentru a fi reținute în ansamblul probelor, trebuie să fie concordante, adică să nu fie contrazise cu fiecare probă în parte și implicit de probele constituite în ansamblu. De aceea, chiar atunci când mărturia este apreciată ca sinceră și exactă, dar este contrazisă de restul probelor, aceasta nu poate sta la baza convingerii organului judiciar.

5.3. Consemnarea, verificarea și aprecierea declarațiilor făptuitorilor

Consemnarea și verificarea declarațiilor făptuitorilor – Din dispozițiile imperative ale legii procesuale penale rezultă că fixarea rezultatelor ascultării parcurge două etape, în funcție de persoana care consemnează cele declarate.

Consemnarea primei declarații – Se face întotdeauna de către învinuit sau inculpat sub rezerva științei de carte. Declarația inițială sau prima declarație se consemnează pe o coală albă format A4 de către învinuit sau inculpat cu vocabularul său și trebuie să se refere la învinuirea ce i se aduce.

După consemnare declarația este datată și vizată de organul de urmărire penală în fața căruia a fost făcută. În situația în care învinuitul sau inculpatul nu poate să scrie declarația ori refuză să o facă se întocmește un proces-verbal din care să rezulte una din situațiile invocate și motivul lipsei din dosarul cauzei a depoziției învinuitului. Din declarație trebuie să rezulte prezența apărătorului la ascultare, confirmată prin semnătură.

Consemnarea declarațiilor ulterioare[214]– Declarațiile învinuitului sau inculpatului se consemnează în scris, se citesc de către anchetator sau de persoanele interogate la solicitarea acestora, iar dacă sunt de acord cu conținutul le semnează pe fiecare pagină și la sfârșit. Pentru situațiile când învinuitul sau inculpatul nu poate sau refuză să semneze se face mențiune în

[214] **C. Aionițoaie, T. Butoi**, op. cit., pag. 119.

Material cu drept de autor

declarația scrisă. Declarația este semnată de către organul de urmărire penală şi apărătorul învinuitului, iar atunci când a fost folosit interpretul va fi semnată şi de către acesta. Dacă învinuitul sau inculpatul doreşte să facă completări, modificări, rectificări în declarații, acestea vor fi consemnate la sfârşitul declarației şi semnate în condițiile menționate mai sus. Spațiile rămase libere se barează pentru a înlătura orice suspiciune cu privire la completarea ulterioară.

Consemnând declarațiile învinuitului (inculpatului), organul de urmărire penală trebuie să respecte o serie de cerințe, una dintre acestea se referă la modul de redactare a declarațiilor.

Consemnarea trebuie să fie cât mai fidelă modului în care a fost expusă de învinuit sau inculpat, folosindu-se aceeaşi terminologie, fără reformulări sau sintetizări excepție făcând expresiile vulgare care vor fi redate în termeni literari. Acest lucru reflectă gradul de instruire al persoanei anchetate, viziunea sa despre infracțiunea comisă, sentimentele sale, totul ajutând la individualizarea pedepsei. Din punct de vedere tactic consemnarea cu exactitate a celor declarate de către învinuit sau inculpat este deosebit de necesară deoarece învinuiți care fac afirmații contradictorii sau recunosc anumite fapte pe care ulterior, când citesc declarația, neagă că le-au făcut. De aceea, se consideră indicat să se procedeze la consemnarea imediată a fiecărei afirmații importante, în special în ascultările de lungă durată sau în cazul învinuiților sau inculpaților recidiviști şi care s-au dovedit a fi de rea-credință. Consemnarea trebuie efectuată astfel încât anchetatorul să nu-l perturbe pe învinuit sau inculpat în timpul redării declarațiilor şi să nu-i distragă atenția de la ceea ce declară.

Anchetatorul are posibilitatea să sesizeze toate nuanțele din declarații, toate reacțiile unei persoane, pe care altfel le-ar scăpa sau nu le-ar consemna absolut exact. Un alt avantaj este acela că învinuitul (inculpatul) va reveni mult mai greu asupra declarațiilor anterioare şi, cu atât mai mult, nu va putea să susțină că le-a făcut în urma unor violențe, amenințări, promisiuni sau îndemnuri ale organului judiciar.

Verificarea declarațiilor învinuitului sau inculpatului – Din practica judiciară a rezultat necesitatea verificării temeinice şi operative a declarațiilor învinuitului sau inculpatului în scopul cunoaşterii poziției pe care s-a situat în anchetă: a fost sincer sau de rea-credință acest din urmă aspect determinând chemarea ulterioară la interogatoriu. În afară de cele menționate verificarea mai are în vedere şi aspectul care ține de modul în care este completă sau incompletă declarația obținută de la învinuit sau inculpat. Până în prezent s-au cristalizat unele concepte referitoare la această activitate, dominante fiind cele bazate pe comparația declarației, sub aspectul conținutului, cu alte declarații existente în cauză date de alte entități procesuale ori de alți învinuiți sau inculpați în cazul participației. Tot astfel se verifică declarația învinuitului sau inculpatului prin compararea celor relatate cu datele sau informațiile rezultate din efectuarea unor activități de urmărire penală, din categoria cărora exemplificăm: cercetarea la fața locului, prezentarea pentru recunoaştere, percheziția ş.a.

Verificarea declarațiilor învinuitului sau inculpatului este o activitate permanentă al cărei început îl constituie luarea declarației, iar cel final se situează atunci când s-a întocmit referatul de terminare a urmăririi penale.

Valoarea probantă a declarațiilor învinuitului sau inculpatului este dată de modul în care conținutul acestora se coroborează cu alte probe existente în

Material cu drept de autor

dosarul cauzei. Aprecierea conținutului declarațiilor se va face în mod obiectiv, fără idei preconcepute, întreagă activitate fiind dominată de prezumția de nevinovăție.

Dacă din verificările efectuate rezultă că învinuitul sau inculpatul, este nesincer organul judiciar îl invită din nou la interogatoriu, arătându-i motivele pentru care procedează astfel şi consecințele la care se expune.

5.4. Folosirea mijloacelor tehnice pentru depistarea comportamentului simulat

Considerații introductive – S-a afirmat în mod justificat că sinceritatea şi nesinceritatea sunt două stări de fapt determinate de interesele existente la un moment dat. Sinceritatea este validată de un comportament deschis, voluntar, decelabil prin mijloace cotidiene, în cadrul cărora observarea reacțiilor neuro-vegative şi informarea constituie mijloacele cele mai simple, aflate la îndemâna oricărui anchetator. Nesinceritatea este fundamentată întotdeauna pe emoția controlată sau mai puțin controlată, pusă în valoare de comportamentul aparent sau inaparent, exprimată verbal prin denaturarea adevărului sau refuzul de a mărturisi şi de a recunoaşte activitatea ilicită săvârşită.

În instrumentarea cauzelor penale mijloacele legale puse la îndemâna organelor judiciare şi magistraților îşi dovedeau ineficacitatea, prezumția de nevinovăție se afirmă în splendoarea ei, iar victima încrezătoare aştepta ca adevărul să triumfe deşi uneori acesta se încăpățâna să rămână bine ferecat.

Acest aspect a determinat necesitatea unor investigații aprofundate ale psihicului uman, folosind aparatură adecvată care înregistrează în mod obiectiv manifestările comportamentului simulat de falsificare a adevărului. Orice minciună, indiferent de coordonatele sale, este însoțită de stări emoționale care nu pot fi supuse autocenzurii de persoana ascultată, fiind cuantificate prin intermediul reacțiilor psihofiziologice cu ajutorul poligrafului[215].

În literatura de specialitate[216] au fost conceptualizate unele reguli care pot detecta minciuna, vinovăția sau inocența, astfel:

răspunsul vinovatului este mai lent şi ezitant, cel a inocentului este spontan, detaliat şi deseori indignat;

vinovatul suportă mai greu privirea, spre deosebire de inocent, care, însă, roşeşte mai uşor;

inocentul face apel la corectitudinea sa şi caută să demonstreze că nu ar avea nici un interes să nege faptele care i se impută;

inocentul dă mai greu explicații privind justificarea timpului critic, vinovatul oferă imediat un excelent alibi.

Indicatorii fiziologici[217] care pot servi la depistarea tensiunii emoționale, folosiți în actualele tehnici de detecție a simulării, a sincerității sau

---

[215] A apărut în S.U.A., fiind întrebuințat de mai multe state. (N. A.).

[216] **E. Stancu**, op. cit., pag. 145.

[217] **T. Bogdan, T. Butoi**, Constatarea stresului psihologic în Tratat practic de criminalistică, Editura Ministerului de Interne, Bucureşti, 1978, vol. II, pag. 368.

Material cu drept de autor

nesincerității sunt consecința unor procese fiziologice cauzate de tensiunea psihică specifică sistemului nervos vegetativ, cum ar fi:

modificările cardiovasculare (ritmul şi amplitudinea pulsului, tensiunea arterială);

modificările caracteristicilor normale ale respirației (starea emotivă face respirația neregulată şi mai grea);

modificarea emisiei verbale, determinată de tremurul muşchiului aparatului fono-respirator;

modificarea caracteristicilor scrierii (scăderea vitezei şi presiunii);

tensiunea musculară;

temperatura corpului;

comportamentul ocular; activitatea electrică a scoarței cerebrale.

Până la apariția poligrafului şi după o anumită perioadă simularea comportamentului a fost pusă în evidență cu ajutorul chestionarelor şi testelor de personalitate însă acuratețea mijloacelor tehnice este incontestabilă.

Mijloace tehnice de detectare a comportamentului simulat – Poligraful – Lie detector, Lugendetector, Biodetector –, este numit impropriu detector de minciuni deoarece nu înregistrează minciuna, ci modificările fiziologice ale organismului în stările emoționale care însoțesc minciuna. Poligraful este un instrument care înregistrează sub formă grafică trei indicatori de bază ai modificărilor fiziologice specifice stărilor de stres psihologic: tensiunea arterială şi pulsul; dereglările respiratorii (cu două trasee) şi rezistența electrodermică (RED).

Înregistrarea se face pe o bandă de hârtie specială, ce rulează continuu de la pornirea poligrafului, cu ajutorul unor penițe acționate electronic care descriu traseele grafice specifice modificărilor fiziologice, condiționate de răspunsurile date întrebărilor adresate de expertul psiholog. Aparatele de tip nou înregistrează al patrulea indicator – presiunea musculară – a membrelor superioare şi inferioare ale subiectului testat[218].

Stabilirea simulării comportamentului se poate face cu ajutorul detectorului stresului emoțional din voce, denumit „Dektor" care cuantifică grafic microtremurul vocii şi vorbirii cauzate de emoție, precum şi cu detectorul stresului din scriere care transcrie prin gesturi grafice modificările intervenite în scrisul unei persoane aflate într-o stare de tensiune psihică. Caracteristicile scrisului înregistrate se referă la: timpul de latență, durata scrierii răspunsului, presiunea scrisului[219].

Încăperile în care se face testarea sunt amenajate în mod special, în sensul că sunt izolate fonic în aşa fel încât să asigure confortul necesar examinării, întrucât orice zgomot orice intervenție exterioară sau interioară (sonerie, telefon, discuție) influențează negativ desfăşurarea testării.

Pregătirea şi desfăşurarea testării poligraf[220] - Pregătirea constituie etapa incipientă şi constă în:

studierea dosarului cauzei pentru a stabili natura faptei, împrejurările săvârşirii, persoanele suspecte, starea aparentă de sănătate fizică şi psihică, dacă au fost ascultate în cauză şi poziția pe care s-au situat în interogatoriu,

---

[218] **T. Bogdan, T. Butoi**, op. cit., pag. 369–370; **A. Ciopraga**, op. cit., pag. 248.

[219] Ibidem, p. 403.

[220] **E. Stancu**, op. cit., pag. 148.

Material cu drept de autor

determinarea probelor şi mijloacelor materiale de probă care vor fi folosite prin vizualizare în timpul testării.

obținerea consimțământului scris al persoanei ce urmează a fi testată cu tehnica poligraf.

– întocmirea testelor constituie partea esențială a examinării, întrebările trebuie să fie scurte pentru a asigura spontaneitatea răspunsului care va fi exprimat în funcție de situație prin NU sau DA. Testul conține 5 – 10 întrebări neutre, de control şi cu încărcătura afectogenă acestea din urmă vor face referire directă la împrejurările cauzei. Specialistul hotărăşte dacă asociat testului se folosesc stimuli vizuali – diapozitive, cu aspecte de la locul faptei prezentate la un anumit interval de timp. Întrebările care alcătuiesc testul sunt aduse la cunoştința persoanei suspecte în următoarea ordine: întrebările relevante, cele de control şi cele fără relevanță, fără a i se prezenta testul în configurația reală.

examinarea medicală a subiectului, pentru înlăturarea unor erori ce pot interveni în interpretarea bio-diagramelor, vizează: sistemul cardiovascular şi se efectuează prin mijlocirea electrocardiogramei; examenul neuro-psihiatric şi psihologic pentru depistarea unor afecțiuni psihice, deoarece succesul testării este determinat de starea de sănătate a persoanei testate.

dialogul pre-test sau instructajul subiectului are rolul de a-l pregăti pentru testare, se desfăşoară în cabinetul în care se află poligraful şi constă în explicațiile pe care examinatorul le dă despre modul cum funcționează aparatura, conduita pe care trebuie să o urmeze în timpul desfăşurării testării, răspunsurile obligatorii la întrebările adresate, atitudinea relaxată, confortabilă pe perioada cât durează examinarea.

instalarea subiectului la poligraf, activitatea ce constă în aşezarea acestuia pe scaun, cu privirea înainte, picioarele despărțite şi sprijinite pe pardoseală, mâna stângă se aşează pe suportul scaunului, iar cealaltă pe biroul pe care se află poligraful. Se procedează la instalarea tubului pneumograf în jurul pieptului şi abdomenului, manşonul de tensiune la unul din brațe, iar electrozii la celălalt braț pe degetele mâinii. Examinatorul se află în dreapta şi relativ în spatele persoanei suspecte.

desfăşurarea testării – începe cu adresarea întrebărilor neutre, fără nici o legătură cu cauza al căror conținut vizează împrejurări certe (date de identitate, studii, domiciliu), în scopul diminuării tensiunii emoționale şi stabilirii unor reacții normale, etalon ale persoanei testate. Întrebările afectogene, critice sunt legate nemijlocit de faptă şi sunt integrate celor neutre sau celor de control.

Întrebările de control trebuie să se refere la o activitate infracțională apropiată ca natură faptei pentru care este testat. Adresarea întrebărilor se face din 10 în 10 secunde, notându-se numărul acestora pe diagramă în momentul în care se răspunde. În raport de răspunsul primit (afirmativ sau negativ) se notează cu (+) sau (–) şi alte aspecte incidente testării: mişcări, comentarii, tuse, oftat etc. În situația textului însoțit de imagini intervalul de adresare a întrebărilor este de 10–15 secunde, celelalte aspecte privind însemnările pe diagramă aplicându-se întocmai. În funcție de complexitatea cauzei şi de personalitatea subiectului examinării testul de bază poate fi întregit cu alte teste[221]. Interpretarea rezultatelor testării se face prin

[221] **A. Ciopraga**, op. cit., pag. 292; **T. Butoi, I.T. Butoi**, op. cit.,, pag. 304–305.

Material cu drept de autor

compararea traseelor grafice la întrebările neutre şi la cele cu încărcătură afectogenă.

Valoarea probantă a determinării comportamentului simulat cu ajutorul poligrafului – Discuțiile purtate pe marginea raportului de constatare tehnico-ştiințifică întocmit de specialistul psiholog care îşi exprimă opinia în concluziile vizând existența sau inexistența comportamentului simulat s-au focalizat pe aspectul referitor la considerarea acestuia ca mijloc de probă în procesul penal sau la excluderea sa, invocându-se unele imperfecțiuni ale textului legal ce defineşte şi nominalizează mijloacele de probă.

Trebuie făcută distincția celor două planuri existente potrivit cărora s-au purtat discuțiile invocate. În plan teoretic sunt păreri pro şi mai multe contra considerării testării poligraf ca mijloc de probă, argumente numeroase fiind raportate atât la legislația română care nu o prevede, cât şi la cea străină care consideră că undeva în spațiul – metaforic vorbind – dintre subiectul testării şi tehnica de testare drepturile fundamentale ale primului ar fi încălcate[222]. Explorând planul practicii judiciare, acolo unde se validează rezultatul testării, trebuie arătat că instanțele de judecată nu resping rezultatul testării ci, dimpotrivă, îl apreciază în contextul probatorilor existente în dosar, potrivit principiului aprecierii probelor.

Trebuie arătat că de multe ori impactul cu poligraful face inoperantă testarea subiecții trecând la gândurile bune manifestate în conținutul declarațiilor sincere. În aceeaşi ordine de idei menționăm testarea ca direcție principală în efectuarea altor activități de urmărire penală (efectuarea percheziților, ascultarea martorilor, învinuiților ş.a.). Fără a intra în detalii considerăm că rezultatul testării poligraf trebuie să fie admis ca mijloc de probă.

[222] Legislația franceză (N.A.).

Material cu drept de autor

CAPITOLUL VI. ASCULTAREA BAZATĂ PE ANALIZA MANIFESTĂRILOR COMPORTAMENTALE

Conf. univ. dr. OLTEANU GABRIEL

În conținutul acestui capitol am considerat necesar să prezint considerații, pe care le consider importante, în legătură cu provocarea, observarea şi folosirea în cadrul ascultărilor judiciare curente a manifestărilor comportamentale ale persoanelor ascultate. Acestea, înainte de toate, constituie o sursă importantă de indicii de natură să ajute anchetatorii în a se orienta cu privire la natura declarațiilor, la atitudinea şi poziția promovată de către persoanele ascultate în cadrul anchetelor desfăşurate. Analiza manifestărilor comportamentale nu se reduce doar la furnizarea de elemente care să ajute anchetatorul în a se pronunța dacă persoana din fața lui minte ori spune adevărul[223]. Analiza manifestărilor comportamentale este un instrument util de lucru aflat la îndemâna fiecărui anchetator în parte ce poate fi folosit pentru înțelegerea mesajelor pe care le transmite persoana ascultată. Fără să încerc să critic folosirea tehnologiilor moderne de identificare a comportamentului simulat îmi permit să observ că ascultarea bazată pe analiza manifestărilor comportamentale nu presupune costuri suplimentare, programări sau concursul altor specialişti, fiecare anchetator având disponibilitatea – a-şi putea spune chiar datoria – de a încerca să înțeleagă mesajul pe care îl transmite cel sau cea pe care o ascultă în cadrul unei anchete judiciare.

6.1. Erori în evaluarea poziției şi veridicității declarațiilor date de către persoanele ascultate pe baza analizei manifestărilor comportamentale, a limbajului non-verbal

În timp s-a format şi consolidat ideea că anchetatorii pot, prin analiza manifestărilor comportamentale, să realizeze dacă persoanele ascultate mint sau nu. Există posibilitatea ca un anchetator, oricât de bun profesionist ar fi, să fie absolut convins că o persoană implicată în desfăşurarea unei activități ilicite minte atunci când, în fapt, spune adevărul sau/şi că o asemenea persoană spune adevărul când, de fapt, ea minte.

Totuşi, trebuie manifestate rezerve – analiza manifestărilor comportamentale, a limbajului non-verbal, nu poate oferi o garanție absolută în aprecierea veridicității ori falsității declarațiilor celui ascultat. Nu există proceduri atestate ori protocoale profesionale care să garanteze identificarea minciunii pe baza analizei limbajului non-verbal.

Pentru identificarea minciunilor pe baza analizării manifestărilor comportamentale sau, cel puțin, pentru obținerea unor rezultate mai bune, un anchetator trebuie:

1. Să stabilească modul firesc de manifestare al persoanei încă înainte de a începe ascultarea propriu-zisă

[223] N.A. – în mod simplist, aceasta este apanajul tehnicii polygraf, ceva construit şi perfecționat pentru a se pronunța cu privire la minciuna sau adevărul fiecărui răspuns dat de persoana ascultată.

Material cu drept de autor

De multe ori, anchetatorii profesionişti arată că motivul pentru care consideră că persoana pe care o ascultă minte este faptul că aceasta evită contactul vizual cu anchetatorul refuză să privească şi să fie privit „în ochi". În timpul ascultării putem constata că persoana pe care o avem în anchetă încetează, la un moment dat, să păstreze un contact vizual normal chiar şi atunci când punem întrebări care nu conţin nici un element ce ar putea fi perceput acuzator ori provocator fiind, pur şi simplu, întrebări de introducere, de stabilire a dialogului, când ascultarea are ca obiect o zonă a realităţii care nu este de natură să prejudicieze, să atingă în vreun fel poziţia celui ascultat.

Cauzele evitării contactului vizual nu pot fi trebuie tratate superficial şi, mai ales, nu trebuie reduse la nivelul de simptom cert al minciunii. Ar putea fi vorba despre timiditate, despre o persoană umilă, o personalitate supusă ori despre manifestarea unor probleme neurologice. De asemenea, este posibil ca cel ascultat să fie speriat sau, cel puţin, timorat de prezentarea sa în faţa unui anchetator. Important este ca anchetatorul să nu considere că persoana anchetată manifestă rea-credinţă când refuză contactul vizual atunci când îşi spune numele sau răspunde la întrebări cu privire la identitate, adresă ori alte elemente neutre folosite, în mod curent, pentru iniţierea dialogului şi să considere aprioric că persoana respectivă încearcă să-şi ascundă implicarea în activitatea ilicită cercetată. În practică se întâmplă ca parcurgând prima etapă a ascultării – cu privire la datele de identitate, adresă, etc. – persoana ascultată să evite a fi privită în ochi dar după scurgerea unui număr de minute să caute să privească în ochi anchetatorul pentru a întări cele declarate, pentru a convinge cu privire la sinceritatea sa.

Un bun profesionist acordă câteva minute pentru a se convinge cu privire la manifestările comportamentale asimilate de către cel ascultat, devenite normale pentru prestaţia sa obişnuită. Oricum, este recomandabil ca anchetatorul să înceapă cu întrebări neutre, care să excludă orice acuzaţie, orice nuanţă sau notă prin care persoana ascultată să simtă că se încearcă a i se imputa ceva. În aceste condiţii pot fi folosite întrebări fără tentă acuzatoare, care să aibă ca obiect aspecte de natură a-i crea celui ascultat posibilitatea de a vorbi despre realizări, de a face referiri la alte lucruri despre care îi place să vorbească, precum:

„Vă rog să-mi spuneţi adresa de domiciliu; Vă rog să-mi spuneţi numele tatălui dumneavoastră; Vă rog să-mi spuneţi numele pe care îl folosesc persoanele apropiate pentru a vi se adresa; Locuiţi împreună cu ... „

În perioada în care suspecţii răspund la astfel de întrebări, anchetatorul poate observa şi evalua:

contactul vizual – ce poate fi normal (surprinzând o imagine generală a locului şi persoanelor); slab (persoana este absentă fără a surprinde sau a fi influenţată de reperele din jur; puternic (persoana fixează un obiect, o persoană, parte dintr-un obiect sau zonă a corpului unei persoane;

modul în care comunică – echilibrat, dacă articulează normal cuvintele, dacă are dificultăţi în a înţelege întrebările ori în a se exprima; dacă răspunsurile vin prompt sau cu pauze în care, probabil, îşi elaborează mesajul;

starea emoţională – persoana ascultată este liniştită, concentrată asupra situaţiei, indiferentă, speriată, furioasă, retrasă, timorată, etc.

Odată stabilite aceste elemente de comportament anchetatorul va fi într-o poziţie mult mai bună pentru a stabili manifestările comportamentale specifice – în comportamentul cotidian, comportamentul în timpul desfăşurării activităţii ilicite şi producerii rezultatelor acestora, comportamentul în timpul

Material cu drept de autor

anchetei sub stresul specific caracteristic demersului judiciar – care, odată apărute, pe parcursul ascultării, pot constitui indicii cu privire la reaua-credință manifestată cu privire la activitatea ilicită ori persoanele implicate.

2. Să definească clar a scopul ascultării

O situație des întâlnită, în care anchetatorii apreciază greşit manifestările comportamentale ale persoanei ascultate, este aceea în care o persoană de bună-credință manifestă preocupare, grijă, anxietate – parcă s-ar transpune la locul şi timpul desfăşurării activității ilicite – cu privire la aspectele cercetate. De exemplu, în legătură cu desfăşurarea unei manifestări publice, un bărbat este considerat suspect şi adus în fața anchetatorilor. Anchetatorul va fi interesat să stabilească dacă bărbatul este terorist uitând, de cele mai multe ori, să explice motivul şi scopul pentru care se desfăşoară audierea. Omul nu este terorist însă a încercat să forțeze o parcare neregulamentară, a fost iritat şi nu a respectat vreo indicație a celor care supravegheau fluxurile de participanți la eveniment, etc.

De regulă un comportament care să poată fi considerat negativ este rezultatul manifestării unei stări de anxietate generată de riscurile ce pot apare față de propria persoană ca urmare a posibilei direcționări a anchetei spre aspecte pe care nu le poate explica ori explicațiile nu pot fi susținute în mod rezonabil cu alte probe sau mai rău se poate ajunge la acuzații împotriva sa.

Dacă anchetatorul va pune întrebări cu caracter general fără să explice scopul ascultării este normal ca în comportamentul celui ascultat să apară manifestări comparabile cu cele ale unei persoane care minte. Dacă, din contră, anchetatorul îi va explica celui ascultat că a fost vorba despre o întâmplare, că, de fapt, era planificată audierea unui număr de persoane şi în aceste condiții este necesar să ofere câteva amănunte în legătură cu identitatea şi locul său de muncă. Desigur că odată cu constatarea şi evaluarea răspunsurilor, cu observarea limbajului non-verbal, anchetatorii vor trebui să comunice obiectul ascultării şi faptul că declarația va fi folosită într-un dosar de anchetă. De exemplu anchetatorul s-ar putea adresa în felul următor:

„Domnule ... vă voi asculta cu privire la ... . Cunosc, deja, răspunsurile la unele dintre întrebările pe care vi le voi pune. Foarte important este ca dumneavoastră să mă ajutați să stabilesc adevărul şi să lămuresc toate problemele legate de ... . Înainte de a continua, dați-mi voie să vă întreb dacă a-ți fost implicat în ..."

3. Să nu amenințe şi să nu acuze

O conduită profesională rezonabilă presupune ca, cel puțin, pe timpul parcurgerii primei etape a ascultării anchetatorul să manifeste suficientă diligență astfel încât persoana ascultată să nu perceapă o tensiune nefirească de natură a o înspăimânta, a o timora.

Multe manifestări comportamentale asociate cu minciuna pot apare ca urmare a eforturilor celui ascultat pentru a reduce, a ține sub control neliniştea ori frica cauzată de posibilitatea descoperirii minciunii, de fi prins că minte. O persoană de bună credință poate avea astfel de manifestări dacă îi este teamă ca urmare a intimidării – generată de comportamentul anchetatorilor – ori fricii de a nu fi crezut, în ceea ce spune. În cazul în care anchetatorul se manifestă agresiv – stând foarte aproape de cel anchetat, privindu-l concentrat, îi adresează întrebările pe un ton acuzator, adresează întrebările făcând aluzii, îl forțează pe cel anchetat să răspundă rapid – persoana ascultată, chiar de bună credință fiind, va fi forțată sa se protejeze non-verbal – va evita privirea anchetatorului, va fixa bariere în relatările pe

Material cu drept de autor

care le face, va adopta o atitudine defensivă şi, pe cale de consecinţă, va avea un comportament confuz, răspunsurile fiind incomplete sau neconvingătoare.

Este foarte important să nu uităm că, în calitate de anchetatori, analizăm comportamentul persoanei ascultate într-un context special – cel al interacţiunii acestuia cu anchetatorul – în care aceasta nu se simte deloc confortabil, chiar şi numai pentru că percepe împrejurarea ca fiind cu potenţial de pericol pentru imaginea şi interesele sale. De exemplu, există un număr important de manifestări comportamentale care, dacă apar în timpul ori în legătură cu întrebări care nu au potenţial acuzator, sunt asociate cu minciuna. Trebuie observat şi faptul că, aproximativ, aceleaşi manifestări se pot constitui într-un indiciu important cu privire la faptul că persoana ascultată spune adevărul dacă acestea apar în condiţiile unor întrebări cu mare potenţial acuzator, eventual, dublate de un comportament pe măsură al anchetatorului. Pentru o precizie rezonabilă în interpretarea manifestărilor comportamentale ale unei persoane pe timpul desfăşurării ascultării – în sensul că aceasta spune adevărul ori minte – anchetatorul trebuie, mai întâi, să evalueze manifestările persoanei pe parcursul punerii de întrebări fără potenţial acuzator. Se pot folosi şi întrebări cu potenţial acuzator însă, de preferat, doar în cazul ascultării unor persoane a căror implicare într-o activitate ilicită a fost în mare parte stabilită.

4. Să analizeze suficiente manifestări comportamentale ale persoanei ascultate

Este uimitor cum oamenii ascultând un fragment de 30 ori 60 secunde dintr-un interviu al unei persoane difuzat pe un post de televiziune „emit judecăţi de valoare" cu privire la faptul că respectiva persoană minte ori spune adevărul. Este vorba despre o tendinţă, absolut, comună, în cadrul căreia stereotipurile au un rol important. Trebuie acceptat faptul că nici în cele mai bune condiţii – de experienţă a „evaluatorului", de acurateţe a percepţiei, etc. – nu este posibil să te pronunţi, în mod serios, cu privire la faptul că o persoană minte doar pe baza unei analize de 1-2 minute a comportamentului unei persoane; condiţii în care orice abordare profesională a comportamentului unei persoane în cadrul unei ascultări judiciare nu trebuie fundamentată pe o analiză de doar câteva minute.

Persoana ascultată trebuie analizată cel puţin 30 de minute timp în care i se pun zeci de întrebări care să aibă legătură cu cauza anchetată. În practică, s-a constatat că multe persoane vinovate de implicarea în activităţi ilicite deosebit de grave pot, au disponibilitatea de a minţi convingător dacă trebuie să răspundă la doar 2-3 întrebări cu privire la implicarea lor, la activităţile desfăşurate direct ori cu privire la a căror desfăşurare cunosc elemente. Oricum este greu de crezut că o astfel de persoană poate minţi la fel de convingător atunci când trebuie să răspundă la 15-20 de întrebări referitoare la activitatea ilicită desfăşurată. O persoană nevinovată, în mod firesc, nu va avea dificultăţi să răspundă, chiar, la un număr nelimitat de întrebări despre o activitate ilicită în care nu a fost implicată.

O ascultare, în cadrul căreia anchetatorul îşi propune să evalueze credibilitatea declaraţiilor persoanei ascultate, trebuie să cuprindă atât întrebări cu potenţial acuzator cât şi întrebări fără potenţial acuzator – important fiind ca întrebările folosite să provoace manifestări comportamentale, să determine persoana ascultată să iasă dintr-o potenţială indiferenţă sau neimplicare pe care şi-ar putea-o propune ca definitorie pentru prestaţia sa în faţa anchetatorilor. Întrebările trebuie să acopere, pe lângă acele

Material cu drept de autor

aspecte care țin de posibilitatea ca persoana ascultată să fie implicată în desfăşurarea activității ilicite şi motivația sau/şi predispoziția pentru aceasta.

Comportamentul persoanei ascultate determină întrebările – ca natură, obiect şi scop – iar pe de altă parte acestea trebuie construite în aşa fel încât să genereze comportamente diferite; în sensul că trebuie să genereze comportamente aşteptate care să facă diferența între persoana de rea credință, care minte, şi cea de bună credință, care spune adevărul. De exemplu, atunci când o persoană de bună credință este întrebată despre cum vede desfăşurarea ulterioară şi rezultatul anchetei, aceasta se va arăta mult mai încrezătoare decât o persoană de rea credință căreia i se pune aceeaşi întrebare.

5. Să nu supra-evalueze limbajul corpului persoanei ascultate

Se spune că mai bine de jumătate din informația comunicată de către o persoană se face prin limbajul corpului. Această constatare nu trebuie să însemne că limbajul corpului este mai important decât limbajul verbal ci, mai degrabă, faptul că privite simplist lucrurile, trebuie pus un accent mai mare pe evaluarea limbajului corpului.

Comunicarea prin intermediul limbajului corpului este influențată, cel mai mult de factori interni şi externi care nu au nimic de a face cu buna credință a persoanei ascultate. Pe parcursul unei ascultări în cadrul căreia anchetatorul stă şi se mişcă foarte aproape de persoana ascultată, acesta percepe totul ca pe un amestec cât se poate de grosolan în intimitatea sa. De cele mai multe ori încrederea, sentimentul de siguranță şi implicarea emoțională pot fi analizate ca bune indicii în ceea ce priveşte adevărul şi minciuna. Prezența sau absența unor manifestări precum mişcarea mâinilor pe suprafața corpului, mişcarea gambei ori a tălpii piciorului pot oferi indicii utile pentru identificarea minciunilor.

Manifestări precum atingerea corpului cu mâinile, mângâierea sau scărpinarea nasului ori a brațului, trosnirea încheieturilor, frecarea palmelor, etc. au origini şi conexiuni complexe iar asocierea acestora mecanică cu minciuna este o eroare. În altă ordine de idei, dacă persoana ascultată se scarpină ori zgârie pe gât când este întrebată dacă este implicată în activitatea ilicită anchetată, manifestarea, ca atare, poate fi considerată ca fiind lipsită de sens. Dacă persoana ascultată transformă gestul într-un obicei, în sensul că se scarpină frecvent pe diferite părți ale corpului când neagă implicarea în activitatea ilicită persistența gestului devine semnificativă.

În concluzie, catalogarea unei persoane ca mincinoase sau nu, pe baza observării comportamentului nu trebuie să se asemenea cu ceva mecanic, în sensul că odată cu identificarea unei manifestări de stres – cu certitudine cel ascultat minte. Totuşi, dacă se constată mai multe manifestări specifice stresului emoțional se poate accepta că acestea pot sta la baza concluziei că cel ascultat minte. Trebuie acceptat că un anchetator, ce parcurge întrebările din planul de ascultare şi observă manifestările comportamentale ale celui ascultat, se poate pronunța cu privire la atitudinea acestuia şi la problemele în legătură este posibil să mintă.

6.2. Erori comune în evaluarea bunei credințe a persoanei ascultate pe baza analizei manifestărilor comportamentale

Material cu drept de autor

De ani de zile ne întâlnim cu situații în care anchetatorul este convins, absolut, că persoana pe care o ascultă minte, când, în fapt, aceasta spune adevărul. De asemenea există şi persoane care mint, aproape pe întreaga durată a ascultării, fără ca minciunile lor să fie remarcate. Analiza manifestărilor comportamentale nu poate cu siguranță nu poate asigura un succes absolut în evaluarea declarațiilor persoanelor anchetate. Totuşi folosirea analizei manifestărilor comportamentale în evaluarea declarațiilor constituie, cu siguranța, un instrument util la îndemâna anchetatorilor pentru identificarea acelor elemente ce pot avea legătură cu minciunile. Pe de altă parte, ignorarea analizei manifestărilor comportamentale în evaluarea declarațiilor are ca rezultat, verificat în practică, imposibilitatea identificării minciunilor.

În aceste condiții trebuie observat cât de importante sunt acele elemente variabile ce pot determina modificări în manifestările comportamentale ale persoanei ascultate şi cât de periculoase pot fi greşelile în interpretarea manifestărilor persoanei ascultate. Pentru obținerea unor rezultate cât mai bune în ascultarea persoanelor, pentru interpretarea manifestărilor comportamentale ale acestora, anchetatorul trebuie:

1. Să identifice principalele manifestări comportamentale ale persoanei ascultate încă de la începutul ascultării

De multe ori anchetatorii consideră că persoana ascultată minte deoarece aceasta întreține un slab contact vizual, evită privirea anchetatorului. La o ascultare ulterioară se poate constata că mulți dintre cei ascultați, care au evitat contactul vizual în cadrul primei ascultări, încep să evite privirea anchetatorului chiar şi atunci când li se pun întrebări care nu au legătură cu ancheta în desfăşurare.

Uneori poate fi vorba despre diferențe culturale – în multe zone, în mod tradițional bărbatul în fața femeii, părintele în fața copilului, are poziție dominatoare – astfel că de cele mai multe ori când o persoană simte că interlocutorul are o poziție care îi conferă putere, aproape instinctual, evită privirea acestuia pentru a se autoproteja de controlul pe care celălalt tinde să-l instituie, pentru a-şi ascunde reacțiile nepotrivite la primirea unei potențiale dispoziții, pentru a-şi ascunde starea de spirit, etc. Alteori, poate fi o problemă ce ține de timiditate ori este vorba despre o persoană dominată de o personalitate orientată spre interior sau, poate, este vorba despre o problemă de natură neurologică. Poate că persoana ascultată resimte o frică în legătură cu natura activității, cu persoana anchetatorului ori cu faptul că se află în fața unui organ judiciar.

Dincolo de cele la care am făcut referire, când o persoană ascultată refuză sau întrerupe un contact vizual – cât se poate de normal, de altfel – atunci când îşi spune numele ori adresa, nu trebuie să însemne pentru anchetator, în mod mecanic, că aceasta este de rea-credință, că va mințI ori va încerca să mintă pe parcursul ascultării, atunci când i se vor pune întrebări relevante pentru anchetă.

Normalul presupune ca în primele minute ale ascultării anchetatorul să observe modul cum se manifestă persoana ascultată pusă în fața unor întrebări neutre, care nu au nimic acuzator, precum cele legate de nume şi prenume, poreclă, adresă, de când locuieşte la adresa respectivă, cu cine mai locuieşte, etc. Fără eforturi deosebite, aici, anchetatorul va observa dacă contactul vizual, implicit privirea celui ascultat, este normală, slabă ori forțată, încordată; modul în care comunică – articulează normal cuvintele, are

Material cu drept de autor

dificultăți de înțelegere, răspunsurile vin prea rapid ori prea lent; starea de emotivitate – persoana este liniştită, indiferentă, speriată, furioasă, retrasă. Odată aceste manifestări observate, anchetatorul va putea să evalueze mult mai bine manifestările ce vor apare pe parcursul ascultării când vor veni răspunsurile la problemele importante pe care trebuie să le lămurească cercetarea.

2. Să stabilească, în mod clar, care este scopul ascultării

De multe ori persoanele ascultate prezintă manifestări comportamentale specifice stresului, de natură a crea suspiciuni cu privire la posibile minciuni, ca urmare a faptului că acestea anticipează, bănuiesc, cred, îşi închipuie, bănuiesc un anumit scop al anchetei, o anumită desfăşurare – şi conex – un anumit comportament al anchetatorului, o anumită ameninţare legată de interese, fireşti, de natură financiară, personală, etc. O persoană citată pentru a fi audiată în cadrul anchetei unor activităţi legate de crima organizată şi, posibil, de terorism nu are nici o legătură cu crima organizată, însă a participat la un scandal într-un restaurant şi ştie ca este posibil să fie amendat sau, chiar să i se întocmească un dosar penal pentru ultraj contra bunelor moravuri – dacă anchetatorul va insista cu întrebări generale care, la un moment, dat ar putea să se refere sau par a avea ca subînţeles aspecte legate de manifestări antisociale în public, este foarte posibil ca cel ascultat să aibă manifestări specifice de stres astfel încât anchetatorul va fi tentat să considere că persoana din faţa lui se simte vinovată şi are de a face cu manifestări specifice complexului de vinovăţie. Ca recomandare, anchetatorul ar putea să fie punctual: „Domnule/doamnă, azi aţi fost citat pentru a fi ascultat cu privire la ... (problemele de interes pentru anchetă). La unele dintre întrebările pe care o să vi le pun cunosc răspunsurile. Foarte important este, ca împreună, să stabilim adevărul în cauză. Înainte de a merge mai departe, daţi-mi voie să vă întreb: dumneavoastră a-ţi ... (desfăşurat activitatea ilicită); a-ţi fost la faţa locului în perioada când ...; cunoaşteţi despre ... sau pe ...” .

3. Să pună întrebările fără să acuze sau să ameninţe

Multe dintre manifestările comportamentale considerate a avea o anumită legătură cu minciuna reprezintă o manifestare a eforturilor persoanei ascultate pe care aceasta le face pentru a-şi reduce sau a scăpa de teama produsă prin intimidare ori de frica de a nu fi crezută. Dacă anchetatorul este perceput ca agresiv, în postura sa de organ de cercetare (stând mult deasupra celui ascultat, perceput ca având o poziţie umilă), punând întrebări pe un ton acuzatorial (ia zi mă ... tu eşti nenorocitu` care a făcut ..., nu-i aşa ?!!!) ori punând întrebări într-un ritm rapid (la foc automat) şi forţându-l prin aceasta pe cel ascultat să dea răspunsuri rapide, un nevinovat, instinctual începe să se protejeze în zona non-verbalului (pune tot felul de bariere, refuză poziţia frontală, refuză să privească ochii anchetatorului ori, din contră, încearcă să-i fixeze în semn de sfidare ori pentru a cere milă) poate deveni foarte atent la ceea ce spune, defensiv, confuz, dând răspunsuri lipsite de precizie, inconsistente.

Totul trebuie interpretat în contextul relaţionării dintre anchetator şi cel ascultat ştiut fiind că unele manifestări care apar atunci când se pun întrebări ce nu conţin elemente acuzatoare pot avea legătură cu minciuna iar, aceleaşi manifestări, care apar în condiţiile punerii unor întrebări acuzatoare, nu au nici o relevanţă în legătură cu posibilele minciuni din declaraţia dată. Pentru a putea aprecia dacă persoana ascultată spune sau nu adevărul anchetatorul trebuie să evalueze manifestările comportamentale ale acesteia pe parcursul

Material cu drept de autor

ascultării cu privire la elemente care nu conțin acuzații – de altfel întrebările ce conțin acuzații ar trebui numai atunci când implicarea în activitatea ilicită a fost, rezonabil, stabilită.

4. Să analizeze suficiente manifestări comportamentale

Este uluitor cum cei mai mulți dintre oameni, după ce urmăresc câteva zeci de secunde (maxim 1-2 minute) dintr-un interviu televizat, pun, deja, concluzii cu privire la credibilitatea celui intervievat. Este puțin probabil ca după un timp așa scurt să te pronunți, cu privire la faptul că o persoană minte ori spune adevărul, în mod temeinic, iar dacă un anchetator face așa ceva trebuie acceptat că avem de a face cu o dovadă de neprofesionalism.

Un bun anchetator își propune ca pe parcursul a 20 – 30, poate chiar 40 de minute, după ce a pus zeci de întrebări cu privire la problemele de anchetă ce trebuie rezolvate, să se pronunțe cu privire la atitudinea celui ascultat. Multe persoane vinovate – implicate în pregătirea, desfășurarea sau/și materializarea rezultatelor unei activități ilicite – reușesc să reziste, să convingă cu privire la nevinovăția lor dacă li se pun doar câteva întrebări al căror conținut a fost deja sau poate fi cu ușurință să fie anticipat și, pe cale de consecință, răspunsurile au fost pregătite elaborat. Trebuie acceptat că este mult mai greu să minți convingător în condițiile în care ți se pun 15-20 de întrebări, atent pregătite, cu privire la aceeași problemă de anchetă. O persoană nevinovată va da, de fiecare dată, răspunsuri invariabile pe când cel implicat va găsi formulări diferite deoarece este tentat ca la fiecare întrebare să elaboreze răspunsuri care să pună distanță între propria persoană și activitatea anchetată.

Pe parcursul unei ascultări, un anchetator care își propune să evalueze și credibilitatea persoanei pe care o ascultă trebuie să folosească atât întrebări ce privesc aspectele de interes pentru anchetă cât și întrebări provocatoare. Punând întrebări care să lămurească problemele specifice anchetei, anchetatorul va avea grijă să urmărească toate oportunitățile, toate posibilitățile ca persoana ascultată să fie implicată în activitatea ilicită urmărind motivația, înclinarea, tentația, etc., tot ce ar putea să o determine pe această să participe la activitatea ilicită cercetată. Pe de altă parte, întrebările provocatoare, cele destinate să determine manifestări comportamentale, trebuia concepute în așa fel încât să facă diferența, prin răspunsurile date, între persoanele vinovate și cele nevinovate. De exemplu, când un nevinovat este întrebat cum vede evoluția anchetei în ceea ce-l privește, acesta va manifesta mult mai multă încredere, mai mult optimism decât în cazul unui vinovat; tentat mai degrabă să se gândească și să declare că se gândește, în perspectiva unei evoluții nefavorabile la acuzații de abuz, la reclamații, la conspirații, la faptul că este pe cale să devină o victimă nevinovată a sistemului judiciar.

5. Să nu uite evaluarea manifestărilor non-verbale, a limbajului corpului

Este cunoscut faptul că prin limbajul corpului se transmite mai mult de jumătate dintre informațiile pe care și le comunică doi interlocutori. Nu trebuie să ne gândim că, neapărat, limbajul corpului este mai reprezentativ, în ceea ce privește credibilitatea unei persoane, decât comunicarea verbală. Totuși, este mai la îndemână să se pună un accent mai mare pe limbajul corpului pe considerentul că persoana fiind mult prea preocupată cu controlul a ceea ce verbalizează nu poate să se concentreze suficient și pe controlul tuturor manifestărilor corpului și asta în mod cât se poate de obiectiv.

Material cu drept de autor

Limbajul corpului este foarte mult influențat atât de către factori interni cât şi de către factori externi persoanei însă nu se pune problema să exprime, direct, credibilitatea unei persoane. Pe parcursul unei ascultări desfăşurate într-un mediu controlat, rolul de persoană ascultată – citată şi venită să dea declarații în legătură cu o activitate ilicită – presupune o implicare deosebită a încrederii în propria persoană, a tuturor proceselor raționale şi a emoțiilor. Încrederea şi implicarea emoțională sunt elemente foarte importante în stabilirea adevărului sau minciunii. Prezența sau absența unor gesturi precum mişcarea mâinilor sau picioarelor, schimbarea poziției corpului, etc. oferă indicii în legătură cu prezența minciunii. Gesturi precum atingerea diferitelor părți ale corpului cu mâinile, scărpinatul, contorsionarea palmelor ori a degetelor au o origine deosebit de complexă fiind, în mod eronat, de cele mai multe, ori asociate minciunii. Anchetatorul, în astfel de împrejurări, trebuie să analizeze consistența fiecărei mişcări sau gest pe care îl observă, înainte de a considera ceva ca un indiciu al minciunii. Cu alte cuvinte, dacă persoana ascultată se scarpină pe gât, o dată, atunci când este întrebată cu privire la săvârşirea unei fapte grave poate fi un gest fără semnificație, nerelevant sub aspectul minciunii. Altfel stau lucrurile, în măsura în care persoana ascultată îşi scarpină frecvent diferite părți ale corpului atunci când îşi susține nevinovăția, consistența acestui gest obligă anchetatorul să-i stabilească semnificația – foarte probabil, în acest caz, persoana minte.

În concluzie, a descoperi dacă o persoană minte sau nu, pe baza observării manifestărilor comportamentale nu trebuie circumscrisă observării unor manifestări care, prin definiție, în mod obiectiv, să fie asociate minciunii. Ar fi o mare greşeală să se acorde un sens prestabilit uneia sau alteia dintre manifestările comportamentale ale unei persoane, totul trebuie interpretat în contextul complex al ascultării ținând cont, de fiecare dată, de condițiile în care se face ascultarea, de natura activității ilicite cercetate, de persoana ascultată şi de relația care se stabileşte între aceasta şi anchetator.

6.3. Distincția între acceptarea şi recunoaşterea participării într-o activitate ilicită

Acceptarea presupune o declarație prin care persoana ascultată îşi recunoaşte fapta. Recunoaşterea este o declarație prin care persoana ascultată acceptă vinovăția, responsabilitatea personală pentru desfăşurarea activității ilicite. Distincția este importantă deoarece poate influența desfăşurarea ulterioară a anchetei, în special când este vorba despre activități ilicite a căror încadrare juridică ar putea presupune săvârşirea unor infracțiuni pentru care este necesară desfăşurarea activității ilicite cu o anumită formă de vinovăție.

Dacă o persoană acceptă să plătească persoanei vătămate prin furt o anumită sumă de bani astfel încât prejudiciul să fie considerat recuperat, de cele mai multe ori acea persoană este vinovată, este autoarea furtului; doar în cazuri rare o persoană nevinovată poate accepta o asemenea plată. O asemenea acceptare nu presupune şi recunoaşterea faptei, implicit, recunoaşterea desfăşurării activității ilicite, respectiv a furtului.

Într-un alt exemplu, tatăl anchetat în legătură cu moartea fiului său minor, acceptă faptul că l-a bătut rău, întrucât făcuse o prostie, însă susține că atunci când l-a trimis în camera lui copilul se comporta normal. Dacă pe parcursul cercetării anchetatorii numai obțin şi alte probe relevante,

Material cu drept de autor

inculpatul, foarte posibil, îşi va schimba declaraţia spunând că, de fapt, i-a dat copilului doar o palmă şi nu avea cum să moară din asta.

Multe ascultări de persoane sunt considerate o reuşită când se finalizează, în fapt, cu o acceptare nu cu o recunoaştere a vinovăţiei. Un violator poate recunoaşte spăşit că „îi pare rău pentru ce a făcut", a lovit o minoră şi a dezbrăcat-o. Dacă anchetatorul nu insistă şi, din ignoranţă, termină ascultarea fără a obţine suficiente elemente pentru a stabili vinovăţia, la o viitoare audiere – foarte posibil în faţa instanţei – inculpatul ar putea să se apere spunând că minora era cunoscută pentru faptul că se prostitua, el a insistat, este adevărat că minora a refuzat, a dezbrăcat-o cu forţa, a vrut să întreţină acte sexuale însă văzând că minora continuă să refuze, s-a enervat, i-a dat câteva palme şi nervos a gonit-o iar aceasta a fugit îmbrăcată sumar.

Anchetatorii cu experienţă ştiu că, de fiecare dată, trebuie să insiste şi pe parcursul a ore de anchetă să stabilească toate împrejurările pregătirii, desfăşurării şi a materializării rezultatelor activităţii ilicite astfel încât inculpatul să-şi recunoască vinovăţie şi, astfel, să nu se mai poată „întoarce" invocând tot felul de aspecte care să-i excludă vinovăţia.

Desigur că există şi persoane care în faţa probelor, indiferent de efortul anchetatorilor, refuză să depăşească nivelul acceptării negându-şi cu fermitate vinovăţia. În aceste condiţii trebuie găsite alte mijloace de probă relevante în cauză. Bunăoară în cazul furtului în care învinuitul a acceptat să acopere prejudiciul, fiind identificată persoana care a cumpărat o parte din bunurile furate, s-au lămurit aspecte în legătură cu împrejurările în care au fost vândute bunurile furate, faptul că mai există o persoană care a perceput direct înmânarea bunurilor şi primirea banilor, etc.

Există o adevărată practică ca în anchetă să existe una sau mai multe găuri negre care apar atât ca urmare a „insistenţelor" învinuiţilor care au ca principală preocupare furnizarea unei „poveşti" care să acopere ceea ce nu poate fi negat datorită evidenţei celorlalte mijloace de probă şi, care, în acelaşi timp să le permită să „interpreteze" cât mai mult din materialul probator în favoarea lor sau ... ca urmare a lipsei de timp, de concentrare ori ignoranţei anchetatorilor provocate şi de ... acte de corupţie. În instanţă, un dosar ce pare bine construit dar care are una sau mai multe „găuri" se poate prăbuşi foarte uşor, totul se poate „aranja" în aşa fel încât nimeni să nu fie vinovat iar inculpatul să poată scăpa „numai un pic şifonat" (mita, nervi, timp pierdut şi ... cam atât).

Importanţa izolării (intimităţii) pe parcursul anchetei – Mai toţi practicienii au trăit experienţe în cadrul cărora cei anchetaţi au spus în mediul privat, „între patru ochi", mult mai multe lucruri decât le-ar fi putut spune în public. Este mult mai uşor de vorbit despre „lucruri sensibile" atunci când mai este de faţă doar o singură persoană. Oare de câte ori ascultarea unei victime în prezenţa unei rude sau altei persoane apropiate a avut succes ? sau ascultarea unui martor ocular în prezenţa altuia ? Frecvent principalii suspecţi sunt anchetaţi de către doi sau mai mulţi anchetatori, totul petrecându-se în aceeaşi încăpere. În fiecare dintre situaţii cel ascultat este deranjat, îşi simte violată intimitatea, şi, rezultatul constă în prea puţine elemente de interes pentru anchetă lămurite.

Lucrurile sunt clare, dacă vrem ca o persoană să se deschidă şi să fie sinceră cu noi trebuie să creăm şi o atmosferă favorabilă, care să-i respecte intimitatea, în care să se simtă în siguranţă. Totuşi, cei mai mulţi dintre anchetatori consideră aceasta ca fiind un aspect prea puţin important. Există

Material cu drept de autor

multe întâmplări în viața de zi cu zi ce confirmă importanța dialogului față în față – un muncitor se duce la şeful său şi îi comunică faptul că doi colegi fură, în mod repetat, anumite produse de la locul de muncă, şeful în loc să obțină mai multe elemente care să confirme sau să infirme ceea ce i-a spus subalternul său consideră că va lămuri lucrurile mult mai simplu – îi cheamă pe cei doi reclamați, îi întreabă dacă au furat, aceştia neagă, îl cheamă pe cel care i-a reclamat furtul, îl întreabă dacă ştie ceva în legătură cu faptul că cei doi colegi ai lui au furat în mod repetat şi stupoare ... omul spune că nu ştie nimic. În condiții normale, retragerea celor spuse nu este rezultatul faptului că cele spuse sunt minciuni, ci, mai degrabă, este rezultatul faptului că cel care a făcut declarația are dificultăți în a susține cele spuse în fața persoanelor acuzate.

Foarte important este ca anchetatorul, dincolo de partea formală a lucrurilor, dacă vrea să obțină informații cu adevărat importante, să „aranjeze" o ascultare „între patru ochi". Persoanele vătămate şi martorii oculari vor spune mult mai multe anchetatorului, în condițiile arătate, decât au spus celor din familie sau prietenilor. Chiar de la fața locului, anchetatorii trebuie să separe martorii oculari de prieteni sau membrii de familie, să-i asculte separat, să discute ferit de mediu cu persoana vătămată, să stea de vorbă cu făptuitorul descoperit la fața locului în maşina poliției sau în alt loc ferit de presiunea evenimentului. Indiferent de împrejurare cel ascultat trebuie să simtă intimitatea, faptul că poate vorbi deschis cu anchetatorul.

Cele mai bune condiții trebuie oferite în camera de ascultare amenajată la sediul organului judiciar. O asemenea cameră de ascultare ar putea avea două scaune puse, față în față, la o distanță de aproximativ doi metri fără nici un fel de barieră fizică – birou, masă, măsuță pentru cafea, etc.; astfel încât să fie respectat un spațiu intim în care persoanei ascultate nu-i place să se afle cineva şi nici comunicarea să nu fie impietată (anchetatorul trebuie să audă tot ce spune persoana ascultată şi să observe fiecare gest sau mişcare ce ar putea fi relevantă în contextul desfăşurării ascultării. Uşa trebuie închisă iar elementele de tehnologie care permit înregistrarea şi transmiterea de sunet şi imagine nu trebuie să fie observate de către cel ascultat. O a treia persoană, dacă prezența ei este neapărat necesară (avocat, tutore, personal de securitate, etc.), trebuie să stea într-un colț, în liniște, fără să se implice în vreun fel în desfăşurarea ascultării.

6.4. Evaluarea poziției persoanei ascultate pe parcursul desfăşurării ascultării

Fundamental pentru a înțelege limbajul corpului este observarea, înainte de toate, a poziție corpului celui sau celei ascultate. Poziția corpului persoanei pe scaun determină, adesea, mişcările mâinilor şi picioarelor şi, uneori, direcția privirii, contactul vizual.

Analizând poziția corpului persoanei ascultate pot fi obținute informații cu privire la interesul pe care îl are persoana ascultată față de:

ascultare, de modul de desfăşurare şi de rezultatele activității;

implicarea emoțională;

încrederea pe care o are în anchetator şi în activitatea la a cărei desfăşurare participă.

Poziția persoanei ascultate trăirile interne

Material cu drept de autor

Poziție dinamică – poziție statică

Pentru a interpreta relevant, anchetatorul va trebui să analizeze modificările poziției persoanei pe parcursul ascultării într-o perioadă de 30-40 minute. Din diferite cauze, o persoană de bună credință își va modifica de mai multe ori poziția corpului pe parcursul ascultării stând în diferite poziții.

Fiecare poziție va fi, modul cum, momentul în care persoana își schimbă poziția în care stă pe scaun este în strânsă legătură cu modul de desfășurare a ascultării – întrebările puse, stările emoționale generate de către acestea, răspunsurile date, stările emoționale pe care persoana le parcurge în timp ce relatează ceea ce a fost solicitată, etc. O persoană care este pregătită și știe că va minți va avea pregătită și o anumită poziție pe care o va adopta în timpul ascultării și la care nu va renunța decât ca excepție. Din considerente ce țin de echilibrul persoanei se poate aprecia că o asemenea persoană consumă așa de multă energie pentru a da credibilitate relatărilor verbale încât comunicarea non-verbală se diminuează aproape de zero. O poziție statică presupune, în mod evident, o lipsă de încredere față de persoana ascultată.

Poziția agresivă – poziția retrasă

Material cu drept de autor

Când o persoană ascultată se apleacă înainte stând pe scaun, în timp ce răspunde la una din întrebările anchetatorului, ea transmite prin intermediul limbajului corporal încrederea în ceea ce spune – se poate observa, frecvent, la persoana care spune adevărul, indiferent de poziția în care stă pe scaun, atunci când răspunde la întrebări foarte importante pentru anchetă, la întrebări cheie. Altfel, pe măsura derulării ascultării, o asemenea persoană adoptă poziții pe scaun cât mai relaxate, mai confortabile.

Unii dintre cei care mint vor sta aplecați, în scaun, pe toată sau aproape pe toată durata ascultării. O asemenea manifestare corporală este provocată, asemănător cu situația în care persoana ascultată care privește țintă în ochii anchetatorului pe toată durata audierii.

Poziția retrasă pe scaun presupune ca mişcarea picioarelor sau mâinilor celui ascultat să fie restricționată, suprimată într-un anumit fel – de cele mai multe ori brațele se încrucişează iar picioarele se proptesc în cele ale scaunului. Această poziție este caracteristică celui care minte. De cele mai multe ori îşi trage picioarele sub scaun sau şi le înfăşoară în jurul picioarelor din față ale scaunului. Rareori un picior este răsucit sub coapse astfel că persoana începe să stea parțial pe piciorul său. Într-o asemenea situație persoana ascultată încearcă să controleze orice posibilitate ca trunchiul său se aplece în față pentru a întări, pentru a sublinia ceea ce spune. În ceea ce privește brațele, mincinosul şi le ține sub el, stă pe zona digito-palmară sau încearcă să le blocheze între genunchi, mai rar în jurul genunchilor. Aceasta este, de asemenea o măsură de prevenire pentru a interzice mâinilor „să se implice" pe parcursul ascultării pentru a întări sau, din contră, pentru a sublinia lipsa de convingere în legătură cu unul sau altul dintre răspunsurile date.

Alinierea frontală – alinierea oblică

Ca regulă, o persoană de bună credință are interesul şi nu numai încearcă ci, chiar, convinge cu privire la interesul, concentrarea şi implicarea emoțională pe parcursul desfăşurării ascultării. Pentru aceasta se străduieşte, instinctual, să comunice cât mai bine cu anchetatorul stând, pe cât posibil, față în față cu acesta – capul, umerii şi pieptul vor fi pe direcția acestuia. Cineva care vrea să ascundă ceva, să mintă îşi va întoarce picioarele şi umerii „din calea anchetatorului", se va aşeza oblic. O asemenea poziție exprimă, mai degrabă lipsă de interes şi detaşare emoțională.

Evaluarea barierelor de comunicare

Legat de poziția persoanei ascultate, brațele şi/sau picioarele încrucişate sunt considerate principalele bariere în calea obținerii unor declarații adevărate.

Dacă a ține brațele încrucişate poate fi ceva comun, chiar o poziție comodă, atunci când stai de vorbă cu un prieten, în considerarea motivației şi concentrării specifice ascultării judiciare, a ține brațele încrucişate în fața anchetatorului nu este un semn bun, nu inspiră încredere. Se dau două semnificații curente gestului: un gest de provocare, sfidare la adresa demersului judiciar şi/sau a anchetatorului; gest de autoprotejare față de necunoscutul anchetei judiciare, preocupare, lipsă de încredere. Mai trebuie observat că, în mod firesc, ținerea brațelor încrucişate presupune suprimarea oricărei posibilități de mişcare necontrolată – preocupare specifică celor care vin în fața anchetatorului pregătiți să mintă.

Ținerea picioarelor încrucişate poate fi întâlnită atât în cazul persoanelor sincere cât şi a celor care nu sunt sincere. Stând, pentru o perioadă mai mare

Material cu drept de autor

de timp, cu picioarele întinse poate fi un gest, cât se poate de normal, ca uneori persoana ascultată să-şi încrucişeze ori să-şi re-încrucişeze picioarele. Ca principiu, există diferenţe între modul şi cauzele pentru care o persoană de bună credinţă îşi încrucişează picioarele şi semnificaţia pe care o are un asemenea gest în cazul persoanei de rea credinţă. La începutul ascultării, când anxietatea, când influenţa necunoscutului poate fi mai mare, pe măsură ce întrebările importante încep să se pună, multe dintre persoanele de bună credinţă îşi ţin picioarele întinse pe podea într-o poziţie ce, iniţial, asigură un anumit confort; situaţie puţin probabilă în cazul celor de rea credinţă care, încă de la început, îşi ţin picioarele încrucişate – este o poziţie defensivă prin care persoana în cauză îşi propune să rămână distantă, din punct de vedere emoţional.

Picioarele unei persoane de bună credinţă sunt încrucişate într-un mod confortabil, persoana stă relaxată. Dacă glezna este încrucişată peste un genunchi ori ambii genunchii sunt încrucişaţi, muşchii nu sunt încordaţi fiind liberi să reacţioneze. La persoana de rea credinţă, picioarele sunt încrucişate într-un mod rigid, muşchii sunt încordaţi şi nu mai suportă un plus de excitaţie. Un bun exemplu, ar putea fi observarea modului cum persoana ascultată, încrucişându-şi picioarele, prin mişcarea gleznei pe piciorul de sprijin măreşte sau micşorează unghiul dintre cele două picioare, în funcţie de cum îşi propune sau nu să păstreze controlul asupra posibilelor mişcări necontrolate ce ar putea apare ca urmare a reacţiilor la ceea ce se întâmplă în timpul ascultării.

Schimbările poziţiei pe scaun în timpul ascultării – Aşa cum este normal, o persoană de bună credinţă, care nu este preocupată de controlul tuturor mişcărilor, astfel încât să-şi ascundă cât mai bine emoţiile pe parcursul ascultării, îşi caută poziţii decente însă cât mai confortabile astfel încât pe măsură ce va „obosi" într-o poziţie va căuta alta; de remarcat că, o asemenea persoană va aborda stând pe scaun, în timpul ascultării, în faţa anchetatorului, mai multe poziţii. Schimbarea poziţiei pe scaun va apare ca naturală odată cu scurgerea timpului şi apariţia oboselii. Din contră, în cazul persoanei interesate în a nu spune adevărul, vom vedea că aceasta îşi schimbă poziţia – îşi încrucişează / re-încrucişează picioarele sau îşi ajustează poziţia „frecându-se" pe scaun, adesea folosind mâinile pentru a se ridica şi a se aşeza mai bine. Anchetatorul trebuie să fie atent la apariţia schimbărilor de poziţie pentru că acestea apar, de regulă, în următoarele condiţii:

→ Înainte ca persoana ascultată să răspundă la o întrebare – de exemplu: „În acea noapte aţi plecat de acasă ?" – persoana îşi schimbă poziţia pe scaun – „Nu, era vreme urâtă, am stat acasă, nu aveam unde sa mă duc, m-am culcat devreme întrucât aram obosit, nu mă simţeam foarte bine şi, a doua zi, aveam multă treabă la serviciu."

→ În timp ce persoana ascultată răspunde la o întrebare – „În ultimele două luni aţi observat ceva deosebit în comportamentul fratelui dumneavoastră? Nimic – persoana îşi schimbă poziţia – nu-mi aduc aminte de ceva anume; săptămâna trecută şi-a aniversat ziua de naştere şi parcă a încercat să flirteze cu o colegă de serviciu, cert este că soţia sa, cumnata mea, s-a supărat."

Important rămâne faptul că poziţia pe care o ocupă persoana ascultată pe scaun, dacă şi când îşi schimbă poziţia, reprezintă elemente deosebit de importante pentru anchetator fiind influenţate de emoţiile generate de către

Material cu drept de autor

modul de desfăşurarea al ascultării; totul trebuie interpretat în contextul general al comportamentului persoanei ascultate în timpul ascultării.

Însemnările anchetatorului în timpul ascultării – De cele mai multe ori când o persoană ia contact cu o sursă ce îi furnizează informații importante are grijă să-şi noteze aspectele pe care le consideră mai importante. Există, cel puțin, trei motive pentru care este necesar să luăm notițe în timp ce ascultăm o persoană.

Odată cu consemnarea de notițe viteza cu care se desfăşoară ascultarea scade, fiecare întrebare – şi răspunsurile în aceeaşi măsură – vine într-un ritm suficient de lent pentru a nu-i da posibilitatea celui ascultat să răspunde repede. Este mult mai uşor să minți atunci când răspunzi la o succesiune rapidă de întrebări – dacă tot ai minciunile pregătite, a răspunde cât mai repede este ca o uşurare bine-venită. Atunci când răspunde repede, persoana ascultată nu are suficient timp pentru a internaliza minciuna; minținд, în felul acesta, persoana ascultată, nu mai poate fi influențată de minciună, nu mai simte frica de a fi prins minținд, atenția sa este imediat captată de următoarea întrebare ce urmează a fi pusă de către anchetator. Atunci când întrebările sunt puse fără o pauză (un pic de linişte) manifestările comportamentale specifice stresului emoțional generat de minciună sunt reduse semnificativ. Persoanele de bună credință, ca regulă, se simt confortabil, percep perioada în care anchetatorul notează ca pe o pauză şi ... dacă nu ai motive serioase să te grăbeşti, o pauză este bine-venită; că ... doar, urmează întrebarea următoare. Cei ce mint, din contră, nu se simt deloc confortabil în această perioadă – verifică, febril, în minte dacă au folosit cea mai bună formulare, dacă au fost suficient de convingători; adesea, în timp ce anchetatorul scrie, revin asupra celor declarate, completează, reformulează, argumentează, comentează, etc. Un asemenea comportament, prin el însuşi, poate atrage atenția anchetatorului asupra faptului că cel ascultat minte.

Notițele ajută anchetatorul pentru a se concentra asupra aspectelor importante ale modului cum se comportă persoana ascultată în camera de ascultare. În aceste condiții, este evident că anchetatorul nu trebuie şi nici nu poate să noteze integral răspunsurile persoanei ascultate – esența trebuie surprinsă împreună cu manifestările comportamentale relevante.

Anchetatorul „- Cum vă simțiți acum când trebuie să fiți ascultat în legătură cu această acuzație care vi se aduce ?"

Persoana ascultată „- Mă cam sperie. Nu înțeleg de ce anchetatorii sunt convinşi că am violat-o pe fiica mea vitregă" (îşi schimbă poziția pe scaun).

În ultimă instanță, anchetatorul va putea, cu ajutorul notițelor, să revadă, în timp, modul cum s-a desfăşurat ascultarea şi să facă conexiuni cu elemente, fapte, stări de lucruri, alte declarații, etc. Acest aspect este foarte important atunci când într-o cauză sunt audiate mai multe persoane iar anchetatorul trebuie să hotărască în legătură cu credibilitatea uneia sau alteia.

Este important ca anchetatorul să ia notițe cu privire la toate elementele puse în discuție, să-şi noteze esența fiecărui răspuns. În caz contrar, cel ascultat va deveni ezitant, va fi deveni foarte atent şi va încerca să înțeleagă rațiunea pentru care anchetatorul notează atunci când el detaliază anumite aspecte iar alte aspecte, deşi le consideră importante, par să nu intereseze. Ceva, în funcție de ceea ce notează anchetatorul, devine important iar altceva nu. Totul va avea ca rezultat obținerea unor informații mai puține, mai puțin importante, mai uşor de întors; dacă situația o va cere.

Material cu drept de autor

6.5. Limbajul corpului (Comunicarea non-verbală)

Comunicarea non-verbală este un mod de comunicare caracterizat prin folosirea a tot ceea ce depăşeşte limbajul vorbit. Important este că ceea ce comunicăm dincolo de cuvinte poate altera, modifica fundamental, ceea ce se înţelege, în mod normal, atunci când se comunică verbal – se schimbă sensul obişnuit al cuvintelor.

Să luăm, ca exemplu, un dialog simplu:

Mihai – „Salut Mariane, vreau să te rog să termini tu de transmis noile instrucţiuni la filialele din ţară, îmi vine băiatul cel mic din excursie, de la munte şi mă grăbesc să ajung la şcoală, ştii cum sunt copii ... ."

Marian – „Bineînţeles, fă-ţi treaba, ne vedem mâine."

Oare ce s-ar întâmpla dacă Marian nu ar fi răspuns sincer, în sensul de a înţelege situaţia colegului său şi a încerca să-l ajute. Aceleaşi cuvinte spuse pe un alt ton – să spunem sarcastic – ar fi putut căpăta alt sens, reflectând o altă stare de spirit, o altă relaţie – ***bineînţeles*** că ai o problemă cum ai adesea că doar eşti nepotul şefului de departament; ***fă-ţi treaba*** că tu poţi, ţie ţi se permite, alţii trebuie să muncească aici; ***ne vedem mâine*** când tu, iar, o să fii văzut bine iar eu, iar, o să fiu acarul Păun. În cazul de faţă sunt clare resentimentele şi frustrarea lui Marian în legătură cu colegul său şi avantajele de care acesta se bucură.

Trebuie acceptat că foarte multe persoane îşi modifică inflexiunile vocii, ca tonalitate şi volum în aşa fel încât să transmită două mesaje, în acelaşi timp, prin intermediul aceloraşi cuvinte. Pentru anchetator, important, este mesajul ce reflectă starea, trăirile, emoţiile interioare ale persoanei şi mai puţin ceea ce doreşte aceasta să transmită. Ei, bine, pentru a descoperi acest mesaj trebuie să observăm cu atenţie ceea ce este cunoscut în doctrină sub denumirea de limbajul corpului. Se consideră că acesta nu minte, vine din zona instinctelor şi exprimă trăirile, percepţiile, frustrările interioare, ceea ce este, ce vrea şi cum vrea o persoană prin, însăşi esenţa ei. Comunicarea verbală, din contră, prin educaţie, a fost modelată să transmită, mai degrabă, „ce trebuie" decât „ce vreau". În practică au fost identificate mai multe „indicii" cu privire la adevărul celor afirmate de către persoana ascultată. În continuare voi face referire la trei dintre acestea:

Latenţa răspunsurilor

Se poate observa, în practica anchetelor penale, că între ultimul cuvânt al întrebării puse de către anchetator şi primul cuvânt al răspunsului dat de către persoana ascultată se scurge o anumită perioadă de timp. De cele mai multe ori, persoanele de bună credinţă răspund cu o întârziere mai mare decât cele care mint – lucru explicabil prin necesitatea asimilării întrebării şi formularea unor răspunsuri cât mai complete. Mai mult, se poate pune şi problema luării de decizii: „ce să spun ?", „întregul adevăr ?", „numai o parte ?", „nu ar fi mai bine să mint ?"

De exemplu, în cazul unor întrebări directe, precum cele referitoare la implicarea unor coautori sau complici ori cele referitoare la perceperea, in mod direct, a unor secvenţe din desfăşurarea activităţii ilicite, dacă persoana ascultată neagă iar răspunsul apare foarte repede (1-2 secunde), anchetatorul va trebui să devină foarte suspicios în legătură cu adevărul celor afirmate de persoana ascultată.

Material cu drept de autor

De asemenea, persoana care minte poate prefera să repete întrebarea sau să solicite precizări atunci când întrebarea este suficient de clară. De exemplu:

Anchetatorul – „A-ți petrecut noaptea de joi, 14 Octombrie, cu persoana vătămată ?"

Inculpatul – „Dacă am petrecut noaptea de joi cu Monica, nu !"

Anchetatorul – „A-ți forțat persoana vătămată să întrețină acte sexuale cu dumneavoastră?"

Inculpatul – „Ce înțelegeți prin a forța-o să întrețină acte sexuale ?"

Anchetatorul „– A-ți folosit violența pentru a determina persoana vătămată să întrețină acte sexuale cu dumneavoastră ?"

Inculpatul – „Nu, nu am folosit niciodată violența împotriva unei femei !"

Există şi cazuri în care atât mincinoşii cât şi persoanele de bună credință dau răspunsuri rapide. Bunăoară, în cazul întrebărilor provocatoare precum „ ... dacă ai vrea să ai o femeia iar aceasta te-ar refuza ai folosi violența pentru a o convinge sau pentru a o sili să accepte acte sexuale cu tine ?", răspunsul, în sens negativ, ar veni foarte repede – „nu", „nu ştiu", „nu cred".

Intensitatea vocii

Când cineva spune adevărul îşi promovează susținerile cu fermitate, vrea să convingă şi, în acelaşi timp, să se convingă că anchetatorul înțelege, exact, ceea ce spune. Pe cale de consecință, este de aşteptat ca în cadrul unei ascultări, după ce persoanei ascultate i s-a adus la cunoştință acuzația, un nevinovat va vorbi tare, va spune ce are de spus în apărarea sa cât mai clar şi mai convingător, la nevoie, subliniind fiecare cuvânt, la un volum destul de înalt. Aceleaşi cuvinte spuse pe un ton normal, la nivelul unei conversații obişnuite, eventual şi cu „privirea în pământ" nu sunt, nici pe departe, la fel de convingătoare.

Creşterea volumului vocii, în mod firesc, este considerat ca fiind ceva natural, o reacție firească la o învinuire nedreaptă, la teama de consecințele previzibile ale unei învinuiri. Mulți anchetatori au întâlnit persoane de rea credință care se angajează în susțineri zgomotoase, emoționale în speranța că aceste excese vor destabiliza planul de ascultare al anchetatorului, îl vor determina să nu mai pună anumite întrebări sau/şi să adopte o manieră mai blândă de desfăşurare a ascultării. Interesat de observat este faptul că susținerile mincinoşilor nu vizează neimplicarea în activitatea ilicită ci, de cele mai multe ori, amenințări la adresa anchetatorului – se amintesc consecințe legale ale abuzurilor, dezvăluiri incendiare în presa locală, blesteme, etc. Schimbarea tonului, creşterea volumului vocii persoanei ascultate trebuie analizată în contextul desfăşurării ascultării, în legătură cu întrebarea sau seria de întrebări pusă – o persoană ascultată este mult mai credibilă dacă creşterea intensității vocii apare după ce i s-a adus la cunoştință învinuirea decât dacă aceasta se manifestă pe fondul unor întrebări neutre care nu au legătură cu învinuirea adusă.

O scădere a intensității vocii în timp ce persoana ascultată răspunde la o întrebare ce are ca obiect un aspect important ce ține de desfăşurarea activității ilicite poate fi considerat un important indiciu cu privire la faptul că persoana ascultată minte; este vorba despre un fenomen interesant „pierderea interesului legat de răspuns" explicabil prin aceea că neputând asimila minciuna promovată prin verbalizare corpul persoanei nu o poate susține decât cu mare greutate, oricum, în mod artificial – nici persoana nu crede în sinceritatea ei.

Material cu drept de autor

De exemplu:

Anchetatorul – „Cum vă explicați faptul că inculpatul s-a manifestat violent ajungându-se până acolo încât să vă violeze ?"

Persoana ascultată, cu voce puternică, încercând şi o implicare emoțională – „Pentru că este un nemernic ... un asemenea bărbat trebuie pedepsit exemplar ... bine era în trecut când li se tăia sexul şi se arunca ca hrană la animale ... ."

Anchetatorul – „Vă rog să relatați, cât mai amănunțit, încercările dumneavoastră de a scăpa de inculpat din momentul în care ați fost acostată în zona Pieței ...., până în incinta apartamentului 86 din blocul ..., locul unde inculpatul a continuat să se manifeste violent, ajungând să vă violeze forțându-vă să întrețineți mai multe acte sexuale."

Persoana ascultată, cu intensitatea vocii din ce în ce mai redusă – „Păi, imediat ce m-a acostat l-am plesnit peste față spunându-i să ia mâinile de pe mine, ... l-am implorat să mă lase în pace, ... i-am spus că mă sinucid, ... am încercat să-l lovesc între picioare, ... am încercat să-l lovesc cu mâinile şi picioarele, ... m-am zbătut cât am putut ... ."

Este clar că persoana ce afirmă că a fost victima unui viol, în cazul de față, încearcă să spună ceea ce era normal să facă, însă nu are suficientă putere să susțină cele verbalizate, începe să se teamă, să realizeze că trebuie să ofere foarte multe detalii pentru a fi credibilă, ştie că nu poate să probeze cele afirmate, conştientizează faptul că pierde poziția de persoană victimizată ce trebuie ocrotită, înțeleasă, ajutată să depăşească momentul, etc., astfel încât, către finalul relatării, intensitatea vocii sale scade atât de mult încât abia se mai aude ceea ce spune. Corpul ei pare că se delimitează de ceea ce spune, nu se implică în susținerea celor verbalizate.

Nivelul modificărilor tonului vocii

Când persoana ascultată răspunde spontan, vorbirea este fluentă, intensitatea vocii variind puțin sau, chiar, rămânând constantă. Când ascultarea are ca obiect desfăşurarea unei activități ilicite cu puternice implicații în plan emoțional – precum ascultarea unei femei violate, unei persoane tâlhărite, unei persoane vătămate prin neglijența unui conducător auto pe trecerea de pietoni, etc. – este de aşteptat ca persoana ascultată, spunând adevărul, să sporească treptat intensitatea şi volumul vocii, retrăind emoțiile specifice evenimentelor nefericite prin care a trecut. Dacă lucrurile evoluează, invers, în sensul că vocea persoanei ascultate rămâne constantă, descreşte în intensitate ori se amplifică atunci când sunt relatate aspecte care nu implică emoții puternice, anchetatorul va trebui să aibă suspiciuni în legătură cu prestația persoanei pe care o ascultă. Principial, scăderea ritmului verbalizării, a debitului verbal, indică faptul că persoana ascultată prelucrează informații ce au legătură cu realitatea – modificând sau omițând informații – sau inventează, fără legătură cu realitatea, în funcție de interesul pe care îl are în anchetă. În oricare dintre situații, persoana ascultată are nevoie de timp, trebuie să „cumpere" timp, situație în care vom constata o scădere a debitului verbal.

Anchetatorul va trebui să acorde o atenție deosebită şi factorului timp. O persoană vătămată ascultată la scurt timp după ce a fost victimizată va relata despre ce s-a întâmplat într-un ritm scăzut retrăind emoțiile evenimentului. În măsura în care a trecut o perioadă rezonabilă de timp un asemenea comportament poate atrage atenția cu privire la faptul că persoana ascultată „joacă teatru".

Material cu drept de autor

Un anchetator cu experienţă va avea grijă să interpreteze complex modul cum se manifestă persoana ascultată, acordând importanţa cuvenită atât factorilor externi cât şi celor interni care pot să o influenţeze pe aceasta, înainte de a acorda o anumită semnificaţie uneia sau alteia dintre manifestări.

Folosirea întrebărilor alternative – De cele mai multe ori, în anchetă, se aşteaptă ca învinuitul să coopereze şi să ofere date pe baza cărora să putem consolida o probaţiune eficientă pe baza căreia instanţa să pronunţe o condamnare cu ani de detenţie. Este greu de acceptat că, pus în faţa unei asemenea perspective, învinuitul ar putea să cedeze – ba, din contră, se poate constata o mobilizare generală, o concentrare a tuturor energiilor pentru evitarea unei asemenea desfăşurări viitoare a lucrurilor. Ca şi tehnică de anchetă pentru evitarea unei confruntări frontale se recomandă folosirea întrebărilor alternative.

O întrebare alternativă este aceea în care persoanei ascultate îi sunt puse întrebări care nu vizează, direct, fondul activităţii incriminate şi care oferă două sau ... mai multe alternative de ocolire a ceea ce nu poate fi acceptat. De exemplu, în cazul cercetării unui furt sau unei tâlhării dintr-o locuinţă se pot adresa întrebări precum: „Când ai făcut rost de bani, ai fost la cârciuma lui Stelu` sau ai petrecut cu Ioana ?" (concubina făptuitorului), „Ai petrecut cu Ioana, nu-i aşa ? Ai fost văzut de către o vecină care s-a plâns şi că a-ţi făcut-o lată." Dacă a apare cel mai mic semn de confirmare, se poate considera că gheaţa a fost spartă. De asemenea, se poate întâmpla ca cel ascultat să nu accepte nici o variantă propusă şi să fie afirmată şi probată o a treia variantă – lucru mare – ori pur şi simplu să apară doar negaţia. Lucrurile nu pot fi privite simplist, întrebările trebuie pregătite cu atenţie, puse la momentul potrivit şi pe tonul cuvenit. Formularea întrebărilor alternative are o importanţă, cu adevărat, deosebită – presupune, de fiecare dată, ca ce se aşteaptă, în primul rând, din punct de vedere al consecinţelor juridice, să fie acceptabil – să presupună un tratament mai puţin sever, persoana să fie respectată, ceea ce urmează a fi rău şi urât să nu fie/să nu pară a fi inevitabil. Atunci când anchetatorul recurge la întrebări alternative ar trebui să respecte principii, precum:

1. Întrebarea alternativă nu ar trebui să facă referire la pedepsele prevăzute de lege.

De exemplu, „Se pare că ancheta va merge pe o acuzaţie de omor calificat, situaţie în care vei primi o pedeapsă cu închisoarea de la 15 la 25 de ani – este adevărat că ai plănuit omorul sau a fost vorba despre un conflict spontan în cadrul căruia ai fost provocat ? – situaţie în care pedeapsa s-ar putea diminua considerabil". Introducerea în discuţie a unei pedepse atât de ... înspăimântătoare este de natură a bloca comunicarea, mult mai nimerit fiind abordări precum: „Pentru binele tău ar fi bine să poţi proba ceva de genul unei provocări, unei legitime apărări sau un accident". Astfel se provoacă persoana ascultată să accepte faptul că a fost în locul şi în perioada în care a murit victima şi, mai mult, posibilele apărări pe care este invitat cel ascultat să le promoveze şi probeze sunt elemente pe care ancheta, oricum, trebuie să le elucideze.

2. Întrebarea alternativă nu ar trebui să conţină ameninţări referitoare la consecinţe pe care persoana ascultată ar putea să le suporte

Important este ca persoana ascultată să poată răspunde fără teama unor consecinţe nefavorabile; asta pentru că, altfel, răspunsul va fi centrat pe evitarea consecinţelor. De exemplu: „Cooperezi cu mine şi-mi spui unde îi

Material cu drept de autor

găsim pe complici sau te întorci în arest şi uiţi de pachet şi vizite ... apropo, vezi că trebuie să-ţi speli hainele pentru că miros ...". Într-o asemenea situaţie, fără să existe garanţia că vom obţine adevărul, vom avea parte de o replică care să respecte versiunea pe care şi-a propus să o promoveze persoana ascultată dar care să încerce să satisfacă solicitarea anchetatorului. Probabil că un efect mult mai bun s-ar putea obţine dacă anchetatorul ar prezenta solicitarea printr-o abordare pozitivă – de exemplu: „Ştii despre faptul că există unele probe împotriva ta, am nevoie de ajutorul tău pentru a identifica locul unde se găsesc complicii şi-ţi promit că, pe lângă avantajele legale ale cooperării cu organele de anchetă, te voi ajuta şi voi verifica cu toată atenţia apărările tale astfel încât să te bucuri de cea mai avantajoasă soluţie în instanţă."

Este clar că aşa, de fapt, anchetatorul nu se angajează la nimic deosebit, cooperarea cu organele judiciare este răsplătită de către legiuitor fiind considerată circumstanţă atenuantă judiciară iar verificarea apărărilor constituie o preocupare firească de anchetă. Oricum admisibilitatea unei probe este exclusă în condiţiile folosirii constrângerii – situaţie în care ne-am găsi dacă anchetatorul va profera ameninţări în legătură cu persoanele apropiate, cu drepturile legitime ale persoanei ascultate sau cu bunuri cu valoare mare financiară ori personală. De exemplu: „Dacă nu ne spui ..., o să-ţi iau copiii şi o să-i duc la casa de copii; pe tine te bag în puşcărie şi o să vorbesc cu patronul ca să o dea afară pe nevastă-ta şi o să rămână cu toţii pe drumuri".

3. Întrebarea alternativă nu ar trebui să ofere promisiuni de clemenţă

Sigur că anchetatorul nu poate oferi clemenţă, nu are nici un fel de drept pentru a hotărî tratamentul juridic ce va trebui aplicat unui inculpat. Însă, în practică, se mai face trimitere la faptul că „ ... o să încerc să intervin pe lângă procuror; o să încerc te ajut să stai cât mai mult în arestul secţiei, unde este mai bine – primeşti vizite, pachete, etc., mai lesne decât în penitenciar ...". Nu este greu de observat că oferirea de avantaje poate deveni, cu uşurinţă, un fel de invitaţie pentru acte de corupţie. Uneori simpla trimitere la unele avantaje pe care le oferă legea se poate considera clemenţă – lucru, absolut, discutabil, mai ales în condiţiile în care, însuşi, legiuitorul a prevăzut posibilitatea reducerii pedepsei sau chiar a nepedepsirii în anumite condiţii (a se vedea cazul infracţiunilor de corupţie, de crimă organizată, vamale, etc.).

În concluzie, folosirea unor întrebări alternative pentru a obţine prima recunoaştere a vinovăţiei pe timpul unei ascultări poate face diferenţa între un interogatoriu reuşit şi unul nereuşit. Totuşi, o întrebare adresată în mod necorespunzător poate duce la modificarea ulterioară a unei declaraţii în care a fost consemnată o mărturisire voluntară. Persoanei ascultate nu trebuie să i se facă promisiuni referitoare la un tratament mai puţin sever în schimbul unei declaraţii şi nici să fie ameninţată cu tot felul de consecinţe inevitabile dacă acesta nu doreşte să mărturisească. Mai mult decât atât, în întrebarea alternativă nu ar trebui să existe menţiuni despre posibile capete de acuzare, lungimea pedepselor sau percepţia judecătorului cu privire la activitatea ilicită cercetată.

Interpretarea expresiilor orale – Este evident că o persoană ce este ascultată îşi alege liber cea mai mare parte a cuvintelor sau expresiilor pe care le foloseşte pentru a răspunde întrebărilor investigatorului – oricât de capabilă ar putea fi o persoană ea nu-şi poate pregăti prestaţia până la nivelul cuvintelor şi expresiilor; îşi stabileşte poziţia şi principalele coordonate ale prestaţiei menite să-i promoveze interesele. Această alegere nu este pur întâmplătoare; este atent selectată, în timp operativ, fie pentru a oferi cel mai

Material cu drept de autor

exact răspuns cu putință, fie pentru a evita anxietatea provocată de evitarea spunerii adevărului. Să luăm, ca exemplu, câteva variante pe care le are, în mod logic, la dispoziție un inculpat în cadrul cercetării unui omor, anchetatorii reuşind să stabilească intervalul de timp în care a încetat din viață victima, ucisă cu mai multe lovituri de cuțit, ca fiind în jurul orei 19:00.

Întrebare: „Când l-ai văzut ultima dată pe Cătălin (victima)?"

R(1) „Pe la ora 16:00 marți după-amiază."

R(2) „Cred că marți după amiază."

R(3) „Din câte îmi aduc eu aminte, la începutul acestei săptămâni."

R(4) „A trecut ceva timp."

R(5) „Nu aş putea spune, nu-mi aduc aminte."

Analizând răspunsurile – doar după aceste răspunsuri – nu se poate afirma că unul sau altul dintre ele sugerează o lipsă de onestitate. Printre factorii care influențează această apreciere se numără: cu cât timp în urmă a fost victima într-adevăr văzută de către subiect, frecvența cu care victima a fost văzută împreună cu inculpatul şi probabilitatea ca acesta să-şi aducă cu exactitate aminte momentul în care a văzut pentru ultima dată victima. Ceea ce poate fi observat este că fiecare răspuns, începând de la R(1) şi terminând cu R(5), implică din ce în ce mai puțină responsabilitate personală din partea inculpatului.

Preocuparea persoanei ascultate pentru a evita folosirea unor expresii care implică responsabilitate poate fi explicată, de cel mai multe ori, prin incertitudine, sfială, lipsă de încredere sau... frică în legătură cu posibilitatea descoperirii minciunilor şi prăbuşirea sistemului de apărare conceput, probabil, cu atenție şi încredere ... „că doar şi alții au scăpat". Foarte important pentru anchetator este să interpreteze contextul în care apar răspunsurile ce evită asumarea răspunderii. De exemplu:

Anchetatorul – „L-ați cunoscut personal pe domnul Popescu Nicolae ?"

Persoana ascultată – „ Nu-mi aduc aminte / Nu cred să-l fi cunoscut ... numele pare cunoscut însă ..."

Este evident că persoana ascultată nu vrea să se implice decât dacă este neapărat necesar, în sensul că anchetatorul are probe pe baza cărora se poate stabili că există anumite relații între persoana ascultată şi cea la care a făcut referire anchetatorul.

Anchetatorul – „Domnul Popescu a luat un credit de la banca ..., i-ar dumneavoastră l-ați consiliat ..."

Persoana ascultată – „Da, este posibil, în urmă cu două luni a fost o perioadă foarte aglomerată când am avut multe cereri de credite (în general persoane care nu întruneau condițiile de creditare) ... este posibil să fi primit atunci o cerere de la persoana despre care vorbiți, a prelucrat-o în sistem, i-ar despre altceva, nu mai ştiu"

În cazul de față, este greu de crezut că un consilier de credite, care este plătit şi în funcție de contractele pe care le încheie, nu-şi aduce aminte despre un client de care, în mod firesc, şi-a legat nişte speranțe de câştig. Dacă persoana ascultată ar fi un medic chirurg sau internist, mai degrabă, şi-ar aduce aminte de afecțiunea unui pacient decât de persoană, ca atare; totul, trebuie analizat şi în funcție de componenta personală a relației, posibile, dintre persoane.

Practica anchetelor recomandă folosirea unor expresii şi semnificații ale acestora – nu pentru a pune concluzii ferme cu privire la identificarea de

Material cu drept de autor

minciuni ci pentru a stimula punerea de noi întrebări pentru a lămuri aspectul.

Expresia	Interpretare
„Din câte îmi amintesc..." „Din ce ştiu..." „Dacă îmi aduc aminte bine..." „La acest moment dat..."	(1) Nu sunt 100% sigur de ceea ce spun. (2) Dau vina pe slaba mea memorie sau pe ignoranța pentru că nu îți spun tot adevărul.
„Următorul lucru pe care l-am realizat..." „Înainte să-mi dau seama..." „În cele din urmă..."	(1) Omit ceva din relatarea mea, pentru că lucrurile au evoluat neaşteptat (2) Aceasta s-a întâmplat foarte repede.
„Să fiu sincer..." „Să-ți spun adevărul..."	Nu am fost pe deplin sincer până la acest moment (de obicei prin omisiune).
„Sincer..."	Ceea ce îți voi spune este numai o parte din adevăr.
„Cât de ciudat ar părea..." „Nu vreau să deviez de la subiect, dar..." „Nu o să-ți vină să crezi..."	Vreau să-mi accepți răspunsul chiar dacă este ciudat, evaziv sau de necrezut.
„Cum am spus şi celuilalt anchetator..." „După cum am scris în declarație..." „V-am spus mai devreme..." „După cum am depus mărturie mai înainte..."	(1) Nu vreau să mint de două ori despre acelaşi lucru. (2) Mă simt frustrat, enervat, deranjat că trebuie să repet acest lucru.
„Jur..." „Dumnezeu îmi este martor..." „Trebuie să mă credeți..."	(1) Nu ar trebui să crezi ceea ce îți voi spune în continuare. (2) Probabil, că nu o să crezi ceea ce îți voi spune în continuare.

Material cu drept de autor

„Nu îmi aduc aminte..." „Nu vă pot spune..." „Nu vă pot ajuta..."	(1) Nu este în interesul meu să îmi aduc aminte, să îți spun sau să te ajut. (2) Datorită unui motiv intrinsec sau extrinsec (sau mai multe) nu doresc să discut despre acest lucru.
„Probabil că eu..." „Mai mult ca sigur eu..." „Ar fi tipic din partea mea să..."	Este posibil ca altceva decât ceea ce am spus eu să se fi întâmplat în realitate.
„Răspunsul meu ar fi..." „Aş avea de spus..."	(1) Fac o apreciere şi ... nici nu ştiu cu siguranță, nici nu pot dovedi ceea ce spun. (2) Dacă ți-aş spune ce s-a întâmplat, m-aş incrimina singur.
„Simt..." „Cred..." „Mă gândesc..."	Ofer o opinie, dar nu am dovezi specifice pentru a susține punctul meu de vedere.
„Ştiu..." „Îmi aduc aminte..." „Am auzit..." „Am văzut..."	Îți spun ceva la care personal am fost martor.
„Nu ştiu..." „Nu îmi amintesc..."	(1) Subiectul nu are cunoştință sau nu îşi aduce aminte despre eveniment. (2) Subiectul are un interes care nu-i permite să-şi dezvolte răspunsul.
„Nu există dubiu în mintea mea..." „Sunt absolut sigur..." „Sunt sigur..." „Sunt convins..." „Desigur..."	(1) Subiectul îşi asumă răspunderea pentru răspunsul său şi este sigur de acesta. (2) Subiectul este în mod intenționat prea încrezător în răspunsul său, pentru a evita alte întrebări.

Material cu drept de autor

Fără a exagera, aici, consider că este bine ca anchetatorul să facă, în plan mental, un schimb de rol cu persoana ascultată – probabil, ca la un joc de şah, să încerce să înțeleagă de ce persoana a dat un anumit răspuns, la ce întrebări se aşteaptă şi ce răspunsuri vor fi oferite în continuare. De reținut, că nu există şi nici nu trebuie să se accepte cuvinte sau expresii care să fie asociate mecanic cu adevărul sau minciuna, foarte important fiind contextul în care este utilizată fiecare expresie în parte.

6.6. Influența prestației anchetatorului asupra comportamentului persoanei ascultate

Trebuie recunoscut faptul că, începând cu prestația generală şi terminând cu gesturile, ticurile nervoase, greşelile în exprimare, ritmul respirației sau mirosul anchetatorului, tot ceea ce ține de anchetator presupune un potențial important de influențare a comportamentului persoanei ascultate. De exemplu, un anchetator ce începe pe un ton sever, acuzator, într-un mod autoritar va provoca persoanei ascultate o stare de disconfort caracterizată de anxietate, nesiguranță, lipsă de încredere în prestația anchetatorului şi în desfăşurarea ulterioară a anchetei. Cei mai mulți dintre anchetatorii cu experiență preferă să aibă un comportament echilibrat, amabil, chiar, înțelegător – este vorba despre o profesie, de rezultate cât, mai bune, ce trebuie obținute, de dezvoltarea anchetei pentru lămurirea cât mai multor aspecte legate de pregătirea, desfăşurarea şi exploatarea rezultatelor activității ilicite şi, nu, despre un război personal, despre posibilitatea unui discurs moralizator sau despre o încercare de a schimba lumea. Din punct de vedere funcțional, dacă, o dată cu desfăşurarea ascultării, anchetatorul îşi pierde cumpătul, acuză persoana ascultată că minte, opreşte comunicarea şi îi cere să reformuleze, posibilitatea de a identifica minciunile prin analiza comportamentului verbal şi non-verbal se reduce simțitor; anchetatorului nu-i rămâne decât să decât să evalueze cele declarate sub aspectul neconcordanțelor din relatarea celui ascultat sau a scăpărilor accidentale. Mai mult, dat fiind starea emoțională prin care trece persoana ascultată, va deveni foarte greu de stabilit dacă neconcordanțele din relatarea acesteia sunt specifice unui subiect mincinos şi confuz sau ale unuia de bună-credință care este frustrat şi speriat.

În fapt, nimeni nu poate să ştie, cu exactitate, care sunt reacțiile persoanelor ascultate când mint ori spun adevărul în legătură cu acuzațiile care li se aduc. Dincolo de faptul că a provoca reacții inducând o situație specială – cum, de altfel, este cazul în care un anchetator ar acuza doar pentru a evalua reacții – constituie un abuz, a promova puncte de vedere care să aibă ca obiect indici ce, în mod aprioric, să fie acceptați ca fiind intrinseci adevărului sau minciunii este periculos. Omul nu este un mecanism care, în aceleaşi condiții, să se manifeste identic. Ar fi lipsit de profesionalism ca, odată identificați nişte indici, o persoană să fie catalogată vinovată/nevinovată, mincinoasă/de bună credință.

În opinia mea, esențial pentru anchetatori, este să promoveze o conduită prin care să respecte şi să impună respect fără să se pună problema unor

Material cu drept de autor

accidente în cadrul cărora să îşi facă apariţia excese[224]. Comportamentul unui persoanei ascultate pe parcursul ascultării este influenţat – pe lângă factori precum mediul în care se desfăşoară ascultarea, inteligenţa, vârsta, starea emoţională, etc. – în mod fundamental de modul în care se manifestă anchetatorul.

Fiecare dintre aceşti factori are importanţa sa şi trebuie evaluat ca atare când ne hotărâm să dăm o anumită semnificaţie manifestărilor comportamentale pe care le observăm la persoana ascultată. Pentru a reduce la maxim posibilitatea influenţării persoanei, de mare importanţă este ca audierea să se desfăşoare într-o cameră de ascultare care să excludă orice tulburare iar prima preocupare a anchetatorului să fie aducerea persoanei ascultate la o stare, cât mai apropiată de cea ideală, care să faciliteze comunicarea – de exemplu, o persoană nervoasă, întâi trebuie calmată şi apoi ascultată. În ceea ce îl priveşte pe anchetator, el nu trebuie să uite că orice influenţă venită din partea lui este de natură a influenţa modul de manifestare al persoanei ascultate şi, în anumite condiţii, devine posibil ca manifestările ce apar în timpul ascultării să fie generate de comportamentul anchetatorului şi nu de emoţiile specifice reproducerii unor evenimente, stări, activităţi, etc.

Pregătirea unei ascultări neconflictuale – Consider necesar aici să subliniez necesitatea promovării, de către toţi anchetatorii, unei strategii caracterizată de o abordare deschisă, neconflictuală – este, de departe, mai eficientă şi mai puţin solicitantă pentru anchetator decât oricare alta.

Bunăoară, pentru a convinge o persoană vinovată să se prezinte voluntar la locul de desfăşurare al ascultării şi să recunoască implicarea sa, şi condiţiile în care a desfăşurat activitatea ilicită este nevoie ca acesta ascultare să fie prezentată într-un anumit mod, ... în modul în care se cuvine; o abordare greşită din partea anchetatorului conducând, de cele mai multe ori, la eşec. De

---

[224] **Kassin, S.** & **Fong, C.** ""I'm Innocent!": Effects of Training on Judgments of Truth and Deception in the Interrogation Room," Law and Human Behavior, Vol. 23, No. 5, 1999. – Un studiu recent efectuat de către autori confirmă rolul constructiv al unui comportament neconflictual din partea anchetatorului în acest domeniu. Nişte observatori au analizat interviurile filmate ale unor studenţi ce interpretau rolurile unor persoane vinovate sau nevinovate ce au comis o infracţiune fictivă. În aceste interviuri studentul dădea o declaraţie iniţială, după care însă anchetatorul devenea furios şi spunea: „La naiba, nu mă mai minţi! Te-am prins în flagrant. Acum spune-mi adevărul". Subiectului i se spunea apoi să îşi reformuleze alibiul. Interviurile durau în medie cinci minute. Jumătate dintre observatori erau „neantrenaţi" şi se bazau pe propria judecată (urmărind neconcordanţe în relatări, scăpări verbale, nervozitate generală) pentru a formula opinii referitoare la onestitatea subiecţilor. Cealaltă jumătate a fost „antrenată" în domeniul analizei comportamentului prin vizionarea unui material de 30 de minute care descria unele dintre simptomele comportamentale folosite pentru a evalua un subiect pe parcursul unui interviu neincriminator. Studiul a scos la iveala două rezultate anticipabile: în primul rând, niciunul dintre observatori, fie ei antrenaţi sau neantrenaţi, nu a fost capabil să diferenţieze subiecţii oneşti de cei mincinoşi decât pur întâmplător. În al doilea rând, studenţii antrenaţi care s-au bazat pe simptome comportamentale evidenţiate pe parcursul unui interviu neincriminator s-au descurcat la fel de bine ca cei neantrenaţi.

Material cu drept de autor

exemplu, un anchetator, cercetând un furt de bani de la punctul de lucru al unei firme, după ce a verificat faptul că doar şapte persoane au avut acces la zona în care erau colectaţi banii ce proveneau din încasări în numerar, a invitat pe cele şapte persoane şi le-a comunicat că până luni nu înregistrează plângerea patronului şi aşteaptă ca cel vinovat sa se prezinte, să aducă banii şi nu se va mai întâmpla nimic, mai departe. Dacă, până luni, lucrurile nu se vor rezolva, va ancheta fiecare persoană în parte, nefiind exclus să recurgă şi la testări cu poligraful. Ei bine, nu numai că, nimeni nu a recunoscut fapta dar, luni, trei persoane nu s-au prezentat iar din cele patru care s-au prezentat la sediul organului judiciar, două, după ce se consultaseră cu avocaţii, erau pregătite să refuze testarea poligraf, în virtutea dreptului pe care ei îl aveau. Toate persoanele care s-au prezentat au manifestat răceală, reţinere în relaţia cu anchetatorul dând doar răspunsuri ce nu conţineau elemente certe.

Analizând practica relevantă din ţară şi străinătate, îmi permit să promovez câteva recomandări pentru anchetatorii care îşi propun să încurajeze persoanele pe care le invită pentru a fi ascultate astfel încât acestea să aibă o atitudine cât mai deschisă care să permită o cât mai bună comunicare:

1 Înainte de toate persoana ce urmează a fi ascultată nu trebuie ameninţată cu posibile consecinţe ale neprezentării sale la sediul organului judiciar. Este greşit, din punct de vedere psihologic, să i se reamintească că dacă nu va coopera ar putea, foarte bine, să fie condamnat la o pedeapsă cu închisoarea ce va avea limitele duse către maxim. Majoritatea celor care se implică în activităţi ilicite îşi asumă riscuri. În general, riscul unei posibile condamnări este acceptat – ceea ce nu se acceptă este, de obicei, lipsa de respect şi tot ceea ce afectează personalitatea, ca să nu mai vorbim de ceea ce poate fi asimilat noţiunii de nedreptate. În aceste condiţii dialogul cu anchetatorul este condiţionat de lipsa ameninţărilor, „apropo-urilor subtile", etc.; dacă apar ameninţările, de orice fel, situaţia începe să se degenereze ... „sunt vinovat pentru că am făcut ... ceea ce am făcut, dar de ce trebuie să –l suport pe deşteptul ăsta şi ameninţările lui ?". Oricum, dacă stăm să raţionăm logic, este greu de acceptat că cineva care vine în camera de ascultare doar pentru a evita o posibilă pedeapsă sau alte consecinţe neplăcute va avea o prestaţie prea puţin voluntară, va fi greu pentru anchetator să diferenţieze manifestările comportamentale datorate stresului specific minciunii de cele datorate disprețului ori stării proaste instaurate ca urmare a contactului cu anchetatorul „arogant".

2 Ascultarea trebuie prezentată într-o lumină pozitivă. Ca să depăşească nivelul de lozincă este bine ca anchetatorul să-şi pună o întrebare precum: „De ce ar accepta / care ar fi motivul pentru care o persoană ce a fost implicată într-o activitate ilicită ar veni în faţa anchetatorului să „spună adevărul", eventual, să se supună unei testări la poligraf şi tot ... ce ar urma ?"

Previzibile ar fi două motive. Pe de o parte, există posibilitatea ca refuzul de a veni în sediul organului judiciar pentru a fi ascultat să poată fi interpretat ca un refuz de a coopera, poate, o recunoaştere a vinovăţiei. Pe de altă parte, se pare că persoana ascultată se află în faţa unei provocări – are nevoie să simtă că are situaţia sub control, că poate – şi pentru asta trebuie să ajungă în faţa anchetatorului, trebuie să-l învingă, trebuie să treacă de poligraf, să mintă, să facă orice pentru a convinge cu privire la poziţia sa.

Ce ar trebui să facă, concret, anchetatorul ? Cea mai bună soluţie este, în opinia mea prezentarea activităţii de ascultare ca fiind principalul mijloc – şi nimic nu este eronat în această susţinere – prin care persoana ascultată poate

Material cu drept de autor

să-şi expună şi să-şi promoveze poziția, interesele, apărările, să propună probe în vederea susținerii nevinovăției sale, etc. Mulți dintre practicieni au „textele" lor, pe care le folosesc în astfel de situații – comunică faptul că a apărut o situație care trebuie lămurită şi pentru aceasta este nevoie de concursul său; roagă persoana pe care vrea să o asculte să-l ajute să lămurească câteva aspecte legate de anchetă; spune că trebuie desfăşurată o activitate de rutină pentru respectarea procedurii, o simplă formalitate.

3 Ar mai trebui amintit că ancheta în desfăşurare are caracter complex – bineînțeles că vor fi audiate mai multe persoane, că sunt în curs de desfăşurare şi alte activități, etc. – că lucrurile merg bine şi în timp scurt ancheta va fi terminată. În practică, de cele mai multe ori, nu este bine ca persoana ce urmează să fie ascultată să realizeze că este principalul suspect, că este martorul principal, că ... fără „contribuția" sa, ancheta este posibil să eşueze. De asemenea, nu este bine să se ofere, ca imagine, ceva derizoriu pentru că o invitație precum: „Te rog, dacă vrei, să treci pe la mine, la birou, ca să răspunzi unor întrebări de rutină?" ar putea genera raționamente cu concluzii nefavorabile pentru anchetă: „Ăsta vrea să-mi mănânce timpul, nu este nimic important dar ... este nevoie să mă prezint în fața lui; cum adică rutină ? Foarte bine ... nu am timp, chiar în perioada pentru care m-a chemat trebuie să fiu la doctor, pentru un consult."

Important, în opinia mea, este ca, pe baza cunoaşterii unor date elementare despre persoana care urmează a fi ascultată, anchetatorul să asigure condiții minime care să faciliteze „prestația" celui care va fi ascultat – dacă persoana ascultată este de tip conformist (tot ce fac şi alții poate fi făcut, fără prea multe griji) probabil, va fi bine dacă i se va aduce la cunoştință faptul că vor fi audiate şi alte persoane, o persoană lipsită de experiență poate fi capacitată prin trimiteri vagi la diferite probe care,deja, sunt deținute de către anchetatori, etc. Contra productiv ar fi ca anchetatorul să comunice probele care există la dosarul cauzei sau, mai clar, acele elemente cu privire la care există certitudine şi pe care anchetatorul se va baza în demersul său. În mod evident, într-o asemenea situație, persoana ce urmează să fie ascultată ori se va pregăti şi, în măsura în care va aprecia că este în stare de o prestație care să o mulțumească, se va prezenta şi va servi povestea special concepută ori va amâna prezentarea în fața organului judiciar până când se va simți suficient de pregătită; asta în eventualitatea în care nu apare un eveniment sau nu este inventat un eveniment prin care lucrurile să se schimbe.

Deşi părea ciudat sau, poate, pueril anchetatorul va trebui să țină seama şi de „avantajul terenului propriu". În mod firesc, ascultarea trebuie să se desfăşoare la sediul organului judiciar, dar ... multe persoane ar prefera alt loc – acasă, la locul de muncă sau poate într-un bar, restaurant ori club. De asemenea – o altă problemă – este posibil ca atunci când anchetatorul, prin telefon ori personal, îi comunică persoanei ce trebuie ascultate necesitatea, locul şi timpul ascultării sale, aceasta, dorind să întârzie ascultarea, să propună şi să arate „avantajele" desfăşurării ascultării într-un alt loc sau, de ce nu ?, – hai să discutăm acum, aici. Un anchetator cu experiență, pe lângă faptul că are pregătite motive – precum că nu are dosarul la dispoziție, că a apărut un ordin în conformitate cu care ascultările trebuie desfăşurate numai în sediul organului judiciar – ştie să aibă şi o eleganță profesională care să-i permită să obțină informații utile anchetei şi, în acelaşi timp, să respecte procedura impusă.

De exemplu:

Material cu drept de autor

Anchetatorul – Domnule, căutăm pe cineva care ne poate ajuta să lămurim câteva probleme în legătură cu violul unei tinere în holul blocului în care locuiți. Am desfăşurat câteva investigații şi am aflat că dumneavoastră cunoaşteți câte ceva şi ne puteți ajuta.

Persoana ascultată – Nu sunt convins că vă pot ajuta dar va stau la dispoziție.

Anchetatorul – Toate persoanele care pot să ne ofere informații utile sunt invitate la sediul nostru şi cu ajutorul fiecăruia, în parte, vom reuşi să reducem cercul de suspecți şi să identificăm făptuitorul. În aceste condiții, vă rugăm să treceți pe la sediul nostru din Strada ... pentru o scurtă discuție. Vom lămuri câteva aspecte după care vă puteți continua programul. Promit să terminăm cât mai repede, astfel că vă rog să mă căutați la interiorul ... imediat ce ajungeți la sediul nostru.

Persoana ascultată – Nu ştiu ce să spun, am foarte multă treabă în perioada aceasta şi ... pe de altă parte nu sunt convins că va pot ajuta să identificați pe făptuitor.

Anchetatorul – Vă înțeleg, în astfel de situații, mă deplasez personal pentru a sta de vorbă cu oamenii însă întrucât procedura o cere, pentru dumneavoastră, insist să veniți la sediu pentru că dacă vin eu, tot va trebui să ne mai vedem o dată la sediu ca să semnați şi să înregistrăm la dosar declarația, şi, astfel am pierde mai mult timp. Credeți că mâine dimineață la ora 10 ar fi bine; până la 10, 30 am şi termina.

Persoana ascultată – Dimineața ...

Anchetatorul – Da ! De fapt cred că ..., de dimineață o sa fie mai multe persoane, câte o oră fiecare ... a ... se întârzie; Dumneavoastră, ştiu că terminați programul de lucru la 17, hai să ne vedem la 18, mă voi strădui să rămân pentru dumneavoastră peste program şi, cu ocazia asta, o să termin şi cu audierile din prima fază a anchetei.

Persoana ascultată – Bine am să vin, dar, să ştiți că nu pot sta decât foarte puțin pentru că am o programare la stomatolog pentru ora 19.

De asemenea nu este lipsit de importanță ca atunci când poate fi util anchetatorul să „aranjeze" transportul persoanei ce urmează a fi audiate la sediul organului judiciar – dacă se poate, va avea loc şi o discuție preliminară, de creare a unei punți de comunicare, anchetatorul neuitând să sublinieze că persoana se poate manifesta liber, poate să plece, poate să-şi ia o pastilă, etc.

Folosirea scenariului „accident" sau „acordul cu persoana ascultată" pe parcursul unei ascultări – Documentându-mă, în țară şi străinătate, cu privire la cele mai eficiente procedee tactice folosite de către anchetatori pentru stabilirea adevărului în cauzele pe care le cercetează am fost uimit să descopăr ceea ce folosisem şi eu mai demult, însă cu multă precauție şi, chiar, teamă cu privire la posibila interpretare negativă a conduitei mele ca anchetator. Procedeul tactic pe care îl detaliez cunoaşte două variante, în unele cazuri etape menite să succeadă una celeilalte: ***accidentul*** şi ***acordul cu persoana ascultată***. Totul pleacă de la necesitatea stabilirii adevărului în cauză nefiind important în ce măsură adevărul este prezent în declarația fiecărei persoane ascultate.

Ascultând un făptuitor, o persoana care „a făcut" nemijlocit „ceva" poate fi mult mai productiv pentru probațiune dacă anchetatorul, în loc să insiste pe nepotrivirile dintre declarația persoanei şi alte probe, „cade la pace" cu cel ascultat şi ... începe să construiască, împreună cu acesta ... minciuna ??!!! –

Material cu drept de autor

mită, lipsă de profesionalism, complicitate, abuz, favorizarea infractorului – **nimic din toate acestea !**

Accidentul presupune ca anchetatorul, fără să detalieze probele de vinovăție, făcând referire doar „în treacăt" la acestea, îi propune făptuitorului să accepte implicarea în desfăşurarea activității ilicite într-un context acceptabil, din punct de vedere uman. Mai clar, în cazul unui omor prin împuşcare, anchetatorul îi poate propune făptuitorului să accepte că el a împuşcat victima ... dar ... a fost un accident – soția, făcând curățenie prin casă, i-a găsit pistolul pe care îl ascunsese în camera unde îşi ținea sculele de pescuit; în glumă aceasta a îndreptat pistolul către el şi a mimat împuşcătura, el i-a luat pistolul, i-a spus că nu este de joacă, şi a încercat să-i arate cum funcționează trăgaciul fiind convins că încărcătorul era gol, dar ... vai ... încărcătorul era plin şi s-a petrecut nenorocirea. Desigur, exemplu este pueril, ca..., de altfel, multe dintre cele folosite în practică de către anchetatori. bineînțeles că există „n" variante în folclorul profesional pentru a invita făptuitorul să accepte un scenariu de tip accident.

Care sunt punctele tari ale „accidentului" ?

Înainte de toate, trebuie observat că dintr-o dată din macabru, totul devine rezonabil, acceptabil, chiar, moral, omul a greşit şi, dacă instanța va considera necesar, va suporta şi o pedeapsă, însă tot ce va fi rău şi urât pentru făptuitor, va fi la dimensiuni reduse. Într-o asemenea situație făptuitorul este sau poate fi tentat să intre în „jocul" anchetatorului şi să dea detalii cu privire la activitatea ilicită desfăşurată, păstrând rezerva lipsei formei de intenție cerute de către legiuitor pentru existența infracțiunii, previzibile ca încadrare juridică. De observat că făptuitorului nu i-a fost oferită nici o promisiune de clemență, că nu a fost amenințat în vreun fel şi nici nu i s-au solicitat foloase necuvenite.

Ca şi critică, trebuie observat că, în fapt, anchetatorul acceptă, deliberat, o declarație mincinoasă şi în anumite condiții (un concurs de împrejurări negative) ar putea fi acuzat că încearcă să ajute, în afara demersului strict profesional, făptuitorul.

Odată cu acceptarea accidentului de către făptuitor, anchetatorul începe asaltul pentru elucidarea neconcordanțelor dintre versiunea făptuitorului şi evidența altor probe existente la dosar. Apar, în aceste condiții două noi posibilități:

făptuitorul neputând să ofere plauzibilitate propriilor susțineri cedează şi dă detalii recunoscând adevărata situație de fapt;

făptuitorul nu cedează şi continuă să susțină o versiune care contrazice probele existente la dosar.

În ceea ce priveşte a doua posibilitate, anchetatorul va putea contra-ataca, dacă va considera necesar, după ce va „capitula" devenind ***de acord cu făptuitorul.*** Ce presupune aceasta din partea anchetatorului ? Anchetatorul nu numai că va accepta minciunile dar, va fi activ în a întări şi a exagera fiecare minciună, fiecare amănunt invocat pentru a susține minciunile astfel încât fiecare element mincinos susținut pentru a acoperi implicarea într-o activitate ilicită să fie atât de supradimensionat, de exagerat, încât să piardă, măcar parțial dacă nu total, din credibilitate. Evident că, şi aici, apare, ca principală critică, faptul că anchetatorul acceptă şi, chiar, provoacă făptuitorul să mintă.

Dacă anchetatorul stăpâneşte bine situația rezultatul poate fi uimitor – mincinosul se va putea recunoaşte depăşit de situație în condițiile în care

Material cu drept de autor

exagerările ar viza doar minciunile, afirmațiile adevărate neavând nevoie de „înfloriturí"; cel care spune adevărul nu va accepta „accidentul" iar „acordul cu anchetatorul" va descoperi o poveste coerentă care nu are nevoie şi nici nu poate fi încurcată de „ajutorul" anchetatorului; adevărul nu primeşte exagerări.

Construirea relației anchetator – anchetator – În general, oamenii au o anumită imagine, poate că există, chiar, un stereotip cu privire la anchetatori, la anchetatorul tip, practic, cu privire la ce să se aştepte cel care urmează să fie ascultat. Oarecum, asemănător cu imaginea unui chirurg, anchetatorul este imaginat detaşat emoțional – prea puțin implicat în ceea ce s-a întâmplat, se petrece ori urmează a se petrece – preocupat, strict de rezolvarea punctuală a dosarului pe care îl are, ca sarcină de serviciu, în lucru; eventual dispus la tot felul de „şmecherii" ca să obțină o soluție în dosar. Cu o asemenea imagine în minte este greu de acceptat că persoana ce urmează să fie ascultată se va prezenta, în camera de ascultare, dispusă la a oferi informații semnificative pentru dezvoltarea anchetei. Oamenii se simt confortabil, spun adevărul unor persoane pe care le percep a fi de încredere, pe care se pot baza.

În astfel de condiții este necesar ca anchetatorul, înainte de a începe să pună întrebări pentru a lămuri problemele specifice, trebuie să construiască o relație rezonabilă, care să faciliteze comunicarea. Foarte importantă este aici percepția pe care o are persoana ascultată cu privire la anchetator şi cu privire la modul de desfăşurare al ascultării. Se poate pune, aici, problema măsurii în care merită ca anchetatorul să se străduiască să depăşească nivelul pur formal al prestației sale – probabil o relație marcată de conformitate şi nimic mai mult.

Răspunsul trebuie nuanțat. Pe de o parte, este evident că relația cu persoana ascultată este, în mod esențial, umană, între doi oameni; incomparabilă cu o relație de tipul strungar-strung sau şofer-autovehicul, oricât de umanizată ar fi aceasta. Fiind vorba despre o relație inter-umană, relația anchetator-persoană ascultată trebuie să se caracterizeze prin adecvare, adecvare la mediu, cadru şi persoană.

Adecvarea la mediu presupune surprinderea caracteristicilor mediului special al sediului organului judiciar, respectiv al camerei de ascultare. Adecvarea la cadrul presupune observarea condițiilor, scopului şi a procedurilor specifice desfăşurării anchetei judiciare. Adecvarea la persoană impune o adaptare firească la caracterul, temperamentul, starea, înfățişarea, ținuta, limbajul, etc. interlocutorului.

Ei bine, în aceste condiții, o persoană care spune adevărul ar trebui să se simtă confortabil discutând despre problemele de interes pentru anchetă. Există unele manifestări comportamentale care indică acest confort. De exemplu descrucişarea brațelor, o aplecare spre înainte sau o postură confortabilă pe scaun, răspunsuri mai lungi şi mai detaliate precum şi datul din cap în semn de aprobare față de observațiile investigatorului sunt manifestări care dau credibilitate persoanei ascultate şi confirmă încrederea în anchetator şi în relația cu acesta.

Identificarea unui scop pentru desfăşurarea ascultării unei persoane – La citirea unui astfel de titlu de secțiune mulți dintre practicieni ar deveni neîncrezători şi şi-ar pune probleme în legătură cu ... scopul unor astfel de susțineri. Ei bine, este absolut acceptabil un raționament foarte simplu – dacă nu ne dorim o atitudine şi un comportament, din partea persoanei ascultate, marcate de neîncredere sau ... poate furie – „de ce mă cheamă ăştia la poliție; ce or vrea de la mine ?" – devine oportun, elegant, din respect pentru

Material cu drept de autor

relațiile între oameni, ca anchetatorul să invite persoana pe care doreşte să o asculte inserând în cadrul solicitării scopul ascultării.

Desigur că, şi aici, pot apare interpretări diverse.

Dacă anchetatorul nu comunică scopul ascultării, persoana pe care acesta doreşte să o asculte va deveni preocupată pentru a identifica de ce şi, mai ales, ce este sau ce trebuie să facă, atunci când va fi în fața anchetatorului. De cele mai multe ori se pregăteşte o atitudine defensivă – nimeni nu doreşte să aibă o poziție până când nu cunoaşte suficiente amănunte despre problemă. Şi asta poate dura, în condițiile în care unii raționează mai repede, sunt mai siguri pe ei, iar alții, din contră, se feresc să aibă atitudine, să-şi exteriorizeze poziția, vor să câştige timp iar pentru aceasta blochează comunicarea.

Dacă anchetatorul comunică, precis, scopul ascultării, este de aşteptat ca persoana ce urmează să fie ascultată să fie pregătită – cea de bună credință să fie clară, concisă, precisă în exprimare, mai degrabă preocupată de riscurile pe care şi le asumă dând o declarație utilă pentru anchetă decât de posibilitatea să fie nevoită să mintă.; mincinosul va veni cu o „poveste" cât mai bine ticluită pe care va fi dornic să o expună la fel ca un şcolar mândru de poezia pe care a învățat-o.

Foarte important este ca anchetatorul să folosească o exprimare generală care, însă, trebuie să permită identificarea scopului ascultării. De exemplu: „Domnule ... a fost depusă o plângere din partea societății de asigurări – au avut pierderi ca urmare a unor distrugeri voluntare şi din această cauză solicită verificarea fiecărui dosar de daune cu valoare mare, cum este şi al dumneavoastră – şi este necesară prezența dumneavoastră pentru a răspunde la unele întrebări de rutină. Este o activitate obligatorie, după care vom închide dosarul şi vă veți putea ridica banii reprezentând despăgubirea pe care a-ți solicitat-o."

Punerea întrebărilor introductive – Odată cu intrarea persoanei în camera de ascultare, în practică se preferă actualizarea scopului ascultării după care devine necesară punerea unor întrebări introductive. Evident că aceste întrebări nu trebuie să aibă nimic acuzator în conținut, rolul lor fiind de inițiere a dialogului, de acomodare/reacomodare a persoanei ascultate cu particularitățile camerei de ascultare, cu anchetatorul şi cu formatul de tip întrebare-răspuns ce va guverna desfăşurarea activității ce va urma.

Este natural ca persoana ce urmează să fie ascultată să evalueze atât situația în ansamblu cât şi fiecare element în parte şi este de aşteptat ca aceasta să resimtă o stare de confort discutând cu cineva plăcut, ordonat şi neamenințător într-o atmosferă adecvată.

La fel de firesc, este ca şi anchetatorul să evalueze persoana pe care urmează să o asculte fără să uite de nivelul contactului vizual aptitudinile de comunicare, inteligența, nivelul general al stării de tensiune, etc.

Recomandabil este ca întrebările introductive să aibă şi un scop previzibil, uşor de determinat care să țină de respectarea procedurii – nimeni nu este încântat atunci când constată că răspunde la întrebări doar pentru a satisface strategia anchetatorului. Întrebări precum: „De cât timp locuiți la această adresă?"; „Sunteți căsătorită?"; „Aveți copii?"; „Unde lucrați în prezent?"; „Cu ce vă ocupați la locul de muncă?"; pot să destindă viitoarea conversație sau pot să inducă o stare de tensiune suplimentară ca urmare a interpretării în sens personal a acestora. Important este ca, totuşi, întrebările să depăşească caracterul pur formal al unei comunicări funcționareşti,

Material cu drept de autor

anchetatorul nu trebuie să uite că totul merge bine dacă persoana ascultată percepe comunicarea în limitele firești ale relației dintre doi oameni, formalismul funcționăresc dăunând semnificativ.

De exemplu:

Anchetatorul: „De cât timp locuiți la această adresă?"

Persoana ascultată: „Stau aici de 15 ani."

A.: „Este o locuință foarte frumoasă. Dumneavoastră ați construit-o?"

P.A.: „Nu. Cred că era veche de 5 ani când ne-am mutat aici."

A.: „Și sunteți căsătorit, în prezent?"

P.A.: „Da."

A.: „Care este numele soției dumneavoastră?"

P.A.: „ ... ."

A: „Și ea nu este aici acum?"

P.A.: „Nu. Lucrează în schimbul doi la ... și nu va fi acasă până la ora 11."

O asemenea conversație ar trebui să continue, încă un minut sau două, până ce anchetatorul observă că subiectul s-a obișnuit, se simte confortabil și ascultarea propriu-zisă poate începe. Așa cum am arătat, dacă apar întrebări care să aibă tentă personală ori care să fie considerate puțin relevante pentru scopul și natura ascultării persoana ascultată va începe, brusc, să se tensioneze. De exemplu: „Ce gen de filme vă plac?", „Care este scriitorul dumneavoastră preferat?" sau „Ce echipă susțineți în acest campionat?", „Vă plac trandafirii galbeni?" sunt întrebări care pot enerva; persoana ascultată știe că, de fapt, anchetatorul vrea și trebuie să abordeze aspecte care au legătură cu activitatea ilicită cercetată și este nepotrivit să se discute despre aceste subiecte irelevante fata de caz.

6.7. Rolul mecanismelor de apărare în identificarea minciunilor

Implicarea într-o activitatea ilicită – pregătirea, desfășurarea și exploatarea rezultatelor acesteia, eventual, și crearea de alibiuri sau/și de alte apărări care să justifice sau să ascundă legătura dintre activitatea ilicită și una sau mai multe persoane – creează, ca regulă, o stare emoțională specială. Apare un anumit nivel de rușine, vinovăție sau pierdere a prețuirii de sine, concomitent cu frica de a nu fi descoperit, prins și tras la răspundere, în ultimă instanță, frica de duritatea pedepsei penale. Foarte puține persoane (psihopații) vor trăi stări de fericire, exaltare, sau încântare.

Deoarece rușinea, anxietatea și frica sunt stări emoționale neplăcute, indeziderabile pentru om ce, prin natura lui specifică este o ființă ce caută plăcerea, persoana ascultată va încerca să reprime aceste sentimente negative folosindu-se de mecanisme de apărare. Un mecanism de apărare este o reacție comportamentală, de tip adaptativ, menită să reprime sentimente nedorite prin modificarea sau negarea adevărului astfel încât realitatea să devină dezirabilă, încadrabilă în ceea ce poate fi acceptat la nivel social.

Toți oamenii folosesc mecanisme de apărare pentru a face față vinovăției și anxietății ce pot apărea zilnic legate de activitățile desfășurate, de prestații sub așteptări, de nereușite, greșeli, inadaptări, etc. Cei mai mulți dintre noi, dacă nu reușim la serviciu să rezolvăm sarcinile primite, în loc să acceptăm că nu ne-am concentrat suficient ori că nu ne-am organizat bine, folosim

Material cu drept de autor

mecanisme de apărare pentru a face situația rezonabilă, acceptabilă pentru fiecare dintre noi în parte, pentru apropiații noştri, pentru publicul larg – şeful este vinovat pentru că ... , cei care ne-au furnizat informațiile, reperele, materiile prime, sunt vinovați pentru că ... , de fapt, toți colegii au procedat la fel când au avut sarcini asemănătoare, ş.a. Interesant de observat că mecanismele de apărare se „cuplează" instinctual de fiecare dată când o persoană este pusă în fața unui reproş, uneori, chiar anticipând, acționând preventiv. Acceptând că mecanismele de apărare sunt greu controlabile, poate că sunt incontrolabile, trebuie observat de către anchetator că persoana pe care o ascultă nu modifică sau neagă adevărul în mod conştient. În mintea celui ascultat se petrece acest lucru în mod inconştient.

Pe parcursul desfăşurării unei ascultări, când un anchetator interoghează un suspect vinovat, despre implicarea sa întro-a activitate ilicită, cu siguranță că persoana ascultată este sub imperiul acțiunii unui mecanism de apărare care să o ajute să facă față situației. Pe de altă parte, o persoană nevinovată nu are nevoie să-şi reducă vinovăția sau ruşinea asociată cu implicarea în activitatea ilicită atunci când este ascultată. În aceste condiții, anchetatorii sunt îndreptățiți să considere că descoperirea unor asemenea mecanisme de apărare activate la persoana ascultată trebuie asociată cu comportamentul simulat, cu minciuna.

Ca exemplu, pe parcursul unei ascultări pot apare răspunsuri precum:

Cercetând un viol – Anchetatorul: „Te-ai gândit vreodată să forțezi o femeie să facă sex cu tine?"

Persoana ascultată: „Da, este posibil să mă fi gândit. Orice bărbat se poate gândi la aşa ceva, dar asta nu înseamnă că eu aş face asta."

Într-un asemenea caz este ilustrat modul în care se cuplează mecanismul de apărare. Aici, persoana ascultată încearcă **să se identifice** cu un grup de referință, generalizat, în cazul de față, la majoritatea bărbaților. „Dacă toată lumea o face de ce mi se impută mie ceea ce majoritatea consideră că este normal" – pare să spună persoana ascultată. Fundamentul demersului îl constituie normalul – normalitatea şi, pe cale de consecință, orice este normal nu poate fi ilegal, iar dacă este, este o eroare.

Cercetând o înşelăciune în domeniul asigurărilor – Anchetatorul: „ De ce credeți că unele persoane încearcă să înşele societățile de asigurare solicitând despăgubiri pentru pagube pe care nu le-au avut ?"

Persoana ascultată: „Poate ... pentru a se răzbuna pe societățile de asigurări pentru că percep comisioane foarte mari."

Aici, persoana ascultată încearcă **să proiecteze** vina sa, să arunce răspunderea pentru fapta sa pe deficiențe sau alte elemente de comportament ale altei persoane – de vină, de fapt, este altcineva: o persoană, un lucru, o tehnologie, un fenomen natural, oricine ... dar nu cel ascultat. În practică făptuitorii dau cea mai mare parte de vină pe complici, coautori sau instigatori, pe faptul că sunt dependenți de droguri, pe faptul că au fost provocați de victimă, apropiați ai acesteia sau ai celui ascultat, că au fost induşi în eroare de unele anunțuri de la televizor sau din ziare, etc. Deoarece proiecția este un mecanism de apărare obişnuit, anchetatorul ar trebui, încă din etapa desfăşurării activităților pregătitoare, să obțină informații şi să evalueze posibilitatea ca cel ascultat să folosească proiecția către o anumită persoană, lucru, etc.

Cercetând un furt dintr-un supermarket – Anchetatorul: „Ce crezi că ar trebui să pățească persoana care a luat aceste ... bunuri ?"

Material cu drept de autor

Persoana ascultată: „Păi ..., cred că ar trebui să primească o amendă mare, nu cred că ar trebui să se ajungă la condamnarea la închisoare, decât dacă bunurile acestea au o valoare foarte mare ori persoana care a furat a bătut ori a omorât pe cineva."

Este evident că persoana ascultată încearcă **să minimalizeze** activitatea ilicită desfăşurată. Ne cuprinde un sentiment firesc de uşurare când devenim convinşi – ne autoconvingem sau devenim convinşi constatând că cei din jurul nostru acceptă – că ceea ce am făcut noi nu este grav, altele fiind lucrurile cu adevărat grave. Pentru un violator sau un tâlhar, violul sau tâlhăria nu sunt foarte grave atâta vreme cât victima nu a decedat. Traficanții de droguri îşi minimalizează fapta, comparând drogurile minore pe care ei le vând cu ceva mult mai tare precum heroina. Un hacker îşi poate minimaliza fapta, făcând comparație între simpla perturbare a unui site comercial şi spargerea unui calculator ce deține informații despre securitatea națională şi vinderea acestora celui care oferă mai mult.

Cercetând un incendiu provocat – Anchetatorul: *„Tu ai provocat incendiul?"*

Persoana ascultată: „Nu, dar am fumat în zona în care a izbucnit incendiul şi este posibil că țigara mea să fi putut cauza, în mod accidental, incendiul."

Persoana ascultată încearcă **să raționalizeze** explicațiile pe care le dă, să redescrie intențiile care au guvernat comportamentul său. Raționalizarea ar trebui presupusă ori de câte ori o persoană ascultată îşi recunoaşte o posibilă culpă în comiterea infracțiunii, în aşa fel încât să nu poată fi vorba despre intenția directă. În anchetă, întâlnim multe cazuri în care un şofer, cercetat cu privire la vătămarea gravă a unei persoane, acceptă că ar fi atins ceva cu autoturismul pe care îl conducea; un delapidator afirmă că a pierdut banii din gestiune uitându-i pe o fereastră atunci când s-a dus la toaletă; un violator acceptă că a întreținut acte sexuale cu persoana vătămată fiind convins că strigătele acesteia erau cauzate de plăcere actului sexual; etc.

Cercetând un uz de fals – Anchetatorul: „Ce părere aveți despre faptul că sunteți ascultat cu privire la acest cec falsificat?"

Persoana ascultată: „Cred că mi s-a înscenat totul. Nu ştiu de ce vorbiți cu mine despre acest lucru. Oricine ar putea fi vinovat. Spuneți-mi de ce ar trebui să falsific eu cecul cuiva când eu am propriul cont de cecuri?"

În acest caz, persoana ascultată încearcă **să înlocuiască** persoana sa cu oricare alta; de asemenea frica, jena, vinovăția, trebuie sublimate folosindu-se un discurs emoțional şi critic, venit parcă de nicăieri. O persoană care se simte vinovată de ceea ce a făcut încearcă să-şi reprime acest sentiment, înlocuindu-l treptat cu o furie, caracterizată, uneori, de excese regizate, îndreptată împotriva anchetatorului. Furia poate fi suportată mult mai bine de către suspect decât vinovăția, deoarece furia este direcționată spre altcineva sau altceva, nu spre propria persoană. Nu trebuie uitat că vinovăția sau ruşinea, pe de altă parte, sunt stări interioare, direcționate înăuntrul unei persoane şi cea mai bună cale de a scăpa de acestea este recunoaşterea adevărului – ceea ce majoritatea făptuitorilor nu vor să o facă.

În concluzie, aproape fiecare persoană ascultată implicată în desfăşurarea unei activități ilicite va încerca să-şi reprime sentimentele nedorite asociate folosindu-se de mecanisme de apărare. Mai mult, o persoană ascultată, chiar dacă nu a fost implicată în activitate ilicită cercetată dar, tangențial, ascultarea atinge (sau este, doar, anticipată apropierea

Material cu drept de autor

anchetatorului de) aspecte care au legătură cu alte activități ilicite care, cu adevărat, au fost desfăşurate, este de aşteptat apariția unor mecanisme de apărare.

Pe de altă parte, o persoană care nu are nimic de ascuns – este oare vreo persoană care nu are nimic de ascuns ? – nu are de ce să-şi reprime sentimente de vinovăție, anxietate, ruşine sau frică de a fi prins. Important este ca anchetatorul atunci când răspunsul unui suspect denotă folosirea unui mecanism de apărare să analizeze în ce măsură acesta se manifestă în legătură cu activitatea cercetată, situație în care totul trebuie interpretat în sensul încercării de a minți, de a conduce ancheta pe piste greşite, iar când un mecanism de apărare apare în legătură cu, eventual, alte posibilități de extindere a anchetei cu privire la alte fapte sau persoane să manifeste precauție fiind necesară concentrarea pe probleme punctuale – abordarea, în timpul unei ascultări, a unor probleme de anchetă diferite fiind contraproductivă.

Obținerea şi evaluarea unui alibi – Unul dintre cele mai utilizate mijloace de apărare folosite de către majoritatea persoanelor care vin şi se prezintă în fața anchetatorilor este elaborarea şi promovarea unui alibi. Ce este alibiul – o apărare promovată de către o persoană aflată în anchetă bazată pe imposibilitatea implicării în întreaga activitate ilicită cercetată ori în anumite componente ale acesteia. Mai clar, persoana ascultată nu putea desfăşura activitatea ilicită datorită faptului că în perioada critică, în care a fost desfăşurată activitatea ilicită ori se presupune ca a fost desfăşurată aceasta, se găsea în alt sistem de referință spațio-temporal, era în altă parte făcând altceva.

În aceste condiții, pentru anchetator unul dintre cele mai eficiente mijloace de a elimina suspiciunile legate de implicarea unei anumite persoane în desfăşurarea unei activități ilicite este verificarea alibiului său. Curent, un alibi se verifică prin desfăşurarea altor activități de anchetă – precum ascultarea altor persoane, confruntări, prezentări pentru recunoaştere, percheziții, reconstituiri, etc. – şi prin conducerea în mod adecvat a ascultării persoanei.

În practică anchetatorii pun mare preț pe o serie de caracteristici comportamentale de natură a confirma sau a infirma un alibi. Foarte important este ca anchetatorul să obțină suficiente date pentru a putea face corelațiile necesare în vederea verificării veridicității alibiului.

Ca exemplu, ascultând o persoană cu privire la care există suspiciuni în legătură cu săvârşirea unei tâlhării în locuința unui om de afaceri în urmă cu câteva zile, în jurul orelor 20,30, întrebarea tradițională pentru a se obține alibiul este: „Unde erați vinerea trecută la ora 20:30?". Persoana ascultată ar putea răspunde: „Eram la cumpărături la supermaketul ... pentru un cadou de ziua nepotului meu". Prin întrebări succesive anchetatorul află că cel pe care îl avea în față cumpărase o minge de fotbal pe care a plătit 25 de lei în numerar, dar nu a păstrat chitanța. Mai mult, persoana ascultată neagă că s-ar fi întâlnit cu cineva cunoscut în timpul cât îşi făcea cumpărăturile.

Poate fi acest alibi adevărat sau fals? Datorită puținelor informații oferite, este greu de spus. Dacă i-am solicita persoanei ascultate „Vă rog să-mi spuneți tot ce a-ți făcut vinerea trecută între orele 18 şi 21" este de aşteptat să obținem mai multe date decât dacă am specifica ora la care a fost desfăşurată activitatea ilicită. O persoană nevinovată va oferi amănunte de dinainte de ora critică cât şi de după într-un mod similar. Mincinosul ştie ora la care a

Material cu drept de autor

desfăşurat activitatea ilicită, iar această conştientizare a propriei vinovății îi poate influența modul cum prezintă evenimentele. De regulă, va oferi informații sumare cu privire la ceea ce a făcut înainte şi după ora critică. Cu privire la ceea ce a făcut în perioada critică persoana ascultată va oferi uimitor de multe elemente – în mod evident o „poveste" elaborată înainte. Există şi cazuri în care persoana vinovată oferă multe date cu privire la ceea ce a făcut în afara timpului critic iar când trebuie să detalieze ceea ce a făcut pe perioada de timp în care se cunoaşte că a fost desfăşurată activitatea ilicită, totul devine mai puțin coerent, mai subțire, fără detalii – un alibi neelaborat, nepregătit. În cazul desfăşurării unor activități ilicite cu caracter continuat ori în cazul activităților care presupun o pregătire, tot, prin desfăşurarea unor activități ilicite sau materializarea rezultatelor se face prin mijloace ilegale, persoana ascultată trebuie să inventeze toată „povestea" ce, dacă presupune un efort creativ intens, începe să devină din ce în ce mai vagă, mai diluată, fără să conțină prea multe elemente certe care să poată fi verificate.

Ca exemplu, la solicitarea anchetatorului două persoane suspecte ar putea să răspundă în felul următor:

PERSOANA 1: „La ora 18:00 doar ce ajunsesem acasă de la muncă şi am făcut un duş pentru că îmi programasem o ieşire în oraş. Stabilisem, deja, cu un coleg de serviciu, P.O., să ne întâlnim la restaurantul „Diana" din centru, de lângă, sediul clubului de fotbal din localitate la ora 21. Colegul meu urma să vină cu prietena sa iar eu vroiam să vin cu C.M. o prietenă din liceu cu care obişnuiam să ies uneori la sfârşit de săptămână. Am sunat-o pe C.M. în jurul orelor 18:30 dar aceasta nu mi-a răspuns la telefon şi m-am hotărât să ies singur. Pentru a doua zi, sâmbătă, fratele meu mă invitase la o petrecere pe care vroia să o dea de ziua fiului său, Paul, iar eu, încă nu-i luasem nici un cadou. Am plecat de acasă în jurul orelor 19:40 şi în drum spre restaurant m-am oprit la supermarketul ... de unde am cumpărat o minge de fotbal şi am mai pierdut timpul uitându-mă după nişte articole de sport pe care le vroiam pentru mine. Întrucât nu aveam suficienți bani am cumpărat doar mingea de fotbal plătind cash după care m-am dus direct la restaurant întrucât se făcuse 20:45. Am ajuns înaintea celor cu care urma să mă întâlnesc, am comandat o bere, au ajuns şi colegul meu cu prietena sa, am comandat o pizza şi vreo două beri. Am rămas la restaurant până către ora 23 iar acasă nu am ajuns mai devreme de ora 24.

PERSOANA 2: „La ora 18:00 mă învârteam prin apartament şi trebuia să cumpăr un cadou pentru ziua nepotului meu, aşa că m-am dus la supermarketul ... şi i-am cumpărat o minge de fotbal. La 19:45 eram la supermarket cumpărând mingea. Am plătit pe ea 25 de lei în numerar. În cele din urmă, am plecat şi am mers la un restaurant, am mâncat o pizza cu nişte prieteni după care am plecat spre casă unde am ajuns destul de târziu, către ora 24.

Analizând cele două alibiuri, primul pare să fie mult mai credibil decât cel de-al doilea. Mai apar în plus şi alți factori care indică onestitatea:

1. Informații specifice despre oră, numele persoanelor şi locații;
2. Relatarea conține informații inutile (gânduri, lucruri ce urmau să se întâmple);
3. Relatarea urmăreşte comportamentul normal al suspectului, de exemplu, el a mai ieşit cu aceşti prieteni la cină şi merge des la restaurant. Pe de altă parte, cel de-al doilea alibi este sumar, cu excepția perioadei de timp în

Material cu drept de autor

care s-a comis infracțiunea. Acest alibi conține următoarele elemente înşelătoare:

- Informații vagi referitoare la oră, numele persoanelor şi locații;
- Absența informațiilor inutile – relatarea are la bază comportamente prin care se leagă un eveniment de altul;
- Expresii care indică faptul că ceva este omis din relatare: „după un timp", „în cele din urmă", „apoi mi-am dat seama";
- Cele relatate s-ar putea să nu constituie comportamentul normal al suspectului; de exemplu, nu este decât a doua oară în 10 ani când suspectul ia masa la restaurant – aproape întotdeauna îşi comandă pizza acasă.

Un element important în a obține un alibi util pentru dezvoltarea anchetei este felul persoana ascultată este solicitată să dea detalii. Se recomandă ca solicitarea să vizeze 2 ore înainte şi 2 ore după perioada de timp considerată critică, în care a fost desfăşurată activitatea ilicită. O solicitare precum „Spuneți-mi ce ați făcut în seara zilei de vineri" va provoca o relatare generală atât din partea suspectului onest, cât şi a celui mincinos.

Rolul contactului vizual în timpul comunicării interpersonale – Pentru cei mai mulți dintre oameni comunicarea nonverbală presupune, se restrânge, chiar, la contactul vizual, şi acesta redus la aşa-numitul privit în ochi. Ochii sunt considerați „ferestrele sufletului" iar anchetatorii ştiu că „ochii mincinoşi nu pot fi ascunşi"; unii dintre anchetatori chiar îi solicită pe cei pe care îi ascultă să ca atunci când se referă la lucruri importante pentru anchetă „să-i privească în ochi". Cei mai buni dintre anchetatori ştiu nu numai să interpreteze contactul vizual pe care îl întreține persoana ascultată ci şi să-şi folosească privirea pentru a influența comportamentul celui/celei pe care o ascultă. Pare a fi o adevărată ştiință să obții informații din privitul în ochi. Interesant că, dintre toate manifestările comportamentale, contactul vizual este, ca regulă, cel mai puțin influențabil dintre procesele psiho-fiziologice, dar, în acelaşi timp este un răspuns dobândit, învățat, dependent de reguli sociale. În plus, nu în toate societățile sunt valabile, se acceptă aceleaşi reguli. Următoarele concluzii au ca reper cultura de tip occidental, cultură asimilată într-o măsură din ce în ce mai mare şi de către populația României.

Întreruperea contactului vizual – Să luăm un gest simplu – un elev, are rezultate şcolare bune, este atent la ceea ce explică profesorul şi ... deodată profesorul solicită un voluntar să vină în fața clasei pentru a demonstra un principiu; elevul nostru, aproape imediat, îşi coboară privirea şi fixează pupitrul sau ceea ce este deschis pe pupitru – un caiet sau un manual. Gestul, aproape necontrolat, transmite ca mesaj faptul că elevul nu se simte bine în postura propusă – îi este ruşine de colegi care o să-l desconsidere pentru dorința de a se remarca, îi este frică pentru că nu stăpâneşte bine toată materia şi profesorul şi-ar putea schimba părerea bună pe care o are despre el, este în încurcătură neştiind dacă este un bun prilej să se remarce sau se va face de râsul colegilor.

În alte condiții, când, de exemplu, un preot îşi exprimă condoleanțele pentru pierderea cuiva drag, întreruperea contactului vizual prin lăsarea privirii în jos semnifică compasiune, apropiere de cel în suferință, înțelegere. Din punct de vedere neurolingvistic întreruperea contactului vizual prin coborârea privirii indică intrarea în activitate a centrilor nervoşi ce răspund de emotivitate. În mod evident, când un anchetator ascultă un făptuitor, o persoană vătămată ori un martor, coborârea instinctuală a privirii transmite,

Material cu drept de autor

fără ca persoana ascultată să şi-o dorească, un mesaj precum „Nu-mi place să răspund la astfel de întrebări ...".

Pentru a inspira încredere, pentru a fi credibil, este foarte important ca cel care vorbeşte să menţină contactul vizual cu cei sau cel căruia i se adresează. Totuşi, pe parcursul desfăşurării ascultării, dacă anchetatorul afişează simpatie, compasiune cu privire la situaţia neplăcută prin care trece persoana ascultată, coborârea privirii acesteia poate însemna creşterea încrederii în anchetator, în sinceritatea sa. În acelaşi timp, dacă pe parcursul ascultării o persoană suspectă îşi coboară des privirea sau şi-o ţine coborâtă poate însemna că acesta are remuşcări simţindu-se vinovat. Această situaţie poate fi acceptată ca un semn că cel ascultat este pe punctul de a-şi recunoaşte vinovăţia în legătură cu activitatea ilicită cercetată.

Un alt sens capătă mutarea privirii într-o parte sau în sus. Într-o asemenea situaţie persoana ascultată încearcă să-şi aducă aminte amănunte în legătură cu ceea ce s-a întâmplat mai demult, să-şi formeze o opinie sau să-şi fundamenteze o poziţie în legătură cu o situaţie sau stare de lucruri, să elaboreze amănunte nesemnificative pentru a argumenta un răspuns ori, chiar, să fabrice un răspuns. O astfel de întrerupere a contactului vizual este de aşteptat de la persoana ce spune adevărul care trebuie să răspundă la o întrebare ipotetică ori la o întrebare care presupune aducerea aminte a unui fapt petrecut cu mult timp înainte.

De exemplu, să luăm două persoane cercetate pentru săvârşirea unui omor cărora le punem următoarea întrebare – cu privire la alibiul invocat de fiecare, în parte, potrivit cu care în perioada critică în care a fost ucisă victima (noaptea crimei), acum două săptămâni ambele persoane se aflau, fiecare în locuinţa ei, singură: „Aţi primit vreun telefon în seara aceea ?" Unul dintre suspecţi, fără să întrerupă contactul vizual cu anchetatorul, „fără să clipească", răspunde „Nu m-a sunat nimeni.". Al doilea suspect, după ce schimbă privirea şi o scurtă pauză răspunde „Nu m-a sunat nimeni.".

Chiar dacă cele două răspunsuri sunt identice, cea de a doua persoană este mai credibilă, în comparaţie cu prima, întrucât întrebarea solicita un efort de memorie din partea persoanei ascultate şi, în aceste condiţii o scurtă pauză era normală.

Fixarea reciprocă a privirii – Când două persoane conversează pe o temă de interes reciproc se privesc în ochi între 30% şi 60% din timpul în care conversează. Observaţia este valabilă pentru situaţia când ambele persoane participă activ la comunicare. În situaţia unei expuneri în cadrul căreia o persoană comunică şi una sau mai multe persoane ascultă, de obicei privirea celor din urmă este concentrată pe gura celui care expune. O persoană cu experienţă în expuneri publice va recunoaşte, cu uşurinţă, o persoană ce îşi ridică uşor privirea pentru a o privi în ochi. Asta este un semn că persoana respectivă nu mai ascultă şi vrea să spună ceva. Anchetatorii cu experienţă au avut posibilitatea să observe că atunci când pun concluzii cu care persoana ascultată nu este de acord, aceasta înainte de a ridica vocea pentru a se face auzită şi a-şi impune punctul de vedere va încerca să „prindă" privirea anchetatorului pentru a-l privi direct în ochi. În zona non-verbalului este un semn, un mod de manifestare a solicitării permisiunii de a vorbi.

Pe parcursul unei ascultări, persoana care a ascultat cu răbdare motivul pentru care este necesară ascultarea ei, în cazul învinuiţilor/inculpaţilor învinuirea/inculparea pentru care sunt cercetaţi, încearcă să privească anchetatorul în ochi pentru a solicita permisiunea de a vorbi. Invariabil, dacă

Material cu drept de autor

în acest moment i se dă învinuitului posibilitatea să spună ceva, acesta va nega învinuirea, martorul va spune că nu cunoaşte mare lucru despre activitatea cercetată iar persoana vătămată va spune doar că a suferit un prejudiciu important iar aceasta este un lucru de nepermis.

Indiferent dacă susținerile, la care am făcut referire, sunt adevărate sau false, anchetatorul va trebui să dezvolte ascultarea, regula rămânând: dacă vrei să întrerupi pe cel care vorbeşte este bine să-i prinzi privirea şi să-l priveşti în ochi.

Din punctul de vedere al anchetatorului, a privi în ochi persoana ascultată poate semnifica o încurajare pentru a continua declarația, pentru a continua să vorbească. Să ne punem în locul unui anchetator care pune persoanei pe care o ascultă întrebarea: „Care era natura relațiilor dumneavoastră cu victima ?" iar aceasta dă un răspuns superficial. Dacă anchetatorul, va privi în ochi persoana pe care o ascultă va transmite un mesaj non-verbal, de tipul: „Vrea să-mi spui mai mult !". În aceste condiții, anchetatorul, printr-o simplă privire în ochii celui ascultat dublată, eventual, de o uşoară înclinare a capului, îl va face pe cel ascultat să continue relatarea.

Natura contactului vizual – Privirea unei persoane poate fi descrisă, în cadru general, ca fiind rece, apăsătoare, penetrantă, fierbinte ori ignorantă. O apreciere cantitativă poate fi făcută cu mare dificultate – dacă nu cumva este imposibil de făcut – totul fiind influențat de dilatarea pupilelor, de acțiunea muşchilor ce comandă închiderea şi deschiderea pleoapelor, de înclinația sau curbarea sprâncenelor.

O privire rece, un contact vizual puternic – când o persoană priveşte insistent în ochii celei pe care o are în față – semnifică sfidare, dispreț sau autoritate. Într-un alt exemplu, în cazul unui părinte autoritar, mesajul non-verbal către copil poate însemna „Nu face asta !" În cadrul ascultării persoanelor suspecte un asemenea tip de contact vizual poate fi exprimarea unei supărări legitime datorate situației neplăcute de a fi suspectat pentru desfăşurarea unei activități ilicite, de cele mai multe ori asociate cu sinceritatea. Dacă contactul vizual este forțat, inconsistent, asociat cu alte manifestări comportamentale poate conduce la concluzia că persoana ascultată minte.

Pe parcursul desfăşurării unei ascultări un anchetator ar trebui să evite întreținerea unui contact vizual rece pentru că aceasta ar putea fi interpreta de către cel ascultat ca o detaşare emoțională față de persoana celui ascultat şi față de ceea ce declară aceasta, o lipsă de interes față de activitate. Este de preferat o privire caldă, înțelegătoare care încurajeze comunicarea, să inspire încredere, chiar, o anumită simpatie – persoanele ascultate, în special cele de bună credință, au nevoie de aceasta. În ceea ce-i priveşte pe cei de rea credință, privirea lor inspiră superficialitate, o anumită superioritate bazată pe ... şmecherie, distanțare.

Factorii care influențează contactul vizual – În funcție de factori culturali, contactul vizual cu persoana ascultată poate fi influențat de personalitatea persoanei ascultate, de tensiunea nervoasă, starea emoțională şi, eventuale, probleme de natură medicală. Foarte important este ca anchetatorul să stabilească nivelul normal al contactului vizual pe timpul unei conversații care să nu aibă legătură cu activitatea ilicită cercetată astfel ca atunci când apar manifestări care pot fi asimilate stresului emoțional specific minciunii să le poată da semnificația corectă. La fel de important este ca anchetatorul să se concentreze suficient asupra propriei priviri atunci când

Material cu drept de autor

comunică cu alte persoane – este de aşteptat ca aşa cum anchetatorul analizează unde, cum, când şi de ce priveşte cel pe care îl ascultă şi persoana ascultată să încerce să facă acelaşi lucru, de data asta obiectul observației fiind, însuşi, anchetatorul.

Există cazuri când unele persoanele ascultate promovează un contact vizual atipic – pot avea o privire penetrantă, rece, grea, apăsătoare chiar şi atunci când discută despre subiecte nesemnificative, puțin importante sau, din contră pot avea o privire indiferentă, pot să evite privirea interlocutorului chiar şi atunci când vorbesc cu persoane considerate de încredere despre subiecte de interes comun. Astfel de „abateri" de la normal pot genera dificultăți pentru demersul unui anchetator care se bazează, în anchetă, doar pe mesajul verbal, pe ceea ce comunică, efectiv, prin limbajul „clasic" persoana ascultată.

Material cu drept de autor

6.8. Folosirea „trucurilor" pe timpul ascultării

Pe parcursul unei ascultări, ca principiu, un anchetator încearcă să convingă persoana ascultată să spună adevărul pentru a putea să construiască o probațiune solidă în dosarul pe care îl instrumentează. Cele mai multe dintre ascultări se desfăşoară în situații în care la dosar sunt puține probe pe baza cărora să se poată acuza una sau mai multe persoane implicate în activitatea ilicită. Dacă un anchetator şi-ar propune să fie sincer cu persoana ascultată, anchetatorul ar trebui să spună: „ Domnule/doamnă nu sunt sigur că dumneavoastră a-ți desfăşurat activitatea ilicită şi nici nu am suficiente probe pe baza cărora să vă acuz. În acelaşi timp vreau să-mi spuneți adevărul astfel încât să vă pot acuza şi să vă trimit la închisoare." Bineînțeles, că în astfel de condiții, nimeni nu ar vrea să spună adevărul. Din această cauză ascultarea devine o activitate deosebit de complexă, ce presupune un efort intens, cu o durată importantă în timp, în cadru căreia anchetatorul poate deveni duplicitar, poate deveni ... oricum, în limitele acceptate de către legiuitor, important este să obțină acele elemente care îi lipsesc în dosar.

Un anchetator poate să exagereze cu suspiciunile legate de vinovăția persoanei pe care o ascultă, să stabilească în mod greşit scopurile ascultării aşa cum poate să stabilească corect condițiile în care a fost desfăşurată activitatea ilicită, să fie dominat de sentimente de simpatie şi compasiune în legătură cu cel sau cea pe care o ascultă şi să convingă cu privire la aceasta; în acelaşi timp să fie artificial iar, în unele cazuri, el însuşi, să mintă – să mintă cu privire la orice, de exemplu, că are probe pentru a trimite învinuitul la închisoare, că poate să scoată sau să introducă în cauză o persoană sau alta. Trucurile pe care un anchetator le foloseşte sunt într-o permanentă evoluție; este o problemă de perfecționare personală, de adaptare la evoluția trucurilor folosite de către persoanele ascultate.

Aici sunt necesare unele concluzii cu privire la măsura în care pot fi acceptate probele obținute prin folosirea minciunii. Care este, dacă există ori dacă trebuie să existe, o limită în a folosi minciuni ori scenarii mincinoase pentru a determina persoana ascultată să cedeze, să renunțe la a nega implicarea în activitatea ilicită şi să dea detalii care să poată fi coroborate cu alte probe şi, în final, să se obțină condamnarea.

În practica anchetatorilor din diferite țări se folosesc de la minciuni simple cum că complicele deja a recunoscut şi că ancheta se va încheia în curând până la scenarii ce cuprind fabricarea de probe mincinoase, totul pentru a pune presiune şi a determina persoana să declare tot ce ştie. O asemenea strategie are, inevitabil, şi puncte tari şi riscuri. De regulă, se acceptă că persoana de bună credință nu va ceda, se va lupta şi îşi va susține buna credință. Este irațional să accepți că ai violat chiar dacă ți se spune că persoana vătămată te recunoaşte ca fiind violatorul, că la fața locului s-au descoperit urme papilare care confirmă prezența ta şi că „rezultatele preliminare" ale expertizei adn-ului confirmă ipoteza că tu eşti făptuitorul. Din punct de vedere legal poate fi considerat abuz a te „juca" cu persoana ascultată. Din punct de vedere profesional, unii anchetatori vorbesc despre o aşa-numită „călire" a celui ascultat: dacă este curat, rezistă, dacă nu, va ceda.

Există şi pericole iminente ale folosirii minciunilor sau altor trucuri în anchetă. Este foarte posibil ca minciuna să nu fie bine fundamentată, ca persoana ascultată „să se prindă" şi credibilitatea anchetatorului să se apropie de „0". Bineînțeles că persoanele pe care le ascultăm nu au o experiență

Material cu drept de autor

relevantă în anchetă dar de aici până la a considera că avem de a face cu „proşti" este o cale lungă precum cea de la adevăratul profesionist la parvenitul care nu este pregătit şi blufează fără să fie provocat cu adevărat.

Ce ne facem dacă persoana ascultată solicită să vadă proba pe care o invocăm ? O vom „fabrica", da, dar, vom fabrica, în acelaşi timp, cele mai bune dovezi care probează abuzul.

Ce ne facem dacă nu suntem suficient de convingători ? Ca să fii convingător când minți îți trebuie talent, un talent comparabil cu al celor mai buni actori şi ... anchetatorii nu au studii în teatru. Evident că persoana ascultată va înțelege că anchetatorul are ca unic scop obținerea de probe incriminatoare şi pentru asta este gata să facă orice; gata cu încrederea, cu respectul, cu speranța că există reguli şi că totul se desfăşoară după acestea. Consecința cea mai probabilă este promovarea negației – un nu amplificat: „nu ştiu", „nu cred", „nu pot spune că ...", un fel de rapsodie a unui „nu" perpetuu. Sau, de ce nu, „cel mai bine ar fi să tac", şi-ar putea spune o persoană ascultată, oripilată de comportamentul anchetatorului.

Cu o asemenea perspectivă orice anchetator ar trebui să accepte să folosească probe fictive în cadrul unei ascultări doar în ultimă instanță, atunci când nu scapă, nu reuşeşte să depăşească dezmințirile persistente, însă, nu foarte convingătoare ale persoanei ascultate ori pentru a forța o persoană care în timpul ascultării a ajuns să bată în retragere dar nu a cedat. Bineînțeles că, dacă probele fictive sunt prezentate prea devreme, totul se poate prăbuşi, putându-se ajunge la retractarea a tot ceea ce deja a fost declarat.

Bine ar fi dacă, din modul în care decurg întrebările, comportamentul general al anchetatorilor ori alte trucuri care să nu presupună trimiterea la o probă strict individualizată, persoana ascultată suspectată de implicarea în activitatea ilicită să bănuiască, să creadă ori să fie convinsă că există probe de vinovăție pe baza cărora poate fi acuzată şi că „insistențele" anchetatorilor au legătură doar cu lămurirea unor aspecte colaterale – implicarea altor persoane, existența unor cauze, condiții sau împrejurări care au favorizat ori provocat desfăşurarea activității ilicite cercetate. Pur si simplu ele trebuie să „existe" şi ... „nu trebuie să pierdem timpul să lămurim lucruri care sunt, deja, clare." În practică sunt „texte" pe care anchetatorii le perfecționează continuu pentru a avea succes în astfel de situații.

De exemplu: „Vreau să mă înțelegeți că am foarte multe lucruri de făcut azi şi nu vrea să insist asupra unor lucruri care sunt clare, existând suficiente dovezi. Vă rog să-mi spuneți dacă din ceea ce cunoaşteți dvs. personalul de pază îşi face serviciul aşa cum trebuie. " – un aspect cu totul secundar; „am discutat cu colegii mei şi am văzut probele, este evident că în seara de miercuri a-ți fost în locuința persoanei vătămate" – fiind o provocare, în mod normal se aşteaptă ca persoana să nege şi să încerce să probeze contrariul; „ştim că doamna s-a urcat în maşina dvs. chiar pe aleea de lângă curtea şcolii şi că a-ți fost împreună o perioadă importantă de timp fiind văzuți în maşină trecând pe lângă restaurantul ..." – anchetatorul poate să afirme fără să aştepte o reacție, părând neinteresat de punctul de vedere al persoanei ascultate care, va trebui să se manifeste activ pentru a-şi promova punctul de vedere; „Hai să fim eficienți, nu vreau să discutăm prea mult despre ce s-a întâmplat în seara de ..., există probe care confirmă faptul că erați cu victima în acea seară", etc.

Esențial este ca anchetatorul să nu facă vorbire punctual despre o anumită probă – o urmă descoperită la cercetarea la fața locului, un martor ocular identificat după terminarea cercetării la fața locului, un anumit mijloc

Material cu drept de autor

material de probă, etc. Ca şi posibilitate, este bine ca anchetatorul să vorbească despre unele probe anticipând viitorul: „colegii mei tocmai ce ascultă o persoană care afirmă că a văzut la faţa locului tot ceea ce s-a întâmplat", „s-a dispus efectuarea unei percheziţii la domiciliul dvs. iar colegii tocmai ce au plecat", „m-a sunat colegul meu de la expertizele criminalistice şi mi-a spus că este gata să-mi trimită nişte rezultate parţiale, am înţeles că există deja o identificare certă şi se mai lucrează la alte două; o să-mi trimită rezultatele pe fax cam în 20 de minute".

Concluzionând, anchetatorii nu pot fi opriţi să folosească anumite trucuri pe timpul desfăşurării ascultărilor, important fiind ca aceste trucuri să nu fie deconspirate iar pentru aceasta referirile la probe ca rezultate aşteptate ale desfăşurării fireşti a anchetei poate fi o soluţie care să nu presupună asumarea unor riscuri care să nu poată fi controlate.

Folosirea „întrebării următoare" sau „întrebării de rezervă" în cadrul ascultării persoanelor – De multe ori, persoanele care vin pentru a fi ascultate îşi pregătesc un scenariu cu o parte „tare" ce constă în afirmaţii care să sensibilizeze anchetatorul. Aceste „afirmaţii" care, fie că se constituie în auto-acuzaţii, fie că se referă la activităţi ilicite care au fost desfăşurate de către persoane importante, „uită" să fie şi argumentate. Foarte importante, în context, sunt două aspecte: dacă aceste afirmaţii sunt adevărate şi dacă ele pot fi probate. În ceea ce priveşte adevărul, anchetatorul va putea observa, în comportamentul persoanei ascultate, anumite manifestări care indică disconfortul, un anumit stres – dar cine poate face declaraţii împotriva sa cu nonşalanţă ? cine poate face declaraţii despre persoane considerate importante fără să fie marcată de posibilele riscuri pe care şi le asumă ? Cât despre posibilitatea de a proba, totul pare a fi subsumat noţiunii de evaziv.

De multe ori persoanele ascultate evită să spună minciuni încercând să dea răspunsuri lipsite de precizie, evazive. Un astfel de răspuns presupune un enunţ care are ca anexă o presupunere sau prezumţie despre care persoana ascultată nu oferă detalii considerând că nu este normal – întrucât orice interlocutor, deci şi anchetatorul, înţelege repede.

În altă ordine de idei, orice întrebare pe care o pune anchetatorul presupune, ca o tendinţă naturală o anumită aşteptare, un răspuns anticipat (bazat, adesea, pe o idee preconcepută). Dacă răspunsul nu conţine referiri directe la ceea ce se aşteaptă, la obiectul întrebării, instinctual creierul anchetatorului tinde să umple găurile lăsate astfel încât totul să poată fi redus la „da" sau „nu".

De exemplu, orice părinte pune întrebări copiilor înainte ca aceştia să plece la şcoală dimineaţa, „Te-ai spălat pe dinţi ?" Invariabil, răspunsul este afirmativ, adevărat prin esenţă. Dacă întrebarea se modifică „Te-ai spălat pe dinţi bine ?" sau „Te-ai spălat pe dinţi azi cu pasta de dinţi cea nouă ?" ne putem aştepta la o schimbare, copilul s-ar putea duce la baie să se spele pe dinţi, dacă nu a făcut-o deja. Se pot găsi numeroase exemple de răspunsuri evazive la întrebări, la fel de, evazive.

Important este ca anchetatorul să aibă pregătită o nouă întrebare „de rezervă". De exemplu:

Anchetatorul: „A-ţi violat-o pe ... ."

Persoana ascultată: „Sper să fie soţia mea, cum să fac aşa ceva ?"

Anchetatorul: „**Am înţeles**, dar vreau să ştiu dacă a-şi întreţinut, cu forţa, acte sexuale cu ... ."

Material cu drept de autor

Persoana ascultată: „Să folosesc forța ? Nu, am făcut dragoste așa cum fac doi oameni care se iubesc."

O greșeală care apare des în activitatea anchetatorilor constă în punerea aceleiași întrebări cu un conținut mai specific. Trebuie să remarcăm faptul că în planul manifestărilor exterioare nu apar diferențe semnificative în condițiile date; altfel stau lucrurile dacă apar cuvinte noi care să aibă și o încărcătură emoțională deosebită. De exemplu:

Anchetatorul: „A-ți violat-o pe ... ."

Persoana ascultată: „Sper să fie soția mea, cum să fac așa ceva ?"

Anchetatorul: „**Am înțeles**, dar ai lovit-o peste față în timp ce ai dezbrăcat-o ?"

Persoana ascultată: „Bineînțeles că nu, cum poate să spună cineva așa ceva, am sărutat-o de câteva zeci de ori ! ..."

Limitele memoriei – Atunci când răspunsurile persoanei ascultate conțin expresii precum: „Cred ...", „Din câte îmi aduc aminte ...", „Parcă ...", „La un moment dat ..." ar fi bine să reformuleze întrebarea, să o facă ipotetică. De exemplu:

Anchetatorul: „A-ți plecat de acasă în seara zilei de vineri ?"

Persoana ascultată: „Din câte îmi aduc aminte, nu."

Anchetatorul: „Este posibil să fi lipsit de acasă vineri seara ?"

Persoana ascultată: „Nu, poate, doar pentru scurt timp, în jur de ora 19 am ieșit până la magazinul din fața blocului ca să-mi cumpăr pâine."

Astfel de întrebări ce promovează o ipoteză sunt foarte importante, sunt considerate de către unii practicieni „întrebări momeală" întrucât tentează persoana ascultată să accepte o nuanță de relativitate în negarea faptelor pe care înțelege să o susțină, nuanță care exploatată adecvat de către un anchetator bun poate conduce la schimbarea poziției, la obținerea unor rezultate neașteptate. În ultimă instanță, orice anchetator poate spune: „Dacă poți proba ceea ce susții, eu recunosc că ceea ce spui este adevărat."

Refuzul întrebărilor – Este foarte posibil ca persoana ascultată să refuze să răspundă la una sau alta dintre întrebările pe care i le pune anchetatorul, practic, refuzând să facă referiri la un anumit aspect pe care nu-l agreează. De exemplu, un anchetator poate întreba „Vi s-a cerut să renunțați la locul de muncă ?". Răspunsul ar putea fi prompt însă nu punctual: „Nici un angajator nu m-a dat afară de la locurile de muncă unde mi-am desfășurat activitatea."

Anchetatorul va trebui să facă un efort, oarecum suplimentar, pentru a înțelege ce neagă și ce acceptă. În aceste condiții, anchetatorul va trebui să „negocieze" cu cel ascultat o modificare a poziției sale cu privire la activitatea ilicită. O a doua posibilitate vizează o modificare a poziției persoanei ascultate cu privire numai la anumite aspecte, o modificare parțială. Important, pentru anchetă, este ca cel care conduce ascultarea să aibă pregătite întrebări de rezervă pentru ambele posibilități. De exemplu:

Anchetatorul: „Dețineți o arma de foc în locuința dumneavoastră ?"

Persoana ascultată: „Nu am achiziționat niciodată vreo armă de foc."

Anchetatorul: „Ați primit în dar vreo armă de foc?"

Persoana ascultată: „Nu."

Anchetatorul: „Ați primit o armă de foc la schimb, cu alt obiect?"

Persoana ascultată: „Nu."

Anchetatorul: „Sunt arme în locuința dumneavoastră care aparțin altor persoane ?"

Material cu drept de autor

Persoana ascultată: „Păi tatăl meu este vânător şi are două arme de vânătoare pe care şi le-a cumpărat acum 15-18 ani.

Lămurirea aprecierilor făcute de către persoanele ascultate – De foarte multe ori, persoanele ascultate fac aprecieri cu privire la durata în timp a unor activităţi ori cu privire la frecvenţa cu care se desfăşoară activităţi ori apar unele situaţii. Adesea cei care mint promovează estimări care să le acopere perioade de timp pe care le-au alocat desfăşurării de activităţi ilicite. Atunci când declaraţia persoanei ascultate cuprinde aprecieri de tipul celor la care am făcut referire anchetatorul ar trebui să aibă pregătită o întrebare de rezervă care să necesite un răspuns mult mai clar, eventual care să poată susţine acuzaţia. De exemplu:

Anchetatorul: „Când ai consumat ultima oară droguri ?"

Persoana ascultată: „A trecut mult timp de atunci."

Anchetatorul: „Ai consumat săptămâna aceasta ?"

Persoana ascultată: „Doamne fereşte, bineînţeles că nu. Nu am mai consumat droguri de 4 sau 5 săptămâni, de dinainte de a începe să lucrez la firma ... ."

Într-un alt exemplu:

Anchetatorul: „Cât de des te certi cu soţia ?"

Persoana ascultată: „Nu foarte des."

Anchetatorul: „Ar fi posibil să vă certaţi de 3 sau 4 ori într-o săptămână ?"

Persoana ascultată: „Nu, cel mult de două ori."

Într-un alt exemplu:

Anchetatorul: „Când ai văzut-o ultima oară pe ..."

Persoana ascultată: „A trecut ceva timp."

Anchetatorul: „Nu ai văzut-o, deloc, ieri ?"

Persoana ascultată: „Nu, cred că ultima oară când am văzut-o acum două zile."

Aceeaşi tehnică poate fi folosită şi atunci când suspectul întârzie să dea răspunsul. O întârziere nefirească în a răspunde la o întrebare clară, în cazul unei persoane de rea credinţă, indică faptul că persoana ascultată are nevoie de mai mult timp pentru a se decide dacă spune o parte din adevăr sau inventează o „poveste" complet falsă. Dacă anchetatorul încearcă să sugereze un răspuns prin care persoana ascultată să accepte, chiar şi numai parţial, implicarea în activitatea ilicită, va fi mult mai uşor ca aceasta să spună, să facă referire la unele elemente adevărate care să ajute în dezvoltarea ulterioară a anchetei. De exemplu:

Anchetatorul: „Atunci când ai întreţinut acte sexuale cu ... sau înainte, ai lovit-o cu pumnii şi picioarele ?"

Persoana ascultată: „Nu"

Anchetatorul: „S-a dezbrăcat de bună voie ?"

Persoana ascultată: „Da, însă am ajutat-o şi eu."

Anchetatorul: „Cum de ai zgâriat-o pe obrazul drept ?

Persoana ascultată: „Nu reuşeam să-i desfac sutienul şi când am tras mai tare am rămas cu o piesă din plastic în mână, care a şi zgâriat-o."

Terminologia subiectivă – O întrebare care să poată fi folosită în cadrul unei ascultări trebuie formulată în aşa fel încât să permită o înţelegere clară şi unică, să transmită un mesaj clar cu înţeles unic. Important este ca persoana ascultată să nu fie nevoită să aleagă dintre mai multe înţelesuri ori să trebuiască să bănuiască sensul întrebării care i se adresează. În aceste condiţii

Material cu drept de autor

o întrebare precum: „ați desfășurat activități ilicite în ultimele două luni" este nepotrivită, ambiguă deoarece necesită (sau presupune) faptul ca subiectul să cunoască toate textele legale ce conțin incriminări penale. Totodată, dacă persoana ascultată a desfășurat activități la limita dintre răspunderea penală şi cea contravențională poate trece prin anumite griji negând implicarea în desfășurarea de activități ilicite.

În aceleaşi condiții există şi posibilitatea ca declarația unei persoane ascultate să conțină cuvinte sau expresii ambigue situație ce impune ca anchetatorul să continue cu întrebări de precizare astfel încât să nu existe neconcordanțe între cele declarate şi cele înțelese de către anchetator. Eficient este ca atunci când anchetatorul constată în declarația persoanei ascultate o terminologie subiectivă, tehnică sau legală să solicite acesteia să definească înțelesul fiecărui termen care poate avea mai multe înțelesuri. De exemplu, atunci când persoana ascultată foloseşte expresii evazive cu conținut larg precum „contact sexual", „relație", „pe placul meu", etc. este nevoie de clarificări – ce înțelege persoana ascultată prin contact sexual ? ... prin relație ? ... pe placul meu ?; clarificări ce sunt provocate prin întrebări care solicită descrieri, precizări, explicații.

Util pentru anchetă este ca atunci când persoana ascultată foloseşte un limbaj descriptiv sau legal (termeni ce fac trimitere la instituții de care se leagă consecințe juridice specifice) în cadrul unui răspuns, anchetatorul să aibă o întrebare de rezervă care să solicite definirea termenului.

Întrebarea următoare – Cea mai facilă minciună, cea mai uşor de spus, este una care se bazează pe un adevăr parțial. Acest lucru este eficient mai ales dacă adevărul este, oarecum, incriminant. Ca un fel de corolar, de cele mai multe ori când un anchetator constată că persoana ascultată face declarații împotriva interesului său personal consideră că i se spune adevărul, lucru care nu este întotdeauna valabil. Ce se poate face într-o asemenea situație ?

Anchetatorii, cu experiență, au pregătită „întrebarea următoare", întrebare care „să vină" după multe răspunsuri ce pot apare în cadrul unei ascultări. Foarte simplu, odată ce un subiect face o declarație împotriva interesului propriu, investigatorul va putea să pună aceeaşi întrebare, excluzând declarația, ca de exemplu :"**În afară de**..." după cum ilustrează următorul dialog:

Anchetatorul: „Ai avut vreodată permisul suspendat ?"

Persoana ascultată: „Din păcate da, a fost mai demult, m-a luat un radar şi, în acelaşi timp am călcat şi dunga continuă."

Anchetatorul: „**În afară de** suspendarea aceasta, ți-a mai fost suspendat permisul vreodată?"

Persoana ascultată: „Da, a mai fost un incident, o poveste mai complicată, şi atunci ... lucrurile s-au aranjat şi nu am stat decât o lună."

Anchetatorul: „**În afară de** aceste două evenimente nedorite, a mai fost vreodată suspendat permisul tău de conducere?"

Persoana ascultată: „Nu, nu-mi mai aduc aminte altceva".

Astfel, de fiecare dată, trebuie să existe, gata pregătită, o nouă întrebare prin care să fie depăşit momentul, oarecum neaşteptat al acceptării unor elemente, o mărturisire, oricât de insignifiantă.

Rezumând, când răspunsul verbal al unei persoane ascultate este însoțit de indicii privind un stres emoțional nefiresc ori supradimensionat, anchetatorul trebuie să insiste cu întrebări succesive pentru a forța cât mai mult din ceea ce persoana ascultată poate declara util pentru anchetă.

Material cu drept de autor

6.9. Analiza atitudinilor

Mentalitatea de victimă – Cu privire la un suspect care se simte vinovat de implicarea într-o activitate ilicită cei mai mulți dintre practicieni consideră că pe timpul ascultării acesta va avea manifestări diferite față de manifestările firești ale unei persoane nevinovate. Se poate observa spontaneitate, deschidere, încredere în cazul celui care nu are nimic de ascuns pe când o persoană, venită să nege ceea ce efectiv îi aparține ca elemente comportamentale pertinente unei activități ilicite, va fi într-o tensiune nefirească, tot timpul în gardă, nu neapărat îngrijorat de modul cum decurge ascultarea însă preocupat să facă conexiuni cu situații şi consecințe juridice care ar putea să se manifeste. În acest context trebuie observat şi faptul că există mari şanse ca vinovatul să se manifeste într-un mod special, asumându-şi „mentalitatea victimei" – pretinzând, fie subtil fie direct, că el este o victimă a anchetei, a sistemului politic, social sau unui concurs nefericit de împrejurări.

Asumarea rolului de victima este o strategie care este adoptată în mod instinctual atunci când percepem că suntem mai slabi decât ne dorim să fim în cadrul unui anumit sistem de referință, că situația ne scapă de sub control. Totul este acceptat ca natural atunci când suntem acuzați în viața de zi cu zi despre un act răuvoitor de care suntem responsabili. Fiecare cunoaşte suficiente situații de asumare a mentalității victimei, exemple precum: „Îmi vedeam de treaba când colegul meu, fără nici un motiv, m-a lovit."; „Sora mea, sau vreun invitat al ei a vărsat sucul pe covorul din camera mea. Nu ar trebui sa curat eu." sau : „Tată, tu întotdeauna îl crezi pe fratele meu doar pentru ca el este mai mic decât mine!".

În anchetă, mentalitatea de victima se manifestă de cele mai multe ori în sensul că persoana ascultată, suspectă de implicarea în desfăşurarea unei activități ilicite, susține şi încearcă să argumenteze că i s-a înscenat totul. Bineînțeles că anchetatorul nu este învinuit sau este învinuit doar ca excepție pentru că cel care se face vinovat de înscenare este o persoană fictivă, persoana vătămată sau cineva cu notorietate în zonă care ar putea avea vreun interes.

În practică, anchetatorii apreciază că atunci când învinuitul declară că „Mi s-a înscenat acest lucru. Cineva mi-a pus plicul cu droguri în apartament." exista o mare probabilitate ca acesta să fi cunoscut faptul că cocaina era acolo de la bun început. Se acceptă, pe baza observațiilor din practică verificate prin observare directă în cadrul ascultării mai multor persoane, că persoanele nevinovate, în cazul în care ar fi victime ale unor asemenea înscenări, nu susține varianta înscenării, mai degrabă, îşi susțin nevinovăția pe baza altor argumente şi nu dau vina pe altcineva pentru că lucrurile au evoluat în aşa fel încât să pară vinovați.

Într-o altă variantă, mentalitatea de victimă se manifestă prin acuzarea anchetatorului de crearea unui prejudiciu, de abuz în serviciu. Curent, apare invocată discriminarea – rasă, sex, religie, etnie, naționalitate – şi când această acuzație apare fără un motiv evident, spontan este foarte probabil este foarte probabil ca aceasta să provină din partea unei persoane vinovate. De exemplu: „Singurul motiv pentru care crezi că eu am săvârşit ... este faptul că am sunt țigan !" Din practica anchetelor reiese faptul că o persoană care provine dintr-o populație minoritară sau de altă naționalitate îşi susține nevinovăția fără a face

Material cu drept de autor

vreo referire la apartenența sau originea sa. Suspectul vinovat este acela care doreşte, în mod disperat, să se creadă că investigatorul este părtinitor (pentru a-şi reduce propriul sentiment de vinovăție) că există „interese" ca el să fie acuzat, că este o problemă cu originea sau altă împrejurare ce exclude vinovăția sa.

De exemplu, un o persoană suspectă care declară, spontan, în timpul unei ascultări că a fost o victimă, în trecut, poate explica că a fost molestată în timpul tinereții, că cineva a furat odată bani de la el sau că, cu ani în urmă, a fost acuzat pe nedrept de ceva ce nu a făcut. În astfel de cazuri, persoana ascultată consideră – pe baza unui raționament simplu ori, chiar, instinctual – că, în măsura în care convinge că a fost victimizată într-un anumit mod, îi va fi uşor să convingă cu privire la faptul că o persoană victimizată nu poate, la rândul său, să victimizeze. În măsura în care anchetatorul invocă probe este de aşteptat ca persoana ascultată odată ce detaliază modul în care a fost victimizată (personal, o persoană apropiată sau o persoană foarte cunoscută) să insereze şi elemente cu privire la cauze care pot pune la îndoială relevanța uneia sau alteia dintre probe. Ca regulă, practica confirmă faptul că persoanele suspecte care apar dornice de a furniza informații în legătură cu modul în care au fost victimizate, la un moment dat, în trecut, sunt, cu adevărat, cei care au desfăşurat activitatea ilicită anchetată. Un element important în evaluarea acestui comportament este, desigur, faptul că cel ascultat furnizează singur aceste informații, fără să-i fie solicitată aceasta explicit de către anchetator. Pe de altă parte, dacă informațiile fac parte dintr-un răspuns dat la una sau alta dintre întrebările specifice puse de către anchetator prin care se solicită lămuriri cu privire la incidente din trecut, este firesc ca totul să poată fi considerat normal.

Din punct de vedere psihologic, încercarea persoanei ce este ascultată să se transpună într-o victimă poate fi considerată ca fiind cât se poate de firească. Atunci când eşti convins că cei din jur te percep ca victimă te aştepți să manifeste compasiune, înțelegere, indulgență, activitatea ilicită dacă este justificată din punct de vedere moral, bineînțeles, că este greşit ca cel care se face vinovat să fie pedepsit mai puțin aspru pentru fapta sa. Vinovatul poate începe, cu adevărat să creadă că este o victimă – al anchetatorilor, al sistemului de justiție penală sau al societății în general. Ca şi proces psihologic distorsionat, acesta implică în mod natural susțineri cum că s-a înscenat totul, că investigatorul este părtinitor, că este vorba despre un concurs nefericit de împrejurări, etc.; de asemenea poate fi vorba despre o nevoie (explicabilă mai degrabă la nivel psihiatric) a celui sau celei ascultate de a relata anchetatorului o întâmplare din trecut în care a fost victimă. Pentru anchetator este important să analizeze orice declarație care sugerează mentalitatea de victimă în contextul ascultării, trebuie luate observate toate manifestările comportamentale, non-verbale ale persoanei ascultate astfel încât să se pronunțe în mod profesionist cu privire la capacitatea persoanei de a spune adevărul.

Întrebări provocatoare de comportament – Întrebarea cu privire la pedeapsă – Ascultarea bazată pe analiza manifestărilor comportamentale pe care o promovez în conținutul acestei lucrări are ca scop provocarea şi descoperirea unor manifestări în comportamentul persoanei ascultate pe baza cărora anchetatorul să se orienteze, să se pronunțe şi să folosească în anchetă concluziile cu privirea sinceritatea persoanei ascultate. Fundamental pentru acest tip de ascultare este punerea unor serii de întrebări provocatoare de

Material cu drept de autor

răspunsuri verbale care să fie însoțite şi de manifestări non-verbale relevate. Este de aşteptat ca aceste serii de întrebări să provoace răspunsuri diferite la o persoană sinceră față de o persoană pregătită să mintă.

În aceste condiții, au existat şi continuă să se dezvolte cercetări pentru „obținerea" de modele care să descrie elemente definitorii ale unui răspuns adevărat, respectiv ale unui răspuns fals, ale unei minciuni. O practică des folosită de către anchetatori presupune folosirea aşa-numitei întrebări cu privire la pedeapsă.

O asemenea întrebare este formulată generic: „Ce crezi că se va întâmpla cu cel care ... a spart apartamentul din „Strada Zorilor" sâmbătă seara; a violat-o pe I.M. în localul fostului cinematograf „Favorit"; l-a ucis pe P.M. lângă toaleta restaurantului „Turist"; a încercat să înşele societatea de asigurări vânzând autoturismul pe care l-a reclamat ca distrus; etc. ?

În practică se acceptă că atunci când o persoană vinovată, ce este ascultată, este solicitată să declare cu privire la pedeapsa ce ar trebui dată unui vinovat, acesta are o mică dificultate atunci când, în mod normal, ar trebui să se aplice o pedeapsă mare. Explicația este simplă şi ține de faptul că nu este de acceptat, nu este confortabil să fii anchetat, nici măcar, pentru sau în legătură cu o activitate ilicită desfăşurată de către altă persoană... dar atunci când trebuie să te pronunți cu privire la propria pedeapsă.. De obicei apar răspunsuri tipice pentru o persoană nevinovată, precum: „Cel care ... ar trebui sa fie cercetat şi trimis la închisoare"; „Pentru ... sper că va primi închisoare pe viață"; sau „El ar trebui să fie pedepsit şi la plata unei sume mari de bani".

O persoană nevinovată, atunci când este întrebată cu privire la pedeapsă va vorbi despre persoana vinovată la persoana a treia, despre altcineva. De exemplu pot apare răspunsuri precum: „Păi, mi-ar plăcea să încapă pe mâna mea mai întâi!"; „După câte a făcut, sper ca îl vor trimite la închisoare!" sau „Pentru a face acest lucru unei fete persoana aceasta trebuie să fie foarte bolnavă!". O persoană evlavioasă ar putea răspunde că „Nu eu trebuie să judec aspru pe cineva, dar, dacă aflați cine a făcut acest lucru mi-ar plăcea să stau cu el şi să-i țin o predică deoarece sufletul său are nevoie să fie salvat."

Interesant de observat este că persoanele ascultate care nu au legătură cu activitatea ilicită cercetată oferă mai degrabă o opinie personală în răspunsurile lor cu privire la întrebarea referitoare la pedeapsă pe când cei implicați într-o asemenea activitate vorbesc despre o anumită normalitate presupusă de respectarea legilor.

Pe lângă răspunsurile verbale la care am făcut referire, este de aşteptat ca anchetatorul să constate şi replici paralingvistice şi non-verbale caracteristice. Nevinovatul va avea contact vizual direct şi, poate, se va apleca în față din poziția sa stând pe scaun. Deoarece întrebarea poate stimula un răspuns emoțional, suspectul ar putea gesticula, mâinile s-ar putea îndepărta de corp. În cadrul canalului paralingvistic cei nevinovați oferă răspunsuri mai lungi şi mai gândite decât suspecții mincinoşi; la urma urmei, cei dintâi speculează despre fapta altei persoane. De obicei, cei care sunt nevinovați vor reflecta la întrebarea cu privire la pedeapsă înainte de a răspunde deoarece este o întrebare reflectivă şi o întârziere intenționată nu este normală. Volumul şi puterea convingerii, totuşi, vor rămâne constante pe durata întregului răspuns al celui sau celei ascultate.

În cazul celui vinovat atunci când i se pune întrebarea în legătură cu pedeapsă i se cere, practic, să se judece singur. Acceptând axioma că cei

Material cu drept de autor

vinovați cred că fapta lor poate, într-un fel, să fie cumva justificată, nu este surprinzător că unul din modelele ce definesc răspunsul celui vinovat la întrebarea referitoare la pedeapsă presupune o pedeapsă blândă. Exemple în acest sens presupun: „Păi, cred că perioada minimă impusă de lege ar fi suficientă."; „Poate să plătească suma de bani ?";"Poate ar fi bine să fie internat într-un spital unde să urmeze un tratament de specialitate."; „De vreme ce nimeni nu a fost rănit cred că ar putea să fie liberat condiționat."; „Important este ca judecătorii să-i înțeleagă situația." Există posibilitatea ca, la un moment dat, cel vinovat să „uite" să vorbească despre cel vinovat – practic, despre el însuşi – ca fiind altcineva. Adeseori, o asemenea persoană poate introduce un fel de limbaj condițional în cadrul răspunsului pentru a-şi explica fapta, pentru a-şi scuza situația. Apar răspunsuri precum: „Dacă toată lumea încalcă legea, probabil că cel care a făcut-o a încercat şi el însă a sărit peste cal întrucât consecințele sunt grave."; „Nu cred că ar trebui să vorbim despre un vinovat decât atunci când instanța va avea în față probe, cu adevărat importante."

O persoană care vine în fața anchetatorului să mintă ar putea evita un răspuns direct la întrebarea referitoare la pedeapsă şi nu ar oferi o opinie personală. Cea mai obişnuită metodă de evitare este aceea de a nu avea nici o atitudine. De exemplu: „Nu ştiu. Aceasta ține de judecător." Alte răspunsuri evazive la întrebarea referitoare la pedeapsă includ „Sunt sigur că va fi cercetat şi trimis la închisoare." sau „Poate fi o problemă politică de a lua averile tuturor celor care săvârşesc infracțiuni."

Când răspunsul unei persoane ascultate la întrebarea referitoare la pedeapsă include o judecată dură, este important să se determine dacă aceasta oferă judecata sa personală, caz în care, probabil este sinceră sau, dacă evită întrebarea, probabil este mincinoasă.

Un mincinos ar putea angaja şi comportamente non-verbale semnificative când răspunde la întrebarea referitoare la pedeapsă. El poate evita contactul vizual direct, îşi poate încrucişa sau întinde picioarele ori s-ar putea angaja în comportamente grijulii variate. În cadrul evaluării paralingvistice, răspunsurile înşelătoare la întrebarea cu privire la pedeapsă tind să fie mai scurte şi mai atente. Mincinosul este de aşteptat să răspundă la această întrebare prea repede, fără să se gândească la ea în mod adecvat, sau să încerce să-şi ascundă ori să-şi disimuleze anxietatea cauzată de întrebare prin repetarea acesteia înainte de a răspunde (firește că în scopul de a câştiga timp pentru a se gândi la cel mai bun răspuns posibil). Către sfârşitul răspunsului mincinosul poate să piardă controlul asupra intensității vocii, începându-şi răspunsul la un volum şi frecvență normală, însă până la terminarea răspunsului, atât volumul cât şi frecvența cuvintelor scad semnificativ. În aceasta situație, chiar dacă persoana ascultată poate sugera o pedeapsă mare pentru persoana vinovată nu crede, cu adevărat, în răspunsul pe care îl oferă anchetatorului.

Este important să acceptăm că întrebarea cu privire la pedeapsă este una din multele întrebări, care sunt menite să provoace manifestări comportamentale, ce trebuie puse în timpul unei ascultări de către un anchetator care dorește să lămurească cât mai multe probleme specifice ale anchetei pe care o desfăşoară. Ar fi clar nepotrivit să se accepte evaluarea vinovăției sau nevinovăției unei persoane doar pe baza răspunsului sau/şi reacției persoanei ascultate la o singură întrebare.

Material cu drept de autor

Amenajarea unei camere de ascultare – Într-o lume ideală, ascultările de persoane vor fi desfăşurate într-o cameră special amenajată. Totuşi, cele mai multe dintre ascultări, atât din cauza unor motive obiective cât şi, uneori, din motive subiective, nu se desfăşoară într-o cameră de ascultare. Cu mici eforturi, multe dintre spațiile pe care le pot avea la dispoziție anchetatorii pot fi transformate într-o cameră de ascultare satisfăcătoare. Foarte important, în context, este observarea unor cerințe minime pe care va trebui să le îndeplinească spațiul pe care dorim să-l folosim pentru desfăşurarea de ascultări.

Un loc în care să ascultăm persoane trebuie să asigure o anumită intimitate. Fiecare persoană trebuie audiată separat, ascultările trebuind desfăşurate unul-la-unul, ceea ce înseamnă ca trebuie sa fie doar doua persoane în camera, anchetatorul şi persoana ascultată. În unele cazuri când aceasta nu este posibil sau când, prin modul cum a fost concepută desfăşurarea ascultării, este necesară prezența a doi anchetatori, anchetatorul ar trebui să stea la aproximativ 4-5 paşi în fața persoanei ascultate, în timp ce al doilea anchetator ar trebui să stea deoparte, într-un plan secund. De asemenea, este important ca locul în care desfăşurăm ascultarea să aibă o uşa care să poate fi închisă pentru ca persoana ascultată să nu fie îngrijorată în legătură cu posibilitatea ca cineva, de afară, să poată auzi ceea ce spune. Din acelaşi motiv, dispozitivele necesare pentru înregistrarea de sunet şi imagine, cum sunt reportofoanele şi camerele de luat vederi, trebuie ascunse. Nu se poate pune problema ca înregistrările de sunet şi imagine să fie clandestine însă trebuie să înțelegem că este de neacceptat ca o persoană în timp ce este ascultată va declara, de bună voie, împotriva sa în timp ce priveşte la un aparat de luat vederi sau la un reportofon plasat, la vedere, pe masă. Consider important ca orice element de logistică ce urmează să fie folosit de către anchetatori să fie plasat în aşa fel încât să nu poată fi observat din locul în care se va afla persoana ascultată pe timpul desfăşurării activității.

Un loc în care ne propunem să ascultăm persoane trebuie să aibă asigurată o minimă securitate pentru a evita apariția unor cauze care să distragă atenția persoanei ascultate. Zgomotele, în practică, s-au dovedit mult mai dăunătoare decât imaginile. S-a observat că în momentul în care persoana ascultată aude voci de dincolo de uşa încăperii devine preocupată, îngrijorată în legătură cu faptul că cei de dincolo de uşă ar putea auzi ceea ce declară. Mai mult, un telefon ar putea începe să sune sau să cânte, o alarmă de la un aparat oarecare ar putea să declanşeze, o uşă de la o altă încăpere ar putea fi trântită cu putere, cineva ar putea ridica tonul pe hol, etc.; totul ar putea apare exact în momentul în care nu trebuie.

Dimensiunile camerei sunt la fel de importante – dacă o cameră de ascultare este prea mică este foarte posibil ca persoana ascultată să încerce sentimente puțin plăcute, poate chiar un sentiment de claustrofobie. Acest lucru nu este de dorit atât din perspectivă psihologică cât şi din considerente ce țin de dreptul la apărare, aspectul putând fi interpretat ca fiind un elemente de coerciție, de presiune abuzivă asupra persoanei ascultate. Pe de altă parte, ascultarea într-o încăpere prea mare poate crea o problemă prin faptul că este dificil de realizat o relație personală, unu-la-unu cu o persoană într-un spațiu atât de vast. Acest aspect poate fi remediat prin aranjarea unor elemente de mobilier astfel încât să se obțină o compartimentare rezonabilă a încăperii iar ascultarea să se desfăşoare într-un colț al spațiului avut la dispoziție. Foarte uşor este să se aşeze scaunul persoanei ascultate cu spatele la zid iar scaunul

Material cu drept de autor

anchetatorului la 4-5 paşi în faţa ei; dacă există posibilitatea, o masă sau un birou puse de partea anchetatorului, însă nu în faţa celui ascultat, pot completa mobilierul.

Eliminarea barierelor pentru o bună comunicare reprezintă o necesitate. În sensul cel mai larg al termenului, o barieră constă într-un obiect fizic plasat între anchetator şi persoana ascultată. În multe încăperi în care se desfăşoară ascultări întâlnim ca bariere un birou sau o masă. Barierele sunt indezirabile din mai multe motive, dar în principal deoarece oferă un scut psihologic în spatele căruia un subiect mincinos se va ascunde. Este mult mai probabil ca o persoană să spună adevărul dacă întregul său corp este expus anchetatorului. Nu se pune problema unui voayorism profesional ci este vorba despre un factor de presiune, absolut, permis. Camera ar trebui aranjată în aşa fel încât să servească scopurilor pe care şi le propune anchetatorul. Ca poziţie „de plecare" propun una în care persoana ascultată este total expusă iar anchetatorul să fie „apărat de un birou sau o masă care să-i permită să-şi blocheze propriile manifestări comportamentale care ar putea fi „citite" de către cel ascultat şi exploatate ca atare. Pe măsură ce anchetatorul se convinge de buna credinţă a acelui sau celei pe care o ascultă lucrurile pot evolua în sensul renunţării de către anchetator la „redută" şi apropierea acestuia, cu scaun cu tot, de persoana ascultată, cele două scaune putând să fie plasate la marginea sau mai departe de un birou sau o masă. În timpul ascultării distanţa dintre scaune ar trebui să fie de 4-5 paşi, aceasta fiind distanţa naturală în care doi oameni se simt bine să interacţioneze. Dacă distanţa devine mai mică, să spunem la trei paşi, anchetatorul va fi perceput ca autoritar şi condescendent. Evident, acest lucru nu este dorit daca scopul este de a permite persoanei ascultate să se simtă confortabil relatând adevărul.

Locul, ca locaţie, trebuie să permită păstrarea unui anumit anonimat pentru persoana ascultată. Să presupunem că avem de ascultat un violator în mediul rural şi, ca locuri posibile în care să desfăşurăm ascultarea, avem la dispoziţie o cameră din postul de poliţie, o sală în sediul căminului cultural sau o sală din incinta unui motel aflat la doi km. de comuna în care s-a desfăşurat activitatea ilicită. Din punctul de vedere al celui care urmează să fie ascultat este de aşteptat ca acesta să prefere motelul din afara comunei. Motivul este simplu. Nimeni nu vrea să-şi recunoască vina şi apoi, după părăsirea camerei să întâlnească vecini, colegi de serviciu sau şefi care cunosc, fără îndoială, obiectul cercetărilor şi care îşi vor exprima resentimentele pentru faptă şi cel care a săvârşit-o. Aceasta simplă lecţie de bun simţ ne învaţă următoarea regulă importantă: ascultarea unei persoane este bine să se facă departe de alte persoane cunoscute. Dacă persoana ascultată nu poate pleca fără a fi „în centrul atenţiei" atunci este clar că locul nu este suficient de bun pentru a desfăşura ascultarea respectivă.

În concluzie, trebuie acceptat că multe dintre ascultările ce trebuie desfăşurate cercetând unul sau altul dintre cazurile noastre se pot desfăşura în afara sediului respectând minime condiţii de amenajare a locului. Mai mult, deseori reuşim să rezolvăm aceste cazuri cu o mărturisire, un factor contribuant la succesul nostru fiind stabilirea mediului potrivit în care să desfăşuram ascultarea.

6.10. Ghid de formulare a întrebărilor

Material cu drept de autor

Oarecum într-un mod ciudat, putem descoperi că punerea de întrebări reprezintă o primă abilitate pe care o dezvoltă un copil. Totuşi, aproape toate abilitățile noastre de a pune întrebări sunt dezvoltate presupunând că persoana pe care o întrebăm va răspunde spunând adevărul. Viața în societate ne-a învățat că nu întotdeauna ni se spune adevărul şi, astfel, uneori, ne aşteptăm să ni se ofere minciuni pe care le aşteptăm şi le acceptăm ca atare. Ei bine în astfel de cazuri, nu există diferențe importante, chiar, nu contează modul în care punem întrebările, important este ca persoana căreia ne adresăm să înțeleagă ceea ce o întrebăm.

Lucrurile nu stau şi nici nu pot sta la fel în cazul ascultării unei persoane, care este motivată să ascundă informații, în cadrul unei anchete penale. În aceste condiții, anchetatorul trebuie să formuleze întrebările în aşa fel încât acestea să nu ofere prea multe posibilități pentru a minți iar minciuna, dacă apare, să fie însoțită de manifestări comportamentale care să o semnalizeze, să o scoată în evidență. Mult prea des, totuşi, anchetatorii pun întrebările bazându-se pe reguli învățate pentru întrebările de conversație nerealizând cât de important este modul de formulare întrebărilor în scopul descoperirii minciunilor. Ca să obții cât mai mult atunci când pui o întrebare – în sensul identificării unor indicii care să te ghideze în legătură cu adevărul celor care ți se expun – este bine să respecți câteva reguli:

Evitați întrebările compuse – O întrebare compusă combină două solicitări într-una singură. De exemplu, un angajat suspectat acces neautorizat într-un sistem informatic cu consecințe deosebite ar putea fi întrebat: „Ti-a dat cineva, vreodată, parola de acces în sistemul informatic sau ai găsit-o scrisă pe undeva?" Dacă angajatul răspunde cu „nu", anchetatorul nu are de unde să ştie dacă cel ascultat neagă ambele întrebări sau doar una din ele. Să presupunem că angajatului nu i-a dat nimeni, niciodată, parola de acces dar a descoperit-o scrisă pe un calendar de perete.

Când răspunde cu „nu", angajatul relatează doar o parte de adevăr, şi, de aceea, poate avea puține manifestări comportamentale care să sugereze că minte. Mai mult, pentru a accentua eventualele manifestări comportamentale care să probeze onestitatea, persoana ascultată va avea tendința naturală de a se concentra psihologic pe partea de întrebare în care spune adevărul (nefiindu-i dată combinația). Totuşi, dacă anchetatorul ar fi separat aceste două arii de întrebare, s-ar fi putut observa comportamente destul de diferite. Astfel:

Anchetatorul – Ți-a dat vreodată, cineva, parola de acces în sistemul informatic ?

Persoana ascultată – Nu, niciodată. (răspuns susținut cu un contact vizual direct)

Anchetatorul – Ai găsit parola de acces?

Persoana ascultată – Dacă am găsit parola de acces ? Nu, unde s-o găsesc ? (râde şi îşi acoperă ochii cu mâna)

Întrebările compuse sunt, deseori, folosite din motive de eficiență. anchetatorul realizând că are nevoie de răspunsurile la ambele întrebări. În fapt, este vorba despre o anumită ignoranță, anchetatorul, probabil, nu crede în succesul întrebărilor pe care le pune şi vrea să scape cât mai repede însă pierde, cu această ocazie, manifestări comportamentale care pot fi folositoare.

Evitați întrebările formulate la modul general – Dacă un părinte îşi întreabă copilul: „Cum a fost azi la şcoală?". Copilul va răspunde inevitabil: „Bine" sau „Nu a fost rău" iar părintele va presupune că la şcoală totul a fost

Material cu drept de autor

bine – copilul a fost prezent, a fost activ în clasă şi, chiar, a luat note bune. Dacă părintele întreabă, punctual: „Ce notă ai luat la testul de istorie?"; „Ți-ai predat referatul la chimie?"; „Cât mai ai de lucru la eseul de la sociologie?" va obține răspunsuri mult mai complexe. Ca o axiomă a identificării minciunilor trebuie acceptat că este mult mai simplu să minți la o întrebare formulată la modul general decât la una adresată punctual pentru a lămuri un anumit aspect.

Să presupunem că o persoană a delapidat o sumă de 100.000 lei folosind un mod de operare permis de organizarea defectuoasă a lucrului într-o companie de mărime medie. În timpul ascultării, dacă anchetatorul va întreba: „Ai furat bani din companie?" persoana ascultată va răspunde, probabil, „Nu". Răspunsul este, în mod evident, o minciună însă persoana ascultată poate prezenta manifestări comportamentale minime sub aspectul minciunii datorită formulării într-un mod general a întrebării. Un posibil motiv ar fi faptul că întrebarea a fost anticipată şi nu a stimulat o conexiune emoțională cu activitatea ilicită. Important de ştiut este faptul că, în practică, este o relație directă între precizia întrebării şi manifestările comportamentale de natură emoțională observabile la persoana ascultată.

De exemplu, anchetatorul ar putea să pună persoanei ascultate o serie de întrebări formulate specific în legătură cu activitatea ilicită cercetată:

Ai luat vreodată bani pentru tine din fondurile companiei la care eşti angajat ?"

„Ai plecat din companie cu bani care nu-ți aparțineau ?"

„Ai cheltuit din banii companiei ?"

„Ai întocmit acte fictive pentru a justifica banii luați ?

Doctrina şi practica judiciară pronunțându-se cu privire la folosirea întrebărilor potrivite subliniază importanța acestora. Apare o întrebare firească: Care este întrebarea potrivită ? De cele mai multe ori, nu ştim până ce nu întrebăm, dar nu este, niciodată, o întrebare cu conținut general.

Mai clar, o întrebare este potrivită sau mai puțin potrivită în măsura în care anchetatorul va putea obține informații de care are nevoie pentru dezvoltarea anchetei. Nu poate fi vorba despre încercări succesive ale anchetatorului doar, doar o ieşi ceva. Este necesar ca anchetatorul să poată elabora acea sau acele întrebări care sunt suficient de precise pentru obține exact acele elemente care permit dezvoltarea anchetei.

De exemplu, cercetând o persoană implicată în traficul de droguri lucrurile ar putea evolua în felul următor:

Anchetatorul – „Ai folosit in ultimii 2 ani droguri ilegale?"

Persoana ascultată – „Nu"

Totuşi, dacă anchetatorul va pune întrebări mai specifice despre folosirea drogurilor, de multe ori vor rezulta recunoaşteri sau cel puțin manifestări comportamentale care să fie relevante pentru credibilitatea persoanei ascultate.

Anchetatorul – Ai încercat heroina în ultimii 2 ani ?

Persoana ascultată – Doamne, nu.

Anchetatorul – Ai încercat marijuana în ultimii 2 ani ?

Persoana ascultată – Nu, în mod regulat.

Anchetatorul – Când a fost ultima dată când ai luat marijuana?

Persoana ascultată – Acum ceva timp în urmă.

Anchetatorul – Ai luat în ultimele 24 de ore?

Persoana ascultată – O, nu. A fost în ultimul week-end.

Material cu drept de autor

Ca şi concluzie, cel puțin, din punct de vedere psihologic unei persoane aflate în fața anchetatorului îi este mult mai uşor să mintă dacă are de răspuns la întrebări cu caracter general în comparație cu situația în care ar avea de răspuns la întrebări care se adresează specificului activității ilicite cercetate.

Sintaxa propoziției – are o importanță deosebită, anchetatorul trebuind să pregătească un plan de ascultare care să conțină o listă cu întrebări specifice ce urmează a fi puse persoanei ascultate. De exemplu, pe o speță ipotetică în care s-a săvârşit un omor – victima M.M. în vârstă de 58 de ani a fost ucisă, în ziua de 17 Decembrie cu mai multe lovituri de cuțit pe o stradă retrasă din cartierul în care locuia; în acea zi victima a primit 2000 euro cash, ca împrumut de la o bancă, banii nefiind găsiți asupra sa.

În planul de ascultare anchetatorul îşi propune să lămurească o serie de probleme formulând următoarele întrebări:

L-ai văzut pe MM pe data de 17 Decembrie?
Ai fost prezent în momentul când MM a fost înjunghiat ?
I-ai furat banii lui MM ?
L-ai înjunghiat pe MM ?
S-a aflat MM în maşina ta pe 17 Decembrie?
Te-ai întâlnit cu MM în afara oraşului?
Pe 17 Decembrie ai fost în cartierul în care locuia MM ?

De observat este faptul că, dacă întrebările sunt puse în ordinea prezentată, anchetatorul se pregăteşte pentru un eşec. Ce se întâmplă dacă la prima întrebare răspunsul pe care îl dă persoana ascultată este „Nu" ? Practic, pe cale de consecință, urmează acelaşi răspuns la toate întrebările, mai puțin la ultima. Anchetatorul nici nu mai trebuie să pună întrebările următoare, nu are rost să mai insiste în această zonă de anchetă. Apare o problemă, anchetatorul va trebui să evalueze manifestările comportamentale generate de o singură întrebare (şi aceasta formulată la nivel general), renunțând, într-un mod lipsit de profesionalism la alte posibile manifestări comportamentale prin formularea greşită a primei întrebări.

Pentru a identifica minciuna în afirmațiile unei persoane pe care o ascultăm este bine să punem mai multe întrebări în legătură cu elementul central al activității ilicite ori cu zona de desfăşurare. În ceea ce priveşte o anumită ordine în care să punem întrebările, consider oportună o alternanță între întrebările punctuale, oarecum închise, care să vizeze aspecte punctuale şi cele deschise, cu caracter general, începând cu cele punctuale. În aceeaşi ordine de idei se poate începe cu întrebări punctuale şi pe măsură ce informațiile sunt obținute se poate apela, către finalul ascultării, la întrebări mai generale – doar, doar o mai pica ceva. Pe speța descrisă succint mai sus s-ar putea pune următoarele întrebări:

L-ai înjunghiat pe MM ?
Erai prezent când a fost înjunghiat MM ?
I-ai furat banii lui MM ?
Te-ai întâlnit cu MM în cartierul ... ?
A fost MM în maşina ta pe 17 Decembrie?
L-ai văzut pe MM pe 17 Decembrie?
Te-ai aflat în cartierul ... pe 17 Decembrie?

O persoană suspectată de acest omor poate răspunde cu „Nu" la fiecare dintre aceste întrebări fără a nega şi întrebările subsecvente. Acest lucru măreşte şansele anchetatorului de a recunoaşte manifestări comportamentale

Material cu drept de autor

semnificative în legătură cu vinovăția sau nevinovăția celui ascultat. Pe de o aparte, se pot pune întrebări punctuale la care, din punct de vedere psihic, este mai dificil de mințit decât la întrebările cu conținut general. Pe de altă parte, se poate pune problema apariției unui efect de cumulare a anxietății, de obosire a persoanei ascultate care se va autocontrola mult mai greu atunci când va trebui să răspundă la mai multe întrebări puse în legătură cu aspecte specifice de interes pentru anchetă.

În timpul unei ascultări reale întrebările la care am făcut referire nu vor fi puse în ordinea arătată. Anchetatorul va trebui să intercaleze întrebări mai puțin amenințătoare pentru a obține informații generale, de fond sau clarificări.

Important de observat pentru anchetatori este faptul că există o relație directă între felul în care este pusă întrebarea şi uşurința cu care o persoană poate oferi răspunsuri mincinoase, cel puțin principial, anchetatorul trebuind să pună întrebări în aşa fel încât să nu încurajeze minciuna.

Nu trebuie formulată întrebarea ce urmează a fi pusă pe baza informațiilor furnizate de către persoana ascultată – pregătind ascultarea, în mod firesc, anchetatorul va avea la dispoziție informații care sunt conținute în diferite acte care se găsesc la dosarul cauzei, inclusiv în conținutul unor declarații precedente date de către persoana pe care o ascultă. Este posibil ca anchetatorul să ia la cunoştință despre alibiul ori despre informații pe baza cărora să anticipeze alibiul persoanei pe care urmează să o asculte; de asemenea există posibilitatea ca anchetatorul să poată analiza declarații anterioare date în dosare conexe. Consider că readucerea aminte a unor declarații sau elemente conținute în declarații anterioare constituie o greşeală. Nu este oportun să punem întrebări precum:

„Observ că nu ai nici un loc de muncă, din ce cauză ai părăsit ultimul tău loc de muncă ?"

„În declarația ta ai afirmat că nu ai rămas niciodată singur cu doamna RM, aste adevărat ?"

„Ieri noapte ai declarat ofițerului care te-a anchetat că ai ajuns acasă în jurul orei 20.00, unde ai fost înainte de ora 20.00 ?"

Există riscul ca, încorporând în conținutul unei întrebări pe care o punem afirmații dintr-o declarație anterioară, persoana ascultată să interpreteze situația ca o acceptare a adevărului din afirmația sau afirmațiile invocate. Dacă spunem persoanei pe care o ascultăm că a declarat anterior că nu a rămas niciodată singur cu victima, este puțin probabil ca această să infirme şi să declare: „De fapt, am mințit în acea declarație; am fost singur cu ea timp de 15 minute după ce ...". Mai mult prin formularea unei întrebări folosind informațiile furnizate anterior de către persoana ascultată ii aducem aminte acesteia de răspunsul anterior ceea ce scade posibilitatea descoperirii unor inadvertențe între cele doua declarații.

Nu trebuie comunicate probe în acuzare înainte de a avea un punct de vedere al persoanei ascultate cu privire la fiecare probă în parte – acceptând axioma potrivit cu care persoana care minte cu privire la aspecte lipsite de importanță, aspecte minore, minte şi cu privire la poziția lui față de faptă şi față de ceilalți participanți, trebuie să manifestăm reținere în a comunica celui sau celei pe care o ascultăm amănunte despre existența şi sensul unei probe sau a ansamblului probelor pe care le deținem. Pe de altă parte, se poate accepta, în cazul persoanelor sincere că acestea spun adevărul, indiferent dacă facem referire ori prezentăm una sau alta dintre probele pe care

Material cu drept de autor

le deținem pentru simplul motiv că persoana respectivă a venit în fața anchetatorului să spună adevărul.

Anchetatorul până să stabilească buna sau reaua credință a persoanei pe care o ascultă, fără să rişte să deconspire existența unor probe într-un moment puțin oportun, ar trebui să manifeste preocupare pentru modul în care formulează întrebările, în sensul că mai bine pune o întrebare frontală prin care atacă fondul problemei pe care vrea să o lămurească decât să-şi manifeste o anumită neutralitate şi lipsă de convingere făcând trimitere la concluziile sau raționamentele ce pot decurge din existența unei anumite probe.

Nu trebuie să folosim întrebări sugestive (întrebări care prin conținutul lor sugerează răspunsul) – dincolo de elementul intențional apariția întrebărilor sugestive poate fi explicată prin faptul că pe fondul oboselii, rutinei, acceptării unor stereotipuri, ş.a. anchetatorul îşi frânează cu mare greutate ori, desigur, apar scăpări în înfrânarea unor aşteptări legate de răspunsul persoanei pe care o ascultă. Pentru a scoate în evidență, pentru a sublinia importanța unui răspuns există tendința de a oferi răspunsul aşteptat în cadrul întrebării.

Trebuie observat că faptul în sine poate fi apreciat ca un abuz, o încercare lipsită de profesionalism de smulge un „adevăr" aşteptat, care să convină anchetatorului. Atunci când nu răspunsul sugerat nu este adevărat, totuşi, anchetatorul s-a mințit singur sau, cel puțin, a uşurat efortul persoanei ascultate pentru a minți. De exemplu, pe o speță simplă lucrurile pot evolua în felul următor:

Anchetatorul – După ce ai plecat de la serviciu aseară, te-ai dus direct acasă ?

Persoana ascultată – Da.

Anchetatorul – Te-ai întors la serviciu în acea noapte sau ai rămas acasă?

Persoana ascultată – Am rămas acasă.

Anchetatorul – Asta înseamnă că ți-ai auzit vecinii certându-se noaptea trecută. Despre ce se certau, probleme cu banii sau altceva ?

Persoana ascultată – Da a fost ceva de genul ăsta.

Dacă anchetatorul nu ar fi sugerat răspunsurile, ar fi putut obține informații mult mai precise şi utile. Astfel, ascultarea ar fi putut conține:

Anchetatorul – Unde ai fost după ce ai plecat de la serviciu, aseară ?

Persoana ascultată – Păi, m-am oprit să discut cu un prieten, după care am plecat acasă.

Anchetatorul – Te-ai mai întors la serviciu în acea noapte ?

Persoana ascultată – Mi-am petrecut cea mai mare parte din noapte acasă.

Anchetatorul – Ai remarcat ceva deosebit în comportamentul vecinilor tăi?

Persoana ascultată – Da, s-au certat foarte zgomotos, se pare că au probleme în căsătorie, din câte am înțeles ea vrea să-l părăsească.

Interogarea unui suspect în cazul unui furt de identitate – Datorită numărului mare de cazuri de furturi de identitate mulți anchetatori caută şi găsesc metode specifice de ascultare a suspecților. Furtul de identitate este cercetată atât ca activitate ilicită de sine stătătoare cât şi ca element al modului de operare în cazul desfăşurării altor activități ilicite. În primul rând trebuie elaborată o strategie de anchetă – de obicei se preferă construirea unei

Material cu drept de autor

acuzații pe baza unor probe cât mai clare. De exemplu, dacă există probe ce indică faptul că un suspect folosind identitatea altei persoane a cumpărat cu o carte de identitate obținută fraudulos o confruntare sau/şi o prezentare pentru recunoaştere poate lămuri situația. Pe timpul ascultării, anchetatorul poate dezvolta ancheta în zona lămuririi împrejurărilor legate de obținerea frauduloasă a cărții de credit.

În cazul desfăşurării mai multor activități ilicite devine preferabil ca anchetatorul să pună presiune şi să insiste în a obține elemente importante despre desfăşurarea unei activități ilicite întrebând şi insistând în lămurirea unor aspecte ce țin de pregătirea, desfăşurarea ori exploatarea rezultatelor altei activități ilicite. Totuşi trebuie observat că lucrurile nu sunt simple, uneori fiind mai eficient ca anchetatorul să abordeze, în ascultare, ambele activități ilicite. De exemplu – domnule ... cercetările desfăşurate indică, cu certitudine, că a-ți obținut un credit folosind ilegal identitatea altei persoane după care a-ți folosit banii.

Când există probe ce confirmă furtul de identitate această împrejurare trebuie să fie exploatată la maxim în cadrul ascultării. De exemplu – domnule ... cercetările indică cu certitudine că ați obținut un paşaport şi un permis de conducere folosind identitatea altei persoane. În aceste condiții este recomandabil ca anchetatorul să deplaseze centrul de greutate al ascultării în direcția lămuririi unei alte probleme, ca şi cum cea de fond ar fi deja rezolvată; de exemplu – domnule ..., motivul pentru care stăm de vorbă este că, în acest moment, încă, nu ştim cine v-a dat aceste documente.

O problemă, aproape generală în cazurile furturilor de identitate, ține de uşurința cu care este desfăşurată activitatea ilicită. Companiile care operează carduri şi băncile pot fi acuzate, inițial, de lăcomie – când nu fac verificări minuțioase – iar, ulterior, de frică în legătură cu cota de piață a cardurilor şi a produselor financiare pe care le promovează astfel încât renunță să cerceteze adevărata identitate a persoanelor cu care intră în contact. În altă ordine de idei, trebuie observată uşurința cu care se pot obține informații în legătură cu identitatea unei persoane. De cele mai multe ori se foloseşte neglijența persoanelor ori totul se poate cumpăra pe stradă ori pe internet.

Ca probleme importante ce trebuie urmărite în astfel de cazuri, sunt:

câte carduri de credit ori împrumuturi au fost obținute;

ce sumă a fost folosită de pe cardul de credit sau din creditul obținut fraudulos;

dacă făptuitorul este membrul unei structuri infracționale organizate ori acționează individual;

dacă s-au plătit sume de bani ca mită funcționarilor bancari ori s-a acceptat aplicația la valoarea nominală.

O declarație prin care se recunoaşte implicarea într-o activitate ilicită urmează o anumită gradualitate, nu se poate obține o recunoaştere cu privire la toate aspectele activității ilicite. Din punct de vedere psihologic, cel mai uşor este de acceptat, pentru suspect, faptul că este vinovat şi că, efectiv, a desfăşurat activitățile de care este suspectat. În al doilea rând, persoana ascultată poate să explice modul de operare – cum a pregătit, a desfăşurat şi cum a exploatat sau vroia sa exploateze rezultatele desfăşurării activității ilicite. Cel mai greu este ca persoana ascultată să dezvăluie adevăratele motive care au determinat-o să pregătească şi să desfăşoare activitatea ilicite. Pentru acest motiv se recomandă ca anchetatorul să insiste pe lămurirea tuturor împrejurărilor legate de activitatea ori activitățile ilicite subsecvente furtului de

Material cu drept de autor

identitate şi să-şi fixeze ca scop lămurirea acestora imediat după ce persoana ascultată a recunoscut furtul de identitate.

6.11. Declarațiile false intenționate şi neintenționate

Declarațiile mincinoase intenționate pot fi de cele mai multe ori depistate şi corectate prin investigații amănunțite şi strategii de anchetă bine elaborate inteligente. Recunoaşterea declaraților mincinoase neintenționate (una dintre cele mai des întâlnite surse de greşeli) este posibilă doar dacă anchetatorul separă evenimentele (faptele) de perceperea conținutului obiectiv până la redare şi dacă ia în considerare sursele de erori care se pot manifesta în cadrul acestui proces. Orice faptă (întâmplare) obiectivă este percepută, conştientizată, stocată în memorie şi eventual reprodusă.

Aşa cum s-a arătat în conținutul acestei lucrări[225], perceperea se realizează prin intermediul celor cinci organe de simț iar stimulii sunt trimişi mai departe la creier prin intermediul traseelor nervoase.

Calitatea stimulilor percepuți depinde de acuitatea organelor de simț (vizual – miopie/ hipermetropie, perceperea culorilor/ daltonism, orbire nocturna, etc.; auditiv, spre exemplu recunoaşterea vocilor, de multe ori dificila deoarece, de cele mai multe ori se recunosc doar caracteristicile specifice vorbirii, respectiv dialectului; olfactiv si papilo-gustativ).

Daca exista dubii cu privire la acuitatea organelor de simț, trebuie efectuate teste corespunzătoare la un specialist. Oamenii înregistrează doar desfăşurări ale evenimentelor care durează cel puțin 1/16 sec., distanța, condițiile de luminozitate, influențele din afară, inteligența şi gradul de conştiință în privința calității percepției jucând un rol foarte important. În concluzie, percepția depinde într-o măsură decisivă de atenția observatorului. Există la fiecare om o anumită atenție naturală în sensul că, fiecare eveniment este tratat cu acelaşi interes. Dacă un martor percepe o stare de fapt, o situație doar cu această atenție naturală, nu se pot obține, de regulă, nici un fel de informații utile pentru dezvoltarea anchetei.

Prin atenție vie, flexibilă se înțelege observarea precisă şi conştientă care se bazează direct pe anumite interese sau cunoştințe de specialitate *(practicarea unei activități ca hobby, percepția prioritară a femeilor bine făcute sau a bărbaților bine proporționați, faptul că lucrătorii poştali văd în primul rând codurile poştale, numerele de telefon, denumirile de străzi, vânzătoarele văd mai întâi aspectul exterior al articolelor de îmbrăcăminte, etc.)* Psihologia vorbeşte, în toate aceste cazuri, de „percepția selectivă".

În cazul atenției flexibile, primul stimul înregistrat este perceput distorsionat. Atenția este supusă unor permanente modificări *(Factorii emoționali duc la o atenție crescută, oboseala sau consumul de alcool dimpotrivă, la o scădere a acesteia).* Atenția este eficientă doar într-o direcție în unitatea de timp; totuşi ea poate fluctua, în parametri de eficiență rezonabili, între elemente, stări sau situații diferite (atenția distributivă). În concluzie, pot să scriu, în acelaşi timp să ascult radio, să-l uit pe moment pe făptuitorul ce a fugit şi să mă ocup de victima întinsă pe podea. Lacunele inerente de percepție se rezolvă de regulă de la sine la reproducerea evenimentului.

Memoria conține suma percepțiilor stocate. Dacă se impune stocarea pe termen lung a unor informații trebuie activată atât memoria pe termen

[225] N.A. – a se vedea considerațiile de la capitolul 2

Material cu drept de autor

ultrascurt cât şi cea pe termen scurt. Memoria pe termen ultrascurt înmagazinează toate impulsurile de cca. 10-20 sec. generate prin percepția realizată cu organele de simț. Din moment ce nu există nici un fel de altă atenție, informația este respinsă. Informațiile care au trecut prin filtrul memoriei ultrascurte rămân cca. 10-20 min. în memoria scurtă. Dacă în acest răstimp nu se ivesc informații mai puternice care să ajungă la memorie, urmează preluarea datelor deja existente de către memoria pe termen lung. De regulă, se poate, întotdeauna, apela la conținutul memoriei pe termen lung. Totuşi, există trăiri *(stres, teama, şocuri, etc.)* care pot duce la un blocaj al memoriei. De exemplu**,** după un accident de circulație poate apare un blocaj în privința furnizării de informații – o persoană implicată direct în accident îşi mai aminteşte doar de o bufnitură, de o izbitură puternică, neputând reproduce cele ce s-au întâmplat în timpul accidentului. Hipnoza poate, eventual, ajuta la îndepărtarea cauzelor care au produs blocajul.

Randamentul memoriei diferă de la caz la caz si depinde de:

de vârstă: copiii de peste 7 ani dispun de o foarte bună memorie, de la 25 ani se înregistrează un regres iar începând de la 60 ani se constată o diminuare evidentă în privința reținerii numelor proprii, denumirii obiectelor sau tuturor celor legate de lucrurile abstracte; devine dominantă amintirea evenimentelor din tinerețe *(aşa-numita memorie îmbătrânită)* iar informațiile noi mai ajung de regulă doar la nivelul memoriei scurte;

de anumite predispoziții deosebite (memorie specială): spre exemplu, memoria numerelor (de telefon, de înmatriculare auto, ş.a.), memoria vizuală (înregistrarea informațiilor se face pe cale vizuală; în cadrul interogatoriului se poate face apel la anumite imagini memorate care să fie descrise), memoria acustică (voci, zgomote sau cele auzite care pot fi perfect repetate);

de abilitatea de a vizualiza *(memorie vizuală):* cei care au acest dar pot reproduce părți de conținut ale memoriei – o calitate care se manifestă mai mult la copii decât la adulți;

de particularitățile fiecărei persoane şi modul de prelucrare a celor percepute: prelucrarea completă apare atunci când situațiile sunt percepute şi stocate în totalitatea lor, respectiv fără a fi fost neglijate detaliile; de o prelucrare parțială se poate vorbi atunci când orientarea tinde spre amănunte.

Pe lângă aflarea adevărului, ascultarea persoanelor este deosebit de importantă şi pentru că se constituie într-o „discuție ajutătoare“ (spre exemplu, pentru tineri, pentru victimele diferitelor activități ilicite, pentru cei aflați în stare de reținere).

Redarea (reproducerea) unor elemente de conținut ale memoriei – Calitatea reproducerii depinde de:

de persoană (copil - bătrân),

perioada de timp (conținutul memoriei lungi se modifică, respectiv informațiile sunt eliminate),

intensitatea trăirilor (trăirile marginale sunt uitate, cele importante rămân)

de amintiri (cele neplăcute sunt respinse, cele plăcute păstrate),

Cu cât ascultarea se desfăşoară mai rapid după terminarea activității ilicite, cu atât conținutul său va fi mai complet.

Surse de erori în redarea celor percepute cu ocazia desfăşurării activității ilicite – Declarațiile sunt supuse unui şir întreg de erori neintenționate. Ca principiu, greşeala este regula.

Material cu drept de autor

Individualitatea celui care este ascultat, atât în cadrul ascultării propriu-zise cât şi cu ocazia unor eventuale reconstituiri, confruntări sau prezentări pentru recunoaştere este de natură a genera abateri de la adevărul obiectiv. Ideile preconcepute şi punctele de vedere influenţate prin discuţiile purtate cu alţii modifică paleta elementelor pe care persoana ascultată şi le-ar putea aduce aminte în legătură cu fapta. Pericolul sugestionării celor care depun mărturie în cazurile de senzaţie este deosebit de mare *(presa, TV, persoane „interesate" din cercul social, din cadrul organului judiciar, etc.).* Chiar dacă există mai multe declaraţii care coincid, faptul în sine, oferă doar o garanţie condiţionată cu privire la încrederea pe care anchetatorul o poate avea în ele. Declaraţiile ce conţin minciuni apar de cele mai multe ori când relatările celor ascultaţi se abat de la ceea ce este acceptabil, ca regulă, cotidian sau ca rutină *(Postaşul vine de fiecare dată la aceeaşi oră, dar nu şi în ziua faptei – mărturia va reda programul obişnuit).*

Erorile care apar în cadrul ascultărilor pot avea ca sursă:

Sincope ale organelor de simţ (văzut greşit, auzit greşit, etc.)

Erori de înţelegere – interpretare (Situaţia nu poate fi catalogată deoarece lipsesc elementele de comparaţie, înţeles greşit dat unor evenimente de natură tehnică, etc.)

Lacunele în redare se completează cu propria experienţă (Martorul vede cum cineva scoate cuţitul în timpul unei încăierări. El află mai târziu că un participant a fost rănit cu o lovitura de cuţit).

Erori de interpretare şi evaluare – apreciere greşită a filmului activităţii ilicite (aprecierile în timp sunt dificile – evaluarea situaţiilor neplăcute durează de regulă prea mult. Aprecierile privind viteza şi depărtarea înseamnă, în primul rând exerciţiu şi experienţă).

Erorile de apreciere şi evaluare trebuie excluse prin întrebări de control şi teste neutre.

Lacunele de memorie – Lacunele de memorie nu sunt recunoscute, în schimb pot fi completate cu propria experienţă, aceasta deoarece cei mai mulţi au tendinţa de a face conexiuni logice. Lacunele de memorie sunt completate spontan (nefiind un proces conştient) prin corelarea propriilor trăiri cu cele ale altora *(discuţie cu martori oculari sau cu alte persoane despre faptă, legături făcute între cele aflate şi ştiute cu ceea ce relatează articolele din ziare).* Informaţiile sunt redate de către persoana ascultată în altă ordine decât cea în care s-au petrecut faptele în realitate. Faptele trăite pot fi confundate în memorie, respectiv amestecate şi înlocuite între ele, mai ales în cazul martorilor care confirmă alibiuri. Mai mult, pot apare exagerări – amintiri, imagini care, prin jocuri ale fanteziei şi feste ale imaginaţiei, devin exagerări.

Erorile de redare se manifestă în domeniul:

aducerii aminte – sincope formale de gândire (lentoare în gândire, „gânduri care zboară"); slăbiciuni în abstractizare (capacitate deficitară, întrebări formulate abstract care să fie interpretate); deranjamente organice de gândire (scleroza) şi deranjamente de conţinut ale gândirii (idei fixe, idei utopice).

Redării – (pe lângă minciuna intenţionată) redare verbală incompletă; dificultăţi la descrierea locului şi obiectelor; comoditatea persoanei ascultate *(„las' că lucrătorul de poliţie ştie să o scrie cum trebuie").*

Ascultările persoanelor în cadrul judiciar reprezintă o formă deosebită de comunicare socială ce este influenţată de factorii de natură psihică şi de atitudinile comportamentale schimbătoare. Comunicarea se manifestă în plan

Material cu drept de autor

verbal şi în plan non-verbal *(mimică, gestică, contact vizual şi prin atingerea pielii).*

Factorii ce influenţează comunicarea – orice comunicare între anchetator şi persoana ascultată conţine, pe de o parte, o „tatonare" reciprocă şi, pe de altă parte, o „taxare", o evaluare a unuia faţă de celalalt şi invers *(prima impresie, maniera de exprimare, statutul social, s.a.).* Deosebit de importantă este începerea comunicării, realizarea „contactului" iar, aici trebuie observate unele premise care acţionează ca şi condiţii care pot facilita ori, din contră, pot îngreuna comunicarea, după cum urmează:

vârsta (atenţie la diferenţa de vârstă între anchetator şi persoana ascultat !)

sexul (în funcţie de situaţie, anchetatorul ar trebui să fie femeie sau bărbat)

disponibilitatea anchetatorilor *(însă fără sentimentalisme, fără reproşuri şi fără predici morale)* politeţea, prietenia iar dacă este cazul, chiar fermitatea şi duritatea

adaptarea limbajului („a vorbi pe limba hoţului" exprimare specifică mediului din care face parte acesta)

mediul potrivit.

Momentul ascultării – ca principiu, făptuitorul trebuie ascultat doar în momentul în care s-a strâns suficient material probatoriu şi există, deja, un tablou clar cu privire la derularea faptei. Martorii trebuie interogaţi cât de curând posibil (încep să uite, apar tendinţe de îndepărtare a acestora, raţionalizări, influenţe din afară, etc.).

Locul ascultării – este bine ca persoanele suspecte să fie ascultate în afara mediului din care provin deoarece, aflându-se în cadrul cu care sunt obişnuiţi, trebuie avut în vedere că, energia cu care ar opune rezistenta va fi mult mai mare. În afara de aceasta, suspectul se poate folosi, dacă ascultarea se desfăşoară pe „teren propriu" de dreptul de inviolabilitate al propriului domiciliu, în condiţiile în care situaţia ar deveni neplăcuta pentru el. Nu trebuie exclusă nici eventualitatea unei posibile înregistrări în secret a interogatoriului sau/şi a discuţiilor preliminare, pe care să o facă însuşi cel vizat.

Pe cât posibil, este bine ca şi martorii să fie interogaţi în afara cadrului familial, aceasta pentru a evita reţinerile pe care aceştia le-ar avea datorită membrilor familiei. În afară de aceasta nu mai sunt posibile eventualele retractări, mai ales, în cazul unei declaraţii false intenţionate. În cazul martorilor labili emoţional, temători şi a minorilor, este recomandabil ca aceştia să dea declaraţii în mediul lor obişnuit, important fiind ca încăperea în care se desfăşoară ascultarea să fie liniştită şi să nu se poată asculta ceea ce se discută înăuntru.

În ceea ce priveşte ***participanţii la ascultare*** – în principiu, „drept de prezenţă" în camera de ascultare au doar anchetatorii. În cazul unei femei, ascultarea va fi condusă de către o anchetatoare. Dacă acest lucru nu este posibil, ascultarea va fi desfăşurată de către doi anchetatori bărbaţi. Este total contra-productiv ca, de faţă, la ascultare să fie persoane apropiate celui sau celei ascultate.

În camera de ascultare cel ce trebuie ascultat trebuie să poată fi observat din cap până-n picioare. Ca poziţie, persoana ascultată trebuie să stea pe scaun, cât mai relaxată; poziţia de şedere poate influenţa declaraţiile persoanelor temătoare şi nesigure *(martori, informatori, etc.).* Distanţa dintre

Material cu drept de autor

persoana ascultată şi anchetator nu trebuie să fie prea mică (aceasta nu trebuie să aibă posibilitatea să-şi poată „arunca privirea" prin acte) dar nici prea mare (ar fi afectata în sens negativ apropierea dintre cei doi, ar trebui să vorbească foarte tare, ar putea fi cuvinte sau expresii care să nu fie înțelese, etc.) Pentru observarea reacțiilor psio-somatice cel ascultat ar trebui aşezat cu fața spre fereastră sau spre o sursă de lumină iar din rațiuni de securitate poziția nu trebuie să invite la evadare şi nu trebuie să „beneficieze" de apropierea unor obiecte ce ar putea fi folosite pentru atac – foarfeci, scrumiere grele, sticle, coup-papier, etc.)

Desfăşurarea ascultării trebuie să respecte *principii tactice* precum:

Intrarea în cameră este, adeseori, decisivă pentru succesul sau eşecul unei ascultări, se poate vorbi despre un *„prim atac"*.

Primele elemente ale strategiei ceva fi abordată de către anchetator țin de înfățişarea (felul cum arată) şi atitudinea celui care urmează a fi ascultat;

Discuțiile introductive, precum şi cele menite să ducă la stabilirea contactului necesar determină desfăşurarea ulterioară a ascultării.

Stăpânirea propriilor sentimente şi a stărilor de spirit; în cazul întrebărilor importante, persoana ascultată nu trebuie să simtă tensiunea firească şi nici să nu o observe în atitudinea anchetatorului – atenție la timbru al vocii, viteza de vorbire, respirație, volum al vocii, s.a.

Anchetatorul să fie un bun ascultător.

La ascultări este bine să participe doi anchetatori – pe lângă motive de securitate (eventuale atacuri şi ieşirea din situațiile de „scurt-circuit", se poate pune şi problema creşterii valorii probatorii).

În cadrul echipei de anchetatori este necesară o strictă şi clară împărțire a sarcinilor (al doilea anchetator urmăreşte ascultarea, notează contradicțiile, preia şi se implică în desfăşurarea ascultării doar dacă este solicitat).

De asemenea, desfăşurarea ascultării ar trebui să țină seama de anumiți ***factori legați de personalitate*** pentru că, de regulă se pune problema înfrângerii rezistenței persoanei ascultate – energia de a rezista defineşte calitatea fizică de a da randament în condiții de efort prelungit presupus de ascultările cu o durată importantă în timp. Astfel, anchetatorii ar trebui să fie interesați şi să țină cont de:

prelungirea discuției de contact (prima etapă a ascultării);

de multe ori, modificările de atitudine nu se obțin prin argumente logice, ci, mai degrabă, prin „atingerea anumitor corzi sensibile" (apelul la sentimentele de mândrie, responsabilitate, milă, etc.).

modificarea strategiei de interogare în condițiile opunerii unei rezistențe importante; discuție amicală dar susținută prin care se va încerca depistarea motivelor şi cauzelor pentru care se opune rezistența (frica de părinți, comentarii ale vecinilor, ruşine față de soție, față de colegi, etc.).

O subliniere specială este necesară în cazul persoanelor inteligente – inteligența de rezistență cuprinde capacitatea de a-ți analiza situația autocritic şi de a aplica strategiile şi tacticile corespunzătoare de apărare. Persoanele inteligente care opun rezistență neagă, mai degrabă, doar situațiile clare, cu probe indubitabile, oferite de o mărturie bine susținută cu argumente raționale. Ce poate face anchetatorul ? Să argumenteze logic, să folosească eficient probele pe care le deține, să-l flateze pe cel ascultat pentru inteligența de care dă dovadă apoi, să facă imediat apel la rațiunea şi la onoarea acestuia, să evidențieze şi să exploateze posibila renunțare la tendința celui sau celei ascultate la a căuta „portițe" de scăpare.

Material cu drept de autor

În condițiile „contactului" cu o mulțime de persoane foarte diferite între ele, anchetatorul va trebui să observe şi să-şi modeleze conduita şi în funcție de caracterul celor cu care se confruntă. Aici, vor trebui observați acei factori care influențează viața intuitivă şi sufletească a unui om şi care îi definesc, astfel, influențabilitatea (spre exemplu, duritate interioară sau bunătatea, iritabilitatea, corectitudinea, vanitatea, etc.). Intensitatea trăirilor sufleteşti influențează comportamentul şi oferă destule puncte de susținere pentru cel ce conduce ascultarea, spre exemplu apelul la onoare sau la inteligență oferă perspectiva succesului final. Componentele sufleteşti pot marca personalitatea (spre exemplu, ambiție exacerbată, supraestimare personală, răceala sentimentală, pierderea simțului măsurii). Anchetatorul poate obține indicii importante în acest sens din ascultările altor persoane (martori, membri de familie, vecini, patroni) din modul cum a reacționat persoana cu prilejul altor activități de anchetă la care a participat şi din modul cum se desfăşoară prima etapă a ascultării.

În cadrul desfăşurării ascultării este normal ca anchetatorul să-şi pună problema unor **tehnici de interogare.** Aici, trebuie făcută deosebirea între întrebările pe care şi le pune anchetatorul care conduce interogatoriul *(întrebări investigative)* şi cele care sunt puse interogatului, persoanei ascultate *(întrebări de interogatoriu).*

Întrebările investigative trebuie „traduse", înainte de toate, în întrebări de interogatoriu, deoarece:

există bariere de limbă, respectiv trebuie folosiți termeni cu care persoana ascultată este familiară;

inteligenta multora dintre persoanele ascultate nu permite înțelegerea unor noțiuni sau situații mai complexe;

timiditatea, expansivitatea sau introvertirea impietează asupra conținutului răspunsurilor cu referire la ce s-a întrebat;

raționalizările, autoiluzionările pot influența depoziția;

suprasolicitarea şi oboseala pot diminua capacitatea de a da o declarație cuprinzătoare, precum şi calitatea acesteia.

În pofida surselor de erori la care am făcut referire, întrebarea trebuie considerată metoda principală a unui interogatoriu. În aceste condiții ca arme sau unelte de lucru, anchetatorul are la dispoziție:

— **Întrebări introductive** – odată deschisă discuția se obțin şi primele indicii cu privire la nivelul de exprimare al persoanei ascultate. În funcție de posibilități, anchetatorul ar trebui să rămână natural şi să nu atace, încă, subiectul.

— **Întrebări de contact** – anchetatorul trebuie să inducă persoanei ascultate sentimentul că este respectată, tratată cu toată considerația necesară, important fiind să existe o preocupare permanentă pentru asigurarea unei comunicări fluente.

— **Întrebări gen „sparge gheața"** – aceasta este o forma specifică de a stabili contactul. De exemplu, *„Este scaunul suficient de comod ?"*, *„Doriți o cafea ?"* Acest tip de întrebări contribuie la eliminarea temerilor, tensiunilor şi crispărilor şi totodată, la micşorarea distanței față de persoana ascultată.

— **Întrebări stimulative** – la începutul unei ascultări este bine ca, prin întrebări stimulative, să se realizeze o intrare vie şi liberă în obiectul ascultării, respectiv, să fie făcut previzibil scopul ascultării. Întrebările puse trebuie să fie foarte generale şi deschise (să permită o paleta largă de răspunsuri); ele nu trebuie, în nici un caz să trădeze informațiile şi celelalte

Material cu drept de autor

probe materiale de care dispune anchetatorul. De exemplu, *„Puteți să explicați, încă o dată, ceva mai exact ?”, „Care este traseul pe care îl parcurgeți pentru a ajunge la șoseaua principală ?”*

— **Întrebări provocatoare –** asemenea întrebări pot evidenția ce știe persoana ascultată, aceasta ori ocolește răspunsul ori nu știe nimic ori dă un răspuns clar și la obiect. De exemplu, *„Ce alegeți ?”,* **„***După părerea dvs., care sunt cauzele acestui comportament ?”*

— **Întrebări lămuritoare –** în continuarea ascultării, întrebările vor fi mai la obiect. De exemplu, „Ce pantaloni ați purtat ?”, „Purta bărbatul o ținută elegantă?”, „Care era culoarea pantalonilor purtați de către făptuitor ?

— **Întrebări alternative cu „da“ sau „nu“** – întrebările lămuritoare și cele cu „da“ sau „nu“ sunt puse în alternanță unele cu celelalte. De exemplu, *„Era ruptă haina ?”, „Era haina albastră sau verde ori ce culori mai avea?”*

— **Întrebări surprinzătoare** – sunt întrebări care**,** pe fondul derulării unor relatări conexe, vizează problemele importante ale anchetei. De exemplu, *„Nu ați atins, deci, cuțitul. Cum se face atunci că, un martor v-a văzut cu cuțitul în mână?”*

— **Întrebări repetitive și cu referire la trecut** – sunt recomandabile atunci când perioada de timp dintre evenimentul produs și momentul ascultării este ceva mai lungă. Va trebui, ca anchetatorul să-l determine pe cel ascultat să-și amintească de cele petrecute. De exemplu, *„Puteți descrie încă o dată drumul pe care l-ați parcurs?”, „Ce impresie v-a făcut doamna MN în acea dimineață ?”*

— **Întrebări colaterale** – acestea servesc la completarea, la „rotunjirea“ întregii declarații sau, în cazul ascultărilor lungi, relaxează și detensionează atmosfera. De exemplu, *„Vă face plăcere meseria dvs. ?”, „Cum comentează situația soțul dvs. ?”*

— **Întrebări de control** – servesc la verificarea depozițiilor anterioare. De exemplu, „Sunteți sigur că mai întâi ați fost la B și apoi la A?”, „De unde știți atât de sigur că era ora 12.00 când ați fost la d-na MN ?”

— **Întrebări capcană** – cu ajutorul acestor întrebări se pot verifica atât calitatea declarației cât și sinceritatea persoanei ascultate. De exemplu, *„A povestit d-na M despre faptul că aștepta o suma mare de bani?”* (D-na M nu aștepta nici o sumă de bani). Prin acest tip de întrebări trebuie provocate reacții care să evidențieze măsura în care cel ce dă declarația este dispus să spună adevărul.

— **Întrebări sugestive** – anchetatorul poate formula întrebări din care să reiasă că știe și este la curent cu cele întâmplate, întrebări al căror scop este acela de a obține confirmarea. De exemplu, *„A l-a amenințat pe dl. B cu un revolver. Puteți atesta acest lucru, nu-i așa ?”, „Haina atacatorului era, doar, albă, nu-i așa?”*

— **Întrebări provocatoare –** aceste întrebări trebuie să ducă la descumpănirea persoanei ascultate. De exemplu, „Și eu, să cred asta ?”, „Chestiile astea să le povestiți unui prost, nu mie!“, „Credeți că cineva ar înghiți toate astea ?”

— **Întrebări calificante –** acestea sunt întrebări menite sa facă diferența dintre propriile observații și cele auzite. De exemplu, *„Puteți să explicați cum ați observat din poziția în care vă aflați la locul faptei ceea ce s-a întâmplat între MN și NI ?”*

Material cu drept de autor

Am vorbit despre întrebări, însă ... trebuie să acceptăm, totuşi, că, în fapt, între anchetator şi persoana ascultată se desfăşoară o discuţie şi este necesar să prezentă câteva elemente şi despre ***tehnicile de discuţie***.

Tehnica indirectă de discuţie este indicată, pe de o parte, pentru a elimina reţinerile şi nesiguranţa şi, pe de altă parte, pentru a provoca exprimarea unor puncte de vedere personale. Anchetatorul nu se implică direct în discuţie. După frazele introductive, adoptă o atitudine pasivă şi-l „îmbie" pe interogat să vorbească, respectiv să se destăinuie. Situaţia este dificil de evaluat corect de către persoana ascultată, deoarece aceasta are sentimentul de a avea un partener activ de discuţie în faţa lui. Pentru ca totul să funcţioneze, temele şi subiectele de discuţie trebuie să pară echilibrate, respectiv împărţite în mod egal. La acesta se poate ajunge prin **tehnica de întărire (consolidare).** Cel ce conduce ascultarea preia informaţii, date şi concluzii de la persoana ascultată şi le introduce din nou în discuţie, repetându-le. De exemplu, *„Tocmai aţi vorbit despre prietenul dvs. ...", „Deci dl. M nu era acasă ... ".*

În cele mai multe cazuri, persoana ascultată este, astfel, încurajată şi invitată să ofere şi alte informaţii detaliate. Adeseori este suficient doar un cuvânt cheie „aruncat" la momentul potrivit pentru a obţine informaţii mai exacte. Tehnica întăririi (consolidării) oferă şi o altă posibilitate eficientă, respectiv aceea de a „readuce la obiect" persoanele care au tendinţa de a devia de la subiect, respectiv de a le fixa pe tema în discuţie şi aceasta fără a acţiona autoritar.

Tehnica apologetică de discuţie oferă şansa de a evita pauzele de discuţie în urma unui atac verbal neaşteptat şi de a împiedica, astfel, situaţiile jenante sau de încurcătură, bâlbâielile sau căutarea precipitată de argumente. În acelaşi timp, aplicarea inteligentă a acestei tehnici face ca orice agresivitate venită din partea persoanei ascultate să fie „dezamorsată" în condiţii rezonabile. De exemplu:

Persoana ascultată: **Reproş** – „Pe mine, pentru că sunt un găinar, mă săltaţi de fiecare dată dar pe marii mafioţi îi faceţi scăpaţi, nimeni nu se mai încrede în basmele voastre, în ceea ce faceţi voi".

Anchetatorul: **Răspuns** – „Aveţi dreptate, pagubele produse de marii infractori sunt enorme. Problema trebuie neapărat rezolvată. În ultimii ani am pus deja în practică o serie de măsuri noi care vor face posibilă o mai mare eficienţă în acţiunile noastre dar, în egală măsura, trebuie să ne ocupam şi de micii infractori care ... ."

Persoana ascultată: **Reproş** – „De ce mă citaţi de fiecare dată pentru orele 14.00? Se pare că nu ştiţi că la aceasta oră unii dintre noi mai trebuie să şi muncească".

Anchetatorul: **Răspuns** – „14.00 este într-adevăr o oră neconvenabilă, chiar şi pentru mine, însă în aceasta situaţie specială, şi dat fiind importanţa declaraţiei dvs. pentru mersul anchetei, ... "

Atacurile verbale pot produce nesiguranţă. Un partener atent de discuţie foloseşte şansa impasului în care s-a intrat pentru a câştiga timp în vederea pregătirii apărării. Decisiv este ca, în asemenea situaţii, să se ajungă din nou la restabilirea statutului deteriorat al rolului persoanei ascultate prin scoaterea în evidenţă a elementelor comune. În concluzie, conflictul trebuie stins iar persoana ascultată ajutată să perceapă atacul său direct ca fiind problema comună a ambelor părţi. Rolul persoanei ascultate poate fi accentuat şi prin folosirea exprimării la plural „noi" (nu trebuie totuşi exagerat pentru a nu se

Material cu drept de autor

crea sentimentul că „te bagi în sufletul lui", respectiv „forțezi" prietenia cu orice preț).

Tehnica de descumpănire – Unii oamenii, fie foarte siguri pe ei, fie mărunți (neînsemnați) țin la propriile opinii şi nu sunt dispuşi să accepte nici un fel de contraargumente. O eventuală schimbare de atitudine poate fi obținută doar dacă, înainte de toate, se reuşeşte „strecurarea" unui sentiment de îndoială. Se poate ajunge aici prin întrebări care pun în dubiu argumentele sau obiecțiile interlocutorului. În continuare pot fi folosite diferite formulări sugestive, precum şi repetări care să întărească nesiguranța ce a fost promovată. De exemplu:

Persoana ascultată: **Reproş** – „Ce vreți de fapt? Mă jigniți fără motiv. Am să mă plâng presei pentru felul în care am fost tratat de dvs."

Anchetatorul: **Răspuns** – „Se pare că înțelegeți lucrurile, că vă pricepeți. Şi tocmai faptul că înțelegeți o să vă ajute să ştiți de ce ne purtăm astfel cu dvs. şi că avem ... motive".

Nesiguranța, şovăiala care apar adeseori într-o astfel de situație oferă şansa de a obține o schimbare de atitudine şi poziție printr-o argumentare tactică inteligentă.

În acest demers am abordat considerații cu privire desfăşurarea ascultării începând cu nivelul detaliului – al întrebărilor – am abordat un nivel, pe care îl consider mediu, – tehnicile – iar aici este locul pentru a aborda un al treilea nivel, cel al **metodelor de interogare**.

Metoda sondării (de „reglaj" a ascultării) – începe prin culegerea datelor personale. În baza indicațiilor oferite şi, dacă este posibil, după colectarea altor date suplimentare despre persoană, metoda, în sine, contribuie la evidențierea stării de fapt propriu-zise. Persoana ascultată este invitată să povestească liber şi coerent, respectiv, să descrie ce cunoaşte despre caz. Aceasta relatare trebuie consemnată operativ în conținutul declarației.

După această prezentare, ce poate fi coerentă, în care persoana care relatează nu este întreruptă, pot fi necesare anumite întrebări complementare cu referire la anumite aspecte pentru ca declarația să fie mai precisă sau pentru a se putea obține informații suplimentare. Anchetatorul va trebui, mai întâi, să încerce să progreseze prin întrebări libere. Nu ar fi rău ca în conținutul declarației să fie consemnate atât întrebările cât şi răspunsurile.

Abia în momentul în care anchetatorul constată că această formă deschisă de a pune întrebări nu duce la nici un rezultat se va recurge la alte tipuri de întrebări. Din acest moment, noile tipuri de întrebări, cu un caracter mai concret, pot, într-adevăr, să-şi aducă contribuția la clarificarea contradicțiilor sau la continuarea declarației. Fireşte că, şi aici, este necesar ca întrebările şi răspunsurile, obiecțiile – dacă este cazul – să fie consemnate în conținutul declarației.

Metoda fixării – Cu ajutorul acestei metode se ajunge la constatări de detaliu cu privire la starea de fapt. Ascultarea capătă un caracter extrem de concret. Ea va fi aplicată, în special, în cazul persoanelor dispuse să dea declarații şi care sunt suspectate ca ar minți. Metoda poate fi aplicată, fireşte, şi în cazul unui martor care minte. Prin toate aceste fixări de detaliu şi, în cele din urmă, prin contestarea veridicității declarației, persoana ascultată trebuie convinsă că, dacă minte, în continuare, poziția pe care o susține i-ar aduce numai prejudicii. Persoana în cauză trebuie stimulată, pe aceasta cale, să ofere date care să corespundă realității.

Material cu drept de autor

Persoanei ascultate i se vor prezenta în mod oportun[226] probele pe care le deține anchetatorul, important fiind ca aceasta să aibă ca rezultat obținerea de noi elemente de interes pentru anchetă de la persoana ascultată. Orice declarație trebuie documentată în detaliu şi argumentată. Ascultarea nu se poate limita doar la descrierea activității ilicite; este necesară şi lămurirea problemelor legate de pregătirea activității ilicite precum şi de modul cum a fost concepută valorificarea rezultatelor acesteia. În acest sens se va încerca obținerea de probe care sa poată fi ulterior reverificate obiectiv prin desfăşurarea altor activități de anchetă. Abia după ce, prin verificarea rezultatelor obținute prin ascultare, declarațiile false pot fi probate, dovezile existente putând fi folosite împotriva persoanei ascultate. Insistând în mod profesionist într-un anume sens, multe contraziceri sau inadvertente, precum şi declarații false pot fi probate. Anumite reacții şi atitudini comportamentale ale persoanei ascultate pot constitui elemente utile pentru a ajuta anchetatorul să-şi formeze o opinie obiectivă cu privire la cât şi în legătură cu ce persoana ascultată minte.

Aceasta metodă de ascultare se poate aplica şi în cazul verificării alibiurilor unor persoane. Este una din cele mai bune metode tactice ce poate fi folosite pentru ascultarea persoanelor prin care poate fi zdruncinată credibilitatea unui mincinos. În situațiile în care se aplică procedee tactice cunoscute, aplicarea acestei metode poate duce, uneori, chiar la obținerea unei mărturisiri adevărate (declarație care să corespundă adevărului). Aceasta metodă evidențiază experiența şi cunoştințele de care dispune anchetatorul.

Metoda de convingere – Prin aceasta metodă, respectiv, prin argumente raționale şi emoționale, se încearcă convingerea persoanei ascultate suspecte de săvârşirea unei activități ilicite (parțial, metoda poate fi folosită şi la martori) să declare adevărul. Metoda poate fi folosită atunci când se anticipează refuzul persoanei ascultate de a face declarații. Metoda, însă, nu trebuie folosită, cel puțin în prima etapă a ascultării, acolo unde există disponibilitate deoarece ar exista pericolul ca bunăvoința, respectiv disponibilitatea, pentru a face declarații a persoanei ascultate să fie influențată negativ. Declarațiile date de bună voie, respectiv, cu plăcere, trebuie trecute consemnate, chiar dacă, după toate probabilitățile, nu vor conține adevărul. Argumentat şi la obiect se va acționa asupra persoanei ascultate abia într-o fază ulterioară.

Catalogul ***argumentelor raționale*** poate fi foarte cuprinzător. El poate fi folosit astfel ca persoana ascultată să aibă imaginea situației probelor pe care le deține organul judiciar şi asupra modului cum ar fi putut decurge acțiunile persoanelor implicate în timpul desfăşurării activității ilicite.

Acelaşi lucru este valabil şi pentru acele indicații care să scoată în evidență activitățile ce ar trebui să fie desfăşurate pentru ca ancheta să poată fi considerată completă; înainte de toate, trebuie avută în vedere desfăşurarea acelor activități care decurg din stadiul de dezvoltarea a anchetei, activități care ar fi bine să materializeze şi elemente ce țin de cercul social în care

---

[226] N.A. – nu se poate pune problema unei soluții aprioric valabile pentru toate cazurile; nimeni nu se poate pronunța în sensul prezentării tuturor probelor dintro dată – prezentarea frontelă – ori a prezentării treptate sau a prezentări frontale cu excepția unei singure probe – aşa numitul „as din mânecă"; fiecare anchetator, în funcție de de particularitățile cazului, ale persoanei ascultate, de „forța" probelor pe care le deține va decide cum va proceda

Material cu drept de autor

persoana suspectă trăieşte. Mai mult, uneori, este bine ca persoanei suspecte să i se sublinieze faptul că ascultarea constituie un important mijloc pe care îl are la dispoziție pentru apărare, pentru a propune probe în apărare, pentru a explica sau/şi a justifica fapta, modul în care a procedat, ce a urmărit, etc. Pornindu-se de aici, în funcție de strategia pe care anchetatorul o promovează în caz, i se poate spune persoanei ascultate despre desfăşurarea unor activități precum ascultarea de martori, desfăşurarea de confruntări, reconstituiri, dispunerea de constatări tehnico-ştiințifice sau expertize tehnico-ştiințifice.

Convingerea cu ajutorul ***argumentelor emoționale*** este de luat în seamă în cazul persoanelor implicate în conflicte, în cazul celor care, constrânşi fiind, au comis anumite fapte ca urmare a constrângerii, precum şi în cazul infractorilor ocazionali. Apelul la obligațiile morale, religioase şi, poate, chiar, la cele ideologice sau politice, evidențierea urmărilor şi desfăşurării activității ilicite, trezirea unor sentimente de vinovăție şi de părere de rău, precum şi a determinării de a face din nou lucruri bune, respectiv de a o apuca pe o altă cale pot să-l determine pe cel acuzat, în cazul evaluării corecte a personalității lui, să accepte să facă declarații. Aceasta atingere a corzilor sensibile care poate fi asociată cu multă înțelegere față de persoana ascultată, cu compasiune, chiar, şi care nu trebuie să conțină doar argumente emoționale, nu trebuie împinsă până la exagerare. Starea emoțională prea puternică la care ar ajunge persoana ascultată suspectată poate avea efect asupra deciziei de a fi binevoitor, precum şi asupra disponibilității de a colabora. Într-o astfel de situație, metoda de ascultare devine de neadmis. Apelul la sentimentele lui trebuie să-l facă pe cel suspectat să înțeleagă faptul că, propria sa scala de valori poate fi în contradicție cu modul în care a acționat. Declarația poate sa-i uşureze conştiința.

Metoda de surprindere – presupune ca cel suspectat să fie acuzat direct şi să i se atribuie desfăşurarea activității ilicite. Se urmăreşte, astfel, ca acesta să fie atât de surprins, încât să recunoască desfăşurarea activității ilicite. În esență, se anticipează, astfel, rezultatul interogatoriului. O astfel de luare prin surprindere presupune ca cel suspectat să nu fi ştiut până în acel moment că ar fi fost posibil să fie acuzat de desfăşurarea activității ilicite.

Întrucât este vorba despre un fel de cacealma, în practică se pot obține succese spectaculoase – mai mult, procedura, în sine nu este „foarte" legală – cum, de asemenea, se pot obține multe eşecuri traduse, în măsura în care se continuă, în erori judiciare.

Cu toate acestea, metoda surprinderii, în formă modificată, oferă posibilități tactice de loc de neglijat şi, în acest sens, poate fi legitimă. Suspans-urile surprinzătoare, folosirea neaşteptată în cadrul ascultării a unor mijloace probatorii noi sau declarațiile surprinzătoare ale martorilor, folosite fiind în cadrul ascultării aflate în desfăşurare şi la momentul tactic potrivit îl pot impresiona într-o asemenea măsura pe cel suspectat, încât acesta să fie silit să-si corecteze substanțial declarația. Chiar şi vestea surprinzătoare, folosită atunci când trebuie, potrivit căreia un complice a făcut mărturisiri complete şi acuzatoare la adresa lui poate influența acuzatul în privința atitudinii pe care o va adopta față de declarație. Deosebit de importantă, decisivă chiar, este alegerea momentului potrivit.

Strategia de a lua prin surprindere este aproape identică cu metoda de surprindere. Ea va fi tratată, în continuare, ca un caz special al ***„interogatoriului orientat spre scop".*** Metoda de fixare este înrudită cu ***„metoda de istovire"*** (slăbire, măcinare a rezistenței). Pe baza argumentației

Material cu drept de autor

raționale, ***„metoda de analiză"*** poate fi, în egală măsură, asemănătoare cu prima şi la fel de eficientă. Metoda de fixare este denumita şi **„strategia de îmbinare"**. Acestea sunt doar câteva exemple pentru **diferitele denumiri** care pot fi date practic aceluiaşi conținut.

Metoda zigzag – Aceasta metoda, prin care subiectele de discuție sunt schimbate rapid iar interogatul este „bombardat" încrucişat continuu si constant cu un întreg sir de întrebări (interogatoriul încrucişat) pleacă de la premisa ca, odată cu trecerea timpului, persoana ascultată „işi va pierde capul" şi nu va mai şti ce a spus şi că, în starea de confuzie şi zăpăceala în care se află, va face declarații false pe care nu le-ar fi făcut în condiții normale. Dincolo de acesta, trebuie observată necesitatea efectuării de înregistrări de sunet şi imagine care să surprindă persoana şi mesajul promovat de către aceasta în diferitele condiții de ascultare provocate de către anchetatori. Un astfel de „atac" încrucişat (care, pe cât posibil, trebuie condus de doi anchetatori) şi în cazul căruia nu exista o declarație consemnată este discutabil din punct de vedere juridic deoarece, forța probatorie a rezultatelor obținute nu poate fi evaluată. Situația este de aşa natură încât, interogatoriul este înregistrat abia după ce s-au obținut rezultatele dorite. Cu alte cuvinte, activitatea care a generat rezultatele utile pentru anchetă (adică „tirul încrucişat" al întrebărilor) nu este prins în conținutul declarației consemnate, de parcă interogatoriul nici nu s-ar fi desfăşurat până atunci.

Ascultarea exploratorie (de tatonare) – în cadrul acestui gen de ascultare, celui suspectat i se impută o anumită faptă. În realitate, însă, fapta în sine nu joacă decât un rol secundar pentru anchetator. De fapt, acesta doreşte prin desfăşurarea ascultării să obțină informații care să releve dacă persoana ascultată nu se face, cumva, vinovată şi de implicarea într-o altă faptă, de cele mai multe ori mai gravă. În acest sens nu există încă nici un fel de indicii concrete care să ducă la o eventuală suspectare a persoanei ascultate. Acestea ar putea fi obținute doar în cadrul unei asemenea ascultări. În altă ordine de idei, această metodă trebuie avută în vedere dacă există bănuiala desfăşurării unei activități ilicite iar anchetatorul nu are nici un fel de indicii concrete cu privire la ce fel de activitate ilicită a fost desfăşurată.

Ambele cazuri ridică probleme de instrumentare. În primul caz, ar trebui avută în vedere şi posibilitatea/eventualitatea implicării într-o activitate ilicită gravă. În cel de al doilea caz procedeul nu trebuie folosit prematur, trebuie încercat prin desfăşurarea altor activități obținerea unor elemente de a care anchetatorul să plece în demersul său profesional.

Alegerea metodei de interogare – Metoda care trebuie aplicată se stabileşte de către anchetator în funcție de cum este apreciată persoana ascultată – calități, competențe, comportament, etc. Ceea ce se întâmplă în cadrul unei ascultări este, de regulă, dezavantajant, stresant pentru persoana ascultată. Nici măcar anchetatorul nu este scăpat, total, de griji. Pot apare situații critice precum persoana ascultată are o personalitate puternică; în fața lui se află un profesionist care lucrează cu strategii solide de apărare, cu devieri abile de la subiect, cu alibiuri inventate; anchetatorul se află sub presiunea succesului sau nu se ridică la înălțimea intelectuală a adversarului lui.

Pentru cel ascultat, ascultarea înseamnă, în principiu, o situație tensionată şi neplăcută. El ştie că cel din fața lui, adică anchetatorul care îl interoghează va încerca prin diferite procedee tactice să-l facă să

Material cu drept de autor

mărturisească. El mai ştie că se va încerca dovedirea vinovăției lui însă nu ştie cum ce probe sunt împotriva sa.

Strategii ce pot fi folosite de către anchetator – fiecare ascultare a unei persoane presupune, de regulă, o comunicare impusă (nedorită). Mai mult, atunci când este implicată şi opinia publică deoarece, în asemenea condiții, persoana ascultată, mai ales când este suspectată de implicarea în activitatea ilicită, nu doreşte să fie amenințată de o potențială pierdere de imagine şi, chiar, de statut social.

Strategia comună, generală este folosită mai ales la începutul ascultării, atunci când aceasta trenează, sau în cazul în care persoana ascultată refuză să răspundă. Este vorba aici de aşa-numita strategie de reacție care se bazează pe o condiție absolut normală, în viața de zi cu zi, respectiv de a pune persoana ascultată în situația cea mai potrivită de comunicare pentru a o face să reacționeze într-o formă adecvată sau dorită. Tactica îl obligă pe acuzat să dovedească faptul că nu are nimic de ascuns şi că poate întoarce uşor „atacul" anchetatorului. Anchetatorul poate, şi el folosi aceste principii în sensul de a „umbla" la coarda sensibilă a persoanei ascultate cu referire la cele ştiute de acesta *(„hai, fii băiat de treabă şi spune ..., deşartă sacul!")*, reuşind, astfel, să creeze o atmosferă destinsă sau folosind un ton potrivit *(„sunteți în stare să vorbiți despre cele întâmplate?")*.

În cazul **strategiei de descumpănire,** persoana ascultată este lăsată să creadă că anchetatorul ştie deja totul (spre exemplu, dosarul pe masa în care se răsfoieşte fără a se căuta ceva anume, zâmbete de superioritate sau persiflante de genul „bine, bine, tu spune ce ştii, ca noi ştim ce ştim...", dări din cap „prietenești" şi pline de „înțelegere"), fără însă a-l amăgi sau induce în eroare, în adevăratul înțeles al cuvântului. O altă posibilitate este aceea de a i se lăsa impresia celui ascultat că anchetatorul îl urmăreşte plictisit şi aşteaptă în linişte un răspuns mulțumitor. Puțini suportă o astfel de situație, sunt derutați şi încep să-şi corecteze din ce în ce mai mult răspunsurile. O variantă deosebită de descumpănire constă în ascultarea simultană a mai multor persoane suspecte, fără ca aceştia să poată lua contact între ei, în acest interval de timp.

Strategia de întregire (completare) este şi ea, la fel de importantă pentru derularea unei ascultări. Scopul este acela de a determina persoana ascultată prin presiune psihică să vorbească în continuare (dacă a vorbit deja), respectiv să ofere şi alte informații pentru întregirea (completarea) declarației sale, fiind vorba, aici, de detalii pe care în mod normal le-ar fi trecut sub tăcere.

În cadrul **strategiei de îmbinare** se urmăreşte aducerea persoanei ascultate în situația de a se contrazice din ce în ce mai mult şi de a-l determina, astfel, să ofere cât mai multe informații. Persoana suspectată de desfăşurarea unei activități ilicite trebuie să se „împotmolească" în propriile minciuni pentru a se „demasca" singur.

Strategia **negării credibilității** vizează reacțiile impulsive, preocuparea persoanei ascultate pentru a se dezvinovăți, pentru a se justifica, precum şi distrugerea autocontrolului celui ascultat. Aici, nu este vorba, neapărat, de un conflict de argumente, ci mai degrabă de exercitarea unei presiuni psihice, ceva ce poate fi exprimat prin următoarele întrebări: *„şi vreți să vă cred?"*, *„de ce sunteți atât de stânjenit când răspundeți?"*. Anchetatorul, în mod intenționat, îi inoculează persoanei ascultate, iarăşi, ideea de mărturie mincinoasă: *„mai bine nu spune nimic decât să începi cu basme"*. Chiar şi gestica, respectiv mimica

Material cu drept de autor

pot avea un efect semnificativ, în sensul exprimării îndoielii cu privire la credibilitatea celui interogat.

Un aspect deosebit de important pentru fixarea rezultatelor ascultării îl constituie **asigurarea declarației împotriva retractării.** O asemenea preocupare este necesară nu numai pentru asigurarea probatoriului cât şi pentru a evita dependența profesională şi personală a anchetatorului față de persoanele ascultate.

Trebuie observat că nu este posibilă asigurarea absolută împotriva retractării. Ceea ce se poate face ține de luarea unor măsuri de siguranță precum:

folosirea unor formulări cât mai specifice de exprimare (maniera personală de exprimare, expresii, schimbări de vorbă, regionalisme, expresii vulgare şi ordinare).

schițele cu explicațiile, respectiv comentariile formulate chiar de interogat reprezintă un sprijin eficient pentru anchetator (desenarea unor elemente deosebite ale locului faptei, poziția în momentul desfăşurării activității ilicite, proveniența uneltelor/obiectelor folosite în cadrul desfăşurării activității ilicite, respectiv a corpurilor delicte, etc.).

repetarea aspectelor doveditoare, importante, pe parcursul redactării declarației ajută la limpezirea argumentelor astfel încât, să nu fie înțelese greşit.

autodictarea, în anumite etape ale ascultării, poate documenta nivelul intelectual al persoanei ascultate.

în cazul unei declarații scrise de mână, în afara cadrului strict al ascultării, persoana ascultată trebuie să aibă posibilitatea să scrie fără a fi influențată. Acesta îi poate uşura mărturia deoarece şi reținerile *(ruşine, nesiguranță, teamă, etc.)* vor fi mult reduse.

identificarea unor obiecte cu valoare de probă *(unelte, mânuşi, scrisori, cecuri).*

scoaterea în evidență a unor amănunte legate de desfăşurarea activității ilicite pe care nu le pot cunoaşte decât persoanele, cu adevărat implicate, care au fost la fața locului.

Dacă persoana ascultată face o mărturisire, este bine ca, pe cât posibil, amănuntele legate de faptă să fie redate cu aceleaşi cuvinte. Trebuie avut în vedere că, tocmai asemenea situații, sunt importante, respectiv respectarea cadrului autentic, fiind vorba aici de lucruri pe care numai adevăratul făptuitor le poate şti. Anchetatorul, în aceste condiții, va trebui să verifice în ce măsură persoana care este ascultată cunoaşte situația de fapt din presă sau din alte relatări *(articole de ziar, etc.).* Înregistrările de sunet şi imagine servesc documentării atmosferei din timpul ascultării. Reconstituirea se face, în principiu, după mărturisire. Ea serveşte la obiectivizarea datelor obținute.

Declaraţiile adevărate – Motivația de a da declarații este condiționată de situația psihologică a persoanei ascultate. Aceasta cunoaşte ce s-a întâmplat şi mai ştie că, o mărturie este asociată cu dezavantajul unei pedepse. Cu toate acestea, este greu să păstrezi secretul absolut asupra faptei. Apare „foamea" de informații care de multe ori nu poate fi ținută în frâu, această nevoie fiind întru-totul de înțeles. Oamenii trăiesc în mediul lor, împreună cu oameni cu care consideră că se aseamănă şi simt nevoia de a se reuni în cadrul unei comunități. Aceeaşi nevoie o simt şi infractorii, chiar dacă este vorba de un grup caracterizat printr-o aşa-zisă subcultură de ordin penal. Cum asemenea

Material cu drept de autor

grupuri trăiesc printre noi, purtătorul unui secret trebuie să ridice bariere, o parte din personalitatea sa iese în afara societății şi trebuie să se „încapsuleze".

Fiecare astfel de încapsulare generează o tensiune care tinde spre echilibru. Pentru mulți, acest echilibru devine posibil doar dacă se pot „descărca", adică vorbi despre faptă. Acest lucru este valabil, în egală măsură, atât pentru infractorii ocazionali cât şi pentru cei de profesie. Cu toate acestea, conştiința, ca instanță morală este mai slabă la ei decât teama de pedeapsă, aceasta dovedindu-se a fi dominantă. O posibilitate de a clarifica motivele reale consta în a apela la memoria făptuitorului, respectiv în a-l face să-şi amintească toate amănuntele legate de faptă, de cele întâmplate. De multe ori, va vedea el însuşi caracterul reprobabil al faptei, fără a fi nevoie de timp sau alt sprijin concret în acest sens. În concluzie, sentimentele de vinovăție, astfel activate, vor cere o mărturisire şi, chiar, ispăşire. Spre exemplu, motivele pentru care o persoană ar putea spune adevărul, ar putea fi: introspecția în caracterul nedrept al faptei (înțelegerea acestui fapt), sentimentele de vinovăție şi remuşcările, sentimentul de mândrie sau/şi convingerile religioase, dorința de a face pe grozavul, de a-şi vedea numele „pe prima pagină" şi chiar considerațiile raționale (*raportul fapte/dovezi, faptul de a fi fost prima infracțiune, evitarea anchetei, abaterea de la faptele penale mai grave).*

Declarațiile mincinoase – În esență, omul are tendința de a se sustrage unei pedepse şi, pe de altă parte, nu depune mărturie pentru o faptă pe care nu a comis-o. Aceste două aspecte clare se contrazic de multe ori în practică. Nu există nici o regulă universal valabilă din care să rezulte valoarea probatorie a unei mărturii. Motivele pentru care o persoană poate da declarații mincinoase sunt nenumărate *(spre exemplu, înfumurare, fanfaronadă, etc.).* Prin urmare, orice mărturie, chiar dacă este clară sau limpede, trebuie verificată şi, după posibilități, susținută cu probe suplimentare.

Recunoaşterea minciunilor – Obiectivul fiecărei ascultări este stabilirea adevărului obiectiv. Rezultatul final înseamnă, de cele mai multe ori, minciuni şi jumătăți de adevăr. În principiu, declarațiile false sunt mai bune decât nimic. Declarațiile false pot fi contestate, combătute, oferind astfel căi spre aflarea adevărului. Minciuna presupune o afirmație făcută cu bună ştiință în sensul neadevărului pe care-l conține, scopul fiind acela ca adresantul să o perceapă ca pe un adevăr. Elementele unei minciuni sunt, prin urmare, afirmația falsă şi intenția de inducere în eroare. Afirmația eronată *(afirmație falsă pe care cel ce o formulează o consideră adevărată – adevărul subiectiv)* nu înseamnă minciună. Minciunile presupun un efort intelectual considerabil care se caracterizează prin stăpânire de sine, memorie şi talent de a face combinații. Ca şi cauze minciunile îşi au originea într-o multitudine de motive diverse, într-un fel, legate între ele:

Autoprotecție, instinct de (auto)conservare, minciuna oferind şansa de a scăpa nepedepsit,

Provocarea persoanei ascultate pentru a-şi prezenta rezultatele propriilor concluzii,

Disponibilitate (minciuni politicoase sau „frumoase"),

Ruşine (teama față de comentariile vecinilor, față de părinți, față de colegii de clasă),

Teama față de ura complicilor,

Minciuna patologică (exces de fantezie combinată cu uşurința de a minți fără rețineri, mai ales în cazurile de debilitate mintală),

Ambiție în exces, invidie, ură, milă.

Material cu drept de autor

Minciuna, din considerații de ordin tactic, trebuie luată ca baza pentru cercetările ulterioare. Făptuitorii mincinoşi se lasă mai degrabă dovediți decât să opună rezistență. Problema principală în cazul celor mai mulți dintre suspecți şi martori este aceea de a recunoaşte minciuna. A nu se uita niciodată principiului potrivit căruia, trebuie pusă mai multă bază pe veridicitatea unei declarații decât pe credibilitatea unei persoane.

Indicii pentru declarațiile adevărate – În general, o declarație adevărată se caracterizează prin faptul că este concretă, intuitivă, bogată în detalii, coerentă şi clară. Chiar şi reacțiile sau declarațiile spontane *(„..si atunci am fugit de acolo...", „...si atunci m-am cutremurat...")*, precum şi datele cu privire la trăirile psihice şi fizice *(„..la început am rămas mut, n-am mai putut scoate nici un cuvânt....", „..tremuram din tot corpul...", „..şi atunci, de groază, am strigat după ajutor...")* pledează în egală măsură pentru adevăr.

Indicii pentru minciuni – De cele mai multe ori anchetatorul descoperă o descriere prea generală, puțin concretă, săracă în detalii, cele relatate nu au viață, parcă nu au fost trăite şi conțin amănunte (mărunțişuri) neinteresante, se fac afirmații negative la adresa persoanelor vătămate *(„...tipul este cunoscut ca fiind un beţiv notoriu...")*, *lipseşte spontaneitatea (cel ascultat îşi caută frazele şi cuvintele)*, îşi supraliciteză credibilitatea *(„pe onoarea mea", „jur că aşa a fost")*

Mincinosul sigur pe el se deosebeşte de cel nesigur. ***Cel sigur pe el*** se simte în largul lui în fața anchetatorului, este convingător şi, chiar, sfidător, cele pe care le relatează se succed logic, retoric, se expun cu o anumită hotărâre *(făptuitorii opun, de cele mai multe ori, rezistență cu o deosebită energie, folosită, uneori, cu inteligență).*

Mincinoşii nesiguri, dimpotrivă nu se simt în largul lor, pur şi simplu „pielea" îi strânge, denotă un comportament fluctuant şi tind să se precipite atunci când vorbesc. Relatarea lor se împotmoleşte adeseori. Persoana ascultată urmăreşte reacția anchetatorului la cele declarate. Parțial, foloseşte cuvinte cu dublu înțeles iar dacă anchetatorul pare să interpreteze greşit spusele lui, îşi doreşte ca neînțelegerea sau confuzia să rămână necorectată. Interpretările date unor astfel de situații simptomatice nu trebuie, însă, să ducă la tragerea unor concluzii eronate. Dimpotrivă, ele sunt puncte de sprijin pentru desfăşurarea altor activități de anchetă.

Condiții şi premise pentru a beneficia de declarații utile – în nota de normalitate pe care o presupune un astfel de demers trebuie observat că anchetatorul ar trebui să facă „ceva" pentru a putea obține declarații utile pentru dezvoltarea anchetei iar acest ceva constă în:

Eliminarea reținerilor concrete pe care le-ar putea avea persoana ascultată (teama față de făptuitori, nesiguranța legată de modul cum se va desfăşura ancheta, față de desfăşurarea şi scopul urmărit de către anchetator în timpul ascultării, etc.),

Folosirea întrebărilor acuzatoare doar când este oportun deoarece există riscul ca acest tip de întrebări să provoace reținere ale persoanei ascultate,

Să fie folosite, cu precădere, întrebări lipsite de conținut afectiv; un interogatoriu liniştit şi la obiect poate conduce la obținerea unor rezultate mai bune; doar astfel pot fi trezite sentimentele *(participare afectivă, respect, compătimire a destinului persoanei vătămate, martorului, etc.),*

Întrebările delicate sau dificile vor fi puse la sfârşitul ascultării, aceasta pentru a nu deteriora „atmosfera",

Material cu drept de autor

În cazuri de excepție se poate apela şi la sentimente de o maniera mai dură, aceasta, mai ales, în cazul în care există bănuiala că persoana ascultată minte,

Îndrumarea persoanei vătămate spre o declarație diferențiată; chiar şi în timpul ascultării, persoanele ascultate trebuie atenționate, de mai multe ori, că este necesar să separe ceea ce este sigur de ceea ce nu este sigur în memoria lor, respectiv dacă este vorba despre propriile constatări (lucruri, evenimente, stări de fapt percepute personal) sau de către alte persoane,

Trebuie să fie avută în vedere nevoia de informare a persoanei ascultate, fiind necesară o comunicare reală şi eficientă între anchetator şi persoana ascultată; în acest sens poate fi utilă o scurta informare a persoanei ascultate cu privire la starea de fapt şi la rolul pe care îl joacă în contextul desfăşurării anchetei.

În mod firesc, ascultarea trebuie să se orienteze după nivelul de dezvoltare intelectuală al persoanei ascultate *(adulți cu un nivel intelectual scăzut, copii, martori aflați în situații speciale, etc.)*. Confuziile sau neînțelegerile în formularea întrebărilor pot fi evitate prin:

ritmul de vorbire lent (de multe ori este suficientă scăderea ritmului de vorbire pentru ca o întrebare să devină clară),

formulări simple, fără fraze încâlcite,

evitarea întrebărilor cu conținut abstract,

precizarea localizării în timp prin trimiterea la diferite puncte concrete de referință („s-a întâmplat înainte sau după mutarea dvs.?“, „s-a întâmplat înainte sau după îmbolnăvirea fiicei dvs.“),

în cazul persoanelor ce manifestă bună credință, întrebările trebuie formulate în ordine cronologică, deoarece întrebările izolate pot uşor deruta pe oricine; în cazul relatărilor care sar de la un subiect la altul şi care nu au nici un fel de legătură între ele *(aglomerarea mai multor întâmplări)* se va repeta de fiecare dată numele persoanei ascultate pentru a fi evitate confuziile; se va accentua de asemenea evidențierea persoanei prin rostirea numelui de familie,

întrucât cam fiecare a patra persoană ascultată este dotată intelectual sub medie, noțiunile trebuie lămurite de la început, respectiv de către anchetator prin enunțarea şi explicarea lor,

întrebările importante trebuie formulate clar pentru a provoca reacțiile verbale şi non-verbale dorite, aceasta deoarece persoanele ascultate care înțeleg mai greu nu recunosc cu plăcere faptul că nu au înțeles o întrebare; ei încearcă, de regulă, prin a da din cap sau răspunsuri cu „da” sau „nu” să arate că pot urmări cu atenție desfăşurarea ascultării; se mai întâmplă ca evenimente sau întâmplări bănuite sau presupuse să fie prezentate ca fapte certe, aceasta din dorința de a-l ajuta pe anchetator.

În concluzie, orice activitate desfăşurată de către oameni – bineînțeles, şi orice activitate ilicită – este percepută prin intermediul organelor de simt, apoi este preluată şi transmisă la creier. După cum am arătat, există diferențe între felul, mai mult sau mai puțin performant, în care funcționează organele de simț, atât din punct de vedere al calității cât şi în privința randamentului creierului. Din acest motiv există posibilitatea ca evenimente identice să fie percepute şi interpretate diferit. De aici decurge caracterul subiectiv al fiecărei declarații oferite de către persoanele ce vin în fața unui anchetator.

Chiar şi făptuitorul care mărturiseşte prezintă caracteristici personale greu de calculat sau evaluat şi care țin de imperfecțiunea ființei umane. Astfel, o susținere, o afirmație, se poate apropia de adevăr doar gradual şi în mod

Material cu drept de autor

diferit. Folosirea unor metode, procedee sau strategii urmăreşte determinarea persoanei ascultate să spună adevărul. Trebuie evitată acceptarea unei concepții rigide şi „bătută-n cuie“. În funcție de situație, anchetatorul trebuie să fie în stare să reacționeze flexibil şi să aleagă varianta potrivită de derulare a ascultării; doar astfel poate fi obținut un rezultat optim.

Material cu drept de autor

CAPITOLUL VII. ELEMENTE DE PSIHOLOGIE A INFRACTORULUI ŞI VICTIMEI CRIMINALITATII ECONOMICO-FINANCIARE

Motto:
„Cultul banilor a devenit o virtute cardinală"
P. Troude - Chastenet - *profesor la*
Facultatea de ştiinţe politice a Universităţii Poiters – Franţa

Prof. univ. dr. COSTICĂ VOICU

Lumea afacerilor şi-a extins atât de bine şi de profund filonul puterii În toate structurile statale prin intermediul instituţiilor financiar - bancare, solid organizate şi conduse potrivit unui ansamblu riguros de reguli şi norme. Ne aflăm, astfel, într-un teritoriu închis, încât, uneori, pare impenetrabil şi atât de sofisticat. Doar iniţiativa strict profesională poate modifica regulamentele interioare şi dispoziţiile legale, care, adeseori prin formularea aparent confuză conferă „impenetrabilitatea" sistemului de către vreo instituţie de verificare şi control.

În cadrul legislaţiei noastre, atât în Codul penal, cât şi în Codul de procedură penală, referitor la raportul infractor – victimă, atenţia este concentrată maximal asupra celui ce săvârşeşte fapta antisocială şi mult mai puţin asupra celui ce suportă efectele directe ale comiterii infracţiunii, mai ales în cazu1 infracţiunilor de violenţă (omor, lovituri cauzatoare de moarte, viol, tâlhărie etc.).

Deşi victimei i s-a acordat mai puţină atenţie din partea legiuitorului, analiza şi cunoaşterea locului şi rolului pe care acesta îl ocupă atât în activitatea infracţională cât şi în cea judiciară (depistarea şi sancţionarea infractorului) contribuie, pe de o parte, la formarea unor recomandări pentru conduita preventivă şi auto-protectivă în raport cu pericolul victimizării şi, pe de altă parte, la o mai rapidă şi corectă aplicare a legii în cazul săvârşirii infracţiunilor. Prin victimă Înţelegem „orice persoană umană care suferă direct sau indirect consecinţele fizice materiale sau morale ale unei acţiuni sau inacţiuni criminale"[227]. După cum reiese din această definiţie, victima înseamnă, întotdeauna, fiinţa umană. Victima este persoana care, „fără să-şi fi asumat conştient riscul, deci, fără să vrea, ajunge să fie sacrificată în urma unei acţiuni sau inacţiuni criminale,,[228]. Sunt asemenea exemple: poliţişti care, în îndeplinirea misiunilor sunt răniţi sau îşi pierd viaţa; luptători în confruntări militare; iniţiatorul acţiunii criminale care îşi pierde viaţa; infractorul ce îşi pierde viaţa în cazul legitimei apărări.

Deşi există mai multe aspecte ce ţin de relaţia infractor – victimă de care se interesează victimologii, cel mai important dintre ele se referă la faptul dacă victimele pot sau nu să împartă într-o anumită măsură responsabilitatea cu infractorii ce comit fapte de natură antisocială împotriva lor.

Definind noţiunea de „victimă activantă", prin care înţelege rolul jucat de victimă în declanşarea mecanismelor latente ale infractorilor, von Hentig

---

[227] **T. Bogdan** şi colab., Comportamentul uman În procesul judiciar, M.I., Serviciul editorial şi cinematografic, Bucureşti, 1983, pag. 93

[228] **T. Bogdan** şi colab., op.cit., pag. 93

Material cu drept de autor

concluzionează că, direct sau indirect, şi victima poartă o parte din vină în desfăşurarea acţiunii infracţionale[229]. Pe linia susţinerii ideii că victima poartă o anumită răspundere în desfăşurarea activităţii infracţionale, s-a formulat şi conceptul de „potenţial de receptivitatea victimală", propus de B. Mendelshon[230] care înseamnă gradul de vulnerabilitate victimală a unui individ, acesta fiind condiţionat de o multitudine de factori, precum: vârsta, sexul, aspect bio-constituţional, pregătire socio-culturală, coeficientul de inteligenţă, caracteristici psiho-comportamentale. De exemplu, neglijenţa, superficialitatea şi exagerarea Eului, pot corela cu valori crescute ale nivelului vulnerabilităţii victimale.

Gradul de vulnerabilitate victimală poate fi precizat prin intermediul a două categorii de factori:

a) factori personali; persoane sau indivizi cu o valoare mai scăzută al coeficientului de inteligenţă, indivizi cu achiziţii modeste pe linia educaţională, intelectuală sau cei cu o redusă experienţă socială şi interacţională pot fi uşor victimizaţi de infractori, care folosesc minciuna şi frauda; indivizii care sunt handicapaţi fizic, persoanele foarte în vârstă sau fragile, minorii, femeile; adesea ei sunt ţinta atacului infractorilor;

b) factori situaţionali; unii indivizi sunt în mare măsură susceptibili de a fi victimizaţi decât alţii în anumite perioade de timp sau când se află în anumite situaţii. De exemplu, **turiştii** constituie un grup vulnerabil, infractorii atacându-i fără teamă, ştiind că datorită unor consideraţii legale, de timp, bani etc., puţini dintre aceştia sunt dispuşi să participe la rezolvarea cazurilor de către sistemul judiciar.

Specialiştii din domeniul financiar recunosc faptul că victimele infracţiunilor economico-financiare (cum ar fi: substituirea de identitate, telemarketingul, fraudele din domeniul investiţiilor şi multe altele), au aceleaşi nevoi ca şi victimele infracţiunilor comise cu violenţă.

Ca răspuns, aceste victime percep o îmbunătăţire a serviciilor şi a resurselor care le sunt destinate. De necontestat este, atât impactul pe care Îl au aceste infracţiuni, cât şi modul în care sistemul penal tratează drepturile şi nevoile acestora. Aceste victime pot suferi pierderi financiare, dar pot avea şi traume psihice şi, uneori, chiar şi fizice, situaţie în care au nevoie de ajutor pentru a-şi rezolva nevoile specifice, dar şi pentru ca aceste cazuri deosebit de complexe, să poată fi soluţionate, astfel încât să poată fi restabilită situaţia anterioară comiterii infracţiunilor respective.

Dacă prin complexitate, anvergură şi posibilităţi inedite de săvârşire criminalitatea afacerilor include acele infracţiuni numite comun „Criminalitatea gulerelor albe" (cum ar fi: telemarketingul, frauda în domeniul pensiilor şi fondurilor de investiţii, abuzul financiar şi substituirea de identitate), nici sub aspectul victimizării situaţia nu este deloc simplă.

Societatea civilă şi autorităţile abilitate, încearcă să reducă în mod considerabil vulnerabilitatea victimală, tocmai datorită repercusiunilor, acestora. Eficientizarea muncii În domeniul protecţiei efective a victimelor criminalităţii afacerilor presupune cunoaşterea în profunzime a factorilor criminogeni care concură la victimizare (şi chiar în unele cazuri revictimizare).

---

[229] **T. Bogdan** şi colab., op.cit., pag. 93

[230] **B.Mendelshon**, La victimoJogie et les besoins de la societe actuelle, Sociologice abstracts, 1973, december, suppl, nr. 38

Material cu drept de autor

Personalitatea umană dublu victimizată pare uneori atât de fragilă, încât orice demers, de natură (penală, psihologică, materială) pare ineficient. Astfel terenul conceptual este destul de incert. Nu există o definiție clară şi unanim acceptată a criminalității economico-financiare. Foarte frecvent se folosesc termenii de criminalitatea gulerelor albe, fraude financiare sau infracțiuni financiare.

Criminalitatea gulerelor albe reprezintă o sub-categorie a fraudelor care implică infractori cu un statut special şi care utilizează metode speciale. Fraudele sunt o categorie mai largă din domeniul financiar. Ele includ substituirea de identitate, abuzul financiar împotriva persoanelor în vârstă, falsificarea cu bani, mita, delapidarea.

Criminalitate afacerilor reprezintă un concept mult mai profund, incluzând şi toate aspectele de victimizare financiară. Astfel, Sutherland[231] opina: criminalitatea gulerelor albe poate fi definită ca reprezentând infracțiunile comise de o persoană respectabilă, cu un statut social aparte. In ceea ce priveşte definițiile formulate, Procuratura Generală a SUA ia în considerare modul de comitere al infracțiunii şi nu statutul social al infractorului sau contextul social în care infracțiunea s-a produs.

Însă, elemente importante privind definirea acestor infracțiuni includ aspecte precum tipul victimelor (persoane fizice sau organizații) şi natura infracțiunii. În concepția unor teoreticieni, ca Wellford şi Ingraham, există trei clase diferite de fraude, astfel:

cele care privesc profesiunea sau afacerea;

cele ocupaționale;

cele individuale;

Tomlin[232] descrie cinci tipologii de bază în ceea ce priveşte sfera de cuprindere a conceptului de victimă, şi anume: individul ca victimă; corporații ca victime; instituții guvernamentale ca victime; ordinea internațională ca victimă şi, nu in ultimul rând, societatea ca victimă.

Impactul acestor infracțiuni afectează societatea însăşi. Pentru a defini acest univers atât complex şi inedit trebuie definite şi înțelese consecințele. „Dacă o societate nu poate controla infracțiunile financiare, atunci va trebui să plătească consecințele. Acestea se vor manifesta în lipsa de încredere față de guvern şi alte instituții şi vor afecta imaginea societății, in ciuda faptului că s-au făcut **foarte puține cercetări** in domeniu, impactul social trebuie întotdeauna luat în considerare[233].

Pentru o mai mare precizie în ceea ce priveşte aria criminalității financiare, referitor la victime, acestea pot fi persoane fizice sau instituții în cazul: fraudei pe Intemet, fraudei bancare, fraudei prin Poştă, fraudei în domeniul computerelor, frauda privind asigurările de sănătate, frauda privind fondurile de pensii, frauda in domeniul cărților de credit, delapidarea, frauda în domeniul investițiilor, frauda privind ipoteca, frauda privind telefonia mobilă, telemarketingul, substituirea de identitate, exploatarea financiară a persoanelor în vârstă.

---

231 **Edwin Sutherland**, White collor crime, citat de Raymond Gassin, Criminologie, Paris, Dalloz, Ed. a II-a, 1990, pag. 159

232 **Tomlin**, Criminalitatea gulerelor albe, 1989, articol.

233 **R.Merton**, Social The OlY and Social Strllctllre, True Press, 1967;

Material cu drept de autor

Aria de cuprindere a acestora este vastă, implicațiile fiind din ce în ce mai profunde în funcție de infracțiunea comisă şi de pierderile suportate. Rezultatele sunt la fel de devastatoare ca şi în cazul victimelor unor infracțiuni comise cu violență, deşi factorul emoțional este mai puternic În cazul victimelor fraudelor financiare. În articolul din 1989 „Criminalitatea gulerelor albe: ce facem cu victimele?" Wells nota o serie de efecte, cum ar fi: vina şi ruşinea, neîncrederea, furia, depresia, sentimentul de trădare, pierderea încrederii.

Sunt, oare, de ridiculizat aceste efecte? Nu! Deoarece la nivel emoțional acestea sunt de multe ori greşit înțelese de către autorități şi societate, astfel încât victimele sunt dublu victimizate. Walsh şi Schram[234] au descris acest fenomen: cei care au pierdut bani în acțiuni comise fără violență de gulerele albe (de exemplu, falsificatori) devin sceptici şi suspicioşi. Tratamentul negativ îi face să se simtă vinovați. Acest lucru este cauzat de statutul infractorilor, de dificultatea de a stabili intenția şi de opinia conform căreia închisoarea nu este soluția cea mai bună.

Un alt factor este atitudinea ambivalenței şi imaginea negativă a acestor victime în ochii societății şi ai autorităților. Se afirmă adesea că: „de înşelăciune au parte numai cei cu un caracter îndoielnic, un om cinstit nu poate fi înşelat". Stereotipul celor înşelați se referă la faptul că aceştia nu iau în considerare regulile de bază: nu citesc contractele înainte să le semneze şi nu cer să fie consemnate garanțiile. Lipsa de preocupare şi chiar complicitatea le diminuează credibilitatea şi îi fac pe cei din jur să fie rezervați în a activa maşinăria sistemului legal pentru a-i condamna pe infractori şi pentru a-i recunoaşte pe cei înşelați, ca victime reale.

Deoarece aceste răni psihice nu sunt percepute aşa cum sunt cele fizice şi nici nu sunt înțelese trăirile emoționale cu aceeaşi intensitate ca cele produse de hărțuirea sexuală, efectele sunt minimalizate în astfel de cazuri. Wells spunea că aceste victime au răni care sunt greu de observat şi de cele mai multe ori acestea sunt interne. Astfel, în opinia[235] unor teoreticieni există un tablou relevant al impactului emoțional suferit de victime. Frauda violează ceva personal. Încrederea în propria ta judecată şi în cei din jur este serios afectată. Te simți trădat, mai ales dacă infractorul este cineva cunoscut. Eziți să spui familiei, prietenilor şi colegilor de teamă să nu fii criticat. Dacă şi ei au fost supuşi unor astfel de cazuri, atunci te simți vinovat şi te izolezi. Confortul financiar Îți este distrus. Dacă eşti în varstă şi ai un venit fix şi nu ai posibilitatea să recuperezi pierderile, îți pierzi independența. Vei avea sentimente precum: te vei simți participant la infracțiune, vei fi învinovățit de familie şi prieteni că nu ai fost atent, uneori deciziile luate la tribunale nu îți sunt favorabile sau procesul durează foarte mult, vei pierde încrederea în mass-media pentru că nu atrage atenția publicului, în agențiile pentru protecția consumatorului pentru că nu îți apără interesele, în instituțiile statului pentru că nu te ajută sau pentru că nu au autoritate să te ajute.

În contextul acestui „strident" impact emoțional slăbiciunea şi vulnerabilitatea personalității umane este maximă, însuşi sistemul legal ți se pare stresant deoarece nu eşti familiarizat cu el, îți este frică să fii confruntat cu cel care te-a fraudat, îți este frică de părerea celor din jur.

---

[234] **Raymond Gassin**, Criminologie, Paris, Dalloz, Ed. a II-a, 1990, pag. 159

[235] **Alexander** and **Seymour**, Funcții, drepturi şi responsabilitățiți - ghid pentru victimele înşelăciunilor financiare

Material cu drept de autor

Este o caracteristică particulară a acestor victime. Deoarece infractorul în astfel de cauză caută în primul rând să-ți câştige încrederea, apoi te manipulează şi te păcăleşte, încrederea victimei este diminuată. Aceştia nu mai au încredere în capacitatea lor de a lucra În domeniul financiar.

Nu trebuie, minimalizat nici impactul produs asupra familiei şi prietenilor. Multe dintre victime Încearcă să-şi convingă familia şi prietenii să participe la astfel de activități frauduloase, fără să ştie natura lor. Ei experimentează lipsa de încredere a familiei, izolarea din partea celor care aşteaptă ca lucrurile să fie îndreptate. Unele victime ascund familiei frauda din cauza ruşinii sau de teama consecințelor care vor apărea atunci când frauda va fi descoperită.

Izolarea, separarea şi chiar divorțul pot fi repercusiunile fraudei, în cazul abuzului financiar asupra persoanelor în vârstă sau în cazul escrocheriilor făcute în cadrul cuplului, infractorul va încerca să-şi manipuleze victima şi pe familia acesteia astfel încât ea să fie izolată de membrii familiei care ar putea să o ajute, în cazurile de telemarketing, persoanele în vârstă vor încerca chiar să ascundă restul familiei tranzacțiile pe care le-au făcut prin intermediul unor escroci. Le este frică de faptul că în cazul în care familia va afla de numărul pierderilor înregistrate, ei îşi vor pierde controlul asupra familiei şi îşi vor pierde totodată şi independența financiară. Acest lucru îngreunează găsirea de servicii de ajutorare pentru astfel de victime deoarece ele însele nu vor ca ceilalți să afle de pierderile lor.

Sfera de acțiune a criminalității afacerilor nu se opreşte la granița pur materială a „deposedării" strict financiare, materiale, patrimoniale, aria de cuprindere depăşeşte uneori sfera înțelegerii conceptului de fraudă financiară. Victimele infracțiunilor financiare suferă de altfel, un anumit tip de violare personală. Rezultatul imediat este ruina financiară şi emoțională, care aparent nu pot fi recuperate. Deoarece, astfel de victime sunt privite de către societate ca fiind persoane care n-ar trebui să cadă într-o astfel de cursă, ele nu sunt considerate victime ca atare, deşi, de obicei, majoritatea victimelor nu ar fi putut face nimic pentru a preveni frauda.

Acest lucru este amplificat şi de faptul că multe infracțiuni economico - financiare implică investiții sau alte tipuri de aranjamente financiare de pe urma cărora se poate trage concluzia că astfel de situații au fost cauzate de lăcomia victimei sau de faptul că victimele au fost orbite de dorința de a se îmbogăți şi nu au luat în calcul realitatea. De aceea, atitudinea profesioniştilor nu va fi schimbată de situația grea cu care se confruntă victimele. În consecință, multe victime consideră că ele însele sunt vinovate.

În realitate, majoritatea acestor tipuri de infracțiuni sunt bazate pe o lungă relație de încredere cu infractorul. Singurul lucru pe care îl au în comun cel mai „prost escroc" şi cel „mai bun guler alb" este capacitatea amândoura de a convinge că sunt buni de încredere şi de banii victimei. Această abilitate care îi face pe unii să fie aleşi „omul anului" într-o companie poate fi folosită pentru scopuri ilegale. Capacitatea de a ascunde şi a manipula, de a spune lucruri fără a le crede este comună tuturor formelor de fraude financiare non violente.

Ca şi victimele infracțiunilor comise cu violență, victimele infracțiunilor economico-financiare probabil că nu îl vor mai vedea niciodată pe infractor. Dacă o fac, îşi vor da seama că acesta a scăpat de orice formă de sancționare sau pedeapsă. Chiar şi în cazurile în care se cunoaşte infractorul, el ştie ce metode să folosească astfel încât să scape de mâna legii şi să nu fie condamnat. Dacă sunt arestați, presupuşii infractori îşi lichidează fondurile

Material cu drept de autor

sau se declară faliți astfel încât să nu fie obligați să restituie victimelor ceva. Chiar şi în cazurile în care victimele câştigă cazul şi infractorul este închis, durează foarte mult timp până când ele îşi vor recupera fie şi o parte infimă din sumă.

Deşi nu s-a realizat un studiu amănunțit asupra efectelor fizice şi mentale asupra victimelor, s-a cercetat impactul fizic şi emoțional asupra acestora, care include depresie şi chiar sinucidere (Ganzini, McFarland şi Bloom, 1990). „Este o mare greşeală să neglijăm victimele gulerelor albe deoarece ele trec prin greutăți fizice, economice şi sociale. Unele victime decedează; altele sunt expuse incapacității de a lucra care va cauza, în timp, boli psihice; iar pierderile financiare îi aduc pe unii oameni în situația de a avea un statut social limitat" (Moore şi Mills, 1990,411).

În timp ce s-au efectuat foarte multe studii cu privire la victimele infracțiunilor comise cu violentă, doar Gazini, McFarland şi Bloom[236] au studiat personalitatea victimelor fraudelor economico-financiare. În studiul realizat de Ganzini, referitor la impactul psihologic asupra victimelor fraudelor financiare, autorul a intervievat victimele a patru înşelătorii în domeniul investițiilor care au avut loc în Oregon în timpul anilor '80. Din cele 77 de victime chestionate, s-a descoperit că 29% au suferit din cauza depresiei. Cinci victime au încercat să se sinucidă, în timp ce 45% au suferit tulburări nervoase. 48% dintre cei care au suferit de depresie, au continuat să prezinte simptome şi şase luni mai târziu. Studiul aduce În prim plan ipoteza că „persistența simptomelor poate fi rezultatul efectului de domino în care pierderile financiare duc la alt catastrofe precum pierderea casei sau neputința de a plăti datorii sau facturi"[237].

Victimele infractiunilor economico-financiare nu manifestă niciodată tendința de a căuta ajutor psihologic.

Serviciile de consultanță pot ajuta victimele infracțiunilor financiare, astfel încât acestea să îşi poată găsi grupuri de consiliere care să le sprijine emoțional.

Un aspect care merită a fi abordat îl reprezintă „victimizarea repetată". Nu este neobişnuit ca victimele să fie abuzate de mai multe ori, câteodată chiar de acelaşi individ sau de către alți agresori. Infractorii financiari au liste comune cu potențialele victime, incluzându-i şi pe cei care au mai căzut pradă şi altor infracțiuni de această natură. Justiția criminală sau experții care se ocupă de victimele infracțiunilor financiare, familiile şi prietenii acestora au dificultăți în a înțelege cum o anumită persoană continuă să-şi dea bunurile pe mâna unor delincvenți. Din nefericire, pentru multe din victimele infracțiunilor financiare, contactul pe care ele îl au cu aceşti infractori reprezintă una dinte puținele relații pe care acestea le au cu persoane aparent interesate de soarta lor.

Pentru o mai bună aprofundare şi cunoaştere a profilului fiecărei victime, care aparține aceloraşi infracțiuni ce conturează criminalitatea financiară, trebuie bine înțelese anumite particularități.

---

[236] **Gazini, McFarland** şi **Bloom**, Studii crimil1ologice, Harper Colins Publisher, New Y ork, 1990, pag. 158

[237] **Ganzini, McFarland** şi **Bloom**, op. cit., pag. 160

Material cu drept de autor

V. Ruggiero[238] opina În legătură cu motivația infracțională, că doar „ambiția personală este cea care îi împinge pe oameni să comită infracțiuni". Infracționalitatea în afaceri, reprezintă „fructul oprit" pentru instrumentele de control, dar şi de autocontrol din partea propriilor indivizi, ce aparțin prin definiție sistemului de afaceri.

În acelaşi timp, însuşi Gottfredson consideră cauzalitatea fraudelor mai legată de personalitatea autorilor lor decât de mediul În care aceştia operează, şi le-ar putea spori gradul de vulnerabilitate infracțională.

În opinia lui V. Ruggiero, care Împărtăşeşte ideile exprimate de Green G.S.[239], **cauzalitatea infracțională aparține sferei motivaționale determinate de nivelul de cultură al indivizilor,** în opinia acestora, orice activitate infracțională reprezintă o situație inedită din care se desprinde imposibilitatea autorilor infracțiunii de a avea un control de sine. Astfel, în ceea ce priveşte stăpânirea şi refuzul trecerii la act, aceste „caracteristici" ar putea explica acea predispoziție spre un comportament axat pe anumite vicii, şi anume: o asumare precară a riscului, o tendință de a evita sarcinile dificile, o uşoară toleranță față de frustrare; o anume impulsivitate manifestată printr-un interes crescut pentru plăcerea de moment, conferită de impulsul clipei, ceea ce aparține egocentrismului, ca latură a personalității.

Lumii afacerilor economico-financiare îi sunt caracteristice, atât anumite modalități faptice dar şi personalități criminale cu un anumit potențial motivațional de natură infracțională. Infractorii care acționează în instituțiile financiar – bancare cunosc foarte bine lacunele existente în sistemul propriu de reglementare legală iar vidul legislativ, cât şi lipsa de voință a guvernelor şi a organismelor intenționale de a introduce practici severe În materia controlului ce trebuie exercitat asupra acestui sistem conferă vulnerabilitate infracțională maximă.

În Elveția s-a constatat că un sfert din autorii criminalității financiare provin chiar din sfera societăților păgubite (iar celelalte sunt din afara sistemului), ei fiind responsabili cu 65% din pagubele cauzate; 84% dintre ei deținând funcții de conducere în firmă. Autorul fiind caracterizat ca un bărbat de 42 de ani, căsătorit, bine integrat social şi fără antecedente penale.

În săptămânalul elvețian din 11 mai 2003, în articolul „Angajații, aceşti sabotori ai întreprinderilor,,[240], societatea de consiliere Arthur Andersen a realizat un studiu din care a rezultat că 40% din firmele elvețiene se confruntă cu delicvența economică chiar din partea colaboratorilor lor, 46% dintre aceşti aparținând ierarhiei de mijloc a societății prejudiciate, iar 24 % ierarhiei superioare.

Alături de foarte sumara prezentare a situației elvețiene în materia criminalității economico-financiare, în ceea ce priveşte profilul infractorului, elocvent este cazul "TICINOGATE", descris de ziaristul Lillo Alaino[241], astfel: la începutul lunii iunie, anul 2000, populația cantonului Tessin a fost zguduită de un adevărat cutremur din lumea politico-judiciară. Judecătorul Franco Verda, în vârstă de 60 de ani, membru în cea mai înaltă curte penală din

---

[238] **Ruggiero**, La criminalite economiqlle etfinanciare en ElIropa, Ed. L'Harmattan 2002, pag.9.

[239] **Green** G.S., White Collar crime al1d the stlldy 01 embezzlement, Analele Academiei Americane de Ştiințe Politice şi Sociale nr. 525, 1993.

[240] **N.Queloz**, op.cit., pag. 86

[241] **L. Alaino**, "Il boss e il qiudice", Lugano, II caffe, 2001, pag. 31

Material cu drept de autor

Tessin şi magistrat respectat (în funcţie de aproape 30 de ani) fusese arestat şi pus în detenţie preventivă. Acuzaţiile care se ridicau împotriva judecătorului Verda erau grave: corupţie pasivă agravantă, violarea repetată a secretului profesional şi obstrucţionarea anchetei penale. Acest magistrat care se căsătorise câţiva ani înainte cu o tânără avocată, administratoare a unei companii de apă minerală, făcuse cunoştinţă (prin intermediul soţiei sale) cu Gerardo Cuomo, un om de afaceri napolitan, căutat în Italia pentru contrabandă cu ţigarete, trafic cu arme şi stupefiante. Coumo, instalat la Tessin de-câţiva ani, este apărat în justiţie chiar de către ...soţia judecătorului Verda ! Având serioase probleme cu lichiditătile din gestiunea companiei de apă minerală, soţia judecătorului îi cere lui Cuomo sprijin financiar, iar acesta ca un om de onoare, nu poate să refuze. Astfel, din toamna anului 1998 şi până în primăvara lui 1999, Cuomo va vărsa 350.000 franci elveţieni în favoarea societăţii de ape minerale. Judecătorul Verda este, din acest moment, închis în cercul corupţiei: el fiind cel care trebuie, de fapt, ca Preşedinte al Curţii penale, să decidă soarta celor 3 milioane de franci elveţieni depuşi într-o bancă din Tessin de către Francesco Prudentino, care pretinde că este pescar de meserie...dar este considerat ca partener de afaceri al lui G. Cuomo; banii fiind alocaţi de justiţie sub bănuiala de spălare, în iunie 1999, judecătorul Verda decide că, din suma de 3 milioane, 1,4 milioane de franci elveţieni vor rămâne în casieriile cantonului Tessin, iar 1,6 milioane de franci vor fi deblocaţi şi restituiţi lui Prudentino. Însă, din negocierile telefonice secrete (Înregistrate de politie) dintre judecătorul Verda şi Cuomo, pe de o parte, apoi dintre acesta din urmă şi Prudentino, pe de altă parte, jumătate din această sumă deblocată, adică 800.000 de franci elveţieni, ar fi trebuit să rămână într-un cont în Elveţia, în beneficiul cui ? Probabil în beneficiul judecătorului Verda, al soţiei lui şi al lui Cuomo, faţă de care Prudentino părea să aibă încă anumite datorii. In iunie 2001, are loc la Lugano procesul fostului judecător Verda (demis definitiv din funcţie). Datorită multiplelor infracţiuni de care era acuzat, Franco Verda risca, după legea elveţiană, o pedeapsă cu închisoarea care putea să ajungă la 7 ani şi jumătate. Procurorul general extraordinar a cerut ferm o pedeapsă de doi ani de închisoare. Tribunalul corecţional din Lugano, în ceea ce-l privea, a dat acest verdict dezarmant: a recunoscut în întregime vinovăţia fostului judecător, precum şi gravitatea infracţiunilor, agravate de îndatoririle sale de înalt magistrat judiciar, dar a pronunţat, totuşi, o pedeapsa uşoară de 18 luni de închisoare, cu suspendare, pe care omologii săi au avut generozitatea să i-o acorde, datorită bunelor şi loialelor servicii pe care Verda le-a adus de-a lungul multor ani de justiţie cantonului Tessin. Exemplele nu se opresc aici, întortocheate şi prea întunecate fiind firidele lumii financiar bancare.

Orice investigator sau cercetător al criminalităţii financiar - bancare; al cauzalităţii, al modalităţilor faptice, al prejudiciilor create este preocupat şi de obţinerea şi interpretarea informaţiilor şi datelor referitoare la victimele şi prejudiciile provocate de acest fenomen, care prin amploare şi profunzime ameninţă siguranţa individului, dar şi a structurilor statale.

Într-un alt studiu realizat de data aceasta în România de Ziarul Financiar[242] în articolul ,,13 ani nu au fost de ajuns" sunt aprecieri făcute de cele mai autorizate voci ale lumii noastre financiar-bancare, din care se pot desprinde următoarele:

[242] Ziarul Financiar - "Sistemul Bancar", 2003, pag. 12-13

Material cu drept de autor

Prima concluzie este formulată sec şi se referă la: salvarea unor bănci şi cele şase falimente din sistemul bancar au lăsat în urmă o gaură de peste 4 miliarde de dolari, adică 40% din activele băncilor de acum. Aceste pierderi înseamnă câştigul altora. Cui i se poate imputa acest lucru? Când este vorba de sume mari şi de stat, nimănui. Interpretările se pot prelungi până dincolo de răspunsurile pe care le aşteptă fiecare dintre noi.

A doua concluzie, derivată din prima, şi vizând cazul „Bancorex", banca etalon a sistemului bancar românesc care a lăsat în urmă o pagubă de aproape 2 miliarde de dolari. Partea bună a băncii a fost absorbită prin fuziune de Banca Comercială Română (cea mai mare bancă românească), restul fiind încredinţat spre rezolvarea A.V.A.B. (Agenţia de Valorificare a Activelor Bancare). Tot în acest scenariu s-a înscris şi cazul Băncii Agricole care a fost salvată cu peste 1 miliard de dolari, fiind privatizată apoi, prin preluarea ei de către grupul austriac Raiffeisen Bank.

A treia concluzie face referire la prima bancă privată (Banca Dacia Felix) pentru care Banca Naţională a României a solicitat, în anul 1996, declanşarea procedurii de reorganizare şi lichidare, pentru că nivelul datoriilor băncii către principalii creditori (B.N.R. şi C.E.C.) era mult peste capacitatea de susţinere a acesteia. În disperare de cauză, B.N.R. a injectat în această bancă peste 600 de milioane de dolari, fără nici o justificare. Cu alte cuvinte, complicitate perfectă între B.N.R. şi Banca Dacia Felix[243]. De asemenea se face referire şi la cazul băncii „Renaşterea Creditului Românesc" CREDIT BANC[244].

Concluzia punctată se referă la neputinţa sau (?!) neimplicarea B.N.R. de a ţine sub control activităţile vădit ilegale declanşate şi amplificate la un număr de şase bănci ajunse în stare de faliment, cu dezastruoase consecinţe asupra clienţilor şi nu numai, cât şi asupra economiei în general.

Pe scurt, „Ziarul Financiar" înscrie câteva detalii, pe cât de surprinzătoare pe atât de adevărate, în ceea ce priveşte modalitatea de acoperire a prejudiciilor create prin gestionarea frauduloasă în detrimentul altor mulţi deponenţi.

1. Banca Albina: Fondul de garantare a Depozitelor În sistemul bancar a plătit 16 milioane de dolari pentru despăgubirea celor 24.460 de depuneri persoane fizice.

2. Bankcoop, a fost primul faliment de impact, declarat În anul 2000. Statul a plătit 100 milioane de dolari pentru a-i despăgubi pe deponenţi (peste100.000).

3. Banca Internaţională a Religiilor a produs 0 pagubă de 65 milioane de dolari: 280.000 de deponenţi au fost păgubiţi prin manoperele frauduloase ale conducerii acestei bănci.

4. Banca Turco - Română. Căderea acestei bănci a fost cea mai mare surpriză, produsă în toamna anului 2000. Patronii turci au folosit depozitele băncii pentru garantarea unor credite în Turcia. Deponenţii, atraşi de dobânda neverosimilă (dublu faţă de dobânda altor bănci) s-au trezit cu depozitele spulberate. Statul a plătit în anul 2002 peste 5 milioane de dolari pentru persoane fizice clienţi ai băncii. Prejudiciul total fiind însă de peste 40 milioane de dolari.

---

[243] Detalii în continutul lucrării

[244] Prezentat în cuprinsul lucrării.

Material cu drept de autor

5. Banca Română de Scont: o bancă mică a cărei prăbuşire este legată de o importantă fraudă produsă de preşedintele ei. Statul a plătit compensații de peste 300.000 de dolari.

6. Banca Columna, declarată în faliment de către Banca Națională a României, după mai bine de 6 ani de proceduri. Paguba a fost estimată la 30.000 de dolari, în dauna depunătorilor persoane fizice.

Care sunt urmările criminalității financiar bancare ? Sunt vădit dezastruoase, în măsură să demonstreze încă o dată absența acelor pârghii de control şi supraveghere a sistemului financiar - bancar în contextul acordării unui nou teren prevenirii apariției acestor situații, care ar putea paraliza economia statului.

Victimele directe sunt instituțiile financiar - bancare în gestiunea cărora se localizează prejudiciile cauzate, precum şi persoanele juridice şi persoanele fizice clienți ai acestora, care pierd investițiile făcute.

Prejudiciile cauzate reprezintă în ultimă instanță costuri care sunt suportate de către victimele indirecte ale criminalității, constituite de masa anonimă a cetățenilor care sunt contribuabili.

Percepția publică a fraudelor economico-financiare, în general, indică faptul că populația este îngrijorată de dimensiunea şi mai ales de efectele acestora, mai ales în ceea ce priveşte degradarea evidentă a încrederii ce trebuie acordată sistemului financiar-bancar, pârghiilor statului şi intervenția legislativului în vederea stabilirii unor norme noi care să reglementeze existența controlului permanent şi riguros, atât pentru persoanele fizice, cât şi persoanele juridice.

Astfel, potrivit statisticilor efectuate în urma sondajului „Eurobarometru" privind frauda şi lupta împotriva fraudei publicat de Uniunea Europeană (Bruxelles 14 ianuarie 2004) efectuat în cele 15 state membre şi cele 13 țări candidate, persoanele intervievate sunt îngrijorate în mod special de corupție (55% în U.E. şi 69% în țările candidate), de frauda privind calitatea alimentelor şi produselor agricole (46% şi respectiv 57%) şi de frauda comercială (39% şi respectiv 58%).

Referitor la frauda împotriva bugetului Uniunii Europene, mai mult de jumătate din cei intervievați nu sunt de acord cu afirmația că fraudele împotriva Uniunii Europene şi instituțiilor sale se petrec foarte rar.

Îngrijorarea vădită, mult mai mare a cetățenilor din țările candidate decât a cetățenilor din Uniune Europeană cu privire la infracțiunile enumerate Î studiu (corupție 69%, fraudă comercială 58%, fraudă privind calitatea alimentelor şi produselor agricole 57%, spălarea banilor 54%, circulația bancnotelor euro false 40%, comportamentul neliniştit al guvernului la nivel național şi local 47%, nereguli în cadrul instituțiilor Uniunii Europene, 31 %) - denotă starea generală de spirit a acestora, a cărei precaritate se oglindeşte în neacceptarea sau neimplicarea în profundele transformări economice, social – politice şi culturale, proprii fiecărui guvern.

Alt exemplu elocvent, în măsură să evidențieze "pulsul" societății contemporane În ceea ce priveşte criminalitatea economică - este oferit de statisticile formulate în urma efectuării „Studiului privind criminalitatea economică în Europa – 2001" realizat de Pricewaterhouse Coopers[245].

Concluziile nu sunt deloc mai puțin surprinzătoare decât cele menționate anterior:

---

[245] P-W global. Comleuro & fraud - pag. 15.

Material cu drept de autor

* marile firme au pierdut, în ultimi doi ani, peste 3,6 milioane euro ca urmare a comiterii fraudelor economice.

* cel puțin 43% dintre marile companii europene au fost victime ale fraudelor, iar o treime consideră că sunt expuse astăzi unui risc mai mare decât în urmă cu 5 ani;

* În Marea Britanie şi Germania aproape 70% dintre marile firme au recunoscut că pe parcursul ultimilor doi ani au fost afectate de criminalitatea economică;

* infracțiunile comise cu ajutorul calculatorului vor reprezenta în viitor cel mai grav pericol în domeniul fraudelor;

* fraudele comise de persoanele care lucrează in cadrul instituției în cauză sunt mai frecvente decât fraudele comise din exterior. Delapidarea reprezintă forma cea mai frecventă de fraudă înregistrată în ultimii doi ani (în acest sens, 63% dintre firme au menționat că s-au confruntat cu astfel de cazuri);

* in majoritatea cazurilor, fraudele se descoperă din întâmplare (peste 58%) ceea ce indică faptul că sistemele de control din cadrul firmelor sunt depăşite, ineficiente, incapabile să prevină apariția unor asemenea situații dezastruoase. Doar 22% din firmele chestionate (dintr-un total de 3400) asigură pregătirea specifică a personalului cu funcții de conducere pentru prevenirea şi depistarea fraudelor. Ceea ce este surprinzător este faptul că 80% dintre firmele care au fost victime ale fraudei continuă să aibă încredere în sistemele lor de control, în ciuda ratei generale mari a fraudelor şi ineficienței activității de combatere a acestora;

* rata fraudelor este mai ridicată în Europa occidentală decât în Europa Centrală *(29°,10* față de 26%);

* reacția firmelor față de fraudă evidențiază faptul că aproape 50% dintre acestea au informat autoritățile despre infracțiunile constatate, dar, doar 38% au acceptat să înainteze autorităților plângeri scrise. Această atitudine de neimplicare evidențiază faptul că pentru multe firme, consecințele fraudei (publicitatea negativă, implicarea intr-un proces judiciar prelungit, precum şi şansele reduse de a recupera prejudiciile) pot fi la fel de dăunătoare ca însăşi pierderea financiară înregistrată;

* 36% dintre firme sunt de părere că frauda are un impact negativ asupra moralului angajaților, iar 16% cred că frauda afectează marca firmei respective, chiar pe termen lung.

Drept urmare, dl. Rick Helsby, şeful Biroului de Investigații Europene al Pricewaterhouse Coopers declara: „frauda continuă să fie un impediment major pentru toate firmele şi instituțiile din Europa. Deşi tot mai multe firme devin conştiente de riscurile pe care le pot reprezenta fraudele, prea puține sunt cele care iau măsuri necesare de prevenire sau care se dotează cu cele necesare pentru a detecta fraudele, într-o perioadă în care frauda devine tot mai răspândită, mai dificil de detectat, şi este săvârşită în modalități faptice noi, este extrem de important ca firmele să privească frauda ca o problemă fundamentală în activitatea lor şi să dedice suficient timp şi resurse pentru rezolvarea acestei probleme".

Studiul menționat mai sus şi opinia lui Rick Helsby confirmă afirmația noastră potrivit căreia conducerile unor instituții financiar - bancare şi a departamentelor financiar - contabile din cadrul unor firme nu sunt dispuse să facă publice cazurile de fraudă şi nici să depisteze şi să cerceteze manoperele frauduloase puse în operă de infractori. Acest lucru conferă spațiu nou

Material cu drept de autor

criminalității economice, oferindu-i posibilități de multiplicare a efectelor nocive, chiar de natură a paraliza structuri importante ale statului.

O anume explicație a acestui tip de comportament ar viza faptul că, de regulă, persoanele din staff-ul acestor instituții cunosc foarte bine puternica fuziune ce se creează între noii angajați şi persoanele din exteriorul instituțiilor. Concretizată într-un **parteneriat** creat între spălătorul de bani, angajat al instituției financiar-bancare, cu o poziție solidă în compartimentele cheie şi producătorii de bani murdari care apelează la serviciile acestuia.

Producătorii de bani murdari provin din zone de afaceri foarte diferite şi sunt de fapt acei autori de „inginerii comerciale", cu pregătire şi poziție solidă în mediul de afaceri şi contrabandişti, traficanți şi comercianți notorii dominați de primitivism, violență, fără scrupule; impasibili la declinul financiar.

Profilul psihologic şi comportamental al acestor indivizi în speță, conturează o personalitate robustă, a cărei opulență ascunde caractere foarte tari. Autorii „ingineriilor comerciale şi financiare" sunt cei care se află în prim planul vieții publice; care au acumulat averi considerabile şi care au capacitatea de a influența structurile politice şi de putere. Planificate cu grijă şi urmărite cu răbdare acțiunile lor de corupere îşi ating ținta, ceea ce denotă o premeditare a activităților lor infracționale. Ei speculează cu mare abilitate condițiile şi pulsul vieții economice, sociale şi politice, construind şi punând în aplicare veritabile strategii menite să le sporească averea şi puterea, recurgând la inedite artificii, care bazându-se pe sclipiri de inteligență şi lacune legislative, oferă teren propice trecerii la act.

Demn de remarcat este cazul „LH" prezentat pe larg în presa din Belgia sub titlul „Cum poți să devii bogat, în ciuda unor imense datorii?"

Protagoniştii scandalului au fost un contabil şi un fost bucătar, care au înființat o mică întreprindere de tehnologie vocală pentru persoane handicapate. Întreprinderea s-a dezvoltat discret, într-un colț pierdut al Flandrei (localitatea Ieper), până în anul 1996, când săptămânalul economic „Trends" i-a numit pe cei doi, managerii anului. Ei au fermecat opinia publică prin simplitatea lor dar mai ales prin campania publicitară a tehnologiei vocale pentru handicapați. Chiar şi lumea bună a căzut sub puterea farmecului acestei noutăți tehnologice la nivel mondial: Regele, politicienii, directorii de firme şi chiar Bill Gates. Toți erau plini de admirație şi au adus un mic sprijin financiar. Firma a dezvoltat într-un ritm nestăvilit un imperiu de putere şi legitimitate. Băncile i-au acordat împrumuturi fără garanție. Societatea flămândă de investiții a cumpărat acțiuni ale firmei, la insistentele autorităților. Micii investitori de pretutindeni, dar mai ales din regiunea Ieper au cumpărat acțiuni in masă. În aprilie 2000, „LH" a achiziționat două societăți americane deficitare, Dictaphone şi Dragon, plătite în parte cu acțiuni ale „LH". A fost prima societate belgiană care a figurat la bursa tehnologiei americane Nasdaq. Într-un an, valoarea de bursă a firmei a atins 6,25 miliarde euro.

Copilul minune al economiei flamande s-a dovedit a nu fi în realitate decât un balon de săpun. Întrebări apăruseră deja, privind vertiginoasele cifre de afaceri, pe adresa lui Bastiaens, managerul delegat şi responsabil al conexiunii coreene. Interpelările erau respinse simplu, cu un răspuns sec: - „calculatorul Dumneavoastră nu funcționează, domnule". Pe 8 august 2000, Wall Street Journal a publicat un articol conform căruia cifrele firmei „LH" nu erau exacte, indicând că aceasta mințea în ceea ce priveşte clientela din Coreea. Firma crease mai mult de 600 filiale - cutie poştală în țări asiatice şi

Material cu drept de autor

din Orientul Mijlociu, care aveau de fiecare dată acelaşi administrator pentru numai câteva săptămâni. În schimbul unei plăti, aceşti oameni de paie trebuiau să asigure o acoperire legală firmei. Beneficiile inexistente ale acestor firme erau integrate în contabilitate, făcând să salte fraudulos cifra de afaceri, în schimb, aceste mici societăți serveau la spălarea unor fonduri ale firmei. Fraudele se ridicau, se pare, la mai mult de 421 milioane euro; numai în Coreea au dispărut 124 milioane euro. Valoarea la bursă a firmei a scăzut, provocând un dezastru pentru acționari, nu numai in Belgia la micii şi marii investitori, dar şi in țările asiatice şi SUA. Instrumentarea judiciară a cazului a scos la iveală faptul că patronii firmei au vândut acțiuni şi după căderea cotației la bursă. Responsabilii firmei au fost găsiți vinovați pentru: fals în înscrisuri, manipularea frauduloasă a cotatei bursiere, falsificare contabilă şi fraudă.

În afacerea „LH" responsabilitățile au fost clar stabilite: unul dintre patroni asigura contractele belgiene, altul lansase şi dezvoltase conexiunea coreeană, iar un asociat era activ în Orientul Mijlociu de unde a adus (aparent) noi investitori. Fată de lumea exterioară, „LH" se prezentase ca un model de nouă economie.

Aceşti protagonişti au fost asistați de o rețea de experți renumiți din lumea afacerilor. Un birou de avocați multinațional avea avocatul oficial al „LH", care însoțea firma în operațiunile financiare şi îi furniza sfaturi strategice. Ulterior, au avut loc percheziții în acest birou de avocați. Ani de zile un birou de consiliere privată a controlat contabilitatea firmei „LH" şi nu a remarcat nimic cu privire la aceste cifre care erau incredibil de ridicate. După articolul din Wall Street Journal, acest birou de consiliere privată a primit misiunea de a stabili un raport de audit extern, dar chiar şi atunci, sub ochii presei, ei nu au descoperit imediat neregularitățile. Băncile nu au văzut decât bonusul pe care îl primesc atunci când o firmă este introdusă la bursă. Analiştii bursieri ataşați instituțiilor bancare sunt remunerați pe baza avizelor pozitive. Ei au lăsat deoparte orice critici privind firma. Au vândut în continuare acțiuni micilor investitori în momentul în care ştiau deja că acțiunile societății nu mai aveau nici o valoare.

Fiecare se protejează de acuzații: KPMG a depus plângere împotriva fostei direcții a „LH", În timp ce „LH" acuza biroul de consiliere de neglijență în avizele sale. Direcțiunea se justifica afirmând „am fost cu toții păcăliți". Cealaltă categorie de parteneri ai funcționarului financiar-bancar, venită din zona contrabandiştilor şi traficanților ordinari, dispune de un alt fel de disponibilități: incultură, primitivism, lipsă de scrupule, violență, lăcomie. Odată intrat într-un asemenea parteneriat funcționarul, satisfăcut de câştigul realizat, nu mai poate ieşi decât cu riscuri evidente, cunoscut fiind că orice ieşire din sistem produce un lanț veritabil de „cutremure" fiscale.

Complicitatea conducerii instituțiilor financiar-bancare la săvârşirea fraudelor şi a operațiunilor de spălare a banilor este pusă în evidență de refuzul acestora de a interveni preventiv, ori de a sesiza organelor abilitate modalitățile faptice, care nu sunt de fapt decât infracțiuni în curs de consumare.

Directorul unei instituții financiar-bancare, devine complice la astfel de fraude atunci când acceptă parteneriatele create între funcționarii săi şi figurile devenite celebre ale lumii interlope, ascunzând astfel voit tuturor natura relațiilor: nocivitatea, anormalitatea, starea de pericol ce ar putea declanşa în final un adevărat colaps (lucru care se şi petrece).

Material cu drept de autor

Tupeul, obrăznicia şi comportamentul criminal al acestora sunt uşor de descoperit deoarece sunt afişate in public, fără remuşcări. O bună parte dintre aceştia sunt „musafiri" în România, reşedința lor adevărată fiind la Monte Carlo, Paris, Londra, Roma etc. şi în paradisurile fiscale. Ei se plasează foarte rapid în cercul apropiat al oamenilor politici, al elitelor economice şi financiare; studiind realitățile existente şi explorând conjuncțiile inevitabile. De asemenea sunt aceia care trec cu rapiditate şi uşurință de la un partid politic la un altul, sprijinind chiar concomitent doi candidați diferiți în speranța câştigului viitor. Setea lor de putere şi dorința de a se menține in „înalta societate" nu cunoaşte limite, demonstrând încă o dată carențele adevăratului caracter, care nu poate fi cosmeticizat în nici un caz de opulență, precaritate intelectivă sau ignoranță tota1ă.

Astfel prof. Milenko Jelacic[246] opinează: infractorii sunt cei care s-au îmbogățit recent, afişând peste tot un fals patriotism. Din cauza comportamentului lor infracțional ei devin o mare putere în societate şi, conştienți de aceasta, corup valorile considerate imune la puterea banului. Ei sunt cei care-şi satisfac interesele proprii şi ale grupurilor sociale aflate în proximitate infractorilor. Egocentrismul este considerat „tara" infracțională, forța motrică a realizării dorințelor lor. Banul şi puterea sunt principalele lor motivații pentru care se amestecă în orice le-ar putea aduce profitul scontat prin care doar insectele mari răzbat şi in care se prind doar insectele mici. Ei creează doar simpla iluzie că luptă pentru o societate democrată, pentru economia de piață şi pentru statul de drept. Însă aceştia constituie o amenințare latentă, cu implicații devastatoare într-un moment politic favorabil, la adresa progresului societății. Ei creează, sub nivelul lor, o lume a subalternilor, iar deasupra lor o lume a capilor şi a conducătorului incontestabil. O astfel de lume este împotriva firii, o lume a scării valorice răsturnate, care creează legături cu sferele vieții sociale. Este lumea coşmarului, a lăcomiei, a distrugerii suf1etelor, a decadenței economice şi sociale, a cărei principală caracteristică este injustiția flagrantă comisă de pătura birocratic-tehnocrată, egocentristă şi laşă. Cel mai important lucru, pentru ei este să rămână la putere cu ajutorul politicienilor şi afaceriştilor corupți, să-şi sporească bogăția şi să se bucure de aceasta. Această categorie de oameni se înclină unui singur zeu: banul".

Majoritatea statisticilor confirmă existența unei categorii speciale de victime ale criminalității financiar-bancare şi anume, persoanele fizice (ca investitori şi clienți) şi firmele (ca investitori ori creditori). Întrebarea pe care o formulează prof. Milenko Jebcic este "sunt acestea victime ale infracționalității sau ale propriului lor joc pe piața speculațiilor, în care riscul de a pierde face parte din regula jocului?" În concepția autorului citat, autoritățile sunt cele care neglijează consecințele sociale ale acestui gen de criminalitate şi în special victimizarea. Victimele – precizează autorul – sunt dificil de identificat: „fie nu declară infracțiunea sau nu sunt informate de poziția lor juridică de victimă, fie au avut la început beneficii de pe urma infracțiunii şi nu doresc să fie complice la infracțiune.

Este necesară sublinierea distincției dintre victimele infracțiunilor săvârşite în economia ilegală, respectiv infracțiunile comise de către instituții

---

[246] **Milenko Jelacic**, "Aspecte psihologice ale coroptiei şi spliliirii banilor", publicat în Jumalul Academiei de Poliție din Belgrad - vol III nr. 1 - 2003, pag. 121 şi urm.

Material cu drept de autor

ori societăți cu caracter financiar-bancar care funcționează ilegal (fonduri de investiții, sisteme piramidale, societăți de întrajutorare, case de pensii, societăți de credit, etc.) şi victimele infracțiunilor săvârşite în economia legală, respectiv infracțiunile comise de către instituțiile şi societățile financiar-bancare ce funcționează legal.

Prima categorie de victime au puține şanse de a-şi recupera prejudiciile. Victimele infracțiunilor săvârşite în economia legală, pot, cel puțin teoretic, să pretindă despăgubiri, să se constituie parte civilă în cadru1 procesului penal.

Cazuistica instrumentată de organele de aplicare a legii pune în evidență o atitudine provocatoare sau aprobatoare a victimei potențiale. Astfel acționarii exercită, foarte adesea, presiuni asupra firmei pentru ca aceasta să realizeze beneficii, acceptă cu mare uşurință cifrele şi datele comunicate de către firmă, cel mai frecvent acestea fiind false[247].

Motivația făptuitorilor se caracterizează în primul rând prin dorința de câştig, de realizare a unor avantaje materiale considerabile. În actualul context social motivul îmbogățirii este justificat: dorința de câştig este, cel puțin în sistemul cu economie de piață, apreciat ca motiv legitim şi acceptată social. Lăcomia şi invidia sunt dominante ale celor mai multe comportamente din spațiul afacerilor.

Studiile efectuate de către specialişti evidențiază faptul că 51 % din fraudele financiare sunt descoperite pur şi simplu accidental, 19% prin verificări şi expertize contabile, şi doar 10% ca urmare a investigațiilor şi verificărilor declanşate de manageri.

Din cele 51 % descoperite accidental, aproape 20% sunt raportate de o amantă sau de soția nemulțumită.

Lăcomia fraudatorului este cea care îl determină să pună la punct scheme de fraudă prin intermediul cărora sustrage sume mari de bani, cel mai adesea investite în construirea de locuințe, cumpărarea unor autoturisme de lux, cheltuieli cu întreținerea amantei sau amantelor, coruperea unor funcționari sau oameni politici cu influență.

Fraudatorul studiază fisurile existente în sistem şi în unitatea în care lucrează; stabileşte în amănunțime modalitățile de lucru şi operează cu calm, consecvent şi afişează un tonus excepțional. El, sau ei, sunt considerați de către manageri băiatul (băieții) de aur; bun (buni) la toate.

Managerii caută fisuri oriunde, numai aici, În interiorul sistemului, nu.

În inevitabila lor ignoranță, managerii nu îndrăznesc să verifice pe acela care are succes în aparență. Ei nu pot să verifice, în mod profesionist, activitățile tehnice - contabile efectuate de salariații din subordine. Tocmai această trăsătură a managerilor de a avea încredere în oamenii lor le creează cele mai mari probleme. O statistică interesantă, rezultată din efectuarea unui studiu în S.U.A., arată că între 40% şi 70% dintre funcționarii bancari testați cu ajutorul poligrafului recunosc că au furat cândva de la băncile lor. Psihologii care au realizat acest studiu concluzionează că 50% din salariați vor fi cinstiți numai atât cât le permit oportunitățile, iar 25% sunt foarte motivați să nu fie cinstiți şi, în mod constant, vor căuta fisuri în sistem.

---

[247] Sunt edificatoare cazurile penale privind sistemele piramidale de tip "Caritas", Fondul Național de Investiții, aşa numitele bănci populare sau cooperativele de credit.

Material cu drept de autor

Un alt motiv pentru care controlul managerial se dovedeşte deseori ineficient este că cea mai mare parte a managerilor sunt convinşi că o fraudă de proporţii uriaşe nu s-ar putea produce în propriile lor organizaţii.

Tratarea cu uşurinţă (de multe ori din incompetenţă) a semnalelor care prefigurează comportamentul suspect al unor angajaţi, precum şi părerea unor manageri potrivit căreia prea multe verificări de personal sunt dăunătoare asupra personalului organizaţiei, sunt împrejurări ce favorizează acţiunea fraudatorilor, conturându-le ferm motive prielnice care să i determine să treacă la punerea la cale a fraudelor.

De multe ori managerul se află în situaţia limită de a amâna o decizie fermă referitoare la nereguli descoperite, pentru simplul motiv că dezvăluirea acestora îi afectează direct situaţia (poziţia) sa profesională şi financiară. Apoi, mai intervine şi propria ignoranţă a managerului, respectiv incapacitatea sa de a descifra, de a înţelege mecanismele şi tehnologia utilizată de fraudatori.

Personalitatea fraudatorului financiar, are, în opinia psihologilor, o latură pozitivă şi una negativă.

În primul rând, fraudatorul nu este o persoană leneşă. El este dinamic, sârguincios, cu o excelentă rezistenţă fizică şi psihică: el stă la serviciu zilnic, până noaptea târziu, el este cel care pleacă ultimul de la serviciu, el nu pleacă în concediu de odihnă, nu are nici un fel de probleme cu sănătatea. Toate acestea sunt doar detalii comportamentale sublime, care pot ascunde „micile" sau „marile" fraude.

În al doilea rând, fraudatorul are carismă, este fermecător şi se descurcă de minune în relaţiile cu clienţii. Are, întotdeauna, la îndemână soluţii şi răspunsuri care atrag clienţii, care impresionează pe şefi. Pentru el nu există „nu se poate". Are grijă să utilizeze în argumentaţia sa termeni şi expresii prea puţin cunoscute de interlocutori, împrejurări care îi măresc aura de mare profesionist. Sunt „tare" pozitive ale unei viabilităţi comportamentale de nezdruncinat în cazul apariţiei unor eventuale fisuri în cazul depistării unor activităţi ilicite.

Fraudatorul este conştient de faptul că lucrează într-o organizaţie (bancă, fond de investiţii, fond de pensii etc.) care gestionează riscul. Toate operaţiunile pe care le face sunt marcare de o doză, mai mare sau mai mică, de risc. De aceea el nu are remuşcări şi nici sentimentul de vinovăţie când a pierdut într-o anumită operaţiune. Pentru el a „pierde" face parte din regula jocului. De aceea, conştient de risc, el se manifestă impulsiv, nu se consultă cu nimeni, acţionează de unul singur, ignoră deliberat reglementările tehnice şi contabile. Această manieră de lucru, place şefilor care nu sunt deranjaţi cu aspecte, în aparenţă, minore deoarece le conferă posibilitatea acceptării şi eventualelor eşecuri oferite de pagube legale.

Latura negativă a personalităţii fraudatorului este întregită de aroganţa acestuia. El se consideră omul cel mai deştept din bancă, crede cu adevărat că nimeni nu-i poate descoperi manoperele frauduloase, deoarece se consideră invincibil. Afişează nonşalanţă, eleganţă în vestimentaţie, atenţie şi concentrare faţă de orice problemă pusă în discuţie, stăpâneşte şi controlează orice situaţie. Spre a întregi imaginea unui profesionist, ştie când şi pentru ce să facă mici concesii, ştie să cedeze, dar numai în chestiuni care nu-i afectează propria competenţă şi afacere.

Psihopatul financiar se descurcă foarte bine din punct de vedere material. El se compară permanent cu cei aflaţi în ierarhia bancară deasupra

Material cu drept de autor

lui. Are grijă să nu epateze, îşi dozează, imaginea care să nu şocheze, în sens pozitiv (extravaganțe) sau negativ (omul ponosit, modest).

Există studii care demonstrează că nu trebuie să considerăm lăcomia psihopatului financiar ca element care îl motivează în mod determinant în acțiunile sale ilegale.

La Universitatea Yale din S.U.A. funcționează un departament care studiază psihologia infractorilor specializați în criminalitatea afacerilor. Cercetătorii au elaborat un concept interesant care se referă la faptul că infractorul nu este cineva cu o lăcomie evidentă, ci acea persoană care se teme de eşecuri, de ratări. Exemplul clasic dat de cercetători este tipul de persoană care o duce cu adevărat foarte bine. În momentul în care banca suferă un eşec financiar, iar individul este afectat din punct de vedere al remunerației, încearcă să comită o fraudă cât de mică, sperând să nu fie descoperit.

Statisticile demonstrează că în aproximativ 30% din fraudele economico--financiare, autorii acestora au avut antecedente penale sau au fost sancționați pentru tentative de fraudă sau înşelăciune. Dacă s-ar fi analizat cu atenție trecutul acestor persoane, precum şi corectitudinea şi exactitatea datelor cuprinse în CV - urile lor, s-ar fi descoperit cu uşurință acele date care să indice comportamente deviante, aspecte de necinste etc.

Analizele efectuate de către psihologi evidențiază şi un alt aspect: organizațiile financiare şi băncile preocupate exclusiv de rezultat, nu sunt dispuse să analizeze modul cum au fost acestea obținute, excluzând orice control asupra activității salariaților aflați în punctele cheie ale afacerilor derulate. Pentru a nu fi surprinşi de situații delicate, managerii din instituțiile financiar-bancare sunt preocupați de coruperea firmelor de audit financiar sau organismelor de supraveghere şi control care le verifică legalitatea operațiunilor şi le confirmă bilanțurile contabile.

În ultimul deceniu, firmele de investiții de pe Wall Street s-au implicat tot mai mult în realizarea de cercetări, nu întotdeauna imparțiale, care au influențat evoluția acțiunilor şi obligațiunilor.

Beneficiile colaterale ale unei firme (financiară, bancară, de investiții etc.) pot fi enorme dacă un analist face reclamă titlurilor acesteia, el având şansa de a deveni consultantul ei, în schimbul unor onorarii substanțiale.

Daniel Scotto, cunoscut analist de investiții BNP Parisbas, subliniază: „astăzi, analiştii pot deveni staruri, primind bonusuri de câteva sute de mii de dolari dacă sprijină firmele la care lucrează să câştige contracte de subscriere cu companiile de pe piață. Dacă unii analişti critică titlurile corporațiilor, firmele lor pot fi scoase de pe piață. ENRON, de exemplu, a emis titluri de valoare de miliarde de dolari În ultimii ani, ceea ce a însemnat onorarii enorme pentru consultanții financiari şi bancherii lor[248].

Un exemplu elocvent este cel relatat de „Financial Times" (l octombrie 2002) care face referiri la mai mulți directori executivi de la grupul WORLD COM (falimentat în cele din urmă) care au încasat peste 1,5 miliarde dolari reprezentând câştiguri obținute din oferte publice lansate pe Wall Street, respectiv vânzarea de acțiuni înainte ca prețul acestora să scadă.

Dezvăluirile făcute după scandalurile care au lovit Wall Street-ul (ENRON, WORD COM, ANDERSEN, XEROX, TYCO, GLOBAL CROSSING, MERRYL LYNCH) pun în evidență amplitudinea corupției şi a fraudelor pe de o parte şi implicarea analiştilor în menținerea artificială a imaginii de firmă

[248] Ziarul Financiar din 1 octombrie 2002, pag. 6

Material cu drept de autor

performantă a acestora. Astfel, Daniel Scotto (citat mai sus) a afirmat că BNP Parisbas nu i-a permis să facă comentarii negative cu privire la ENRON pentru că firma a avut, ca bancă de investiții, un parteneriat cu grupul energetic (ENRON). Scotto a decis să-i sfătuiască direct pe clienții săi să renunțe la titlurile ENRON pentru că profiturile companiei „sunt plafonate şi au început să scadă, nu este o companie cu active reale ce a fost creată pe hârtie şi are în spate mari dificultăți financiare". Scotto vorbeşte de aroganța marilor firme, care nu acceptă să fie criticate şi contrazise, nu acceptă întrebări dure. El a concluzionat că moto-ul de pe Wall Street poate suna astfel: „Nu Întreba, nu răspunde".

Vorbind de complicitatea firmelor de audit şi consultanță financiară la prăbuşirea ENRON, publicațiile de specialitatea consemnează: „Auditorul grupului energetic (ENRON), celebra firmă Andersen a distrus documente legate de acest caz, motiv pentru care justiția americană a decis lichidarea acesteia".

Este limpede faptul că firmele de audit şi analiştii au sprijinit estimările nerealiste ale companiilor respective şi au confirmat bilanțuri şi documentații financiar contabile fictive, situație care a condus, inevitabil, la discreditarea acestora.

Lumea finanțelor, a băncilor şi pieței de capital reprezintă, aşa cum am mai spus, un univers aparte, un turn de fildeş populat cu o specie rară: oameni care dirijează zilnic un flux tot mai mare de capital disponibil pentru investiții. Ei sunt cei care pot hotărî soarta unei națiuni, pentru că nu sunt supuşi nici unui control. Este poate şi acesta motivul pentru care preşedintele S.U.A. George Bush a cerut la 1 iulie 2002 promulgarea de noi legi care să controleze etica financiar - bancară şi corporatistă şi să restabilească încrederea în integritatea afacerilor americane.

La sfârşitul lunii Septembrie 2002, Fondul Monetar Internațional anunța faptul că: „din primăvara anului 2003 lumea financiară ar putea avea, în sfârşit, un instrument care să o apere de efectele atât de contagioase ale crizelor locale: F.M.I. are misiunea să pregătească, până în aprilie 2003, înființarea unui fel de tribunal internațional al falimentului, care să rezolve problemele care apar atunci când o țară intră în incapacitate de plată". Acest proiect face parte dintr-un proces integrat de prevenire a crizelor financiare.

Această inițiativă este susținută şi de reforma contabilă (preconizată a se înfăptui în S.U.A.) de natură a întări contabilitatea firmelor şi integritatea consultanților şi societăților de audit, a dizolva conflictele de interese şi a proteja fondurile de pensii şi investitorii împotriva fraudei şi înşelăciuni.

La burse şi în saloanele de tratative ale băncilor societăților de investiții, fondurilor de asigurare şi pensii s-a reacționat foarte vehement față de aceste proiecte. Este în joc **factorul psihologic.** Ofertele, cele mai adesea mincinoase, promovate de acest veritabil imperiu, riscă să nu mai fie acceptate de omul de rând. El, omul de rând, are tot mai puțini bani de cheltuit şi preferă siguranță pentru ceea ce investeşte (acțiuni, fonduri de pensii, bănci, fonduri de investiții). El, omul de rând, are psihologia lui, poate, mai sănătoasă şi, mai sigur, mai pragmatică. El vrea să câştige, să aibă sentimentul că i se garantează ofertele ce-l bombardează şi respinge **nervozitatea** piețelor şi „excesul de vitalitate al acestora".

Omul de rând ştie, chiar dacă nu are o cultură financiară şi investițională deosebită, că o monedă stabilă reprezintă un enorm avantaj pentru el. Moneda înseamnă stat. Deci, speranța lui, este îndreptată către stat,

Material cu drept de autor

de la care aşteaptă soluţii favorabile; dar care îi oferă din ce în ce mai puţin, contrar aşteptărilor acestuia.

Statele naţionale şi guvernele acestora au devenit şantajabile. Ele îşi pot reveni doar dacă, la nivel mondial, se acceptă o „perfuzie" de încredere, care să reîncarce bateria de speranţe a omului de rând. Impunerea rigidă a logicii pieţei este de natură a descuraja acţiunile şi buna intenţie a investitorului de rând.

Sesizând impactul psihologic generat de titulatura unei bănci, societăţi de investiţii şi fonduri de pensii, au fost adoptate formule foarte atrăgătoare pentru investitori. De exemplu: cine nu are încredere în Banca Internaţională a Religiilor, cine este descurajat de Banca de Reconstrucţie şi Dezvoltare sau cine pune la îndoială seriozitatea Fondului Naţional de Investiţii garantat de CEC? Aceste denumiri sunt create pentru a ne atrage. Ei, analiştii şi managerii bancari, ne învaţă să le fim asociaţi, ne cer bani pentru a-i gestiona, cu promisiunea unor câştiguri mari şi sigure.

Pe pieţele financiare se impune o nouă formă de gândire şi un comportament inedit, total diferit de cel pe care-l identificăm în plan social şi organizatoric. Se vorbeşte despre o logică proprie acestui domeniu, diferită de logica obişnuită. Poate de aceea sentimentele care domină acţiunile protagoniştilor din acest domeniu sunt îndoiala, nesiguranţa şi teama.

Profesorii şi analiştii au studiat psihologia pieţelor de capital de zeci de ani. Mulţi au remarcat faptul că pieţele sunt marcate de frică şi lăcomie. Lăcomia i-a determinat pe investitori să cumpere acţiuni, indiferent de preţul exploziv înregistrat în anii '90.

Astăzi, frica a depăşit lăcomia. Oamenii urăsc incertitudinea. John Payne, psiholog şi profesor la Universitatea Duke din Carolina de Nord -S.U.A., spune: „nesiguranţa crescută a creat un anumit mod de a gândi, în sensul că investitorii interpretează orice semnal negativ nu numai ca pe un eveniment izolat ci, ca pe un simptom al unei probleme mult mai profunde. Piaţa financiară este lacomă. Ea inventează noi modalităţi de absorbţie a banilor, a lichidităţilor existente. În arealul ei şi-au câştigat poziţii deja consolidate asigurările, fondurile de pensii, fondurile de investiţii, care reprezintă fiecare în parte şi toate la un loc concurenţi pentru lumea bancară clasică. Bătălia care se poartă între aceşti actori are, inevitabil, o componentă psihologică determinantă[249].

Fiecare oferă servicii. Fiecare promite câştiguri mai mari, avantajele prezentate clientului, în formule sofisticate, fiind de natură a garanta succesul.

Indicatorii socio-neutrali referitori la comportamentul fraudatorului sunt:

* schimbarea bruscă a modului de viaţă, vizibilă prin dobândirea de bunuri şi valori importante, evident nejustificate de salarizarea obţinută (locuinţe, autoturisme, bunuri de folosinţă îndelungată, lux în vestimentaţie, concedii petrecute în zone de lux, restaurante frecventate, stare materială deosebită a copiilor etc.);

* indicatorul numit „iresponsabilitate", materializat în renunţarea la concediile legale de odihnă, prezenţa la serviciu şi în caz de boală, prelungirea nejustificată a programului de lucru, interesul insistent de a participa la activităţi care nu sunt specifice responsabilităţilor sale;

---

[249] Ziarul Financiar - din 18 septembrie 2003, pag. 9

Material cu drept de autor

* primirea unor cadouri de valoare aşa zise „publicitare" din partea clienţilor;

* lipsa reclamaţiilor, plângerilor, sesizărilor atunci când ar fi cazul. Fraudatorul rezolvă rapid orice nemulţumire a clienţilor, el ştie să negocieze şi să blocheze orice ar fi în dezavantajul său;

* contacte frecvente, în cadru neoficial, cu clienţii, ofertanţii şi persoane suspecte;

* activităţi desfăşurate ca şi consilier personal pentru firme şi societăţi cliente ale băncii;

* refuzul de a fi promovat în alt compartiment al instituţiei;

* părăsirea frecventă, intempestivă, a locului de muncă În timpul programului;

* frecvenţa deosebită a convorbirilor telefonice;

* tendinţa de izolare, o excesivă secretizare a activităţilor curente pe care le desfăşoară;

* excesul de atenţie pentru rezolvarea doleanţelor unor clienţi şi tratamentul superficial pentru alţii;

Comportamentul şi modul de acţiune al fraudatorului sunt favorizate de **următoarele situaţii,** pe care acesta le sesizează şi le exploatează cu inteligenţă în iniţierea, derularea şi finalizarea scenariilor sale:

* modificările repetate a procedurilor şi **metodologiilor** de lucru în interiorul instituţiei, lipsa unui regulament clar ce trebuie să reglementeze domeniile cele mai importante ale instituţiei;

* apelul insistent pe care persoanele din conducerea instituţiei îl fac asupra subordonaţilor de a rezolva favorabil cereri formulate de unele firme sau persoane;

* nerespectarea regulilor obligatorii de negociere cu partenerii;

* nerespectarea circuitului legal al documentaţiilor, prin ocolirea punctelor obligatorii de trecere;

* lipsa elementelor obligatorii pentru corespondenţa oficială a instituţiilor (număr de înregistrare, semnături, ştampilă etc.);

* posibilitatea modificării unor documente oficiale fără obligaţia certificării acestora;

* existenţa in cadrul instituţiei a unor relaţii şi raporturi de rudenie (nepotism), favoritisme în promovarea unor persoane în funcţii importante de decizie;

* practica conducerii instituţiei de a nu pune în aplicare dispoziţiile obligatorii elaborate de autorităţile naţionale în baza actelor normative adoptate (raporturi statistice şi contabile, comunicările obligatorii la Centrala Incidentelor de Plăţi, Centrala Riscurilor bancare etc.);

* efectuarea superficială a controlului intern asupra celor mai importante segmente ale activităţii instituţiei

* tendinţa de concentrare a puterii de decizie in mâinile câtorva persoane din conducerea instituţiei, care pot fi corupte ori atrase în acţiunea ilegală a fraudatorului;

* cunoaşterea de către fraudator a relaţiilor speciale pe care persoanele din conducerea instituţiei le au stabilite cu „actori" importanţi din cadrul puterii şi autorităţilor de supraveghere financiar-bancară;

* politica de excesivă secretizare promovată de conducerea instituţiei cu privire la anumite categorii de activităţi şi operaţiuni „domestice" derulate;

Material cu drept de autor

* recunoaşterea de către organele de conducere şi cele cu atribuţii de control a celor mai avansate şi sofisticate proceduri computerizate aplicabile operaţiunilor financiar - bancare specifice instituţiei;

* teama conducerii instituţiei de a face publică o fraudă, chiar nesemnificativă, produsă în interiorul instituţiei financiare, ştiut fiind că orice ştire de această natură afectează negativ imaginea instituţiei.

Ibrahim Warde, analist al mediului financiar-bancar consemna: „aventurierii finanţei" ştiu să mituiască oamenii politici, ceea ce le oferă dublul avantaj de a putea avea garanţia unui necesar laxism În faza lor de ascensiune şi de a beneficia de legea tăcerii În perioada căderii. **Bancherii** pot să ţină în mână clasa politică, descurajând astfel pe oricine n-ar vrea să le vină În ajutor. Această dependenţă din ce în ce mai mare a politicii faţă de bani explică de ce marile scandaluri financiare au întotdeauna urmări politice şi de ce, adesea, guvernele încearcă să acopere acest tip de afaceri, ceea ce întârzie scadenţele şi măreşte costurile pe care urmează să le plătească contribuabilii"[250].

Elocvent este cazul Băncii CREDIT LYONNAIS, a cărei poveste începe în anul 1987, când preşedintele de atunci al Franţei, Francois Mitterand, îl numeşte pe J. Yves Haberer preşedinte al acestei bănci.

La 56 de ani, plin de ambiţii şi cu aură de mare profesionist (deţinuse pe rând funcţia supremă de inspector al finanţelor şi director al Tezaurului) Haberer a pus la punct o strategie care viza impunerea băncii în topul mondial. A riscat câteva investiţii, care, spera el, urmau să fie extrem de profitabile. A acordat împrumuturi enorme unor întreprinzători care, la rândul lor, jucau şi ei la risc, ajungând mai apoi la falimente răsunătoare.

Banca se transformă rapid într-un veritabil club al marilor rechini financiari ai lumii. Dornic de publicitate şi dominat de credinţa că este un geniu al finanţelor, Haberer îi atrage în afaceri pe magnatul britanic Robert Maxwell, pe italienii Giancarlo Parretti şi Florio Fiorini (amestecaţi în uriaşa fraudă care a condus la falimentul Băncii Vaticanului), pe celebrul Bemard Tapie şi o întreagă elită de patroni.

Pentru a nu fi acuzat că are simpatii politice, Haberer acordă credite imense unor mari întreprinderi, ajutând la refacerea finanţelor grupului Matra-Hachette (aliat apropiat al lui Valery Giscard d' Estaign, predecesorul lui Mitterand), a sprijinit cu investiţii la scară mare firma Altus Finance, al cărui director, Jean Francois Henin, finalizase o afacere dezastruoasă în S.U.A. în valoare de 3 miliarde de dolari, despre care s-a spus că reprezenta ,,o lecţia franceză de management dată americanilor", în fapt, acesta achiziţionase acţiuni de la Eagle Life în valoare de 3 miliarde de dolari, care au reprezentat în realitate câteva apartamente de lux şi 33 terenuri de golf.

Un client cu totul special pentru Haberer 1-a constituit Giancarlo Parretti, om de afaceri italian versat, cu un impresionant cazier judiciar, anchetat de autorităţile spaniole şi italiene, în doar doi ani acesta a primit împrumuturi de 2 miliarde de dolari, şi-a construit o casă de 9 milioane de dolari în S. U .A., la Beverly Hills, şi-a cumpărat un avion privat şi un Rolls. Parretti acţiona ca intermediar la un nivel extrem de înalt, negociind contracte între mari companii de stat.

Revista Fortune afirma că, pentru a cumpăra terenuri de mare viteză în Franţa, Italia ar fi cerut guvernului francez să ceară lui Credit Lyonnais să

---

[250] **C.Voicu** şi colab., Globalizarea şi criminalitatea.financiar-bancara, Editura Universul Juridic, Bucureşti, 2004, pag. 248-249

Material cu drept de autor

ofere condiții favorabile afacerilor lui Parretti în lumea filmului, aserțiuni confirmate parțial în închisoarea sa din Elveția (condamnat pentru fraudă) de către Fiorini, care afirma că ar fi asistat la aceste discuții. Persoana de contact în Italia era Lorenzo Necci (pe atunci șeful căilor ferate italiene), arestat și el pentru malversațiuni financiare. Fiorini afirma că o „primă" de jumătate de milion de dolari a *fost* înmânată aghiotanților primului ministru de atunci, Bettino Craxi (acum refugiat în Tunisia), și fostului ministru de externe, de Michelis.

Parretti îi sugerează lui Haberer că trebuie să-l ajute în încercarea de a cumpăra studiourile Metrou - Goldwin - Mayer, participarea băncii fiind de 1 miliard de dolari. Haberer transferă imediat banii În conturile unor companii - *fantomă* prezidate de Parretti, care reușește, aparent, să dea marea lovitură, cumpărând într-adevăr studiourile, Credit Lyonnais devenind peste noapte, cel mai mare investitor străin din Hollywood. O investiție rentabilă? Nici pe departe, deoarece debitorii studioului au așteptat anunțul public al achiziționării de către Parretti pentru a veni, în număr foarte mare, cu listele de plată. Haberer își dă seama că plățile totale echivalează cu ruina și că o continuare a prezenței sale în joc ar putea permite fiscului american să înceapă cercetările asupra adevăratelor pârghii de finanțare a contractului.

În iulie 1995, MGM este scos la vânzare, iar Credit Lyonnais pierde un miliard de dolari. Mai corect spus, pierde statul francez prin compania care a *fost* pusă să gireze investițiile proaste al lui Credit Lyonnais. Cumpărătorul lui MGM a *fost* Kirk Kerkorian, omul de afaceri american care-i vânduse aceleași studiouri lui Parretti.

Totalul pierderilor acumulate de bancă, afirma Joseph Fitchett de la Internațional Herald Tribune (într-un articol folosit ca bază pentru relatarea poveștii lui Credit Lyonnais), este de aproximativ 25 miliarde de dolari.

Așa cum afirma „Adevărul" din 13.01.2003, dacă pierderile ar fi devenit publice, Credit Lyonnais ar fi *fost* pasibilă de aspre penalizări pentru încălcarea legislației europene privind necesitatea unor fonduri minime de rezerve în vederea desfășurării activităților normale.

Dintre toți, cel mai mult ar avea de suferit de pe urma unei condamnării – Trichet, socotit unul dintre cei mai străluciți profesioniști ai lumii internaționale, într-adevăr, el urma să preia în luna iulie 2003 de la actualul președinte Wim Duisenberg, conducerea Băncii Centrale Europene (BCE). De fapt, el trebuia să ocupe acest post încă din 1998, dar s-a împotrivit Germania, căreia nu-i convenea ca la cârma finanțelor europene să se afle un francez, preferând pentru acest post un neutru, pe olandezul Duisenberg.

A trebuit să intervină personal președintele Franței, Jaques Chirac, pentru a convinge Germania să accepte un târg, în baza căruia Duisenberg urma să se retragă la jumătatea mandatului, predând ștafeta lui Trichet. O soluție de compromis pentru salvarea mult mediatizatei axe Paris-Berlin. Acum însă, această înțelegere este pusă sub semnul întrebării. Însă chiar în cazul când Trichet, care neagă, firește, acuzațiile aduse, ar fi achitat - și, după cum relatează presa occidentală, cercurile politice franceze depun în acest sens serioase presiuni asupra justiției, în ciuda principiului separației puterilor în stat – faptul de a fi fost implicat intr-un asemenea scandal va atârna greu, diminuându-i mult șansele.

Cu1mea este că mulți analiști politico-financiari îl consideră, datorită calităților sale profesionale, persoana cea mai indicată pentru a duce la capăt reformele de care banca Central Europeană are absolută nevoie, în special

Material cu drept de autor

decongestionare aparatului administrativ, asigurarea unei transparențe mai mari şi fixarea unor obiective mai realiste în domeniul inflației, ceea ce ar impulsiona economia Uniunii Europene şi ar face BC mai acceptabilă euo-scepticilor britanici.

Dezastrul BARINGS

În luna februarie 1995, Barings Bank (acum ING Barings) cea mai veche bancă comercială londoneză, a anunțat pierderi care depăşeau suma de un miliard de dolari SUA (totalul exact este de 1,3 miliarde de dolari).

Scandalul a avut un răsunet enorm în întreaga lume financiară internațională, iar Nick Leeson, un tânăr în vârstă de 28 de ani, autorul manevrelor financiare care au dus la dezastru, a ispăşit în Singapore o pedeapsă de şase ani şi jumătate de închisoare.

La 22 februarie, în camera Comunelor, cancelarul prezintă o scurtă informare care declanşează furtuna: „Problema Barings s-a creat datorită pierderilor cauzate de tranzacțiile neautorizate efectuate de şeful agenției din Singapore, Osaka şi Tokyo. La închiderea de săptămâna trecută, totalul pierderilor depăşeau cifra de 600 de milioane de pounds".

Ce s-a întâmplat? Lessol, la intrarea sa la Barings, a făcut o impresie atât de bună, încât şefii au decis să-l promoveze broker pe piața futures în 1992, piață pe care începea să o opereze la Singapore. Sarcina lui era să execute operațiunile futures, făcând bani din diferențele între prețurile cotate pe aceleaşi contracte între piața din Singapore şi omonimele sale din Tokyo şi Osaka.

Leeson creează un cont special 88888 care, inițial destinat să acopere micile pierderi sau diferențe rezultate în managementul zilnic, a devenit foarte curând contul de lucru personal al lui Leeson. Prin el îşi acoperea pierderile (pe 27 februarie erau 1,3 miliarde de dolari, iar cu o lună înainte fuseseră de doar 404 milioane de dolari SUA). Majoritatea operațiunilor ilegale de vânzări şi cumpărări se făceau noaptea.

Iată un fragment din Raportul Băncii Angliei:

„Lesson nu avea nici un drept să păstreze deschise pozițiile bancare peste noapte. I se dăduseră nişte limite specifice pentru operațiuni pe timpul zilei. Nu avea nici un fel de autoritate să acționeze ca un broker executiv în numele clienților săi. Operațiunile neautorizate erau ascunse printr-un număr de procedee. Acestea includeau ştergerea contului 88888 din dosarele Barings de la Londra (în care contul nu era menționat decât în notițe pe marginea unor rapoarte), trimiterea de rapoarte falsificate la Londra şi interpretarea eronată a profitabilității operațiunilor băncii, precum şi un număr de tranzacții comerciale false şi intrări contabile".

Cercetările ulterioare au demonstrat greşeli grave în managementul băncii, în sistemul de verificare contabilă. Dar, mai presus de toate, ceea ce a contat, aşa cum au mărturisit-o cu candoare mulți dintre cei de la Barings, impresia că Leeson era „such a good fellow...".

Material cu drept de autor

CAPITOLUL VIII. INVESTIGAREA CRIMINALISTICĂ A INFRACȚIUNILOR SĂVÂRȘITE CU VIOLENȚĂ, CU AUTORI NECUNOSCUȚI

Conf. univ. dr. COSTICĂ PĂUN

Identificarea şi prinderea cât mai rapidă a autorului unei infracțiuni cu violență - omor, tâlhărie, viol, răpire - reprezintă obiective majore ale activității desfăşurate de unitățile de poliție. Poliția are ca scop stabilirea identității autorului, pe baza datelor obținute în urma cercetării locului de săvârşire a infracțiunii, pentru a preveni comiterea altor infracțiuni de către acesta.

Activitățile care se desfăşoară pentru stabilirea exactă a modului de producere a actului criminal şi de interpretare a comportamentului infractorului în interacțiunea cu victima sa sunt de o mare complexitate şi de o importanță decisivă pentru probarea vinovăției autorului faptei.

Amatorismul şi aroganța, în acest domeniu, sunt indezirabile deoarece, pe de o parte, orice fărădelege trebuie supusă legii iar, pe de altă parte, lipsa de profesionalism produce prejudicii importante, atât înfăptuirii justiției, cât şi bugetului statului. Într-adevăr, înfăptuirea justiției penale este costisitoare dar necesară şi, în consecință, pentru a echilibra balanța între costuri şi eficiență este necesar ca sistemul justiției penale să dispună de specialişti capabili de înalte performanțe profesionale.

Analiza sistematică a unei infracțiuni săvârşite cu violență, conduce la stabilirea unor date necesare pentru identificarea şi probarea vinovăției autorului faptei, cum ar fi: mijloace criminalistice de probă, aspecte esențiale privind comportamentul infractorului şi al victimei, motivația acestor comportamente, tipologiile care caracterizează pregnant cuplul penal.

Rezultatul acestei analize se concretizează, în funcție de gradul de dificultate al cauzei, în următoarele:

analiza infracțiunii, în ansamblu;

analiza amenințării de perspectivă (în cazul suspiciunii că autorul faptei ar fi un ucigaş în serie);

elaborarea profilului criminalului necunoscut;

elaborarea tehnicilor de anchetă, după identificarea şi prinderea suspectului;

elaborarea strategiilor adecvate pentru urmărirea penală a suspectului;

identificarea domeniilor de expertiză necesare în cauză şi a setului de solicitări la care vor răspunde experții.

Analiza infracțiunii săvârşite cu violență presupune parcurgerea unor activități care, în final, vor trebui să răspundă la trei probleme distincte:

CE s-a petrecut în realitatea cauzei ? Răspunsul trebuie să conțină, printre altele, o succesiune de acțiuni şi reacțiuni, respectiv, comportamentele esențiale ale infractorului şi ale victimei pe parcursul săvârşirii infracțiunii;

DE CE s-a comis fapta? Care este motivația fiecărui comportament identificat în prima etapă?

CINE ar fi putut săvârşi fapta? Respectiv, să stabilească trăsăturile caracteristice tipului de persoană care ar fi putut săvârşi acțiunile stabilite în prima etapă, coroborate cu motivațiile stabilite în cea de-a doua etapă.

Material cu drept de autor

Cea mai dificilă sarcină pentru analişti este întâmpinată în cea de-a treia etapă şi se referă la realizarea profilului psihologic şi comportamental al criminalului necunoscut.

Realizarea profilului criminalului necunoscut (criminal profiling) reprezintă aplicarea tehnicilor poliţieneşti la rezultatele unor studii interdisciplinare în vederea prevenirii şi combaterii infracţiunilor săvârşite cu violenţă.

Programul de profiling din cadrul Biroului Federal de Investigaţii din Statele Unite ale Americii (F.B.I.) s-a dezvoltat începând cu anul 1970, pornind de la cursurile de psihologie criminală din cadrul Academiei Naţionale F.B.I., până la programul folosit în prezent în cadrul Compartimentului Ştiinţei Comportamentului. Acesta este adus la îndeplinire prin intermediul unui manager de program şi a şapte profileri şi analişti criminologi aleşi pe baza experienţei acumulate, a gradului de pregătire şi a trecutului educaţional.

Prin acest program se desemnează, în cadrul fiecărei unităţi teritoriale F.B.I., a unui profiler coordonator. Acesta primeşte cazul şi oferă anchetatorilor sugestii cu privire la modul de desfăşurare a investigaţiei. Profilerii coordonatori din teren nu au autoritatea să întocmească analize pentru unităţile solicitante, ci doar să alcătuiască o formă brută a profilului. Aceasta se înaintează spre examinare membrilor unităţii de profiling din cadrul Academiei B.F.I. Pot solicita realizarea profilului psihologic unităţile locale, statale şi federale de poliţie, precum şi unităţile de poliţie străine.

Actualmente, modelul american de analiză, cu adaptările de rigoare, este utilizat şi în ţările europene care se confruntă cu o rată ridicată în materia infracţiunilor de omor (în special, Italia, care a preluat în mare măsură sistemul poliţienesc federal din S.U.A. şi Germania care are similitudini cu acesta, mai ales pentru faptul că este o ţară a landurilor).

A. Procesul de realizare a profilului criminalului necunoscut (profiling)

Procesul de profiling este definit de către Biroul Federal de Informaţii ca o tehnică de investigare prin care se stabilesc caracteristicile comportamentale şi personale ale infractorilor, pe baza analizei faptelor comise de către aceştia.

Acest proces se realizează în 7 etape:

evaluarea actului criminal;

analiza detaliilor specifice actului criminal;

analiza victimei ;

evaluarea rapoartelor poliţieneşti existente în cauză;

analiza raportului de expertiză medico-legală;

alcătuirea propriu-zisă a profilului, cu caracteristicile autorului;

sugestii propuse pe baza profilului realizat.

Profilul personalităţii criminale este folosit de către unităţile de poliţie ca o metodă de ghidare, de călăuzire a anchetei către scopul său. Cu toate că analiza nu conţine identitatea autorului, aceasta poate indica tipul de persoană capabilă de a comite o infracţiune cu anumite caracteristici.

B. Realizarea profilului criminalilor

De obicei, profilul se realizează de două categorii de specialişti: medicii neuro-psihiatri care caută să explice personalitatea şi acţiunile criminalului prin metode şi procedee psihiatrice şi ofiţerii de poliţie care au ca scop determinarea, prin tehnici de investigare, a tiparelor comportamentale ale suspecţilor.

a. Profilul psihologic

Material cu drept de autor

Psihiatrul-criminolog James A. Brussel explica faptul că psihiatrul, de obicei, analizează o persoană şi face aprecieri cu privire la modul în care va reacționa în anumite situații-tip sau ce activități va desfăşura pe viitor. Procesul de profiling presupune o schimbare de direcție în ceea ce priveşte raționamentul, şi anume, prin studierea activităților unui individ, se poate stabili ce fel de personalitate are acesta.

Profilerii analizează informațiile adunate cu ocazia cercetării la fața locului şi încearcă să stabilească tipul de persoană capabilă să comită acea infracțiune. Talentul profilerului constă în identificarea dinamicii crimei, astfel încât să se obțină legături între personalitățile criminalilor care au comis infracțiuni asemănătoare şi personalitatea subiectului căutat.

Procesul folosit de către o persoană care alcătuieşte un profil: informațiile sunt culese şi analizate, se reconstituie faptelor, se formulează ipotezele, profilul este alcătuit şi testat iar rezultatele sunt evaluate. Anchetatorii au ajuns la acest proces prin schimb de idei, intuiție şi aprecieri bazate pe cunoştințele dobândite de-a lungul anilor de activitate, prin experiență şi familiarizare cu un număr mare de cazuri.

Profilerul adaugă la capacitatea de a efectua ancheta şi pe cea de a formula ipoteze pe baza propriei experiențe. Predicția poate fi definită în acest context ca un concept care organizează, explică şi interpretează informațiile obținute ca urmare a cercetării la fața locului. Aceste predicții sunt făcute pe baza unor informații conexe, rezultate ca urmare a analizei locului de comitere a infracțiunii şi a capacității de interpretare şi înțelegere a detaliilor acesteia de către profiler.

b. Procesul de realizare a profilului psihologic

Procesul de realizare a profilului a fost descris ca fiind o succesiune de cinci etape iar a şasea, scopul, este identificarea şi prinderea autorului.

1. Etapa de strângere a informațiilor necesare alcătuirii profilului

Cu această etapă debutează procesul de realizare a profilului psihologic. Esențiale sunt materialele recoltate la fața locului, care oferă date şi informații cu privire la autor şi la modul de comitere a infracțiunii. În cazul omorurilor, obținerea informațiilor necesită realizarea unei sinteze a modului de săvârşire a infracțiunii, o descriere a locului de comitere a acesteia şi a factorilor existenți în momentul şi în zona în care a fost săvârşit omorul, factori ce se pot referi la condițiile meteo, la relațiile sociale zonale etc.

Caracterizarea victimei omorului este necesară realizării profilului. Informațiile trebuie să se refere la comportamentul în familie, la locul de muncă, la reputație, fobii, obiceiuri, condiție fizică, personalitate, cazier judiciar, hobbiuri şi conduita socială.

Probele criminalistice obținute în urma cercetării la fața locului sunt cruciale pentru realizare profilului. Aceeaşi importantă o au şi raportul medicului legist, rezultatul analizelor toxicologice şi serologice, fotografiile rănilor după ce au fost curățate în prealabil, precum şi cele realizate în timpul autopsiei. Raportul medicului legist conține şi precizările făcute de către acesta cu privire la timpul probabil şi cauzele morții, tipul de armă folosit, succesiunea de producere a rănilor.

Pe lângă fotografiile efectuate în timpul autopsiei, se vor mai studia şi fotografiile de orientare prin care se stabileşte locul comiterii infracțiunii în raport cu vecinătățile; fotografiile de fixare prin care se evidențiază anumite aspecte ale comiterii faptei şi fotografiile de detaliu care surprind caracteristicile particulare ale unor obiecte sau urme. Sunt, de asemenea,

Material cu drept de autor

utile, schițele, traseele şi hărțile care poziționează în spațiu comiterea omorului.

Profilerul studiază toate aceste date, precum şi rapoartele poliției din dosarul cauzei, stabilind elemente importante ca: gradul de risc la care a fost expusă victima, gradul de exteriorizare a autorului, starea emoțională a acestuia şi rafinamentul criminal.

Informațiile privind cercul de suspecți sunt **refuzate** de către profileri.

2. Etapa de analizare si interpretare a informațiilor

Această etapă presupune organizarea informațiilor existente, într-un tipar sau model coerent.

Analiştii organizează şi diferențiază informațiile adunate în cadrul primei etape şi formează o structură specifică în realizarea profilului, astfel:

a. Intenția de a comite omorul

În unele cazuri, omorul poate fi rezultatul unor acțiuni întâmplătoare şi nu rezultatul premeditării autorului. În cazul premeditării faptei, intenția autorului poate lua forma: (1) comiterii omorului ca îndeletnicire – cazul ucigaşilor „la comandă", (2) comiterii omorului din considerente emoționale, sentimentale sau de milă şi (3) comiterea omorului din motive sexuale.

Ucigaşul poate acționa în grup sau de unul singur.

b. Riscul victimal

Conceptul de risc victimal este folosit în mai multe etape ale procesului de realizare a profilului şi oferă informații cu privire la modul în care a acționat autorul.

Riscul victimal se referă la victima infracțiunii şi este stabilit folosind factori ca: nume, sex, rasă, vârstă, înălțime şi greutate, constituție fizică, lungimea şi culoarea părului, dioptriile ochelarilor de vedere, lentilele de contact, starea fizică generală, dizabilități/handicapuri, medicamentația obişnuită, uzul/abuzul de alcool şi/sau droguri, tatuaje, îmbrăcăminte, statutul militar, nivelul educației, dacă este student, coeficientul de inteligență, activitățile extra-curiculare, dacă este angajat în muncă, tipul de angajare în muncă şi evoluția profesională, condiția financiară, tipul de îmbrăcăminte preferat, aspectul fizic de ansamblu, apartenența religioasă, apartenența organizațională, membrii familiei şi situația lor, locuința şi condițiile de habitat, specificul vecinătății domiciliului, capacitatea de a comunica, tipul de răspuns la abordarea de către un străin, literatura preferată, pasiuni (hooby-uri), care sunt mijloacele favorite de transport (date despre maşina personală), conştientizarea nivelului propriu de securitate, obiceiuri sexuale (dacă are parteneri cunoscuți), programul zilnic, ieşiri favorite la sfârşit de săptămână, prieteni (număr/calitate), maturitatea şi competența socială, elemente de stress şi tipul acestora, antecedente penale etc.

Riscul victimal se prezintă sub trei forme: scăzut, normal şi ridicat.

- risc victimal redus – persoane care, datorită vieții personale, profesionale şi sociale, nu se expun situațiilor de pericol infracțional;
- risc victimal moderat – persoane cu reputație, în general, bună dar care, uneori, datorită locului de muncă (locația acestuia, programul orar etc.), stilului de viață ori obiceiurilor personale se expun mai des situațiilor de pericol infracțional;
- risc victimal ridicat – persoane care datorită stilului de viață sau muncii desfăşurate (traficanți, proxeneți, prostituate etc.) se expun permanent situațiilor de risc. Dacă victima este caracterizată la un înalt risc victimal, probabilitatea analistului de a realiza profilul criminalului necunoscut se

Material cu drept de autor

diminuează semnificativ, datorită numărului foarte mare de făptuitori potențiali.

Ucigaşii caută persoane cu un risc victimal ridicat, în locuri în care oamenii sunt mai vulnerabili, ca depouri de autobuze sau zone izolate şi părăsite. În categoria riscului victimal scăzut intră persoane care, prin locul de muncă sau activitățile zilnice nu frecventează mediile care i-ar expune comiterii infracțiunilor. Datele cu privire la riscul victimal ajută la crearea unei imagini asupra criminalului.

c. Riscul infracțional

Datele cu privire la riscul victimal sunt completate cu cele privind riscul infracțional, adică riscul la care se expune autorul când comite infracțiunea. De exemplu, răpirea unei persoane în timpul zilei, într-o zonă aglomerată prezintă un risc ridicat. Prin urmare, răpirea unei persoane cu risc victimal scăzut, într-o situație ce prezintă risc infracțional ridicat, oferă detalii despre autor cu privire la condițiile de stres în care acționează, convingerea sa că nu va fi prins, trăirile emoționale intense în timpul comiterii infracțiunii sau maturitatea emoțională.

d. Desfăşurarea evenimentelor

Informațiile necesare stabilirii ordinii de desfăşurare a evenimentelor sunt obținute în urma analizei faptelor efectuată în etapa a doua (analizarea şi interpretarea informațiilor). Profilerii pot deduce ordinea în care au avut loc etapele comiterii omorului. Din aceste deduceri profilerii pot determina probabilitatea ca autorul să evolueze în timp (de la amenințări, la vătămare corporală, la viol, tâlhărie, omor) sau să se transforme într-un criminal în serie.

e. Timpul comiterii infracțiunii

Factorii externi pot include perioada de timp necesară uciderii victimei, comiterii de alte acte asupra corpului victimei sau ascunderii cadavrului; mediul diurn sau nocturn în care se săvârşeşte omorul etc. Toate acestea oferă informații cu privire la modul de viață şi ocupația autorului. De exemplu, cu cât autorul petrece mai mult timp alături de victimă, cu atât este mai probabil să fie prins la locul comiterii infracțiunii. De aceea, ucigaşul care doreşte să petreacă o perioadă mai mare de timp împreună cu victima sa, va alege o locație care să excludă depistarea sau care îi este cunoscută.

Datele cu privire la loc – unde victima a fost abordată pentru prima oară, unde a fost comis omorul şi dacă locul unde acesta a fost comis coincide cu cel unde a fost găsit cadavrul - pot oferi şi ele informații cu privire la autor. Se poate stabili dacă autorul a folosit un autovehicul pentru a transporta victima de la locul săvârşirii omorului sau dacă aceasta a decedat la locul de unde a fost răpită.

3. Analiza infracțiunii – reconstituire ipotetică

Bazată pe datele şi informațiile obținute în etapele precedente, reconstituirea faptelor, aşa cum au avut ele loc, a modului de comportare a părților, oferă informații despre unele caracteristici ale autorului, care vor fi prezente în profilul ce urmează a fi alcătuit. Sunt făcute presupuneri cu privire la clasificarea omorului, aspectele organizate/dezorganizate ale modului de comitere a infracțiunii, dacă omorul este înscenat sau nu, criteriul de selectare a victimei, strategiile de control asupra victimei, mobilul săvârşirii infracțiunii şi dinamica acesteia.

Clasificarea unui omor ca fiind organizat sau dezorganizat, folosită pentru prima dată în analiza crimelor comise din pasiune, ulterior lărgindu-şi aria de aplicare, presupune folosirea unor criterii ca: modul de selectare a

Material cu drept de autor

victimei, strategii de preluare a controlului asupra acesteia şi planificarea săvârşirii omorului.

Criminalul organizat este cel care îşi planifică omorurile, îşi alege victimele, preia controlul asupra acestora şi acţionează pentru a-şi satisface fanteziile violente (sex, eviscerări, tortură).

Criminalul dezorganizat este mai puţin capabil sa premediteze săvârşirea omorului, îşi alege victimele fără a avea vreun criteriu şi se comportă haotic în timpul comiterii omorului.

Stabilirea faptului dacă un omor este „înscenat" sau nu (dacă autorul a fost într-adevăr organizat sau dezorganizat ori doar dacă a încercat să lase o impresie anume pentru a induce în eroare forţele de ordine) ajută la stabilirea de către profileri a adevăratului mobil al autorului.

Mobilul este un factor greu de determinat deoarece presupune luarea în calcul a unor gânduri proprii şi a comportamentului autorului. Mobilul este mai uşor de stabilit în cazul criminalilor organizaţi, care premeditează, planifică şi apoi duc la îndeplinire un plan organizat şi complet. Criminalul dezorganizat săvârşeşte omorurile având ca mobil, în cele mai multe rânduri, porniri izvorâte din boli mintale şi susţinute de o gândire haotică (rezultat al halucinaţiilor şi închipuirilor). Drogurile şi alcoolul, precum şi starea de panică din timpul săvârşirii unei infracţiuni, sunt detalii luate în considerare în analizarea acesteia.

Dinamica săvârşirii infracţiunii reprezintă totalitatea elementelor întâlnite la majoritatea omorurilor care trebuie interpretate de către anchetator. Printre aceste elemente se numără: locul săvârşirii infracţiunii, cauza morţii, modul de comitere, poziţionarea cadavrului, traumele produse şi localizarea rănilor.

Profilerul identifică şi interpretează dinamica săvârşirii infracţiunii pe baza experienţei şi a cazurilor similare ale căror rezultate sunt cunoscute.

Cercetările efectuate de către F.B.I. şi anchetele detaliate efectuate asupra deţinuţilor care au săvârşit infracţiuni similare au oferit un vast material de cercetare în urma căruia s-au stabilit legături între elementele de dinamică a producerii infracţiunii şi cele ale personalităţii autorului.

4. Etapa de realizare a profilului psihologic

A patra etapă în procesul de alcătuire a profilului psihologic are în vedere stabilirea tipului de persoană care ar fi putut comite acea infracţiune, precum şi nivelul de organizare a comportamentului făptuitorului.

Datele existente într-un profil psihologic au în vedere: informaţii despre trecutul autorului (date demografice), trăsături fizice, obiceiuri, credinţe, caracterul pre-infracţional, precum şi cel post-infracţional. Ar mai putea cuprinde recomandări cu privire la desfăşurarea anchetei ori a identificării, reţinerii şi audierii autorului.

Această etapă are un rol important în stabilirea validităţii profilului. Profilul trebuie să se potrivească şi să fie în concordanţă cu reconstituirea efectuată în etapele anterioare, cu probele existente şi cu datele obţinute în urma analizei locului comiterii omorului. În plus, strategia de investigare a infracţiunii trebuie să fie în concordanţă cu aprecierile privind modul de reacţie a autorului în diferite circumstanţe. Dacă această concordanţă nu există sau este vagă, profilerul va relua analiza datelor existente în cauza respectivă.

5. Etapa desfăşurării anchetei

Odată stabilită legătura dintre profilul realizat şi elementele infracţiunii comise, se întocmeşte un raport scris care se va trimite agenţiei solicitante,

Material cu drept de autor

ajutând astfel activitatea poliţiştilor de identificare şi prindere a autorului. Suspecţii care se potrivesc cu profilul realizat sunt luaţi în atenţie de către unităţile de poliţie. Dacă are loc identificarea, reţinerea şi recunoaşterea autorului, scopul profilului a fost atins.

6. Etapa prinderii autorului

Odată ce autorul a fost identificat şi reţinut, se va stabili concordanţa dintre situaţia de fapt şi analizele făcute de-a lungul procesului de realizare a profilului psihologic. Când autorul unui omor este identificat şi reţinut şi îşi recunoaşte fapta, se impune efectuarea unui interviu detaliat în vederea obţinerii detaliilor comiterii omorului pentru a se verifica validitatea profilului.

Strategiile de efectuare a interviului-anchetă reprezintă, de asemenea, o preocupare constantă a analiştilor de profil. Această preocupare se datorează riscului de a rata soluţionarea cazului atunci când, deşi suspiciunile asupra persoanei anchetate sunt foarte înalte, probele care pot fi prezentate instanţei nu sunt concludente şi pertinente (probe circumstanţiale).

De aceea, metodologia şi tactica aleasă pentru interviul-anchetă depind de o multitudine de factori, între care menţionăm:

- certitudinea asupra datelor şi informaţiilor obţinute în cauză;
- similitudinea între profilul furnizat de analişti şi profilul suspectului;
- capacitatea şi talentul de anchetator al persoanei disponibile din echipa de investigare a cazului;
- nivelul de adecvare pentru scopul propus al spaţiului în care se va realiza interviul-anchetă;
- tipologia, inteligenţa şi nivelul de rezistenţă la stres ale suspectului etc.

C. Concluzii

Una dintre analizele folosite de către profileri în realizarea profilelor psihologice urmează tiparul CE → DE CE → CINE. Odată ce datele şi informaţiile privitoare la săvârşirea infracţiunii au fost strânse (CE) iar motivele pentru acţiunile respective stabilite (DE CE), se va încerca sugerarea tipului de autor (CINE).

Analizele au demonstrat faptul că acest proces motivaţional este un mod de examinare a detaliilor, dar nu şi singurul, fiind identificate încă două.

Dacă procesul CE → DE CE → CINE este unul motivaţional, al doilea proces, CE → CINE, este de tip corelaţional.

Cel de-al treilea proces este tot unul corelaţional, dar implică şi o corelaţie de gradul al doilea. Poate fi descris ca un proces CE → CINE urmat de presupuneri viitoare, bazate pe predicţia iniţiala cu privire la CINE. Cel de-al doilea proces, CE → CINE, implică, în principiu, folosirea de către profileri a informaţiilor statistice corelate cu datele şi informaţiile cazului analizat. De exemplu, cunoscând un detaliu concret al omorului, rasa victimei, profilerul trece peste etapa motivaţională (DE CE), sugerând aceeaşi rasă şi pentru autor (CINE). În această etapă a procesului, motivele psihologice şi cauzele motivaţionale nu sunt necesare profilerului. Al treilea proces are, de asemenea, la bază corelarea informaţiilor existente cu datele statistice. De exemplu, presupunerea de gradul întâi se referă la vârsta autorului, apoi, pe baza acesteia, prin corelarea cu alte detalii se pot face presupuneri cu privire la starea civilă. Din nou se trece peste etapa motivaţională (DE CE) şi se foloseşte o succesiune de corelaţii de tip "dacă – atunci" pentru a se ajunge la portretul autorului pornind de la detaliile crimei.

Ca urmare a analizei acestor detalii, au fost propuse patru metode de îmbunătăţire a predicţiei presupunerilor. Prima metodă se referă la îmbogăţirea

Material cu drept de autor

bazelor de date ce cuprind informațiile statistice cu privire la autorii infracțiunilor. Cu cât categoriile "autori de omor" sau "autori de viol" cuprind un număr mai mare de infractori, cu atât informațiile statistice despre aceştia vor fi mai numeroase şi mai folositoare. Dacă eşantionul pe care se realizează analiza este mare, presupunerile făcute pe baza informațiilor statistice vor fi mai precise şi de mai multă încredere.

A doua propunere are în vedere crearea unui sistem de tipare care ar cuprinde detalii menite să folosească la trasarea caracteristicilor convergente şi distinctive în vederea utilizării acestora de către profileri. De exemplu, unele detalii ale modului de comitere a infracțiunii tind să indice o anumită vârstă pentru autor, în timp ce vârsta victimei ne îndrumă spre o altă categorie de infractori.

Cât timp motivele comiterii unui omor rămân necunoscute chiar şi pentru autor, se poate propune, ca un **al treilea mod** de îmbunătățire a preciziei presupunerilor, înființarea unui nou domeniu de cercetare ce ar avea ca obiect studierea unor metode prin care motivația infracțională (DE CE) să susțină şi să confirme informațiile statistice.

A patra metodă reiese din observația privitoare la faptul că profilerii sunt mai receptivi şi mai precişi în realizarea anumitor sarcini dintre cele încredințate. De exemplu, un profiler a studiat mai mult timp raportul de expertiză medicală decât ceilalți şi a folosit cu predilecție acest material în realizarea profilului. Alt profiler a petrecut mai mult timp studiind şi cercetând fotografiile de la fața locului şi printr-o examinare mai atentă a acestora a găsit unele detalii omise de către ceilalți. Un al treilea profiler a pus accent pe raportul victimologic. Dacă profilerii par să prefere anumite domenii din întregul câmp al profilului, pare normal ca profile mai cuprinzătoare şi mai precise să rezulte în urma muncii în grup a acestora.

Procesul de realizare a profilului psihologic necesită crearea unei concepții elaborate. Studiile efectuate au demonstrat faptul că realizarea profilului criminalului neidentificat reprezintă un proces complex care presupune mai mult decât o simplă analiză a detaliilor omorului (sub forma CE → DE CE → CINE). Prin urmare, stabilirea profilului personalității criminale este rezultatul unui proces complex care foloseşte caracteristici structurale la nivele diferite, corelații şi predicții. În conceptualizarea acestui proces, teoria profilului, departe de a fi completă, trebuie să reflecte această complexitate.

D. "MODUS OPERANDI" şi "SEMNĂTURA".

Modul de săvârşire a infracțiunii reprezintă o oglindă a personalității autorului faptei.

1. Modus operandi reprezintă comportamentul necesar pentru a comite o infracțiune. Modus operandi reprezintă "comportamentul învățat".

Scop:

- asigură succesul comiterii faptei;
- protejează identitatea autorului;
- asigură scăparea infractorului.

Un infractor îşi desăvârşeşte modul de operare învățând din greşelile făcute cu prilejul săvârşirii infracțiunilor anterioare.

Modul de operare caracterizează:

- comportamentul învățat;
- schimbările dinamice pe parcursul săvârşirii faptei;
- experiența infracțională;
- educația autorului faptei;

Material cu drept de autor

- vârsta autorului.

Exemple privind moduri de operare:

- folosirea unor metode înşelătoare pentru a convinge victima să intre în maşină;
- adormirea victimei;
- aplicarea unor mijloace de constrângere odată ce victima a adormit

Notă: Omorurile în serie nu ar trebui corelate doar după criteriul modului de operare.

2. Semnătura. Comportament care nu este esențial în săvârşirea faptei. Semnătura reprezintă "cartea de vizită" a autorului.

Aspecte ale "semnăturii":

- reprezintă manifestarea personalității autorului în săvârşirea faptei;
- relevă caracteristici comportamentale neobişnuite;
- este unică şi are caracter ritual;
- prezintă repetabilitate comportamentală, verbală şi non-verbală;

Exemple de "semnături":

- crearea unui scenariu în vederea atragerii victimei;
- aranjarea spațiului; modificări ale locului comiterii infracțiunii;
- utilizarea de mijloace excesive de constrângere;
- efortul pentru depersonalizarea victimei;
- forța fizică aplicată în zona capului;
- inserarea unor obiecte străine în corpul victimei;
- mutilarea victimei;
- supraomorul;
- activitate post-mortem asupra corpului victimei;
- perioadă îndelungată de timp petrecută de împreună cu victima;
- cadavrele sunt afişate în aşa fel încât să şocheze;
- cadavrele nu sunt ascunse;
- capul şi fața victimei sunt acoperite cu pernă, cearceaf, plastic;
- suveniruri luate de la victimă – îmbrăcăminte, bijuterii, lenjerie intimă.

Notă: Aspectelor privind "semnătura" ar trebui să li se acorde mai multă atenție decât celor privind asemănările dintre victime.

3. Profilul criminalului ORGANIZAT/DEZORGANIZAT

a) Criminalul organizat:

- este competent din punct de vedere social;
- este angajat în locuri de muncă ce necesită un nivel înalt de pregătire;
- prezintă nivel de inteligență peste medie;
- este competent din punct de vedere sexual;
- este născut intr-un mediu social înstărit;
- disciplina care i s-a aplicat în copilărie este, în mare parte, inconsistentă;
- starea anterioară omorului se caracterizează prin depresie şi nervozitate;
- în timpul comiterii omorului îşi controlează acțiunile;
- consum de alcool în timpul săvârşirii infracțiunii;
- se precipită sub presiunea stresului;
- mobil, se deplasează cu maşina personală;
- urmăreşte reacția presei;
- îşi poate schimba locul de muncă sau poate părăsi oraşul după săvârşirea infracțiunii;

Material cu drept de autor

- poate lua suveniruri de la victimă sau de la locul comiterii infracțiunii, pentru a retrăi evenimentul;
- manifestă indiferență afectivă;
- este iresponsabil şi egocentrist;
- dispune de o personalitate schimbătoare, de tip "cameleon";
- influențează uşor persoanele din jurul său;
- este sistematic şi atent;
- călătoreşte în căutarea victimelor;
- trăieşte la depărtare de locul comiterii infracțiunii;
- se integrează bine în societatea modernă;
- alegerea victimelor este făcută la întâmplare.

b) Criminalul dezorganizat:
- inteligență medie;
- prezintă imaturitate socială; nu se integrează la locul de muncă;
- este incompetent din punct de vedere sexual;
- este născut într-o familie săracă; i-a fost aplicată o disciplină aspră în copilărie;
- stare agitată în timpul comiterii faptei;
- consum minim de alcool;
- trăieşte singur;
- trăieşte / lucrează aproape de locul săvârşirii faptei;
- informațiile ce apar în presă cu privire la fapta comisă nu-l interesează;
- manifestă aversiune față de societate;
- se simte respins şi singur; stabileşte cu greu relații interpersonale;
- săvârşeşte omorul cuprins de un sentiment de frenezie;
- se comportă şi arată ciudat;

4. Caracteristici ale locului de săvârşire a infracțiunii:

a) În cazul criminalilor organizați:
- infracțiunea este premeditată - există dovezi ale unui plan (anterior, în timpul şi după comiterea infracțiunii;
- există un plan pentru a evita identificarea;
- victima este un străin ales cu grijă;
- urmăreşte victima;
- personalizează victima;
- conversează civilizat; îşi foloseşte abilitățile verbale pentru a atrage victima; câştigă încrederea victimei;
- locul de comitere a infracțiunii reflectă existența unui control din partea autorului;
- foloseşte mijloace de constrângere;
- ascunde cadavrul;
- arma crimei este adusă de autor şi apoi ascunsă;
- este dominat de fantezii şi ritualuri;
- transportă corpul victimei în locuri dinainte stabilite.

b) În cazul criminalilor dezorganizați:
- infracțiunea este comisă brusc; săvârşirea infracțiunii este spontană; autorul ucide instantaneu pentru a obține astfel controlul;
- foloseşte atacuri fulgerătoare, din spate; victima este surprinsă nepregătită;
- nu foloseşte mijloace de constrângere;

Material cu drept de autor

- arma, de obicei, este aleasă la întâmplare; este luată de la victimă sau găsită la locul comiterii infracțiunii; adesea este lăsată la sau în apropierea locului faptei;
- nu dispune de un plan pentru a evita identificarea autorului faptei;
- este caracterizat prin dezordinea faptelor sale;
- cauza morții victimei este, de obicei, strangularea, înjunghierea sau traumele fizice prin lovire;
- procedează la depersonalizarea victimei
- cadavrul prezintă mutilări produse după survenirea morții; supraomorul; urme de muşcături, canibalism sau vampirism; desfigurarea feței victimei; ură necontrolată;
- autorul cunoaşte victima sau victima seamănă cu cineva anume;
- realizează un contact verbal minim cu victima;
- inserează obiecte străine în corpul victimei;
- manifestă curiozitate sexuală;
- locul comiterii infracțiunii şi cel al găsirii cadavrului coincide;
- nu face nici o încercare de a ascunde cadavrul;
- la locul crimei există abundență de probe, mai ales amprente;
- existenta unor ritualuri; omorul urmăreşte satisfacerea unor fantezii;
- cadavrul este poziționat în mod simbolic;

5. Termeni utilizați pentru realizarea profilului criminalului neidentificat (în limbajul analiştilor FBI)

Omor deosebit de grav:
- omorul asupra a patru sau mai multe persoane;
- comis de către un singur autor;
- săvârşit printr-o singură acțiune, într-un singur loc, într-o perioadă scurtă de timp

Omorul sub influența unor sentimente puternice şi spontane
- omoruri multiple / un singur eveniment;
- două sau mai multe locații;
- inexistența unei perioade de "calmare";
- perioada în care este săvârşită fapta poate fi mai mult sau mai puțin lungă.

Omor in serie:
- uciderea a trei sau mai multe persoane prin fapte distincte;
- existența unei perioade de "calmare" între omorurile comise;
- presupune premeditarea şi alegerea victimelor;
- motivul este de ordin psihologic;
- locul comiterii omorului reflectă existența unor dereglări ale comportamentului sexual sau porniri sadice.

Ascunderea:
- depunerea de eforturi ca un cadavru să nu fie găsit;
- întârzie descoperirea faptei;
- permite scurgerea timpului necesar autorului pentru a dispărea.

Expunerea:
- cadavrul este poziționat într-un anumit mod;
- cadavrul este plasat într-un loc în care va fi găsit cu siguranță;
- poziționarea cadavrului la vedere;

Aruncarea:
- interes redus sau inexistent de a ascunde cadavrul; grabă.

Material cu drept de autor

Cosmetizare/Înscenare
- schimbarea intenționată a locului comiterii infracțiunii;
- efectuată pentru a direcționa greșit desfășurarea anchetei.

Riscul victimal:
- gradul în care o persoană se expune sau contribuie la transformarea sa în victima unei infracțiuni;
- susceptibilitatea de a deveni victimă a violențelor;
- grad ridicat de pericol – este rezultat din cauza deciziilor pripite sau erorilor comportamentale ale victimelor potențiale.

Riscul infracțional:
- gradul de expunere la risc a autorului unei infracțiuni;
- locația, timpul şi circumstanțele sunt elementele ce trebuie luate în considerare.

Aspecte interesante:
- aspecte comportamentale care, aparent, nu au legătură cu infracțiunea;
- elemente care par să nu se integreze în tabloul săvârşirii infracțiunii;
- posibilitatea ca autorul să fi fost eliberat dintr-un centru pentru boli psihice.

Supraomorul:
- existența traumelor în număr mult mai mare de cat ar fi necesar pentru a omorî o persoană;
- dovada unei stări accentuate de mânie / ură;
- poate sugera existenta unei relații între autor şi victimă;
- comportamentul victimei îl poate influența pe cel al autorului;

Bibliografie:

Abrahamsen, D. (1992). Murder and madness: The secret life of Jack the Ripper. London: Robson Books.

Ainsworth, P. B. (2001). *Offender profiling and crime analysis.* Cullompton, Devon: Willan Publishing.

Amir, M. (1971). *Patterns in forcible rape.* Chicago: University of Chicago Press.

Bartol, C. R. (1995). *Criminal behavior: A psychosocial approach.* New Jersey: Prentice Hall.

Begg, P. (2003). *Jack the Ripper: The definitive history.* London: Peason Education Unlimited.

Begg, P., Fido, M., & Skinner, K. (1996). *The Jack the Ripper a-z.* London: Headline.

Block, C. R., Devitt, C. O., Donoghue, E. R., Dames, R. J., & Block, R. L. (2000). In P. H. Blackman, V. C. Leggett, & J. P. Jarvis (Eds.), *Diversity of homicide: Proceedings of the 2000 Homicide Research Working Group* (pp. 02–11). Washington, DC: Federal Bureau of Investigation.

Brantingham, P. J., & Brantingham, P. L. (1981). *Environmental criminology.* Beverly Hills: Sage.

Canter, D. (1995). Psychology of offender profiling. In R. Bull, & D. Carson (Eds.), *Handbook of psychology in legal contexts.* Chichester, UK: John Wiley & Sons.

Canter, D. (2003). Mapping murder: The secrets of geographical profiling. London: Virgin Books.

Material cu drept de autor

Canter, D. V. (1994). *Criminal shadows.* London: Harper Collins.

Canter, D. V. (1994). Criminal shadows: Inside the mind of the serial killer. London: Harper Collins.

Canter, D. V. (2000). *Offender profiling and criminal differentiation.* Legal and Criminological Psychology, 5, 23–46.

Canter, D. V., & Gregory, A. (1994). Identifying the residential location of rapists. *Journal of the Forensic Science Society, 34,* 164–175.

Canter, D. V., & Larkin, P. (1993). *The environmental range of serial rapists.* The Journal of Environmental Psychology, 13, 63–69.

Canter, D. V., Alison, L. J., Alison, E., & Wentink, N. (2004). *The organized/disorganized typology of serial murder: Myth or model?* Psychology, Public Policy, & Law, 10, 293–320.

Canter, D. V., Missen, C., & Hodge, S. (2000). *Are serial killers special?* In E. Leyton (Ed.), Serial murder: Modern scientific perspectives (pp. 211–219). Dartmouth: Ashgate.

Canter, D., & Heritage, R. (1990). A multivariate model of sexual offence behaviour: Developments in 'offender profiling'. Journal of Forensic Psychiatry, 1, 185–212.

Chainey, S. (2001, December). *Journeys to crime: Insights into the analysis and patterns of offender routes.* Paper presented at the 5th Annual Crime Mapping Research Conference, Dallas, TX.

Collins, P. I., Johnson, G. F., Choy, A., Davidson, K. T., & MacKay, R. E. (1998). *Advances in violent crime analysis and law enforcement: The Canadian violent crime linkage analysis system.* Journal of Government Information, 25, 277–284.

CRIMINAL INVESTIGATIVE ANALYSIS, NATIONAL CENTRE FOR THE ANALYSIS OF VIOLENT CRIME, FBI ACADEMY, Quantico, Va., 1990;

Davies, A., & Dale, A. (1995). *Locating the stranger rapist.* London: Home Office Police Research Group, Special Interest Series, Paper 3.

Douglas, J.E., & Munn, C.M. (1992a). *Modus operandi and the signature aspects of violent crime.* In J.E. Douglas, A.W. Burgess, A.G. Burgess, & R.K. Ressler (Eds.), *Crime classification manual* (pp. 259–268). New York: Lexington Books.

Douglas, J.E., & Munn, C.M. (1992b) *Violent crime scene analysis: Modus operandi,* signature, and staging. FBI Law Enforcement Bulletin, February. Retrieved 2 June 2004. From http://www.fbi.gov/library/leb/leb.htm.

Douglas, J.E., & Olshaker, M. (1997). *Journey into darkness.* New York: Scribner.

Emmerichs, M.B. (2001). Getting away with murder? Homicide and the coroners in nineteenthcentury London. Social Science History, 25, 93–100.

Evans, S., & Gainey, P. (1998) *Jack the Ripper: First American serial killer.* New York: Kodansha America, Inc.Evans, S.P., & Skinner, K. (2000). *The ultimate Jack the Ripper companion.* New York: Carroll & Graf Publishers, Inc.

Evans, S.P., & Skinner, K. (2001). *Jack the Ripper: letters from hell.* England: Sutton Publishing, Ltd.

Fido, M. (1993). *The crimes, detection, and death of Jack the Ripper.* New York: Barnes and Nobles Books.

Funder, D. C., & Colvin, C. R. (1991). *Explorations in behavioral consistency: Properties of person, situations, and behaviors.* Journal of Personality and Social Psychology, 60, 773–794.

Material cu drept de autor

Gabor, T., & Gottheil, E. (1984). Offender characteristics and spatial mobility: An empirical study and some policy implications. Canadian Journal of Criminology, 26, 267–281.

Geberth, V.J. (1996). *Practical homicide investigation.* New York: CRC Press.

Geberth, V.J. (2003). Sex-related homicide and death investigation. New York: CRC Press.

Godwin, M., & Canter, D. (1997). *Encounter and death: The spatial behaviour of US serial killers.* Policing: International Journal of Police Strategy and Management, 20, 24–38.

Gordon, R.M. (2001). Alias Jack the Ripper: Beyond the usual Whitechapel suspects. North Carolina: McFarland & Company.

Groff, E. R., & McEwen, J. T. (2004, March). *Disaggregating the journey to homicide.* Paper presented at the 7th Annual International Crime Mapping Research Conference, Boston, USA.

Grubin, D. (1994). *Sexual murder.* British Journal of Psychiatry, 165, 624–629.

Grubin, D., Kelly, P., & Ayis, S. (1997). *Linking serious sexual assaults.* London: Home Office.

Grubin, D., Kelly, P., & Brunsdon, C. (2001). *Linking serious sexual assaults through behaviour.* London: Home Office.

Harbort, S., & Mokros, A. (2001). Serial murderers in Germany from 1945 to 1995: A descriptive study. Homicide Studies, 5, 311–334.

Hickey, E. (2002). *Serial killers and their victims* (3rd ed.). California: Wadsworth.

Hickey, E. W. (1991). *Serial murderers and their victims.* Pacific Grove, CA: Brooks/Cole.

Holmes, R. M., & De Burger, J. (1988). *Serial murder.* London: Sage.

Holmes, R. M., & De Burger, J. E. (1985). *Profiles in terror: The serial murderer.* Federal Probation, 43, 29–34.

Holmes, R. M., & Holmes, S. T. (1998). *Serial murder* (2nd ed.). California: Sage Publications.

Keppel, R. D., & Walter, R. (1999). *Profiling killers: A revised classification model for understanding sexual murder.* International Journal of Offender Therapy and Comparative Criminology, 43, 417–437.

Keppel, R. D., & Weiss, J. G. (1992). *Improving the investigation of violent crime: The homicide investigation and tracking system (HITS).* Washington, DC: US Department of Justice, National Institute of Justice.

Keppel, R.D. (1995a). *Signature murders: A report of several related cases.* Journal of Forensic Sciences, 40, 670–674.

Keppel, R.D. (2000). Signature murders: A report of the 1984 Cranbrook, British Columbia cases. Journal of Forensic Sciences, 45, 500–503.

Keppel, R.D. (2004). *Offender profiling.* Ohio: Thomson Custom Publishing.

Keppel, R.D., & Birnes W.J. (1997). *Signature killers.* New York: Pocket Books.

Keppel, R.D., & Weis, J.G. (1994). *Time and distance as solvability factors in murder investigations.* Journal of Forensic Sciences, 39, 386–400.

Kocsis, R. N., & Irwin, H. J. (1997). An analysis of spatial patterns on Australian offences of serial rape, arson and burglary: The utility of the circle

Material cu drept de autor

theory of environmental range for psychological profiling. Psychiatry, Psychology and Law, 4, 195–206.

Lundrigan, S., & Canter, D. V. (2001). *Spatial patterns of serial murder: An analysis of disposal site location choice.* Behavioral Sciences and the Law, 19, 595–610.

Meloy, J. R. (2000*). The nature and dynamics of sexual homicide*: An integrative review. Aggression and Violent Behavior, 5, 1–22.

Paley, B. (1996). *Jack the Ripper: The simple truth.* London: Headline.

Prentky, R. A., Burgess, A. W., Rokous, F., Hartman, C., Ressler, R., & Douglas, J. (1989). *Presumptive role of fantasy in serial sexual homicide.* American Journal of Psychiatry, 146, 887–891.

Prentky, R. A., Burgess, A. W., Rokous, F., Lee, A., Hartman, C., Ressler, R., & Douglas, J. (1989). *The presumptive role of fantasy in serial sexual homicide.* American Journal of Psychiatry, 146, 887–891.

Ressler, R. K., & Shachtman, T. (1992). Whoever fights monsters: My twenty years tracking serial killers for the FBI. New York: St. Martin's Press.

Ressler, R. K., Burgess, A. W., Douglas, J. E., Hartman, C. R., & D'Agostino, R. B. (1986). *Sexual killers and their victims: Identifying patterns through crime scene analysis.* Journal of Interpersonal Violence, 1, 288–308.

Ressler, R. K., Burgess, A. W., Douglas, J. E., Hartman, C. R., & D'Agostino, R. B. (1986). *Serial killers and their victims: Identifying patterns through crime scene analysis.* Journal of Interpersonal Violence, 1, 288–308.

Rhodes, W. M., & Conly, C. (1981). *Crime and mobility: An empirical study.* In P. J. Brantingham, & P. L. Brantingham (Eds.), *Environmental criminology* (pp. 167–188). Beverly Hills: Sage.

Rossmo, D. K. (1993). *Multivariate spatial profiles as a tool in crime investigation.* Chicago: Workshop on Crime Analysis Through Computer Mapping.

Rossmo, D. K. (2000). *Geographic profiling.* Boca Raton, FL: CRC Press.

Rossmo, D. K., Davies, A., & Patrick, M. (2004). *Exploring the geo-demographic and distance relationships between stranger rapists and their offences* (Special Interest Series: Paper 16). London: Research, Development and Statistics Directorate, Home Office.

Salfati, C. G. (2000). The nature of expressiveness and instrumentality in homicide. Homicide Studies, 4, 265–293.

Salfati, C. G. (2003). Offender interaction with victims in homicide: A multidimensional analysis of frequencies in crime scene behaviours. Journal of Interpersonal Violence, 18, 490–512.

Salfati, C. G., & Canter, D. V. (1999). Differentiating stranger murders: Profiling offender characteristics from behavioral styles. Behavioral Sciences and the Law, 17, 391–406.

Salfati, C. G., & Haratsis, E. (2001). Greek homicide: A behavioral examination of offender crimescene actions. Homicide Studies, 5, 335–362.

Salfati, C. G., and Kucharski, T. (2005). *The Psychology of criminal conduct.* In J. Trevino, & S. Guarino (Eds.), *The common subject of crime: A multi-disciplinary approach.* Anderson Publishing.

Santilla, P., Canter, D., Elfgren, T., & Hakkanen, H. (2001). *The structure of crime-scene actions in Finnish homicides.* Homicide Studies, *5*, 363–387.

Shoda, Y., LeeTiernan, S., & Mischel, W. (2002). Personality as a dynamical system: Emergence of stability and distinctiveness from intra- and

Material cu drept de autor

interpersonal interactions. Personality and Social Psychology Review, 6, 316–325.

Shoda, Y., Mischel, W., & Wright, J. C. (1994). Intraindividual stability in the organization and patterning of behaviour incorporating psychological situations in the idiographic analysis of personality. Journal of Personality and Social Psychology, 67, 674–687.

Shye, S., Elizur, D., & Hoffman, M. (1994). Introduction to facet theory: Content design and intrinsic data analysis in behavioural research. Newbury Park, CA: Sage.

Smithkey, J. (1998). Jack the Ripper: the inquest of the final victim Mary Kelly. Ohio: Key Publications.

Soothill, K., Francis, B., Ackerley, E., & Fligelstone, R. (2002). Murder and serious sexual assault: What criminal histories can reveal about future serious offending. London: Home Office.

Warren, J., Reboussin, R., & Hazelwood, R. R. (1995). *The geographic and temporal sequencing of serial rape.* Washington, DC: Government Printing Office.

Warren, J., Reboussin, R., Hazelwood, R. R., Cummings, A., Gibbs, N., & Trumbetta, S. (1998). *Crime scene and distance correlates of serial rape.* Journal of Quantitative Criminology, 14, 35–59.

White, C. R. (1932). The relation of felonies to environmental factors in Indianapolis. Social Forces, 10, 498–509.

Material cu drept de autor

CAPITOLUL IX. CONSIDERAŢII CU PRIVIRE LA COMUNICAREA ANCHETATOR – ANCHETAT

LAZĂR ELENA

Avându-se în vedere perioada socio-economică pe care o trăim, multitudinea de informaţii care ne bombardează , accesul tot mai facil la acestea şi continua dezvoltare tehnică ne face să ne punem întrebarea, şi pe buna dreptate, dacă nu cumva s-ar mai putea inventa ceva în psihologie, criminologie, criminalistică şi alte domenii conexe care să ne ajute să ne protejăm, să prevenim, să identificăm infractorii şi totodată să îi demascăm. În condiţiile enumerate mai sus putem conchide că rata infracţionalităţii a crescut fie că vorbim despre fraudă economică, viol, omor etc. dar şi de incapacitatea de a prinde sau demasca marea parte a infractorilor.

Pentru un anchetator sunt foarte importante anumite date (care încadrează persoana anchetată într-un tipar) cum ar fi: vârsta; sexul; rasa; etnie; religie; starea civilă; nivelul de inteligenţă; nivelul studiilor; statutul socio-economic; mediul din care provine; tipul de personalitate; comportament; starea de sănătate fizică şi psihică

Acestea sunt numai câteva, însă concură cu mulţi alţi indicatori psiho - socio-economici care îl definesc pe infractor, faptele acestuia şi ajută la capturarea şi anchetarea sa.

În raport de vârstă, un semnal de alarmă trebuie tras, în sensul creşterii delicvenţei juvenile. Tinerii, spre deosebire de adulţi au un alt sistem de valori, scopuri, interese şi aspiraţii. Cu cât vor fi mai constrânşi (unii dintre ei, de regula cei cu probleme economice, sociale etc. dar nu este obligatoriu) cu atât mai puţin vor respecta normele sociale şi legale , satisfacerea nevoilor lor imediate având prioritate chiar daca asta înseamnă încălcarea valorilor sociale, culturale, etice care le-au fost impuse .

Apreciez că în ultimi 10 ani formele delicvenţei au evoluat dacă se poate spune şi spre domenii de vârf, precum fraude economice, uzitând de cunoştinţe aprofundate de ştiinţa si tehnologia informaţiilor. În aceste cazuri vorbim de *talente* care daca nu ar fi avut parte de instruire şi de un nivel de trai mai mult decât decent, nu ar fi putut comite astfel de fapte. Consider că în aceste cazuri vinovatul moral este adultul (părinţii, tutorii) care neţinând cont de particularităţile psiho-intelectuale şi psiho-sociale nu au impus tânărului nişte norme de conduită morală adecvate acestuia, fără a-i împiedica dezvoltarea normală a personalităţii.

....dar, deşi delincvenţa juvenilă este considerată ca un fenomen cu profunde implicaţii negative pentru structura şi coeziunea grupurilor sociale de tineri, totuşi, problema identificării factorilor, a cauzelor, continuă să suscite interesul unei categorii largi de specialişti şi cercetători, fără să se fi ajuns la un consens între diferitele puncte de vedere vehiculate. Pentru o parte dintre cercetători, factorii psihologici sunt consideraţi ca fiind la fel de importanţi ca şi cei sociali[251].

---

[251] Fenomene psihosociale de masă , Eusebiu Tihan (coord.), Delincvenţa juvenilă factorii generatori în contextul procesului de formare a personalităţii adolescentului, Jurist **Băluţoiu Gabriel Andrei.** Editura Institutul De Ecologie Socială Şi Protecţie Umană - Focus – Bucureşti, 2002

Material cu drept de autor

Un alt fenomen alarmant este toxicomania care are la bază aşa cum am enumerat mai sus cauze economico-sociale şi a apărut inițial în țările industrializate, fenomenul extinzându-se apoi şi în țările din fostul bloc comunist care la rândul lor s-au lovit de probleme grave cum ar fi şomajul, inflație, nesiguranța zilei de mâine. Totodată atragem atenția şi asupra efectelor negative pe care micul şi marele ecran, internetul, le au prin alimentarea violenței de orice fel, violență pe care de cele mai multe ori tânărul nu o percepe la reala valoare din motive de neştiință, de exemplu cazul unui adolescent care şi-a împuşcat colegii fiind inspirat de un film.

Toxicomania (atât alcoolismul cât şi drogurile) creează dependență fizică şi psihică cu efecte nocive pentru individ şi societate .

...juridic, în legislația noastră toxicomanul este persoana care se află în stare de dependență fizică şi sau psihică cauzată de consumul de droguri, constatată de una din unitățile sanitare abilitate în acest sens de Ministerul Sănătății şi Familiei.[252]

Personal consider ca mărturia unui adolescent (şi nu numai) dependent de droguri nu poate fi relevantă deoarece acesta poate face confuzii grave având starea de conştiință alterată.

Nu voi reveni asupra acestei probleme şi la vârsta adultă deoarece persoanele dependente de droguri au în general aceleaşi tulburări psihice.

Un alt factor criminogen important este alcoolismul, care la rândul său produce tulburări mentale cu efecte grave în plan comportamental.

Deşi aparent, toxicomania prezintă pericol numai pentru toxicoman, distrugându-i sănătatea fizică şi mentală, trebuie avut în vedere faptul că toxicomanului i se modifică personalitatea (tulburări de percepție, tulburări de gândire, tulburări de vorbire, tulburări de atenție, tulburări de memorie, tulburări afective, tulburări de voință şi activitate), labil din punct de vedere psihic, individul putând deveni de o agresivitate ieşită din comun, gata oricând să săvârşească orice act abominabil numai pentru a-şi dobândi porția de drog sau alcool.

Sintetizând cele de mai sus putem spune că delicventul juvenil are tendințe agresive, carențe educaționale, instabilitate emoțională, sentimente de insecuritate şi frustrare, inadaptare socială şi şcolară, influența directă a unor grupuri delicvențiale, tulburări patologice ale personalității. Toate acestea conduc la mai mulți vinovați morali începând cu familia care nu oferă educația necesară pentru conturarea personalității adolescentului şi terminând cu societatea care nu întotdeauna promovează valorile tradiționale.

Din punct de vedere al sexului vom putea vedea mari diferențe atât in ceea ce priveşte tipul de infracțiuni comise cât si structura psihologică care a stat la baza lor.

Conform datelor publicate de Inspectoratul General al Poliției Române (dar care nu este structurat pe sexe), dacă privim infracțiunile comise consider edificator faptul că tipul infracțiunilor comise de femei este mai mic pe de o parte, pe de altă parte şi numărul lor de asemenea.

---

[252] Conf. Univ. Dr. **OCTAVIAN POP**, Drogul şi toxicomania

Material cu drept de autor

INFRACȚIUNI SĂVÂRȘITE CU VIOLENȚĂ 2002 - 2006

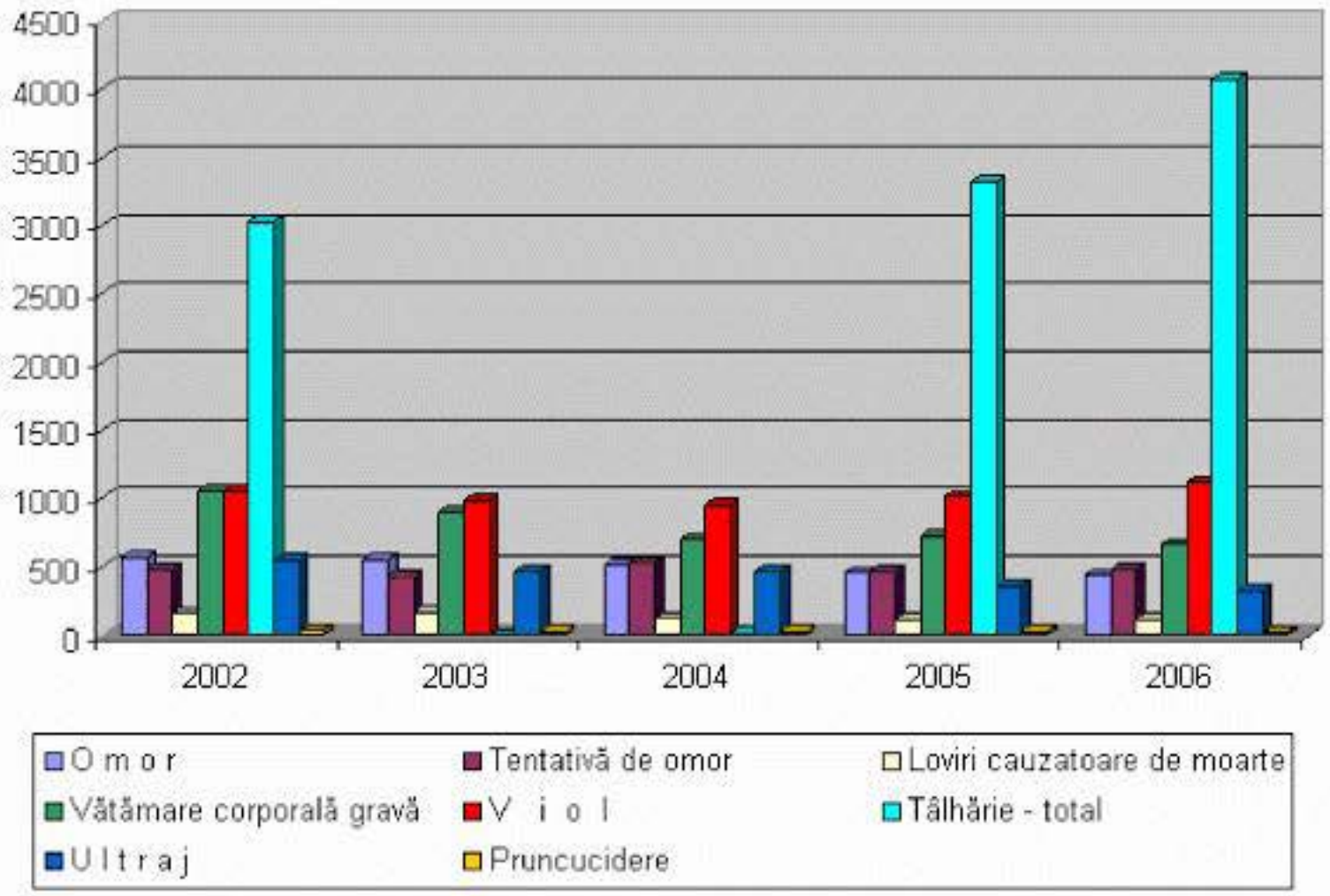

	2002	2003	2004	2005	2006
O m o r	563	551	516	453	438
Tentativă de omor	485	428	524	457	479
Loviri cauzatoare de moarte	156	162	122	109	120
Vătămare corporală gravă	1.052	893	700	724	662
V i o l	1.052	983	953	1013	1.116
Tâlhărie - total	3.025	2.782	3.087	3.326	4.078
U l t r a j	556	457	461	355	327
Pruncucidere	38	25	25	32	20

Site realizat de Direcția Comunicații şi Informatică din cadrul Inspectoratului General al Poliției Române

Material cu drept de autor

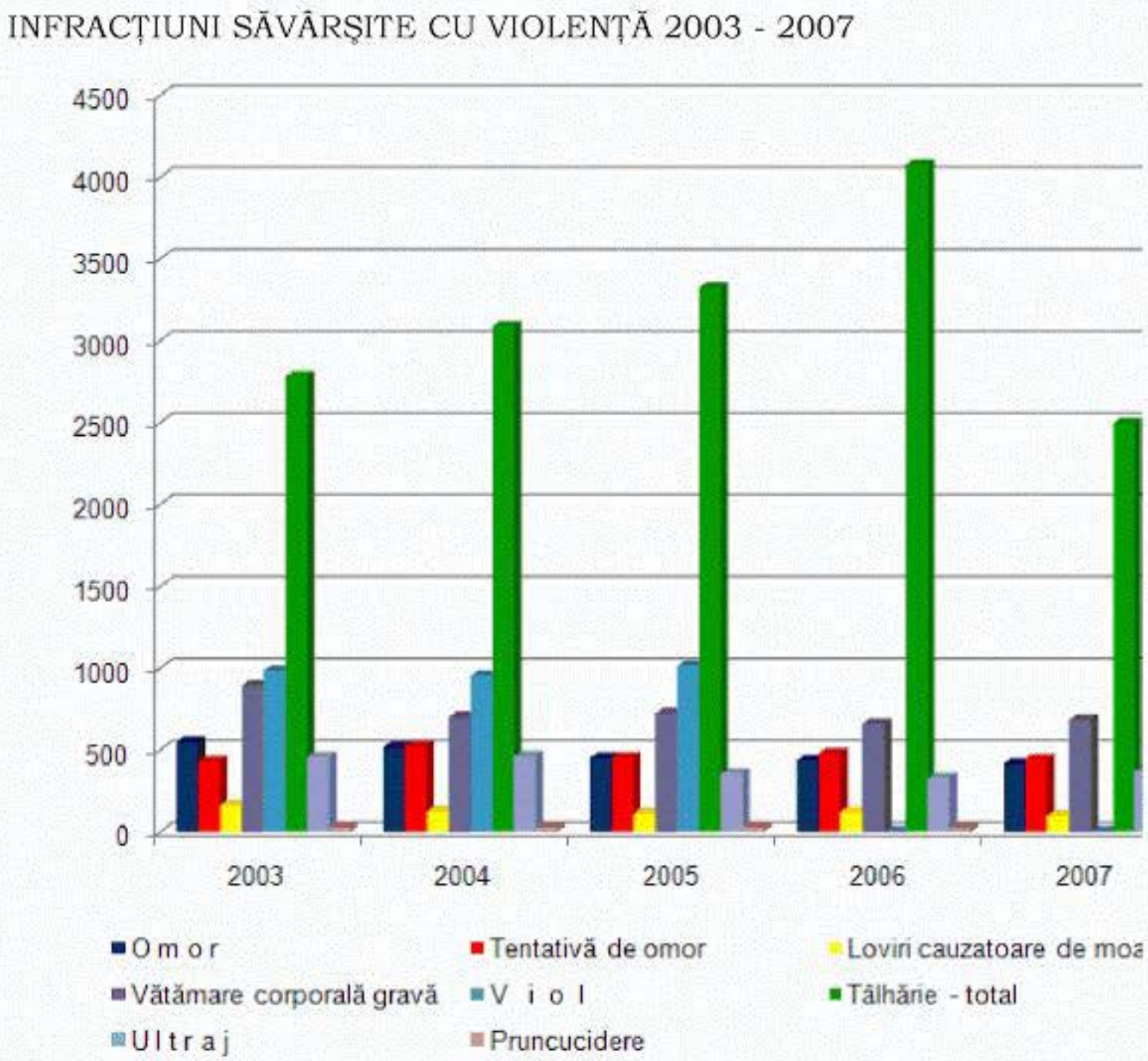

	2003	2004	2005	2006	2007
O m o r	551	516	453	438	416
Tentativă de omor	428	524	457	479	445
Loviri cauzatoare de moarte	162	122	109	120	101
Vătămare corporală gravă	893	700	724	662	684
V i o l	983	953	1013	1.116	1.048
Tâlhărie - total	2.782	3.087	3.326	4.078	2.496
U l t r a j	457	461	355	327	369
Pruncucidere	25	25	32	20	21

Conform Dicționarului Explicativ al limbii române vom găsi definit cuvântul **RÁSĂ.** *Fiecare dintre grupurile biologice de populații, caracterizate prin culoarea părului, a pielii și prin alte particularități exterioare* și **ETNÍE** *unitate etnică, determinată în timp și spațiu, cu trăsături de civilizație și cultură (limbă, tradiții etc.) comune.*

Privind cu atenție tabelul cu populația României (de la Recensământul din 2002) care cuprinde procentajul pe etnii și alte rase care locuiesc pe teritoriul nostru însă nu avem date edificatoare care să reflecte rata infracționalității în funcție de aceasta. Aceeași situație o găsim și in funcție de religie.

Material cu drept de autor

POPULATIA DUPA ETNIE	ROMANIA	IN PROCENTE
TOTAL POPULATIE STABILA	21698181	100
ROMANI	19409400	89,5
MAGHIARI	1434377	6,6
RROMI (TIGANI)	535250	2,5
GERMANI	60088	0,3
UCRAINIENI	61091	0,3
SARBI	22518	0,1
TURCI	32596	0,2
TATARI	24137	0,1
SLOVACI	17199	0,1
EVREI	5870	*
RUSI-LIPOVENI	36397	0,2
BULGARI	8092	*
CEHI	3938	*
CROATI	6786	*
GRECI	6513	*
POLONEZI	3671	*
ARMENI	1780	*
SLOVENI	175	*
RUTENI	262	*
CARAOVENI	207	*
ITALIENI	3331	*
CHINEZI	2249	*
ALBANEZI	520	*
GAGAUZI	45	*
MACEDONENI SLAVI	731	*
CEANGAI	1370	*
ALTA ETNIE	13653	0,1
NEDECLARATA	5935	*
* - sub 0,1%		

POPULATIA DUPA RELIGIE LA RECENSAMANTUL DIN 2002

	ROMANIA	IN PROCENTE
TOTAL POPULATIE STABILA	21698181	100
ORTODOXA	18806428	86,7
ROMANO-CATOLICA	1028401	4,7
GRECO-CATOLICA	195481	0,9
REFORMATA	698550	3,2
EVANGHELICA DE CONFESIUNE AUGUSTANA	11203	0,1
EVANGHELICA LUTHERANA SINODOPRESBITERIANA	26194	0,1
UNITARIANA	66846	0,3
ARMEANA	775	*
CRESTINA DE RIT VECHI	39485	0,2
BAPTISTA	129937	0,6

Material cu drept de autor

PENTICOSTALA	330486	1,5
ADVENTISTA DE ZIUA A SAPTEA	97041	0,4
CRESTINA DUPA EVANGHELIE	46029	0,2
EVANGHELICA	18758	0,1
MUSULMANA	67566	0,3
MOZAICA	6179	*
ALTA RELIGIE	87225	0,4
FARA RELIGIE	13834	0,1
ATEI	9271	*
RELIGIE NEDECLARATA	18492	0,1
* - sub 0,1%		

COMUNICARE-LIMBĂ-LIMBAJ

Din punct de vedere *psihologic*, comunicarea este, în primul rând, o percepție, *sociologic* însă comunicarea presupune o relație între indivizi. Comunicarea conferă stabilitate şi coeziune grupurilor sociale. Prin intermediul comunicării, individul intră în relație cu ceilalți, îşi însuşeşte normele şi valorile indispensabile pentru existența sa ca ființă socială, primeşte şi oferă informații. Comunicarea este, într-un fel, forța care pune în mişcare mecanismele sociale.

Pentru a comunica, în afară de emițător şi receptor, este necesar şi un limbaj comun celor doi. Limbajul este o funcție de exprimare şi de comunicare a gândirii prin utilizarea de semne, care au o valoare identică pentru toți indivizii din aceeaşi specie, în limitele unei arii determinate. Limbajul este, în acelaşi timp, act şi instrument de comunicare. Există mai multe forme de limbaj: pasiv (acela pe care îl înțelegem); activ (acela pe care îl folosim, întotdeauna mai redus decât cel pasiv); verbal; nonverbal (gesturi, mimică etc.). Limbajul nonverbal (gesturile, mimica, atitudinile) este în numeroase cazuri suficient pentru a exprima intențiile, dispozițiile indivizilor.

Totodată trebuie să diferențiem *limba şi limbajul* două noțiuni strâns legate între ele şi extrem de importante pentru comunicare.

Limba reprezintă totalitatea mijloacelor lingvistice (fonetice, lexicale şi gramaticale) si reprezintă totalitatea însuşirilor şi particularităților individuale. Limba este un câştig extraindividual, iar comunicarea poate fi înțeleasă ca liant al vieții psihice, în societatea umană. Limbajul este definit ca fiind activitatea psihică de comunicare între oameni, cu ajutorul limbii. Între limbă şi limbaj credem ca putem sublinia anumite diferențe cum ar fi:

- limba este un fenomen social, care apare la nivelul societății;
- limbajul este un fenomen individual.

În anul 1988 De Vito stabileşte ca cele mai importante scopurile ale comunicării sunt:· descoperirea personală;· descoperirea lumii;· stabilirea relațiilor cu sens;· schimbarea atitudinii şi · joc şi distracții

Alte clasificări ale comunicării, se referă la existența următoarelor tipuri de comunicare: comunicare interpersonală (desfăşurată între două persoane) şi comunicare de grup, divizată în intragrupal şi intergrupal.

Comunicarea poate genera cercetări, idei, contradicții, dar şi sinteze. În mod obişnuit, clasificarea comunicării se referă la: comunicarea non-verbală şi comunicarea verbală. Comunicarea non-verbală se realizează şi prin

Material cu drept de autor

intermediul unor mijloace - altele decât vorbirea. Mai amplu şi mai bine investigate sunt: corpul uman, spațiul sau teritoriul, imaginea. Comunicarea verbală (limbajul) este unul dintre mijloacele cele mai specific umane, cel mai frecvent folosit în comunicarea interumană. Limbajul este mai mult decât un mijloc de transmisie, el este şi un mod aparte de conduită a individului.

Cunoaşterea datorită caracterului ei complex care se bazează pe observație nu se limitează la aspectele de suprafața, direct sesizabile. Astfel, cu ajutorul mecanismelor gândirii (judecata, raționamentul, de tip analitic sau sintetic, inductiv sau deductiv) pătrunde dincolo de acestea, dezvăluind laturi noi, anterior necunoscute. Bineînțeles, baza observării o vor constitui elementele de suprafața care sunt cel mai uşor de determinat: aspectul fizic şi manifestările de comportament sub variatele lor forme: mersul, mimica, gesturile, vorbirea, îmbrăcămintea etc.

Între aspectul fizic sau conformația corporală a indivizilor şi particularitățile lor de structură psihică, există legături, într-un fel sau altul, conformația fizică repercutându-se asupra activității psihice. Pe de altă parte, particularitățile conformației corporale nu sunt exclusiv definitorii, ci reprezintă numai una dintre numeroasele surse de influență asupra structurii psihice şi asupra conduitei oamenilor. Observațiile au confirmat că exista legături între aspectul fizic şi însuşirile psihice ale oamenilor. Referitor la aspectul fizic şi comportamental acestea pot fi împărțite în două mari grupe:

- simptomatica stabilă şi
- simptomatica labilă.

Simptomatica stabilă cuprinde toate datele care pot fi obținute prin observare sau chiar prin măsurarea corpului subiectului în stare de nemişcare, cum ar fi: înălțimea, greutatea, lărgimea umerilor, circumferința toracică, circumferința abdominală, lungimea şi grosimea mâinilor şi picioarelor, circumferința şi diametrele craniene etc. Aceste mărimi corporale nu sunt analizate în mod independent, ci în strânsă corelație, în cadrul unor grupări ca: tipul constituțional şi fizionomia.

Tipul constituțional reprezintă un anumit mod de îmbinare a caracteristicilor fizice cu cele psihice, în aşa fel încât din cunoaşterea unora să poată fi deduse celelalte. Printre tipologiile mai larg utilizate se numără cea elaborată de Kretschmer. Aceasta distingea, la extreme, tipurile astenic şi picnic, iar ca formă intermediară tipul atletic.

La tipul *astenic* predomină, fizic, dezvoltarea pe verticală, în sensul că dimensiunile transversale ale corpului (circumferința toracică, lățimea umerilor, etc.) sunt mai reduse, în raport cu înălțimea, decât la majoritatea oamenilor. De asemenea, greutatea este inferioară celei normale la înălțimea respectivă. Pe plan psihic la tipul astenic pot fi întâlnite una sau mai multe dintre următoarele particularități:

- înclinație către domeniile de cunoaştere care presupun un nivel ridicat de abstractizare, ca: filosofia, matematica, logica etc.;
- cedare uşoară în fața tentației de a specula cu abstracțiuni; tendința de a generaliza prea repede sau excesiv, de a emite sentințe ce nu admit replică; sensibilitate deosebită pentru etichetă; înclinație în toate manifestările, de a ține seama mai mult de formă, în dauna fondului, meticulozitate, minuțiozitate, predilecție pentru atitudine critică negativă, scepticism, inerție sau opoziție fața de ideile formulate de alții, uneori sarcasm şi chiar

Material cu drept de autor

cinism; un *simț*[253] acut al onoarei şi demnității; manifestări de egoism. Tipul astenic ar fi înclinat spre maladii ca tuberculoza sau, din punct de vedere neuropsihic, schizofrenia.

Tipul *picnic* se caracterizează, fizic, prin preponderența dimensiunilor transversale fața de cele longitudinale, înfățişându-se privirii ca (relativ) scund, gras, uneori chiar rubicond, cu mâini şi picioare scurte *pline*. Se susține că din punct de vedere neuropsihic ar fi predispus spre maladii cu caracter ciclic (ciclotimie)[254]. De asemenea toate manifestările sale cunosc o continuă alternanța de maxime şi minime. Pe plan psihic, la acest tip pot fi întâlnite însuşiri ca: vioiciune, mobilitate mare, optimism, umor, spontaneitate,; capacitatea de a stabili uşor contacte, dar şi o anumită superficialitate în relațiile sociale; lipsă de ambiție, uneori şi de tact; tendința de a neglija principiile, de a înclina către concesii şi compromisuri; toleranța excesivă fața de subalterni; înțelegere rapidă a realității, cu deosebire sub aspectele ei de suprafața, spirit practic, inițiativa.

Tipul *atletic* bine proporționat din punct de vedere al conformației fizice, constituie şi din punct de vedere psihologic o treaptă intermediară între tipurile extreme menționate mai sus. La acest tip se întâlneşte, de regulă, înclinația către activități care reclamă un volum mare de mişcări, precum şi un mare consum energetic, cum sunt majoritatea ramurilor sportive, dar şi activitățile ce se desfăşoară pe spații mari, caracterizate prin schimbări rapide de situație şi care solicită decizie promptă, prezența de spirit, energie şi îndemânare în mişcări etc. Întruneşte o serie de însuşiri ca: echilibru emoțional, trăiri afective de tip astenic (bună dispoziție, optimism - dar fără aspectele de jovialitate specifice tipului picnic), încredere în sine, bazată pe aprecierea lucidă, realistă a propriilor posibilități etc.

În realitate se întâlnesc foarte rar indivizi care să corespundă întru-totul tabloului de însuşiri fizice şi psihice specific tipurilor notate mai sus, cei mai mulți indivizi se apropie mai mult de unul sau altul dintre aceste tipuri. Cunoaşterea tipurilor facilitează identificarea particularităților psihice ale indivizilor pe care îi observăm.

Simptomatica labilă include toate aspectele dinamice ale corpului, respectiv cele care prezintă schimbări importante de la un moment la altul:

a) pantomima (ținuta, mersul, gesturile)
b) mimica (expresiile feței)
c) modificările vegetative
d) vorbirea

Interpretarea psihologică depinde de experiența celui ce observă (anchetatorul), dar şi de *expresivitatea* celui care transmite (anchetatul). Cunoaşterea se realizează la început pe baza elementelor exterioare care sunt cel mai uşor de sesizat: statura, ținuta, mersul, gesturile, fizionomia şi mimica, exprimarea etc.

Mersul furnizează, de asemenea, numeroase indicații asupra însuşirilor psihice ale oamenilor. Se disting următoarele tipuri de mers: lent şi greoi; lent şi nehotărât, timid; rapid, energic, suplu şi ferm. Acestea au semnificații psihologice distincte.

---

253 RĂŞCANU, RUXANDRA ,Psihologie şi comunicare, Editura Universității Bucureşti, 2002

254 RĂŞCANU, RUXANDRA ,Psihologie şi comunicare, Editura Universității Bucureşti, 2002

Material cu drept de autor

Mersul rapid denotă o mobilitate mare pe plan neuropsihic, tot aşa după cum mobilitatea redusă, neuropsihică se exprimă, printre altele şi printr-un mers lent.

În sfârşit, mersul constituie şi un semn al coloraturii afective a trăirilor individului. Buna dispoziţie, optimismul, încrederea în sine au drept corespondent mersul rapid, vioi, ferm, cu paşi largi, în vreme ce tristeţea, stările depresive determină un mers lent, cu paşi mici. Chiar în vorbirea curentă se întrebuinţează expresia *mers abătut*. La rândul lor, emoţiile determină perturbări ale mersului.

Astfel, la unii indivizi simpla senzaţie că sunt urmăriţi cu privirea de către cineva este suficientă pentru a le perturba automatismul mersului şi a-i face, de pildă, să se împiedice. Stările emoţionale deosebit de puternice, şocurile, pot avea ca efect incapacitatea, momentană sau de durată mai lungă, de a merge.

Mersul lent şi greoi (la definirea lui ca atare ţinându-se seama şi de sexul şi vârsta individului) indică o redusă mobilitate motorie - şi adesea chiar mintală (în special când este însoţit de vorbire şi gesturi lente, aspecte care apar mai frecvent la constituţiile mai masive). Dacă acest gen de mers este observat la un individ aparţinând constituţiei astenice, el poate constitui fie expresia, fie efectul unei stări maladive. Iar la persoanele de vârstă înaintată el constituie o caracteristică naturală, semnificând scăderea amplă a resurselor de energie psiho-fizică.

Dintre tipurile temperamentale, acest tip de mers se întâlneşte mai frecvent la flegmatic - întrunind în plus caracteristica unor reduse modificări de viteză şi ritm, chiar atunci când astfel de modificări ar fi obiectiv necesare. Este vorba de categoria de oameni care se spune că *nu-şi ies din pas, orice s-ar întâmpla.*

Mersul lent, nehotărât, timid indică după cum se poate deduce chiar din termenii utilizaţi pentru definirea să, în special lipsă de încredere în sine datorită unei emotivităţi excesive. Dintre tipurile temperamentale, cel melancolic întruneşte în mod frecvent caracteristicile acestui tip de mers.

Mersul rapid, energic, suplu şi ferm se întâlneşte la adultul tânăr, sănătos, dispunând de însemnate resurse energetice şi care manifestă o deplină încredere în posibilităţile sale (cel puţin în legătură cu atingerea scopului concret pe care îl urmăreşte în momentul respectiv). El indică, de asemenea, echilibrul emoţional, promptitudinea în decizii şi perseverenţa. Acest tip de mers este caracteristic tipului sanguinic. Dacă însă proprietăţile menţionate apar exagerate, este probabil ca individul în cauză să aparţină structurii colerice.

O altă categorie de manifestări care intră în sfera pantomimei o constituie gesturile.

GESTURILE reprezintă, alături de mers şi de modificările poziţiei corpului ca atare, unul dintre cele mai vechi mijloace de exprimare a reacţiei organismului la o modificare survenită în mediul exterior sau interior. Rolul lor este acela de a restabili echilibrul cu mediul sau de a realiza echilibrul cu mediul exterior sau interior. Altfel spus, rolul gesturilor constă în încercarea de a restabili echilibrul cu mediul sau de a realiza echilibrul pe o treaptă nouă, superioară - actul de comunicare fiind în acest caz un cod sintetic de informaţii utile. Gesturile pot fi împărţite în trei mari diviziuni: instrumentale, retorice şi reactive.

Material cu drept de autor

a) Gesturile instrumentale sunt cele prin intermediul cărora se efectuează o anumită activitate. Dintre mână şi picior, rolul instrumental mai amplu revine mâinii. Desigur, piciorul deține şi el un rol, inferior celui al mâinii. Datorită funcției instrumentale la care a fost supusă pe parcursul a milioane de ani, mâna a ajuns să întrunească particularități anatomo - fiziologice care fac din ea un instrument de execuție neegalată, în universul cunoscut, sub raportul varietății utilizării: apucare, tragere, împingere, ridicare, coborâre, lovire, rotire, răsucire etc., un instrument al variației energiei puse în acțiune, un instrument al preciziei etc. Nici una dintre maşinile create de om nu a atins, în ceea ce priveşte multilateralitatea funcțiilor, perfecțiunea mâinii. Dar, oricât de dezvoltată, mâna rămâne un instrument pus în acțiune de o serie întreagă de mecanisme psihice. De aceea, observarea gesturilor instrumentale, în special a celor efectuate cu ajutorul mâinilor, poate pune în lumină multe dintre particularitățile mecanismelor psihice care stau în spatele lor. Pantomima în genere transmite, comunică, dar gesturile au *registre* speciale şi decoduri specializați de percepere şi înțelegere.

Există gesturi instrumentale generale şi specifice:

- Gesturile instrumentale generale sunt cele la care recurg practic toți oamenii aparținând aceluiaşi mediu social-cultural pentru satisfacerea diverselor lor trebuințe: activitățile casnice şi gospodăreşti, nutriția, îngrijirea copiilor, scrisul şi cititul etc., iar specifice sunt cele implicate în exercitarea activităților profesionale, diferite de la o profesie la alta.

Oricât de variate, gesturile instrumentale generale pot fi analizate prin prisma unui număr redus de criterii: viteza, frecvența, intensitatea, amplitudinea, planul de efectuare, precizia şi, în strânsă legătură cu cea din urmă, eficacitatea. Viteza gesturilor instrumentale reprezintă, la fel ca şi mersul, o expresie a dinamicii neuropsihice, cu cât gesturile sunt mai rapide, cu atât ele semnifică o mobilitate neuropsihică mai mare. De aceea, promptitudinea declanşării, precum şi viteza efectuării gesturilor comune - începând cu mâncatul şi terminând cu scrisul - reprezintă unii dintre cei mai importanți indici pentru identificarea tipului temperamental, viteza cea mai mare întâlnindu-se la tipul coleric, iar cea mai mică la tipul flegmatic.

Din analiza raportului dintre viteza şi precizia gesturilor instrumentale putem obține următoarele concluzii:

- Gesturile rapide, dar de o precizie mediocră denotă în general o stare de hiperexcitabilitate - care constituie o caracteristică *naturală* a temperamentului coleric.
- Gesturile prompte, sigure şi precise denotă calm, stăpânire de sine, încredere în sine, prezența de spirit etc.
- Gesturile lente, dar sigure şi precise denotă meticulozitate, grijă pentru amănunte, tendința de a neglija dimensiunea temporală a activității în favoarea calității. Această categorie de însuşiri poate fi întâlnită mai frecvent la temperamentul flegmatic. Mult exagerate, luând forma pedanteriei, respectiv caracterul unei manii, ele pot apărea însă şi la alte tipuri temperamentale, de pildă la melancolic.
- Gesturile variate ca viteză, dar sistematic lipsite de precizie denotă totdeauna neîndemânare, în spatele acesteia putând sta cauze diferite: lipsă de interes pentru activitatea respectivă, nivel scăzut de mobilizare energetică, lipsă de exercițiu, lipsă de simț practic (nivel scăzut al inteligenței practice).

Material cu drept de autor

O categorie specială de gesturi instrumentale o reprezintă cele implicate în scris. În mod sigur, scrisul are şi anumite semnificaţii psihologice. Nu vom insista însă asupra lor întrucât problema - deosebit de complexă şi cu aspecte încă insuficient clarificate depăşeşte cadrul lucrării de faţa.

- Gesturile retorice sunt cele care, fie însoţind, fie înlocuind vorbirea, au drept scop să convingă interlocutorul sau, ceva mai mult, să provoace acestuia o anumită stare emoţionala sau afectivă.

Limbajul gesturilor reprezintă cel mai vechi sistem de comunicare, el apărând pe scara animală cu mult înaintea vorbirii. El a servit - şi continuă să o facă - la comunicarea în special a emoţiilor: frica, mânia, veselia, tristeţea etc. Dezvoltarea vorbirii nu a scăzut cu nimic din importanţa gesturilor ca mijloc de comunicare, cea mai bună dovadă fiind acea că adesea abia gesturile care însoţesc un anumit mesaj verbal precizează sensul în care trebuie să fie interpretat acesta.

Ca urmare a celor spuse mai sus, semnificaţiile gesturilor retorice sunt tot aşa de numeroase şi variate ca şi cele ale vorbirii propriu-zise.

O serie de concluzii psihologice pot fi desprinse în primul rând din caracteristicile de ordin formal ale gesturilor, cum sunt: frecvenţa, amplitudinea, energia, planul de efectuare etc. Astfel:

- Gesturile *rare*, de mică amplitudine (strânse pe lângă corp) pot să denote: atitudine defensivă, teamă; nivel scăzut al mobilizării energetice, ca urmare a oboselii, a unei stări depresive, sau a unei stări maladive, stare de indiferenţa, plictiseală, apatie; apartenenţa individului la tipul temperamental melancolic; tendinţa la izolare etc.
- Gesticulaţia *bogată*, impetuoasă, largă (uneori, de o amplitudine periculoasă pentru cei din jur) este caracteristică tipului constituţional picnic, iar dintre tipurile temperamentale, colericului şi, în măsură mai mică, sanguinicului. Ea poate să denote: stare emoţional-afectivă de tip stenic sau hiperastenic (bună dispoziţie, veselie, volubilitate, jovialitate, mergând până la euforie); nivel ridicat de mobilizare energetică; elan, înflăcărare pentru o idee sau o cauză, vădind totodată tendinţa de a-i antrena, de a-i câştiga şi pe cei din jur la cauza respectivă etc.
- Gesturile *repezi*, violente efectuate îndeosebi pe direcţia *înainte*, în special când însoţesc vorbirea cu tonul ridicat, pot denota: stare de iritaţie, dorinţa de afirmare proprie, de dominare; exercitarea conştientă a autorităţii etc.

Gesturile reprezintă un limbaj direct, în sensul că înţelegerea lor nu este dependentă de noţiuni, respectiv de cuvinte. Ele sunt uşor de înţeles pentru că înapoia lor se află un *exerciţiu* de milioane de ani. Dar, tocmai datorită numeroaselor semnificaţii pe care le pot avea gesturile, interpretarea lor în scopul cunoaşterii oamenilor este întrucâtva dificilă. Raportul dintre exprimarea verbală şi cea prin gesturi este edificator pentru posibilităţile de exprimare ale individului. Există oameni care, pentru că nu găsesc cu uşurinţa cuvintele necesare pentru ceea ce vor să spună recurg mai degrabă la gesturi. Caracterul spontan sau *elaborat* al gesturilor, în măsura în care poate fi sesizat, ne sugerează *secvenţe* privind sinceritatea individului, gradul în care el este convins de ceea ce spune şi ne trimite la abordarea mult mai complexă a atitudinilor.

- Gesturile *reactive* sunt constituite din acele mişcări ale corpului şi membrelor efectuate ca răspuns la diferite solicitări sau situaţii neaşteptate cu care este confruntat individul. Spre deosebire de mişcările efectuate ca răspuns la solicitările sau situaţiile aşteptate, care, putând fi gândite sau

Material cu drept de autor

pregătite, intră în mod firesc în sfera gesturilor instrumentale, cele reactive nu sunt elaborate conştient, ele servind, în marea majoritate a cazurilor, unor scopuri de apărare.

La fel ca şi mersul sau celelalte categorii de gesturi, manifestările reactive pot fi analizate prin prisma unor criterii ca: promptitudinea declanşării, viteza de desfăşurare, numărul (frecvența), amplitudinea, intensitatea etc. În funcție de acestea, gesturile reactive sunt edificatoare pentru dinamica neuropsihică, resursele energetice şi în special caracteristicile reactivității emoționale, de la manifestările extreme de tipul hipostenic (blocajul, incapacitatea de a acționa etc.), până la cele extreme de tipul hiperstenic (avalanşa de mişcări, acțiunile haotice, fenomenele de pronunțată iritație). Toate acestea ne arată rolul deosebit de important al cunoaşterii psihismului uman în dinamică.

MIMICA reprezintă ansamblul modificărilor expresive la care participă părțile mobile ale feței: ochii, sprâncenele, fruntea, gura, maxilarele, obrajii. Nu există însă nici o îndoială că la expresivitatea feței concură, chiar fără voia individului, şi o serie de elemente statice aparținând fizionomiei, respectiv simptomaticei stabile, cum sunt: culoarea părului şi a feței, culoarea ochilor, conformația feței, profilul în ansamblu, profilul frunte-nas, profilul nas-gură-bărbie, forma maxilarelor etc. Expresivitatea feței depinde cel mai mult de elementele mobile, astfel încât noțiunile de mobilitate şi expresivitate sunt cu referire în mimică - aproape sinonime. Expresivitatea feței este asigurată însă în special de elementele mobile: ochii, sprâncenele, fruntea, gura, maxilarele etc.

Un rol esențial revine privirii, aceasta reprezentând întrucâtva *cheia expresiei feței.* Expresiile feței sunt extrem de variate: mirare, nedumerire, interogare, înțelegere, melancolie, tristețe, veselie, mânie, severitate, culpabilitate, ruşine etc. Nu vom intra in amănunte insa vom distinge: *privire inteligentă, privire lucidă, privire opacă* etc. Un rol important de asemenea, joacă direcția privirii în determinarea expresiei feței. Vom putea observa:

- *privire în gol* care denotă nedumerire, efort de înțelegere;
- *privirea în jos* denotă umilința, sentimentul vinovăției, ruşine etc;
- *privirea în ochii,* ochii îndreptați ferm către interlocutor susținând privirea acestuia denotă sinceritate, atitudine deschisă, hotărâre;
- *privirea care fuge,* specifică, în toate direcțiile, neputând-o fixa şi susține pe cea a interlocutorului denotă lipsă de fermitate, tendința de a-şi ascunde gândurile, intențiile, iar uneori prin sentiment al vinovăției sau laşitate.

Chiar dacă nu se încadrează în mimică foarte edificatoare sunt în special trăirile emoțional-afective. În cazul unei trăiri emoționale deosebit de puternice, pot fi întâlnite modificări vegetative ca: tulburări respiratorii (respirație *agitată*, neregulată, eventual cu spasme etc.), modificări ample ale culorii feței (treceri rapide de la eritem/înroşirea feței/ la paliditate sau invers), uscarea gurii, modificarea vocii (datorită tulburării contracțiilor muşchilor ce fac parte din aparatul fonator); pusee, sudorale (momente de transpirație abundentă alternând cu altele de "uscăciune" excesivă); frisoane, *clănțănitul* dinților; bâlbâială sau mutism; pierderea controlului sfincterelor (cu evacuări involuntare sau mai des decât în mod obişnuit de materii fecale sau urină); criză de plâns cu lăcrimare; senzația de (sonoritatea); fluența, debitul sau viteza, intonația, pronunția (şi în legătură cu aceasta, eventualele defecțiuni de limbaj). Aceste însuşiri nu sunt lipsite de semnificație psihologică.

Material cu drept de autor

Intensitatea medie a sunetelor constituie un indice al fondului energetic al individului, dar şi al unor însuşiri ca: hotărârea, autoritatea, calmul, încrederea în sine. Ca urmare, vocea puternică, sonoră denotă energie, siguranța de sine, hotărâre etc., în vreme ce vocea de intensitate sonoră scăzută indică lipsă de energie, eventual oboseală, nesiguranța, emotivitate, nehotărâre etc.Fluența - respectiv caracterul continuu sau discontinuu al vorbirii - constituie un indice direct al mobilității proceselor cognitive, al vitezei de conceptualizare, de ideație. Vorbirea fluentă (continuă, curgătoare) denotă uşurința în găsirea cuvintelor, a termenilor convenabili pentru exprimarea ideii dorite, ceea ce presupune, printre altele, rapiditate şi precizie în desfăşurarea activității cognitive (implicând diverse aspecte din procesele de gândire, memorie, mergând până la atenție şi imaginație), precum şi un tonus neuropsihic ridicat. Dimpotrivă, vorbirea lipsită de fluența (discontinuă, întreruptă frecvent de pauze) denotă dificultăți de conceptualizare, respectiv dificultăți în găsirea cuvintelor adecvate demersului. Desigur, nu este vorba aici de situațiile de necunoaştere a problemei în discuție, în care orice individ poate prezenta o anumită lipsă de fluența în expunere, ci de acelea în care este evident că lipsa de fluența reprezintă o caracteristică a individului. Debitul sau viteza exprimării constituie cel mai adesea o caracteristică temperamentală. Astfel, în vreme ce colericul vorbeşte mult şi repede, flegmaticul se exprimă folosind un debit deosebit de redus. Pe de altă parte, debitul depinde de gradul de cunoaştere a obiectului discuției, de relația afectivă în care se află individul care vorbeşte cu interlocutorul său. Astfel, cu cât cunoaşterea obiectului este mai amplă, cu atât debitul va fi mai mare. De asemenea, debitul este mai mare atunci când relația dintre indivizii între care se poartă discuția are caracteristicile unor afinități între persoane. Relația de respingere, unilaterală şi cu atât mai mult bilaterală, se caracterizează în primul rând prin reducerea sau chiar suspendarea comunicării verbale dintre indivizii în cauză. Intonația are, de asemenea, multe componente psihice. Cea mai importantă ar putea fi considerată capacitatea sau tendința exteriorizării pe plan social a trăirilor emoțional-afective. Astfel, intonația bogată în inflexiuni este caracteristică indivizilor cu un fond afectiv bogat şi care în acelaşi timp tind, conştient sau mai puțin conştient, să-şi impresioneze (afectiv) interlocutorii. În schimb, intonația plată, monotonă, săracă în inflexiuni poate denota fie un fond afectiv sărac, fie anumite dificultăți sau inhibiții în comportamentul social precum: incapacitatea exteriorizării propriilor sentimente, dificultăți în stabilirea de contacte cu oamenii din cauza timidității etc. Pronunția depinde pe de o parte de caracteristicile neuropsihice, iar pe de altă parte de nivelul de cultură generală şi profesională a individului. Ca tipuri se disting: pronunția deosebit de corectă (reflectând o grijă pentru corectitudine), pronunție de claritate şi corectitudine medie, pronunție neclară, neglijența. Cel mai frecvent, forme defectuoase de pronunție pot fi întâlnite la temperamentele extreme, la colerici şi la melancolici. Astfel, colericii din pricina grabei deformează unele cuvinte, iar pe altele chiar le elimină, *mănâncă* din vorbire, înlocuindu-le cu gesturi sau prin expresii de mimică. Pe de altă parte, la melancolici se constată adesea scăderea sensibilă a sonorității şi contopirea în sunete confuze a unor sfârşituri de cuvinte sau de frază. În strânsă legătură cu pronunția trebuie să fie luate în considerare eventualele particularități sau chiar defecțiuni de limbaj. Acestea pot servi pe de o parte la identificarea vocii, în absența imaginii interlocutorului (în comunicațiile telefonice etc.); iar pe de altă parte, ele pot da şi unele indicații asupra trăsăturilor sale psihice. De

Material cu drept de autor

exemplu, în cazul manifestărilor de bâlbâială se poate presupune, fără mari riscuri de a greşi, că individul respectiv se caracterizează şi printr-o reactivitate emoţionala sporită.

b) Analiza semantică vizează o altă latură a vocabularului şi anume semnificaţiile termenilor utilizaţi. În legătură cu aceasta, pot fi supuse analizei: structura vocabularului, cantitatea de informaţie şi nivelul de abstractizare a termenilor, adecvarea lor la conţinutul sau obiectul comunicării, coerenţa în judecaţi şi raţionamente, plasticitatea şi expresivitatea termenilor. Prin structură se înţelege în linii mari numărul şi varietatea termenilor. Un vocabular bogat şi variat denotă, abstracţie făcând de nivelul cunoştinţelor generale sau profesionale, interes pentru cunoaştere, precum şi o anumită capacitate intelectuală, respectiv posibilitatea de a înţelege şi rezolva mai uşor situaţiile întâlnite în viaţa sau activitate. Pe de altă parte, se ştie că oamenii se deosebesc mult sub raportul capacităţii de exprimare: în vreme ce unii pot spune multe, cu ajutorul unor cuvinte puţine, dar bine alese, alţii, chiar cu preţul a numeroase cuvinte spun în realitate foarte puţin. Astfel, prin plasticitate şi expresivitate, din punct de vedere psihologic, se înţeleg acele însuşiri ale limbajului care reflectă capacitatea individului de a reda nu numai realitatea ca stare, ci şi atitudinea să faţa de ea, într-un mod susceptibil de a provoca şi la cei din jur aceeaşi rezonanţa afectivă. Din plasticitatea şi expresivitatea termenilor se pot deduce: nivelul intelectual, bogăţia fondului lexical, raportul în care se plasează individul cu lumea în general, caracteristicile sale de ordin afectiv etc. Tot în cadrul simptomaticii labile intră apoi ticurile, reacţii stereotipe ce se repetă des, de multe ori fără ştirea şi în orice caz fără voia individului, ce pot apărea fie numai într-una din categoriile menţionate (pantomimă, mimică, gesturi, vorbire), fie ca o manifestare complexă, împrumutând elemente din mai multe categorii. Uneori, ticurile dezvăluie anumite particularităţi psihice ca nervozitate, emotivitate etc. Totdeauna însă ele ajută la particularizarea cunoaşterii oamenilor, facilitând evocarea lor. Se întâmplă chiar ca un detaliu în aparenţa neînsemnat, cum este un tic, o dată reamintit, să fie suficient pentru evocarea unei serii întregi de însuşiri sau fapte la un om. În continuare, notăm o altă sursă de date cu privire la însuşirile psihice ale oamenilor, care însă nu se mai încadrează în ceea ce am denumit mai sus simptomatica stabilă sau simptomatica labilă. Este vorba de aspectul vestimentar.

Îmbrăcămintea constituie un indiciu asupra stării materiale a individului, dar dincolo de aceasta ea are şi multiple semnificaţii psihologice. Astfel, ea reflectă preferinţele estetice, gustul celui ce-o poartă, dar în mare măsură şi ideea pe care acesta şi-o *face* despre sine, respectiv cea pe care ar dori ca lumea să şi-o facă despre el. Principalele aspecte ale îmbrăcămintei care au o semnificaţie psihologică sunt: croiala, îmbinarea culorilor, ordinea, curăţenia, concordanţa sau discordanţa faţa de *moda zilei* etc.

Croiala neobişnuită, culorile stridente şi cu atât mai mult îmbinările frapante de culori, precum şi tendinţa exagerată de a fi în pas cu moda, denotă o oarecare superficialitate, o concepţie despre lume şi viaţa care pune prea mult preţ pe aspectul exterior al oamenilor şi lucrurilor. Aceasta nu înseamnă însă că la polul opus întâlnim însuşiri psihice pozitive. Dimpotrivă, atunci când îmbrăcămintea este neglijată, murdară, vădind absenţa oricărei preocupări de estetică şi ordine, concluziile de ordin psihologic sunt cel puţin la fel de severe ca şi în primul caz. Anume, se poate vorbi de: mentalitate înapoiată, concepţie rudimentară despre lume şi viaţa, lipsă de respect sau chiar atitudine de

Material cu drept de autor

sfidare a normelor şi uzanţelor sociale. Este adevărat că *nu haina îl face pe om*, dar la fel de justificat se poate spune că haina îl exprimă pe om, mai mult decât acesta îşi poate da seama. De aceea, dintre elementele supuse observaţiei în vederea cunoaşterii însuşirilor psihice ale oamenilor nu poate lipsi îmbrăcămintea - cu precizarea că nici în acest caz concluziile nu trebuie să fie definitorii.

În concordanţă cu cele arătate mai sus putem spune că anchetatorul trebuie să dispună de o bună pregătire psihologică, de anumite calităţi precum inteligenţă, perspicacitate, abilitate, tact, intuiţie, perseverenţă, răbdare, calităţi fără de care nu ar putea fi eficient în activitatea de ascultare a învinuitului, activitate complexă şi anevoioasă. În timp anchetatorul îşi dezvoltă şi alte calităţi profesionale cum ar fi:

- obişnuinţa de a privi interlocutorii în ochi pe tot parcursul ascultării, interpretându-le corect comportamentul;
- deprinderea anchetatorului de a nu-şi permite gesturi de nervozitate,
- ticuri, ridicarea tonului ori alte accese de slăbiciune;
- evitarea amplificării nefondate a unor date sau exagerării semnificaţiei acordate unor gesturi şi manifestări secundare din conduita celor anchetaţi.

Nu trebuie uitat că şi cel interogat îl studiază pe anchetator cu o motivaţie poate mai puternică decât cea cu care este studiat învinuitul de către anchetator. Tocmai de aceea cel care conduce ancheta trebuie să se lase cât mai puţin studiat de învinuit, acesta fiind de regulă atent la reacţiile anchetatorului, urmărind să vadă ce impresie fac declaraţiile sale, sau să deducă ce informaţii deţine anchetatorul[255].

Literatura de specialitate îi categoriseşte pe anchetatori astfel:

- *anchetatorul temperat* – se caracterizează printr-un comportament firesc, îşi ascultă cu atenţie şi interes interlocutorul, răbdător, calm, analitic – intervine oportun şi eficient, cu tact.
- *anchetatorul autoritar* – se caracterizează printr-o atitudine rigidă, gravă, cu accent de solemnitate, impunându-şi imperativ voinţa în faţa interlocutorului.
- *anchetatorul vorbăreţ* – este un tip complexat de necesitatea afirmării sau necesitatea de a se descărca de o tensiune afectivă.
- *anchetatorul cabotin* - este cel care exagerează utilizarea procedeelor actoriceşti.
- *anchetatorul patern* adoptă un comportament blând în anchetă, manifestând, uneori, chiar compasiune faţă de anchetat. Asemenea atitudine poate fi speculată de infractorii recidivişti care-şi vor atenua faptele.

După cum se ştie tendinţa firească a celui ajuns în faţa anchetatorului în calitate de învinuit este aceea de a se sustrage de la răspundere, de obicei, neagă faptele sau le prezintă astfel încât să fie pus într-o lumină favorabilă. Prin ascultarea învinuitului sau inculpatului se urmăreşte obţinerea unor declaraţii complete, exacte, adică a acelor informaţii pe care învinuitul sau inculpatul nu doreşte să le dezvăluie. Sunt de asemenea frecvente cazurile în care învinuitul sau inculpatul recunoaşte fapte pe care nu le-a săvârşit datorită unor motivaţii diferite, precum ar fi teama, interesul material sau de a ascunde o altă faptă mai gravă.

---

[255] Dalia Toader, PSIHOLOGIE JUDICIARĂ, *Editura SITECH Craiova 2005*

Material cu drept de autor

De aceea declarațiile învinuitului sau inculpatului constituie, un mijloc de aflare a unor elemente de fapt, de natură să servească la cunoaşterea adevărului cu privire la fapte, stări, împrejurări care formează obiectul probațiunii judiciare în procesul penal.

BIBLIOGRAFIE

ALEXANDRESCU, I ., Persoană, personalitate, personaj, Iaşi, Junimea, 1998

ALLPORT, G.W., Structura si dezvoltarea personalității, Bucureşti, EDP, 1981.

BARUS M.J., Crize: abordare psihosocială clinică, Ed. Polirom, Iaşi, 1998.

CHELCEA S., Memorie socială şi identitate națională, Ed. INI, Bucureşti, 1998.

DE VITO, J.A. Human Communication, The Basic Course, N.Y., Harper &Row Publishers, 1988.

ERICKSON, E.H. , Insight and Responsibility, N.Y., Norton, 1964.

GOLU, M.,Principii de psihologie cibernetică, Bucuresti, Ed. Stiințifică si Enciclopedică, 1975.

HOLDEVICI, IRINA .,Auto-sugestia şi relaxarea, Ed. Ceres, Bucuresti, Caleidoscop, 1995.

MARE, V., Comunicare si limbaj, Revista de Psihologie, 1, 1985.

NECULAU, A. (coord.)., Psihologia câmpului social: reprezentări sociale, Soc. Ştiință si Tehnică, Bucureşti, 1995.

PIAGET, J.; CHOMSKY, N., Teorii ale limbajului. Teorii ale învățării, Bucuresti, Ed. Politică, 1988.

POPESCU-NEVEANU, P. - Personalitatea si cunoaşterea ei, Bucuresti, Ed. Militară, 1969.

RĂŞCANU RUXANDRA , Introducere în psihologie aplicată, Ed. Ars Docendi, Bucureşti, 2000.

Psihologia comportamentului deviant, E.U. Bucureşti, 1994.

RĂŞCANU, RUXANDRA ,Psihologie şi comunicare, Editura Universității Bucureşti, 2002

CIOFU, IOAN, Comportamentul simulat, Ed. Ştiințifică şi Tehnică, Bucureşti, 1978

MIRCEA, ION, Despre tactica audierii primare a martorului, Jurisprudența,Cluj-Napoca, 1973

MITROFAN, NICOLAE,ZDRENGHEA, VOICU, BUTOI, TUDOREL,Psihologie judiciară, Casa de editură şi presă Şansa – SRL, Bucureşti, 1997

STANCU, EMILIAN Criminalistică, Ed. Actami, Bucureşti, 1995

GOLU, MIHAI , Fundamentele psihologiei Editura Fundației România de Mâine, 2007

ADRIAN NECULAU, GILLES FERRÉOL, (coordonatori) Minoritari, marginali,excluşi, Ed.POLIROM Iaşi, 1996

I. MAGNAVITA, JEFFREY J., Handbook of Personality Disorders, Theory and Practice Published by John Wiley & Sons, Inc., Hoboken, New Jersey.

MAGNAVITA, J. J. (1997). Restructuring personality disorders: A short-term dynamic approach.New York: Guilford Press.

Material cu drept de autor

MAGNAVITA, J. J. (1998a). Challenges in the treatment of personality disorders: When the disorder demands comprehensive integration. Journal of Clinical Psychology/In Session: Psychotherapy in Practice, 4(4), 5–17.

MAGNAVITA, J. J.. (1998b). Methods of restructuring personality disorders with comorbid syndromes. Journal of Clinical Psychology/In Session: Psychotherapy in Practice, 4(4), 73–89.

MAGNAVITA, J. J. (2000). Introduction: The growth of relational therapy. Journal of Clinical Psychology/In Session: Psychotherapy in Practice, 56(8), 999–1994.

MAGNAVITA, J. J. (2002). Psychodynamic approaches to psychotherapy: A century of innovations. In F. W. Kaslow (Editor-in-Chief) & J. J. Magnavita (Vol. Ed.), Comprehensive handbook of psychotherapy: Psychodynamic/object relations (Vol. 1, pp. 1–12). New York:Wiley.

MAGNAVITA, J. J. Personality-guided relational therapy: A component system model.Washington, DC: American Psychological Association.

AMINA MEMON, ALDERT VRIJ, RAY BULL, Psychology and Law: Truthfulness, Accuracy and Credibility, Second Edition

John Wiley & Sons Ltd, The Atrium, Southern Gate, Chichester,

West Sussex PO19 8SQ, England

Mihaela MINULESCU Coordonator psihologia personalității

CAROL KINSEY GOMAN The Nonverbal Advantage: Secrets and Science of Body Language at Work,Published by Berrett-Koehler Publishers

EUSEBIU TIHAN (coord.), Fenomene psihosociale de masă , Editura Institutul De Ecologie Socială Şi Protecţie Umană - Focus – Bucureşti, 2002

OCTAVIAN POP, Drogul şi toxicomania

www.politiaromana.ro/statistici_2003_2007.htm

MITROFAN, ZDRENGHEA, T. BUTOI , Psihologie Judiciara , Ed. Şansa,1994

-PETRE BUNECI, TUDOREL BUTOI, IOANA-TEODORA BUTOI, Elemente socio-juridice de control social pe terenul devianței speciale, Editura Fundației România De Mâine,Bucureşti, 2004

KOCSIS, RICHARD N.,Criminal profiling : principles and practice, Humana Press Inc., 2006 New Jersey

Material cu drept de autor

BIBLIOGRAFIE GENERALĂ:

AIONIȚOAIE I., C. SANDU, E.I. ş.a. (1992). Tratat de tactică criminalistică. Ed.Carpați, Bucureşti.

ALEX MUCCHIELLI, Arta de a influența, Analiza tehnicilor de manipulare, Polirom, Iaşi, 2002

ALEXANDRESCU, I. - Persoană, personalitate, personaj, Iaşi, Junimea, 1998.

ALLPORT, G., Structura şi dezvoltarea personalității, Ed. Didactică şi Pedagogică, Bucureşti, 1981;

ANZIEU, D.; CHABERT, C. - Les methodes projectives, Paris, PUF, 1983.

ARBUTHNOT, J., GORDON, D.A. & JURKOVIC, G.J. (1987). Personality. In H.C.Quay (Ed.), Handbook of juvenile delinquency. Ed.John Wiley, New York.

ARGYLE, M.; HENDERSON MONICA - The Anatomy of Relatioship, London, Penguin "Books, Cox & Wymay Ltd.", 1985.

ARNAULD DU MOULIN DE LABARTHTE, Manipularea în relațiile publice, Antet, Buc., 1998

AUREL CIOPRAGA, Tratat de tactică criminalistică, Edit. Gama, Iasi 1996

BADDELEY, A., Memoria umană, Ed. Teora, Bucureşti, 1998,

BAIAS F. – Simulația: studiu de doctrina si jurisprudența, Ed. Rosetti, Bucuresti, 2003

BANCIU, D. (1992). Control social şi sancțiuni sociale. Ed.Hyperion XXI, Bucureşti.

BANCIU, D. (1995). Sociologie juridică. Ed.Hyperion XXI, Bucureşti.

BANCIU, P.D., RĂDULESCU, M.S. VOICU, M. (1985). Introducere în sociologia devianței. Ed. Ştiințifică şi Enciclopedică, Bucureşti.

BANDLER, R. - "Using Zour Brain For A Change", Andreas, St. Andreas Conival Real People Press, Utah, 1985.

BANDURA A. - Social Learning Theory, Pretine Hall, 1977.

BANDURA, A. - Principles of Behavior modification, N.Y., Holt, Reinehart and Winston, 1969.

BARLAND, H.G. (1988). The Polygraph Test-Lies, Truth and Science. Sage Publication.

BARRY, J. - The Psychology of Human Communication, University of London Press Ltd, 1980

BARUS M.J. - Crize: abordare psihosocială clinică, Edit. Polirom, Iaşi, 1998.

BAUDOSIN, J. - Introducere în sociologia politică, Edit. Academiei, Timişoara, 1999.

BAYLON, CH.; MIGNOT, X. - La communication, Paris, Ed. Nathan, 1991.

BEAUVOIS, J.L.; GHIGLIONE, R. - L`homme et son langage, Paris, PUF, 1981.

BEAUVOIS, J.L.; ROULIN, J.L.; TIBERGHIEN, G. - Manuel d`etudes pratiques de psychologie, Paris, PUF, 1990.

BERGSON, H., Materie şi memorie, Ed. Polirom, Iaşi, 1996;

BERNSTEIN, D.A.; ROY, E.J.; SRULL, T.K.; WICKENS, C.D. - Psychology, Boston, Houghton Miffin Company, 1988.

Material cu drept de autor

BERTALANFFY, L.VON - General Theory of System Application to Psychology in the Social Sciences-Problems and Orientation, Paris Mouton UNESCO, 1968.

BINDRA D. - Annals of Theoretical Psychology, N.Y., 1986.

BINDRA, D. - Cognition, Its Origin and Future in Psychology, in Annals of Theorethical Psychology, I, N.Y., 1984.

BOGDAN T., SÂNTEA I., DRĂGAN-CORNIANU R. (1983). Comportamentul uman în procesul judiciar. Ed. Ministerului de Interne, Bucureşti.

BOGDAN, T. (1973). Probleme de psihologie judiciară. Ed. Ştiinţifică, Bucureşti.

BOGDAN, T. SÂNTEA, I. (1988). Analiza psihosocială a victimei. Rolul ei în procesul judiciar. Ed. Ministerului de Interne, Bucureşti.

BOURHIS R. - Stereotipuri, discriminare şi relaţii intergrupuri, Ed. Polirom, Iaşi, 1997.

BRESSON, F. - La psychologie cognitive et le probleme de l`explication en psychologie, in: Richelle, M.; Seron, X. (dir.), - L`explications en psychologie", Paris, PUF, 1985.

BRESSON, F.; JODELET, F.; MIALARET G. C. - Language, communication et decision, Traite de psychologie experimentale, Paul Fraisse et Jean Piaget, PUF, Paris, 1965, vol. VIII.

BRONCKART, J.P.; PAROT, F.; VAUCLAIRE, J. - Les fonction de communication et de representation chez l`animal, in "La psychologie", Paris, Gallimard, Encyclopedie de la Pleiade, 1986.

BUFFINTON SERED, J. - Oral Communication, Glencoe Publishing Co, California, 1978.

BUŞ, I. (1997). Psihologie judiciară. Ed. Presa Universitară Clujeană, Cluj-Napoca.

BUŞ, I. (2000). Psihodetecţia comportamentului simulat. Ed. Ingram, Cluj-Napoca.

BUTOI T. – Crima sub detectorul de minciuni: Investigarea conduitelor simulate, Editura Press Mihaela, Bucureşti, 1997

CASSAGNE, J.M; MARCHAND, P. - Les theories de la communication, L`approche de la psychologie sociale, Cinem Action, 63, 1992.

CHARLES U. LARSON, Persuasiunea: receptare şi responsabilitate, Polirom, Iaşi, 2003

CHELCEA S. - Memorie socială şi identitate naţională, Ed. INI, Bucureşti, 1998.

CIOCLEI, V. (1996). Criminologie etiologică. Ed.Actami, Bucureşti.

CIOFU I. – Comportamentul simulat – Bucuresti, 1974

CIOFU, I. (1974). Comportamentul simulat. Edit. Academiei, Bucureşti.

CLASTRES P. - Societatea contra statului şi studii de antropologie politică, Ed. Ararat, bucureşti, 1995.

COHEN, D. - Psychologists on Psychology Ask Paperbaks, London, Cox & Wyman Ltd, Reading, 1985.

CORRAZE, J. - Les communications non-verbales, Paris, PUF, 1980.

CORSINI, R.J. - Encyclopedia of Psychology, N.Y., John Wiley & Sons, 4 vol, 1984.

COSMOVICI, A., Psihologie generală, Ed. Polirom, Iaşi, 1996;

CRESSEY, D. (1958). Prison Organizations in March, J.G. & Simon, H.A. Organizations. Ed.John Wiley, New York.

Material cu drept de autor

DAFINOIU I. – Personalitatea, Ed. Polirom, Iasi, 2002

DAVIES J. - Biological Perspectives on Human Conflict, T.R. Gurr, N.Y., 1980.

DE VITO, J.A. - Human Communication, "The Basic Course", N.Y., Harper & Row Publishers, 1988.

DI TULLIO, B. (1951). Manuel d'anthropologie criminelle. Ed. Payot, Paris.

DRAGOMIRESCU, V. (1980). Problematică şi metodologie medico-legală. Ed. Medicală, Bucureşti.

DUMITRESCU, F. (1991). Curs de psihologie judiciară. Ed. Atheneum, Bucureşti.

DURKHEIM, E. (1974). Regulile metodei sociologice. Ed. Ştiinţifică, Bucureşti.

EASTON D. - A system Analisys of Political Life, N.Y., 1985.

EASTON D. - Analyse du systeme politique, Paris, 1989.

ELLENBERGER, H.F. (1971). Reflexions sur l'étude scientifique de la prison in Annales Intern de Criminologie, vol. 10, nr. 2.

EMILIAN STANCU, Tratat de criminalistică, Edit. Universul juridic, Bucureşti 2007

EMILIO MIRA Y LOPEZ: Manual de psihologie juridică, Editura Oscar Print, Bucureşti, 2007

ERICKSON, E.H. - Insight and Responsibility, N.Y., Norton, 1964.

EYSENCK, M.W.; KEANE, M.T. - Cognitive Psychology, London, Lawrence Erlbaum Associates, Publishers, 1990.

FARR, R.M. - Les representations sociales, in Moscovici, S. (dir.), "Psychologie sociale", Paris, PUF, 1988.

FATTAH, E. (1967). Toward a criminological classification of victims in International Criminal Police Review, 209, 162-169.

FESTINGER, I.; KATZ, D. - "Les Methodes de recherche dans les sciences sociales", Paris, PUF, 1963.

FICEAC, BOGDAN – Tehnici de manipulare, Editura Nemira, Bucureşti, 1996.

FLONTA MIRCEA, Structura coordonării acţiunilor şi geneza operaţiilor logico-matematice, Teoria acţiunii umane, Forum-Ştiinţe sociale 1969 Vol. I

FLORES, C., La memoire, P. U. F., Paris, 1992;

FREUD, S. (1968). Ma vie et la psychanalyse. Gallimard, Paris.

FREUD, S. (1980). Introducere în psihanaliză. Prelegeri de psihanaliză. Psihopatologia vieţii cotidiene. Ed. Didactică şi Pedagogică, Bucureşti.

FREUD, S. (1994). Psihanaliză şi sexualitate. Ed. Ştiinţifică, bucureşti.

G.SCRIPCARU, V.ASTĂRĂSTOAIE, P.BOIŞTEANU, V.CHIRIŢĂ, C. Scripcaru: Psihiatrie medico-legală, Editura Polirom, Iaşi, 2002

GABRIEL THOVERON - Comunicarea politică azi, Ed. Antet, 1998.

GARFINKEL, H. (1967). Studies in Ethometodology. Prentice-Hall, Englewood Cliffs.

GARY HAMEL, PRAHALAD C.K. - Competing for the Future, Harvard Business School Press, 1995.

GARY JOHNS - Comportament organizaţional, Ed. Economică, Bucureşti, 1998.

Gassin, R. (1990). Criminologie. Deuxieme édition, Dalloz.

GHIGHIONE, R.; MARCEL BROMBERG - Discours politique et television: la verite a l`heure, Paris, 1998.

Material cu drept de autor

GHIGLIONE, R. - L`homme communicant, Paris, Armand Colin, 1986.

GHIGLIONE, R.; BONNET, C.T.; RICHARD, J.F. (Eds.) - Traite de psychologie cognitive. Cognition, representation, communication. Paris, Dunod, 1990.

GIB AKIN - Varieties of Managerial Learning, Organizational Dynamics, N.Y., 1982.

GIBBS, J.C. (1987). Social processes in delinquency: The need to facilitate empathy as well as sociomoral reasoning in W.M.Kurtines & J.L.Gewirtz (Eds.), Moral Development throught social interaction, Ed.John Wiley, New York.

GILBERT, P., GILLOT, CLAUDINE - Management des apparences et magie du verbe, Le Journal des psychologues, nr.110, 1993.

GIRARDET, R. - Mituri şi mitologii politice, Instit. European, Iaşi, 1997.

GOGUELIN, P. - Cent ans du management: auteurs et acteurs, "Le Journal des psychologues", nr.94, 1992.

GOLEMAN, D. - "Working with Emotional Intelligence", Great Britain by Clays Ltd, St. Ives plc, 1999.

GOLEMAN, D. - Perspectives sur la psychologie, la realite et l`etude de la conscience, in Walsh, R.N.; Waughian, F.E. (Ed.). Au-dela de l`ego, Paris, Table Ronde, 1984.

GOLSTEIN, A.P. GLICK, B. (1987). Aggression replacement training: A comprehensive intervention for aggressive youth. Champaign, IL: Research Press.

GOLU, M - Principii de psihologie cibernetică, Bucureşti, Ed. Ştiinţifică şi Enciclopedică, 1975.

Golu, M., Fundamentele psihologiei, Ed. Fundaţiei România de mâine, Bucureşti, 2002;

GRAHAM, G. - How to Change Your Life, Real Option Press, 1990.

HASSAN SOUNI, Manipularea în negocieri, Antet, Buc., 1998

HENGGELLER, S.W. (1989). Delinquency in Adolescence. Sage Publication.

HOLDEVICI, I., Psihoterapia tulburărilor anxioase, Ed. Ceres, Bucureşti, 1998;

HOLDEVICI, IRINA - Auto-sugestia şi relaxarea, Ed. Ceres, Bucureşti, Caleidoscop, 1995.

ILUT P. – Sinele şi cunoaşterea lui – Iasi (2001).

Isabelle Nazare-Aga, Manipulatorii sunt printre noi, Niculescu, Buc., 1999

IURGEN HABERMAS - Sfera publică şi transformarea ei structurală, Ed. Univers, Bucureşti, 1998.

JAVEAU, C. - L`enquete par questionaire, Bruxelles, Edition de l`Universite de Bruxelles, 1985.

KAPLAN, H.B. (1980). Deviant behavior in defense of self. Academic Press, New York.

KNOPP, F.H. (1985). The youthful sex offender.The rationale and goals of early intervention and treatament. Syracuse, Safer Society Press, New York.

KOHLBERG, L. (1969). Stage and sequence: The cognitive-developmental approach to socialization in D.Goslin (Ed.), Handbook of socialization theory and research. Ed.Rand McNally, Chicago.

LAMBORN, L. (1968). Toward a victim orientation in criminal theory in Rudgers Law Review, 22, 733-768.

Material cu drept de autor

LAZARUS, R.S.; FOLKMAN, S. - The handbook of behavioral medicine, N.Y., Guilford, 1982.

LE SAGET, MERYEM - Le manager intuitif. Une nouvelle force, Paris, Dunod, 1992, reed. 1993.

LEONTIEV, A., Probleme ale dezvoltării psihicului, Ed. Ştiinţifică, Bucureşti, 1964;

LIEURY, A., Manual de psihologie generală, Ed. Antet, Bucureşti, 1996;

LOMBROSO, C. (1891). L'anthoropologie criminelle et ces récents progres. Ed. Felix Alcan, Paris.

LOMBROSO, C. (1895). L'Homme criminel. Ed.Felix Alcan, Paris.

LYMAN W. PORTER; LAWRENCE E. McKIBBON - Management Education and Development: Drift or Thrust into the 21st Century, McGraw-Hill, 1988.

MĂGUREANU V. - Studii de sociologie politică, Ed. Albatros, Bucureşti, 1997.

MÂNZAT, I. (coord.), Psihologia Sinelui. Un pelerinaj spre centrul fiinţei, Ed. Eminescu, Bucureşti, 2000;

MARKUSSE H. - The Cognitive Perspective în Social Psychology, Random House, N.Y., 1985.

MCMAHAN, F.B.; MCMAHON, J.W. - "Psychology the hybrid science", Chicago, The Dorsey Press, 1986.

MICLEA, M. - Psihologia cognitivă şi inteligenţa artificială, în Radu, I. (coord.) - Introducere în psihologia contemporană, Cluj-Napoca, Sincron, 1991.

MICLEA, M., Psihologie cognitivă, Casa de editură Gloria S.R.L., Cluj – Napoca, 1994;

MIRCEA I. , Criminalistica, Editura Fundaţiei Chemarea Iaşi 1992

MITROFAN, I., Psihologia şi terapia cuplului, Ed. Sper, Bucureşti, 2002.

MITROFAN, N. & colab.(1992). Psihologie judiciară. Ed. Şansa, Bucureşti.

MOSCOVICI S. - Psihologia sociala a relaţiilor cu celalalt – Iasi, 1998

MOSCOVICI, S. (coord.) - "Psihologie socială", Paris, PUF, 1988.

MOSS, R.H. - Human adaptation, Coping with life crises, Lexington, Heath, 1976.

NECULAU A. - Dinamica grupurilor – Iasi, 2001

NECULAU, A. (coord.) - Comportament şi civilizaţie, Ed. Ştiinţifică şi Enciclopedică, Bucureşti, 1987.

NECULAU, A. (coord.) - Psihologia câmpului social: reprezentări sociale, Soc. Ştiinţă şi Tehnică, Bucureşti, 1995.

NUTTIN, R.J. - Theorie de la motivation humaine. Un besoin d`un projet d`action, Paris, PUF, 1980.

PĂUNESCU, C. (1994). Agresivitatea şi condiţia umană. Ed. Tehnică, Bucureşti.

PHILIPPE TURCHET, Sinergologia, Edit. Polirom Iaşi, 2005

PIAGET, J.; CHOMSKY, N. - "Teorii ale limbajului. Teorii ale învăţării", Bucureşti, Ed. Politică, 1988.

PINATEL, J. (1971). La société criminogene. Ed. Calman-Lévy, Paris.

PIROZYńSKI, T., SCRIPCARU, G. BERLESCU, E.M. (1996). Psihopatologie relaţională. Ed. Junimea, Iaşi.

POPA V., DRAGAN I., LAPADAT L. – Psihosociologie juridica, Ed. Lumina Lex, Bucureşti, 1999

Material cu drept de autor

POPESCU-NEVEANU, P. - Personalitatea şi cunoaşterea ei, Bucureşti, Ed. Militară, 1969.

PREDA, V. (1981). Profilaxia delincvenței şi reintegrarea socială. Ed.Ştiințifică şi Enciclopedică, Bucureşti.

PRUNĂ, T. (1994). Psihologie judiciară. Ed. Fundației Chemarea, Iaşi.

QUAY, H.C. (1987 c). Patterns of delinquent behavior in H.C.Quay (Ed.), Handbook of juvenile delinquency. Ed.John Wiley, New York.

R.V. JOULE & J.L. BEAUVOIS, Tratat de manipulare, Antet, Buc., 1997

RĂŞCANU RUXANDRA - Introducere în psihologie aplicată, Ed. Ars Docendi, Bucureşti, 2000.

RĂŞCANU, RUXANDRA - Psihologia comportamentului deviant, E.U. Bucureşti, 1994.

RĂDULESCU, M.S. (1994). Teorii sociologice în domeniul devianței şi al probelmelor sociale. Computer Publishing Center, Bucureşti.

REID, E.J. & INBAU, E.F. (1977). Truth and Deception. The polygraph ("Lie Detector") Technique. Second Edition, The Williams & Wilkins Company, Baltimore.

RIBOT, TH., Memoria şi patologia ei, Ed. IRI, Bucureşti, 1998;

ROBERT B. CIALDINI, Influence: The Psychology of Persuasion, Quill, William Morrow, New York, 1993

RUTTER, M. GILLER, H. (1984). Juvenile delinquency: Trends and perspectives. Ed.Guilford, New York.

SACKEIM, A.H.; WEBER, L.S. - Functional Brain Asymetry in the Regulation of Emotion, implication of Stress, in Geltberg, Land Sh. Brezuits (eds.) Handbook of Stress, N.Y., Free Press, 1982, 183-199.

SCHAFER, S. (1977). Victimology. The victim and His Criminal. Pretice-Hall Company, Reston, Virginia.

SCHWARTZERBERG, R.G. - Statul spectacol, Ed. Scripta, Bucureşti, 1995.

SCRIPCARU G., BOISTEANU P., ASTARASTOAE V., CHIRITA V., SCRIPCARU C. –Psihiatrie medico-legala, Edit. Polirom, Iasi, 2002

SFEZ, L. - La communication, Paris, PUF, 1992.

SLAMA-CAZACU, TATIANA – Strategeme comunicaționale şi manipularea, Editura Polirom, Iaşi, 2000

STERNBERG, R.J. - Beyond QI: A Triarhic Theory of Human Inteligence, N.Y., Cambridge University Press, 1986.

STRATE J.M. - The Sovereign as Protector: the Functional Priority of Defense, American Political Science Association, N.Y., 1981.

Thio, A. (1988). Deviant behavior. Harper Collins Publishers Inc.

TIBERIU C. MEDEANU: Crima şi criminalul, Editura Lumina Lex, Bucureşti, 2006

TUCICOV-BOGDAN, A. (1973). Psihologie generală şi psihologie socială. Ed. Didactică şi Pedagogică, Bucureşti.

VALERIAN CIOCLEI: Mobilul în conduita criminală, Editura All Beck, Bucureşti, 1999

VINCENT, R. (1972). Cunoşterea copilului. Ed.Didactică şi Pedagogică, Bucureşti.

VOICULECU, D. - Negocierea - o formă de comunicare în relațiile interumane, Ed. Ştiințifică, Bucureşti, 1991.

VON HENTIG, H. (1948). The Criminal and His Victim. Studies in the Sociobiology of Crime. Yale University Press, New Haven.

Material cu drept de autor

W. RAKES - A new concept on evidences-International Revue of Forensic Sciences vol V nr. 1/1990.

WARREN BENNIS - On Becoming a Leader, Addison-Wesley Publishing Company, Inc., 1995.

WILIHOITE F. - Equal Opportunity and Primate Particularism, Journal of Politics, 1997.

WINSTON S. CHURCHILL - The Price of Greatness is Responsibility, Finest Hour 80, Third Quarter, 1993.

WINSTON S. CHURCHILL - The War Situation: House of Many Mansions, Broadcast, London, 1999.

WREN, TIMOTHY – Seducția, Editura Știință și Tehnică, Bucureşti, 1997

ZDRENGHEA, V BUTOI, T. (1992). Biodetecția judiciară. Ed. Ministerului de Interne, Bucureşti.

ZLATE, M. - Omul față în față cu lumea, Bucureşti, Ed. Albatros, 1988.

ZLATE, M. - Psihologia transpersonală: analiză critică, Revista de Psihologie, 3, 1985.

ZLATE, M., Psihologia mecanismelor cognitive, Ed. Polirom, Iaşi, 1999.

ZLATE, M., Secretele memoriei, Ed. Ştiințifică şi enciclopedică, Bucureşti, 1979;

Material cu drept de autor